

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**MOLLÂ CÂMÎ'NİN YÛSUF U ZÛLEYHÂ
MESNEVÎSİNİN ŞÂRİHİ BİLİNMEYEN BİR ŞERHİ
(56a-110b VARAKLARI ARASI
TRANSKRİPSİYONLU METİN-İNCELEME)**

Yüksek Lisans Tezi

Bilgehan KÖSE

Danışman

Prof. Dr. Turgut KARABEY

Erzincan 2019

TEZ BİLDİRİMİ

“Mollâ Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevîsinin Şârihi Bilinmeyen Bir Şerhi (56a-110b Varakları Arası Transkripsiyonlu Metin-İnceleme)” isimli “**Yüksek Lisans**” tezim tarafımda intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Bilgehan KÖSE

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bilgehan KÖSE'ye ait Mollâ Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevîsinin Şârihi Bilinmeyen Bir Şerhi (56a-110b Varakları Arası Transkripsiyonlu Metin-İnceleme) adlı alışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalının Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalında **Yüksek Lisans** Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman / Jüri : Prof. Dr. Turgut KARABEY

Jüri : Dr. Öğr. Üyesi Bülent ŞİĞVA

Jüri : Do. Dr. Melike GÖKCAN

**MOLLÂ CÂMÎ'NİN YÛSUF U ZÜLEYHÂ MESNEVÎSİNİN ŞÂRİHİ
BİLİNMEYEN BİR ŞERHİ**

(56a-110b TRANSKRİPSİYONLU METİN-İNCELEME)

Bilgehan KÖSE

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi, Haziran 2019

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Turgut KARABEY

ÖZET

Çalışmada, Mollâ Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ adlı mesnevisinin müellifi bilinmeyen bir şârih tarafından yapılan şerhi transkripsiyonlu bir şekilde Latin harflerine aktarılmış ve bu metinden hareketle eserin şekil özellikleri, muhtevası ve söz varlığı incelenmeye çalışılmıştır. Transkripsiyonlu metnin oluşturulmasında İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY nr: 3516'da kayıtlı olan halen bilinen tek nüsha esas alınmıştır. Şerh üzerine yapılan umumî incelemenin ardından Mollâ Câmî hakkında bilgi verilmiştir. Müellif belli olmadığı için onun hakkında bilgi verilememiştir. Çalışmanın sonuna metnin daha iyi anlaşılması amacıyla sözlük ilave edilmiştir. Çalışma, bu bakımdan sadece Mollâ Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ isimli eseri üzerine yapılan araştırmalara değil edebiyatımızdaki bütün Yûsuf u Züleyhâ çalışmalarına rehberlik edecektir.

Anahtar Kelimeler: Mollâ Câmî, Yûsuf u Züleyhâ, Şârih, Şerh.

**A COMMENTARY WHOSE COMMENTATOR IS UNKNOWN ON
YÛSUF AND ZÛLEYHÂ OF MOLLÂ CÂMÎ
(AN ANALYSIS-THE TEXT WITH ITS TRANSCRIPTION)**

Bilgehan KÖSE

Erzincan Binali Yıldırım University, Institute of Social Sciences

Department of Turkish Language and Literature

M.A. Thesis, July 2019

Thesis Supervisor: Prof. Dr. Turgut KARABEY

ABSTRACT

In this study, the commentary –whose editor is unknown- on the masnavi of Mollâ Câmî called Yûsuf and Züleyhâ was transferred into Latin characters in a transcribed way and based on this text, the formal features, content and vocabulary of the work were aimed to be analyzed. Known to be the only one, the edition of the work in the library of İstanbul University, which is registered with TY nr: 3516, was grounded on. Following a general examination on the commentary, some information was given about Mollâ Câmî. As the editor is unknown, no information was able to be given about him. A glossary was appended at the end of the study for a better understanding of the text. In this respect, the study will not only guide the researches on Mollâ Câmî's work called Yûsuf and Züleyhâ, but also all other studies on Yûsuf and Züleyhâ in oriental literature.

Key Words: Mollâ Câmî, Yûsuf and Züleyhâ, Commentator, Commentary.

ÖN SÖZ

Klâsik şerh geleneği içerisinde eserlerine en çok şerh yapılan şairlerden birisi de Mollâ Câmî'dir. Klâsik Türk edebiyatında mesnevi türünün yaygın hale gelmesiyle beraber "ahsenü'l-kasas"ı yani Yûsuf u Züleyhâ'nın aşkını ele alan birçok hikâye yazılmış ve XV. yy.'dan sonra Yûsuf u Züleyhâ mesnevilerinin sayısında azımsanamayacak bir yükselme görülmüştür ki bu yükselişte Mollâ Câmî'nin aynı isimli mesnevisinin bilhassa tesiri olmuştur. Bu esere nazire ve şerhler kaleme alınmış, eserin tercüme yapılmıştır. Câmî'nin mesnevisine yapılan şerhlerden biri de bu çalışmada yer alan Şerh-i Yûsuf u Züleyhâ'dır.

Çalışma, müellifi bilinmeyen bir kişi tarafından Mollâ Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ mesnevisine yapılan şerhtir. Eserin ismi Şerh-i Yûsuf u Züleyhâ olmasına rağmen müellif pek fazla klâsik şerh yöntemini izlememiştir. Bu bakımdan eser, şerhden daha çok tercüme özelliği taşımaktadır.

Bu çalışmada Şerh-i Yûsuf u Züleyhâ eserinin 56a-110b varakları arası esas alınmıştır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY nr: 3516'da kayıtlı olan bu tek nüshayı esas aldığımız çalışma ön söz, giriş, üç ana bölüm, sonuç, sözlük ve dizinden oluşmakta ve bu üç ana bölüm kendi içerisinde birtakım alt başlıklara ayrılmaktadır.

Giriş bölümünde, Doğu edebiyatında kaleme alınan Yûsuf u Züleyhâ mesnevileriyle ilgili genel bilgilere değinilmiştir. Arap ve Fars edebiyatındaki Yûsuf u Züleyhâ mesnevileri hakkında yüzeysel bilgi verilmiş, Türk edebiyatındaki Yûsuf u Züleyhâ mesnevileri ise yüzyıllarına göre sıralanarak herbir eser kısaca değerlendirilmiştir. Birinci bölümde, Mollâ Câmî'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri ana hatlarıyla ele alınmıştır. İkinci bölümde, şârihi bilinmeyen Şerh-i Yûsuf u Züleyhâ eserinin (şekil ve muhteva özellikleri, şârihin şerh metodu, eserde geçen kelimelerin manalarını verirken şerh edenin faydalandığı kaynaklar, kelimelerin anlamını desteklemek amacıyla yer yer eklenen beyitler, eserde işaret edilen telmih ve iktibaslar) açısından incelemesi yapılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümü ise eserin transkripsiyonlu olarak Latin harflerine aktarımı oluşturmaktadır.

Eser titizlikle yeni harflere aktarılırken gerektiği yerlerde metin tamiri yapılmış ve tespit edilen yazım yanlışları düzeltilmeye çalışılmıştır. Metinde yanlış yazılan yahut unutulduğu kanısına varılan eksik harfler ve kelimeler [] işareti içerisinde yazılmıştır. Yer yer de şârihin eksik yazdığı ekler ya da kelime hatası olan yerler <<http://ganjoor.net/> internet sitesinde yer alan Mollâ Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinin orijinal metninden tamamlanmıştır. Eserde doğru okunulduğundan emin olunamayan yer adlarının yanına (?) işareti konulmuştur. Ardından şârihin tercüme ve şahsî yorumlarını desteklemek amacıyla Kur'ân-ı Kerîm'den yaptığı tam ve kısmî iktibaslar, hadis-i şerifler ve Arapça-Farsça ibarelerin yeni harflere aktarılmış şekli () içerisinde, eski harfli yazımı hemen yanında yer alırken anlamları dipnotta verilmiştir. Ayrıca eserde şârih tarafından derkenarlara yazılan kelimelerin dil telaffuzlarıyla ilgili bilgiler ve devam eden beyit açıklamalarının dipnotlarla karışmasını önlemek maksadıyla bu kısımlar, metin içerisinde ilgili beytin açıklamasının hemen yanında tırnak içerisinde yazılmıştır.

Sonuç bölümünde, elde edilen bilgiler doğrultusunda çalışmanın genel olarak bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Eserin günümüz okuyucusu tarafından daha iyi anlaşılabilmesi ve yorumlanabilmesi amacıyla çalışmanın sonuna bir sözlük ilave edilmiştir.

Bu çalışma konusunun tespiti ve hazırlanması aşamasında; engin bilgi birikimini, tecrübelerini ve en önemlisi de çok değerli zamanının büyük çoğunluğunu benimle paylaşan, telkin ve yönlendirmeleri ile sonuca ulaşmamı sağlayan kıymetli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Turgut KARABEY'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca çalışmam süresince kendime rehber edindiğim ve desteğini her zaman hissettiğim değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Bülent ŞİĞVA'ya bilhassa teşekkür ederim. Çalışmalarımın her bir sonraki adımında beni cesaretlendiren, her şeyden önce bana inanan ve güvenen aileme ne kadar teşekkür etsem azdır.

Bilgehan KÖSE

Erzincan, 2019

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ	I
TEZ KABUL TUTANAĞI	II
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
ÖN SÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR	XII
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	XIII
GİRİŞ	1
A. Doğu Edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ	1
1. Arap Edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ	2
2. Fars Edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ	2
3. Türk Edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ	4
3.1. Klâsik Türk Edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ	4
3.1.1. XIII. Yüzyıl Yûsuf u Züleyhâ Mesnevileri	4
3.1.1.1. Ali	4
3.1.1.2. Kırımlı Mahmûd ve Haliloğlu Ali	5
3.1.1.3. Şeyyâd Hamza	5
3.1.2. XIV. Yüzyıl Yûsuf u Züleyhâ Mesnevileri	5
3.1.2.1. Süle Fakih	5
3.1.2.2. Erzurumlu Mustafa Darîr	6
3.1.2.3. Rabguzî	6
3.1.2.4. Hamzavî	6
3.1.2.5. Aydınoğlu Mehmed Bey'in Hazırlattığı Nûsha	6
3.1.2.6. Garîb/ Karib	7
3.1.3. XV. Yüzyıl Yûsuf u Züleyhâ Mesnevileri	7
3.1.3.1. Ahmedî	7

3.1.3.2. Hamdulah Hamdî	7
3.1.3.3. Çâkerî	7
3.1.3.4. Abdolvahab	7
3.1.3.5. Kıyrımlı Abdü'l-Mecîd	8
3.1.3.6. Nahîfî	8
3.1.3.7. Dur Big	8
3.1.3.8. Behiştî Ahmed Sinan	8
3.1.4. XVI. Yüzyıl Yûsuf u Züleyhâ Mesnevileri	8
3.1.4.1. Kemâl Paşazâde	8
3.1.4.2. Taşlıcalı Yahyâ	9
3.1.4.3. Gubârî	9
3.1.4.4. Şerîfî	9
3.1.4.5. Ziyai Yûsuf Çelebi	9
3.1.4.6. Nimetu'llâh	9
3.1.4.7. Likai	9
3.1.4.8. Manastırlı Celâl	9
3.1.4.9. Halife	10
3.1.4.10. Karamanlı Kâmî Mehmed	10
3.1.4.11. Şikârî	10
3.1.4.12. Manastırlı Kadı Sinan	10
3.1.5. XVII. Yüzyıl Yûsuf u Züleyhâ Mesnevileri	10
3.1.5.1. Nur Muhammed Andalip (1660-1740)	10
3.1.5.2. Bağdatlı Zihni Abdüldelil	10
3.1.5.3. Bursalı Havai Mustafa	10
3.1.5.4. Rifati Abdulhay	11
3.1.6. XVIII. Yüzyıl Yûsuf u Züleyhâ Mesnevileri	11
3.1.6.1. Ahmed Mürşidi	11
3.1.6.2. Kerküklü Mehmet Nevruzî	11
3.1.6.3. Köprülüzâde Esat Paşa	11
3.1.6.4. Hevâî Abdurrahman Efendi	11
3.1.7. XIX. Yüzyıl Yûsuf u Züleyhâ Mesnevileri	11

3.1.7.1. Süleyman Tevfik Bey (Özzorlu).....	11
B. Türk Edebiyatında Mollâ Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevisine Yapılan Şerhler.....	12
1. Telli Mehmed b. İbrahim Vehbî, Şerh-i Dibâce-i Yûsuf u Züleyhâ (?)	12
2. Şerh-i Yûsuf u Züleyhâ (-) (XVII. yüzyıl).....	12
3. Hacı Sâlih-zâde Halil Hâcibî, Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ (XVIII- XIX. yüzyıl).....	12

BİRİNCİ BÖLÜM

MOLLÂ CÂMÎ

1. Hayatı.....	13
2. Edebî Kişiliği.....	14
3. Eserleri.....	15
3.1. Manzum Eserleri.....	15
3.1.1. Divan.....	15
3.1.2. Heft Evreng.....	15
3.1.2.1. Silsiletü'z-Zeheb.....	16
3.1.2.2. Salamân u Absâl.....	16
3.1.2.3. Tuhfetü'l-Ahrâr.....	16
3.1.2.4. Subhatü'l-Ebrâr.....	16
3.1.2.5. Leylî vü Mecnûn.....	16
3.1.2.6. Hirednâme-i İskenderî.....	17
3.1.2.7. Yûsuf u Züleyhâ.....	17
3.1.3. Risâle-i Sagîr Der Muammâ.....	19
3.1.4. Terceme-i Erba'în Hadîs.....	19
3.2. Mensur Eserleri.....	19
3.2.1. Bahâristan.....	19
3.2.2. Nefehâtü'l-Üns.....	19
3.2.3. Levâyah.....	20
3.2.4. Şevâhidü'n-Nübüvve.....	20

İKİNCİ BÖLÜM

(İNCELEME)

A. Şerh-i Yûsuf u Züleyhâ.....	21
1. Şekil Özellikleri	21
2. Muhteva Özellikleri	22
3. İmlâ Husûsiyetleri	28
B. Şârihin Şerh Yöntemi.....	28
C. Şârihin Anlamını Verdiği Kelimeye Ait Alıntı Yaptığı Beyitler	34
1. Eklenen Farsça Beyitler	35
2. Eklenen Türkçe Beyitler	41
3. Eklenen Mısrâlar	41
D. Kelimelerin Sözlükteki Anlamlarını Verirken Yararlandığı Kaynaklar..	42
1. Acâ'ibü'l-Mahlûkât.....	42
2. Ahterî-i Kebîr	43
3. Câmî'ü'l-Fürs	44
4. Dakâyıku'l-Hakâyık.....	44
5. Kâmûs-ı Muhît	46
6. Kânûn-ı Edeb	46
7. Kenzü'l-Lügat	47
8. Lügat-i Deşîşe:	47
9. Lügat-i Ni' metu'llâh	48
10. Lügat-i VanKulu	49
11. Mi'yâr-ı Cemâlî	50
12. Muhâdarât	50
13. Sihâh-ı 'Acem	51
14. Şerh-i Divân-ı Hâfız.....	51
15. Eserde İşâret Edilen Telmih ve İktibaslar	52
1. Âyet-i Kerimeler	52
2. Hadîs-i Şerîfler	52
3. Kelâm-ı Kibârlar	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. Nüsha Tavsifi.....	54
2. Transkripsiyonlu Metin	55
SONUÇ	224
KAYNAKÇA	226
SÖZLÜK	228
DİZİN	278

KISALTMALAR

- a.** : Arapça
a.s. : Aleyhisselâm
b. : Bin
bs. : Baskı, basım
bşl. : Başlık
C. : Cilt
çev. : Çeviren
DİA : Diyânet İslam Ansiklopedisi
f. : Farsça
H. : Hicrî
haz. : Hazırlayan
Hz. : Hazret
M. : Miladî
nr. : Numara
ö. : Ölüm tarihi
s. : Sayfa
S. : Sayı
SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü
t. : Türkçe
TDK. : Türk Dil Kurumu
vr. : Varak
yy. : Yüzyıl

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا	A, A, E, E
آ	Ā, Ā
ء	‘
ب	B, B
پ	P, P
ت	T, T
ث	Ṫ, Ṫ
ج	C, C
چ	Ç, Ç
ح	Ḥ, Ḥ
خ	Ḫ, Ḫ
د	D, D
ذ	Ḍ, Ḍ
ر	R, R
ز	Z, Z
س	S, S
ش	Ş, Ş
ص	Ṣ, Ṣ
ض	Ḍ, Ḍ, Ḍ̇, Ḍ̇
ط	Ṭ, Ṭ
ظ	Ḍ̇, Ḍ̇
ع	‘
غ	Ġ, Ġ
ف	F, F
ق	Q, Q
ك	K, K, G, G, Ñ
ل	L, L
م	M, M
ن	N, N
و	V, V, U, Û, Û
ه	H, H, A, E
ی	Y, Y, I, I, İ

GİRİŞ

A. Doğu Edebiyatında Yûsuf u Zûleyhâ

Sözlük anlamı olarak kıssa, “hikâye, fıkra, olay mâcerâ” manalarına gelir.

Kur’ân-ı Kerîm’in amaçlarından birisi de kıssalar aracılığıyla insanları uyarmak ve onlara ders vermektir. Kur’ân’da kıssalara neden yer verildiği âyetlerle ifade edilmiştir: “Andolsun ki peygamberlerin kıssalarında akli olanlar için ibretler vardır. Kur’ân uydurulabilen bir söz değildir. Fakat kendinden önceki kitapları tasdik eden, inanan millete her şeyi açıklayan, doğru yolu gösteren bir rehber ve rahmettir.”¹

Klâsik edebiyatımızın en mühim kaynağı olan Kur’ân-ı Kerîm’de peygamberlere dair hadiselerin anlatıldığı kıssalar önemli bir yer edinmektedir. Bunların içinde en çok dikkat çekenlerden birisi de Yûsuf Peygamberin başından geçen olayların ifade edildiği Hz. Yûsuf kıssasıdır. Mesnevilerde işlenen Hz. Yûsuf kıssaları ile dinî kaynaklardaki bilgiler arasındaki en önemli fark, mesnevilerde Yûsuf peygamberin Mısır sultanı ya da vezirlerinden birinin hanımı olan Zûleyhâ ile yaşadığı hayal edilen muhabbete (aşka) vurgu yapmasıdır.

Klâsik tahkiye etme geleneği, Kur’ân’ın kıssa anlatımı vasıtasıyla ders verme ve model teşkil etme yanını edebiyata taşımıştır.

Yûsuf u Zûleyhâ kıssası Türk edebiyatında çok sevilmiş ve buna bağlı olarak da birçok nazım ve nesir esere konu olmuştur. Bu esere rağbet edilmesinin en önemli sebebi, konunun menbainin dine dayanmasıdır. Kur’ân-ı Kerîm’de ahsenü’l-kasas “kıssaların en güzeli” olarak nitelendirilen bu kıssa, yüzyıllarca, müslüman Türk yazarlar tarafından dinî bir arzuyla işlenmiştir. Böylece birbirinden farklı pek çok değerli eserler meydana gelmiştir.

¹ Kur’ân-ı Kerîm, Yûsuf sûresi 12/111.

1. Arap Edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ

Yûsuf u Züleyhâ hikâyesi Arap edebiyatında daha ziyade mensur olarak ele alınmakla birlikte, mazum olarak yazılanlar da bulunmaktadır. Mensur olarak yazılan eserlerin içine bazen küçük manzumeler yerleştirilmiştir. Arap edebiyatında kaleme alınan bu mesnevilerin birçoğu Yûsuf suresi tefsiri, tefsir denemesi veya daha önce yapılmış bir tefsiri daha iyi açıklamak için yazılan kitaplardır.² Yûsuf peygamberin başından geçen olayları konu alan ilk eser Gazâlî'nin (ö. 1111) *Bahrü'l-Mahabbe*, ikincisi İbnü'l-Cevzî Abdu'r-rahman b. Ali b. Muhammed Ebu'l-Ferec Cemâle'd-dîn'in (ö. 1200) *Ez-Zehru'l-Enîk fî Kıssati Yûsufi's-Sıddîk* adlı Yûsuf suresi tefsiridir. Bu konudaki diğer eserler ise Ebû Hafs Siracü'd-dîn b. Ömer b. İbrâhîm el-Ensârî el-Avsî el-Mâlikî el-Müzekkir tarafından 1284 tarihinde yazılan *Ez-Zehru'l-Kimâm fî-Kıssati Yûsuf Aleyhi's-salâtü ve's-selâm*, Tâce'd-dîn Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. Yezîd et-Tûsî'nin (ö. 1311) *Câmi'ü Letâ'ifi'l-Besâtîn*'i, Mollâ Mu'înî-i Cuveynî'nin (ö. ?) *Ahsenü'l-Kasas*'ı ve Alâü'd-dîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hazîni's-Şihî el-Bağdâdî'nin (ö. 1340) *Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf* udur. Zikredilen eserler XV. yüzyıla kadar kaleme alınan eserlerdir.³

2. Fars Edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ

Fars edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ hikâyesi sıklıkla işlenen konulardan biridir. Şairler, Yûsuf ve diğer kahramanların başından geçen olaylarla kendi zamanlarındaki bazı olaylar arasında ilişki kurarak şiirlerinde anlatım açısından zenginlik sağlamışlardır. Yûsuf u Züleyhâ hikâyesi, daha çok manzum ve mensur tarzda yazılmış olmakla beraber manzum-mensur karışık yazılmış örneği de vardır. Fars edebiyatındaki ilk Yûsuf u Züleyhâ mesnevileri; Firdevsî'ye ait olduğu ileri sürülen mesnevinin ön sözünde ifade edilen bilgiye göre bu konuyu ilk defa eserlerinde

² Züleyha Muş, *Arap ve Türk Edebiyatlarında "Yûsuf ve Züleyhâ" Hikâyelerinin Mukayesesi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2000, s. 41-42.

³ Leyla Karahan, *Erzurumlu Mustafa Darîr-Kıssa-i Yûsuf/Yûsuf u Züleyhâ*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 1985, s. 14-15.

Ebu'l-Müeyyed-i Belhî (M. X. yy.) ve Bahtiyârî-i Ahvâzî (M. X yy.) işlemiştir; fakat iki mesnevi de bugün için mevcut değildir.⁴

Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sından önce yazılan, Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinin Firdevsî'ye ait olduğu düşünülmektedir. Irak'ta (M. 995/996)'da yazılan eser üzerinde yapılan son araştırmalar, eserin Firdevsî'ye ait olup olmadığı konusunda fikir ayrılıkları yaratmıştır. Ethe'ye göre başka hiçbir İran şairinin kullanmadığı mütekârib bahrinin kullanılması eserin sahibinin Firdevsî olduğunu göstermektedir.⁵ Şâhnâme üslûbu ile Yûsuf u Züleyhâ'nın üslûbu arasında pek çok farklılık olması temeline dayanan Ritter ise eserin Firdevsî'ye ait olmadığı görüşündedir.⁶ Aksi takdirde Firdevsî'nin iki ayrı üslûbu vardır ya da mesnevinin Firdevsî'ye atfedilmesi için şairinin bir hilekârlık yapmış olduğunu düşünmek gerekir.

Konunun manzum tarzda kaleme alındığı diğer örnekler Sultan Sencer dönemi şairlerinden Şihâbü'd-dîn Am'ak-ı Buhârî ile Herat'lı Rüknu'd-dîn Mes'ûd b. Muhammed İmam-zâde'nin (M. 1223-1227) yılları arasında yazdığı Yûsuf u Züleyhâ hikâyesidir. Bunlardan başka Âzerî-i Tûsî, Cemâlî, Câmî, Nâzım ve Âzer mahlaslı Lutf Ali Beg gibi şairler Yûsuf u Züleyhâ konusunu işlemişlerdir.

Fars edebiyatındaki Yûsuf u Züleyhâ hikâyelerinin mensur tarzda ilk örnekleri ise Hâce Ebû İsmâîl Abdillâh b. Alî Mansûr Muhammed el-Ensârî-i Herevî'nin *Ünsü'l-Mürîdîn* ve *Şemsü'l-Mecâlîs*'i, Ebû Nasr Ahmed b. Ahmed b. Nasr el-Buhârî'nin *Enîsü'l-Mürîdîn* ve *Ravzatü'l-Muhibbîn*'i,

Mahmud b. Muhammed b. İbrâhîm ve Mu'înü'd-dîn Muhammed Emîn b. Şerefî'd-dîn Hâcî Muhammed el-Ferâhî'nin Yûsuf suresi tefsiridir.⁷

⁴ Karahan, s. 15.

⁵ Karahan, s. 16.

⁶ Karahan, s. 16.

⁷ Karahan, s. 17.

3. Türk Edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ

3.1.Klâsik Türk Edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ

Yûsuf peygamberin başından geçen olayları anlatan bu eserler Yûsuf u Züleyhâ, Kıssa-i Yûsuf, Yûsuf u Zelihâ gibi isimlerle ve mesnevi nazım şekliyle bağımsız hikâyeler tarzında işlenmiştir. Bu kıssa İslâm âleminde büyük ilgi görmüş, diğer eserlerin yazılmasına rehber olmuş ve kıssaya telmihlerde bulunulmuştur. Ayrıca her tabakadan insanın çeşitli yönlerden eğitilmesi için yazılmıştır.

Klâsik Türk şairleri, eserlerini oluştururken- ilk dönem mesnevileri göz önünde bulundurulmaksızın- özellikle Câmî'nin tesiri altında kalmış; fakat zamanla mevzunun ele alınışı, işleniş tarzı, sanat anlayışı gibi özellikler bakımından orijinalliği yakalamışlardır. Türk edebiyatı Yûsuf u Züleyhâ şairlerinin, Fars edebiyatından aldıkları ile beraber “yenilikçi” temayülleri arılaştırdıkları gözlerden kaçmamaktadır.

3.1.1. XIII. Yüzyıl Yûsuf u Züleyhâ Mesnevileri

Anadolu sahasında mesnevi türünde ilk örneğin XIII. yy.'da verildiği ve mesnevi edebiyatının XIII. yy.'da başladığı kabul görmektedir. Muhteva itibariyle bir aşk hikâyesine nazaran bir paygamber kıssası niteliği taşıyan bu mesnevilerde sade bir dil kullanıldığı ve sanat gayesi gözetilmeden yazıldığı görülmektedir.

3.1.1.1.Ali

Kaynaklarda Kıssa-i Yûsuf olarak geçen bu eserin Türk edebiyatında ilk Yûsuf u Züleyhâ hikâyesi olduğu kabul edilmekte ve H. 630/ M. 1233 yılında yazıldığı bilinmektedir. Çeviri olmadığı gibi şekil özellikleri açısından da millî bir karakter taşımaktadır. Eser dörtlükler halinde 12'li hece ölçüsü kullanılarak yazılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'den yola çıkarak vakaları sade ve tasavvuftan uzak bir tarzda anlatmıştır. Doğu ve Batı Türkçesi özelliklerini yansıtan müşterek dilli bir eser görüntüsü sergilemektedir.⁸ Eseri bilim dünyasına ilk Haustma tanıtmıştır. Brockellmann eseri dil ve içerik bakımından kapsamlı olarak incelemiştir.

⁸ Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Yayınları, 2. bs., İstanbul 1980, s. 235-236.

3.1.1.2. Kırımlı Mahmûd ve Haliloğlu Ali

Kırımlı Mahmut'un "Yûsuf u Züleyhâ"sı, Deşt (Kırım) dilinde yazılmıştır. Kronolojik olarak Ali'nin Kıssa-i Yûsuf'undan sonra gelir. Müellife ait nüshaya ulaşılamamıştır. Rasim Deniz'in metin üzerinde mukayeseli bir doktora çalışması bulunmaktadır ve onun bu çalışması, Râif Yelkenci Nüshası, Bibliotheque Nationale Nüshası, Âgâh Sırrı Levent Nüshasına dayanmaktadır.⁹

3.1.1.3. Şeyyâd Hamza

XII. ve XIV. yüzyıl Anadolu sahasında dinî-tasavvufî şiir akımının başta gelen isimlerinden biridir. Şeyyâd Hamza manzumelerini aruz kalıbının yanında hece vezniyle de yazmıştır. Daha çok sûfi çehresiyle tanınan Şeyyâd Hamza, dörtlük, kaside, gazel mesnevi gibi nazım şekilleriyle manzum eserler vermiştir.

Şeyyâd Hamza'nın "Dâsitân-ı Yûsuf Aleyhi's-salam Ahsenü'l-Kasasü'l-Mübarek" adlı mesnevisi hem Klâsik Türk edebiyatında bilinen ilk "Yûsuf u Züleyhâ"sı hem de en önemli eseri olması yönünden dikkat çekicidir. Eserde her ne kadar vezin başarılı uygulanmamış olsa da türünde ilk örnek olması onu önemli kılmaktadır. 1529 beyitten oluşan mesnevi aruz vezniyle yazılmıştır. Eserin tek nüshası Raif Yelkenci'ye aittir. Abdurrahim b. Kasım b. Hasan tarafından 1545 yılında istinsah edilmiştir.¹⁰

3.1.2. XIV. Yüzyıl Yûsuf u Züleyhâ Mesnevileri

3.1.2.1. Süle Fakih

Hayatı hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadığımız Süle Fakih'in yaşadığı yüzyıl da tartışma konusudur. Araştırmacıların bir kısmı onu XIII. yy., bir kısmı ise XIV yy. şairlerinden kabul etmektedir. Ulaşılan tek eseri Yûsuf u Züleyhâ'dır. Kur'ân, Tevrat, hadis rivayetleri ve İbn-i Abbas tefsirinin kaynaklık ettiği eserin XIII. yy.

⁹ Bünyamin Derse, *Klâsik Türk Edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ Mesnevilerinin Yûsuf Sûresine Uygunluğunun İncelenmesi*, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kars 2016, s. 3-4.

¹⁰ Derse, s. 4.

sonu ve XIV. yy.'ın başında yazıldığı tespit edilmiştir. Mesnevi 4800 beyitten müteşekkildir.¹¹

3.1.2.2. Erzurumlu Mustafa Darîr

“Kaynaklarda adı Darîr-i Hakîr Mustafa b. Yûsuf b. Ömerü'l-Mevlevi el-Erzeni'r-Rûmî Ömerü'd-Darîr el-Erzeni'r-Rûmî olarak geçmektedir.”¹² Uzun yıllar Erzurum'da kadılık yapan Darîr'in beş ciltlik Sîretü'n-Nebî'si Türk edebiyatında kaleme alınan ilk mevlit örneği olması yönünden önemlidir. Diğer eserleri Yüz Hadîs Tercümesi, Fütûhu'ş-Şam Tercümesi ve Kıssa-i Yûsuf ile Züleyhâ mesnevisidir.

2125 beyit ve sekiz meclisten oluşmaktadır. “Tek nüshası, İstanbul Üniversitesi TY. 311'de kayıtlı bulunan ve istinsah tarihi ile müstensihine dair bir kaydın yer almadığı 84 varaklık bir mecmuadır.”¹³

3.1.2.3. Rabguzî

Emirü'l-Eccel-Nasirü'd-dîn Tok Buğra'nın emri üzerine M. 1311'de mensur tarzda yazılan Kısasu'l-Enbiyâ içindeki hikâyelerden birisi de Kıssa-i Yûsuf'tur. Harezm Türkçesi özellikleri taşıyan eserde yer yer Kutadgu Bilig havası hissedilir. Metin içine, dörtlükler halinde aruz bahriyle yazılmış manzumeler yerleştirilmiştir.¹⁴

3.1.2.4. Hamzavî

Mensur İskendernâme adlı mesnevisindeki kısımlardan biri de Kıssa-i Yûsuf'tur. Yazar hakkındaki tek bilgi onun şair Ahmedî'nin kardeşi olduğudur.¹⁵

3.1.2.5. Aydınoğlu Mehmed Bey'in Hazırlattığı Nüsha

Aydınoğlu Mehmed Bey'in emriyle “Ara'is” adlı Arapça bir kitaptan çevrilen Kıssa-i Yûsuf adlı bu bölüm Kısas-ı Enbiyâ içinde yer almaktadır.¹⁶

¹¹ Derse, s. 4.

¹² Karahan, s. 24.

¹³ Derse, s. 5.

¹⁴ Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971, s. 354-356.

¹⁵ Karahan, s. 22.

3.1.2.6. Garîb/ Karîb

Şairin nerede yaşadığı ve kim olduğuna dair malumat yoktur. Başka bir eserinin olup olmadığı bilinmeyen şairin eserini yazdığı yıl da belli olmayıp XIV yy.'da yazdığı tahmin edilmektedir.¹⁷

3.1.3. XV. Yüzyıl Yûsuf u Züleyhâ Mesnevileri

3.1.3.1. Ahmedî

Agâh Sırrı Levent, Ahmedî'yi XIV. yy. Yûsuf u Züleyhâ mesnevisi yazan müellifler arasında gösterir.

3.1.3.2. Hamdulah Hamdî

H. 897'de tamamlanan Yûsuf u Züleyhâ mesnevisi, 6241 beyitten meydana gelmektedir. Hamdî'nin beş mesneviden oluşan bir hamsesi vardır. Yûsuf u Züleyhâ hamsedeki mesnevilerden biridir. Hamsede yer alan mesneviler şunlardır: Yûsuf u Züleyhâ, Leylâ ve Mecnûn, Mevlid-i Cismânî, Mevlid-i Ruhânî, Tuhfetü'l-Uşşâk, Kıyafetnâme. Bilinen 108 nüshası vardır.¹⁸

3.1.3.3. Çâkerî

“XV. yüzyılda Yûsuf u Züleyhâ yazan şairlerdendir. Günümüze ulaşan tek nüshası olduğu söylenmektedir. Millî kütüphane nr. 2611'de kayıtlı olduğu söylenen nüshaya Millî kütüphanenin veri tabanından ulaşılamamaktadır.”¹⁹

3.1.3.4. Abdolvahab

Agâh Sırrı Levent'in ve Halide Dolu'nun sınıflandırmasında yer almayan şairin de bir Yûsuf u Züleyhâ mesnevisi olduğu bilgisine Ahmet Atilla Şentürk'ün Eski Türk Edebiyatı kitabında rastlanmaktadır.²⁰

¹⁶ Derse, s. 6.

¹⁷ Derse, s. 6.

¹⁸ Derse, s. 7.

¹⁹ Derse, s. 7.

²⁰ Derse, s. 8.

3.1.3.5. Kırmılı Abdü'l-Mecîd

Mûnisü'l-Uşşâk adlı mesnevisinin XIV. yüzyılın sonu veya XV. yüzyılın başlarında yazıldığı tahmin edilmektedir.²¹

3.1.3.6. Nahîfî

Müstensihi El-Hacı Mustafa b. Trabuzanîdir. Yazıldığı tarih hakkında net bir bilgi olmasa da bilinen tek eseri Yûsuf u Züleyhâ mesnevisidir. 2653 beyitten meydana gelen eserin Türkiye'de bulunan tek nüshası TDK kütüphanesindeki mikrofilmidir.

3.1.3.7. Dur Big

Çağatayca ilk Yûsuf u Züleyhâ mesnevisini işleyen Dur Big'dir. Dur Big nüshası Belh şehri muhasarası anılmaktadır.²²

3.1.3.8. Behîstî Ahmed Sinan

Aldığı eğitim sonucunda "Acem usulü" beş kitaplık bir mesnevi külliyyatı hazırlamıştır. Behîstî'nin hamsesinin içinde yer alan mesnevilerden birisi de Yûsuf u Züleyhâ mesnevisidir.

3.1.4. XVI. Yüzyıl Yûsuf u Züleyhâ Mesnevileri

3.1.4.1. Kemâl Paşazâde

Kemal Paşazâde diye tanınan İbn-i Kemal'in gerçek adı Ahmed'tir. Ziyadesiyle eser veren sanatkâr ve âlim şair, aynı zamanda iyi derecede Arapça ve Farsça bilmektedir. Yûsuf u Züleyhâ mesnevisi 7777 beyittir. Mustafa Demirel mesnevi üzerinde doktora çalışması yapıp eseri kısaltarak yayımlamıştır.²³

²¹ Karahan, s. 23.

²² Derse, s. 9.

²³ Derse, s. 10.

3.1.4.2. Taşlıcalı Yahyâ

Yahyâ Bey, hamse sahibidir. Hamsesinde şu mesnevilere yer verilmektedir: Gencîne-i Râz, Gülşen-i Envâr, Kitâb-ı Usûl, Şâh u Gedâ. Yûsuf u Züleyhâ.

3.1.4.3. Gubârî

“Kâbenâme” adlı eserinde Akşehirli olduğunu ifade etmiştir. Eserleri şunlardır: “Şâhnâme, Süleymannâme, Kâbenâme, Menasikü’l-Hac, Mesahatnâme, Şebistan-ı Hayâl ve Yûsuf u Züleyhâ mesnevisidir.”²⁴ Yûsuf u Züleyhâ Mekke’de H. 980 (M. 1572-73) tarihinde yazılmış olup sultan II. Selim’e sunulmuştur.

3.1.4.4. Şerîfî

Eserin Şerîfî mahlaslı H. 986/ M.1578 yılında yazıldığı bilgisine ulaşılmaktadır.²⁵

3.1.4.5. Ziyai Yûsuf Çelebi

Kaynaklarda Ziyai Yûsuf Çelebi’nin Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinin günümüze ulaşan bir nüshasının varlığına dair Türkiye Yazmaları Katalogunda bir bilgiye ulaşılamamaktadır.²⁶

3.1.4.6. Nimetu’llâh

Mehmet Tahir’in Osmanlı Müellifleri, Nimetu’llâh maddesinde şairin bu isimde bir mesnevisi olduğu ifade edilmektedir.²⁷

3.1.4.7. Likai

Mesnevinin nerede olduğuna dair henüz bilgi edinilememiştir.

3.1.4.8. Manastırlı Celâl

1517-1519’da Manastır’da doğan Manastırlı Celâl’in asıl adı Hüseyin’dir. Hüsn-i Yûsuf adlı bir nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi nr: 1872’de

²⁴ Hasan Aktaş, *Abdurrahman Gubârî, Yûsuf u Züleyhâ (İnceleme-Metin)*, Atatürk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2006, s. 3-6.

²⁵ Derse, s. 11.

²⁶ Derse, s. 12.

²⁷ Derse, s. 12.

bulunmaktadır. Yazdığı eserler şunlardır: Sad ü Saîd, Kavâid-i Arûz, Divan, Hüsn-i Yûsuf, Manzum Şerh-i Avâmil.

3.1.4.9. Halife

H. 970’de tamamlanan eser 7000 beyittir. Eserin nüshası mevcut değildir.

3.1.4.10. Karamanlı Kâmî Mehmed

Mollâ Câmî’nin “Yûsuf u Züleyhâ”sını bazı eklemelerle tercüme etmiştir.

3.1.4.11. Şikârî

Asıl adı Ahmed’tir. Manzum bir Yûsuf u Züleyhâ mesnevisi vardır.

3.1.4.12. Manastırlı Kadı Sinan

İsmi Yûsuf u Züleyhâ yazan şairler arasında geçmektedir.

3.1.5. XVII. Yüzyıl Yûsuf u Züleyhâ Mesnevileri

3.1.5.1. Nur Muhammed Andalip (1660-1740)

Klâsik Türkmen edebiyatının gelişmesinde mühim hizmetler etmiş büyük Türkmen şairlerinden biridir. Eserleri şunlardır: Leylâ-Mecnûn, Yûsuf- Züleyhâ. Destanları aslen folklor ürünü olan ve daha sonra yazılı edebiyata sığrayan ve pek çok edebî eserin ortaya çıkmasına sebep olan Yûsuf-Züleyhâ, Leylâ-Mecnûn gibi konular, Andalip’in başarılı çalışmalarıyla yön bulmuştur.

3.1.5.2. Bağdatlı Zihni Abdüldelil

Eserin günümüze ulaşan nüshası mevcut değildir.

3.1.5.3. Bursalı Havai Mustafa

Mehmet Tahir, Bursalı Havai Mustafa’nın müretteb bir divanı, “Vamık u Azrâ”, “Yûsuf u Züleyhâ”sı ve ayrıca “Gülistân ve Bostân”ı şerh eden bir eseri olduğundan bahseder.

3.1.5.4.Rifati Abdulhay

“Bursalı Mehmet Tahir, Rifati’nin Yûsuf u Züleyhâ ve Leylâ vü Mecnun mesnevileri olduğundan bahsetmektedir.”²⁸ Nüshası günümüze ulaşmamıştır.

3.1.6. XVIII. Yüzyıl Yûsuf u Züleyhâ Mesnevileri

3.1.6.1.Ahmed Mürşidi

Bursalı Mehmet Tahir, “Ahmed Mürşidi’nin “meşayih-i âşikin”den “Diyarbakir”li bir zat olduğunu ifade eder.²⁹ Günümüze eseri ulaşmamıştır. Yûsuf u Züleyhâ şairi diye anılmaktadır.

3.1.6.2.Kerküklü Mehmet Nevruzî

Hayatına dair pek bilgi olmayan şair, Kerküklü Nevruz Ağa’nın oğludur. Yûsuf u Züleyhâ mesnevisiyle meşhur olmuştur. Ata Terzibaşı hikâye hakkında ilk çalışmayı yapan kişidir. 1975 tarihinde vefat etmiştir.

3.1.6.3.Köprülüzâde Esat Paşa

Günümüze yarım olarak ulaşan Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinin şairi Esat paşa, Sadrazam Köprülüzâde Fazıl Mustafa Paşa’nın oğludur. Hanya, Eğriboz valiliklerini yapmıştır. Şiirlerinde “Haşim”, “Es’ad”, “Hicri” mahlaslarını kullanmıştır.

3.1.6.4.Hevâî Abdurrahman Efendi

Kaynaklarda “Vamık u Azrâ”, “Divanı” ve “Yûsuf u Züleyhâ” eserleri olduğu ifade edilmektedir. Fakat Yûsuf u Züleyhâ mesnevisi günümüze ulaşmamıştır. Kendisinden bahsedilirken Osmanlı şairleri arasında “şuara ve ulemadan” biri diye zikredilir.

3.1.7. XIX. Yüzyıl Yûsuf u Züleyhâ Mesnevileri

3.1.7.1. Süleyman Tevfik Bey (Özzorlu)

Gazeteci ve yazar olan Süleyman Tevfik Bey “Mabeyn-i Hümayun kâtiplerinden Zorluzâde Hacı Hüsnü Bey’in oğludur. Süleyman Tevfik Bey’in, masal

²⁸ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Bizim Büro Basımevi, C. 2, Ankara 2000, s. 185.

²⁹ Bursalı Mehmed Tahir, s. 33.

kitapları ve halk hikâyeleri alanında tespit edilen yüzü aşkın telif, tercüme eseri bulunmaktadır.

Türk Edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ üzerine yapılan şerhler de vardır:

B. Türk Edebiyatında Mollâ Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevisine Yapılan Şerhler

1. Telli Mehmed b. İbrahim Vehbî, Şerh-i Dibâce-i Yûsuf u Züleyhâ (?)

Telli Mehmed b. İbrahim Vehbî tarafından Mollâ Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sının dibacesi şerh edilmiş olup eserin mevcut nüshası bulunmamaktadır.

2. Şerh-i Yûsuf u Züleyhâ (-) (XVII. yüzyıl)

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY Nr: 3516'da kayıtlı olan bu eserin müellifi bilinmemektedir. Eserde, müstensihin Abdü'l-Azîz b. Mehmed Eş-Şehîr be-Mü'minzâde ve eserin istinsah tarihinin H. 1030 (1620) olduğu bilgisi yer almaktadır. Eserde Câmî'nin mesnevisi mısralar halinde önce Türkçe'ye tercüme edilmiş ardından açıklaması yapılmıştır.

3. Hacı Sâlih-zâde Halil Hâcibî, Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ (XVIII- XIX. yüzyıl)

XIX. yüzyıl metni olan bu eserin Tek-Esin Vakfı Dr. Emel Esin Kütüphanesi Nr: 596'da ve Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Nr: 2829'da kayıtlı olan iki nüshası bulunmaktadır. Eserin adı her iki yazma nüshada da “Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ”dır. Hâcibî beyitleri mısra mısra Türkçe'ye çevirmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MOLLÂ CÂMÎ

1. Hayatı

Büyük üne kavuşmasının ardından daha çok Mollâ Câmî unvanıyla tanınan ve klâsik Fars edebiyatının son büyük şairi kabul edilen Nureddin Abdurrahman Câmî, Horasan'a bağlı Câm şehrinin Harcird kasabasında 23 Şaban 817 (7 Kasım 1414) tarihinde dünyaya gelmiştir. Asıl adının Abdurrahman b. Nizâmiddîn Ahmed b. Şemsiddîn Muhammed olmasının yanı sıra lakablarının Nûruddîn ve İsmâuddîn olduğu ifade edilmektedir. Birinci divanının mukaddimesinde Câm şehrine kıyasla ve Ahmed-i Nâmekî-yi Câmî'nin (ö. 536/ 1141) hatırasına saygısının bir ifade şekli olarak Câmî mahlasını aldığını söyler.³⁰ Mollâ Câmî'nin babası ise meşhur ilim adamlarından biri olan Şemseddîn Muhammed'in oğlu Nizâmeddîn Ahmed'dir.

Babasının Herat'a gidip Nizâmiye Medresesi'ne müderris olması sonucu beş yaşında Herat'a gelen Câmî, ilk tahsiline babasının yanında başlamıştır. Bu durum eğitimini orada sürdürmesine vesile olmuştur. Burada devrin ilimlerini öğrenmiştir. Mevlânâ Cüneyd-i Usûlî'den Arap edebiyatının temel eserlerini okuyarak Arap dili ve edebiyatıyla ilgili bilgiler edinmiştir. Akabinde Seyyid Şerîf el-Cürcânî, Ali es-Semerkandî ve Şehâbeddîn Muhammed el-Câcermî gibi meşhur âlimlerden dersler almıştır. Daha sonra Ulug Bey döneminde ilim merkezi haline gelen Semerkand'a gitti. Bu arada Ulug Bey Medresesi'nde Bursalı Kadızâde-i Rûmî'den (ö. 841/ 1437) dersler alırken aynı zamanda Mevlânâ Fethullah-ı Tebrizî'nin derslerinden de faydalanmıştır. Sivri zekâsı, kabiliyeti, ilmî meseleleri kavrama ve bütün çıplaklığıyla ortaya koyabilme gücü ile herkesi kendisine hayran bırakmıştır.

Mollâ Câmî, skolastik düşünce ve aristokrasiye karşı iğneleyici bir tavır takınmaktan çekinmeyen bir kişiliğe sahiptir. İlk şeyhine yönelmesi ise gördüğü bir rüyanın etkisiyle olmuştur. Uzun zamandır kendisindeki yeteneğe hayran olan Sadeddîn-i Kaşgarî tarafından "Bugün tuzacağımıza bir doğan düşdü." diye,

³⁰ Ömer Okumuş, "Câmî, Abdurrahman", *DİA*, C. 7, İstanbul 1993, s. 94.

memnuniyetle karşılanmıştır. Genç yaşta devrinin bütün ilimlerini bilmesine karşın bu ilimler Câmî'yi pek de memnun etmedi. Semerkand'dan döndüğünde Nakşibendî şeyhlerinden Sadeddîn-i Kaşgarî'ye bağlanmıştır. Ubeydullah Ahrâr'a intisap etmesi ise Sadeddîn-i Kaşgarî'nin ölümünden sonradır.

Kaşgarî'nin vefatından sonra imparatorluğun şair veziri olan Ali Şîr Nevâî, Süheylî ve Hüseyin Baykara gibi kimselerle de samimi bir dostluk bağı kurmuştur. Hatta Nevâî Câmî'nin seccadesini öpmek amacıyla onunla görüşmek istemiştir.³¹ 1472'de Herat'tan hacca gitmek amacıyla ayrılmış ve hac yolculuğu esnasında gittiği her yerde büyük bir sevgi ve ilgiyle karşılaşmıştır. Ömrünün sonuna kadar ilm ile uğraşan Câmî, 1492 yılında hastalığa yakalanmış, son zamanlarında ise bilincini kaybederek konuşamayacak duruma gelmiş ve 8 Kasım 1492 yılında hayata gözlerini yummuştur.

2. Edebî Kişiliği

Asaf Halet Çelebi, onun edebî kişiliğini beyan ederken şöyle der: “İslâmdan sonraki klâsik İran edebiyatını sınıflandıranlar, epik türde Firdevsî'ye, manzum roman tarzında Nizâmî'ye, öğretici nevide Sa'dî'ye ve gazelde Mevlânâ'ya birinci planda yer verirler; Câmî'nin ise bütün bu nevilerin hepsinde üstün olduğunda hemfikirdirler. Fars edebiyatını iyi inceleyen müsteşriklerden Prof. Browne da aynı görüştedir ve Câmî'den hayranlıkla bahsetmektedir. Birçok kimseler onu İran'ın son klâsik şairi sayıyor.”³²

Câmî'ye göre şiir; insanlara doğru yolu göstermek amacıyla kullanılmalı, kişisel çıkarlara alet edilmemelidir. Fars şiirinin en büyük üstatlarının sonuncusu sayılan Câmî, üstün şairlik yeteneğiyle birlikte dinî, edebî ve aklî ilimlerle tasavvufî bilgisinden bütün şiirlerinde, mesnevilerinde ve özellikle tasavvufî mesnevilerinde geniş bir şekilde yararlanmış, ele aldığı konuları sade bir dille anlatmıştır.³³ Onun “Hint Üslûbu” (Sebk-i Hindî) diye zikredilen şiir akımının ilk temsilcilerinden biri

³¹ Asaf Halet Çelebi, *Mollâ Câmî*, Hece Yayınları, Ankara 2002, s. 27.

³² Çelebi, s. 49.

³³ Okumuş, s. 96.

olduğu öne sürülmektedir. Câmî'nin başlıca edebî eserleri Farsça'dır. Farsça eserlerinin yanı sıra arapça eserler de yazarak bu dile hakim olduğunu kanıtlamıştır. Nazmın nesirden daha üstün olduğunu, iyi ve kötü şiirde ne gibi özelliklerin bulunduğunu, şiirin nasıl olması gerektiği konusundaki bilgileri hem divanında hem de mesnevilerinde anlatmıştır.

Câmî'ye göre, insanı sonsuz mutluluğa ulaştıracak şey ancak gerçek aşktır. Hem seven hem de sevilen her mertebede Hakk'ın ta kendisidir. Dünyadaki her bir varlık da Allah'ın bir olduğunun ispatıdır.

3. Eserleri

Tasavvuf, edebiyat, edebî ve dinî ilimler gibi birçok konuda eser yazan Câmî'nin kaynaklarda³⁴ Farsça ve Arapça kırk beşten fazla eseri bulunmasına karşın bu eserlerin bir kısmının günümüze ulaşmadığı bilinmektedir.

3.1. Manzum Eserleri

3.1.1. Divan

Fâtihatü'ş-Şebâb (Gençliğin Başlangıcı) adlı divanını 1479'da gençlik yıllarında, Vâsîtatü'l-Ikd (Gerdanlığın İncisi) adlı ikinci dîvânını orta yaş döneminde, Hâtîmetü'l-Hayât (Hayatın Sonu) adlı dîvânını ömrünün son zamanlarında tertip etmiştir. Bu üç dîvânın basım yeri de İran'dır. En hacimli olan dîvânı Fâtihatü'ş-Şebâb'dır.

3.1.2. Heft Evreng

Büyük ayı burcundaki yedi yıldızda Farsça'da verilen isimdir. Hamse geleneğini takip ederek beş mesnevi (Tuhfetü'l-Ahrâr, Subhatü'l-Ebrâr, Yûsuf u Züleyhâ, Leylî vü Mecnûn, Hirednâme-i İskenderî) nazmettikten sonra *Silsiletü'z-Zeheb* ve *Salamân u Absâl'i* da buraya ekleyerek bu esere Farsça “yedi taht” anlamına gelen *Heft Evreng* adını vermiştir.

³⁴ Söz konusu kaynaklar: Makâmât-ı Câmî, Tuhfe-i Sâmi, Nesâyimü'l-Mahabbe, Reşehât-ı Aynu'l-Hayât, Tekmiletü'n-Nefahat

3.1.2.1. Silsiletü'z-Zeheb

“Defter” adı verilen bu mesnevi üç ciltten oluşmaktadır. Heft Evteng’in ilk ve en uzun mesnevisidir.

Birinci defterin yazımına 1468 yılında başlanmış ve beş sene içerisinde bu defter yazılarak Hüseyin Baykara’ya sunulmuştur. Tasavvufî ve ahlakî konuların işlendiği defter, “İtikadnâme” isimli bölümle son bulmaktadır.

İlahî ve beşerî aşkı konu edinen ve “Aşknâme” adıyla da bilinen ikinci defter, birinci defterden on sene sonra tamamlanmıştır.

Üçüncü defter 1486 yılında tamamlanmıştır. 500 beyitten oluşan eser, adalet ve yöneticilik konularından söz etmektedir ve Osmanlı Sultanı II. Bayezid’e sunulmuştur.

3.1.2.2. Salamân u Absâl

Huneyn b. İshak tarafından Yunanca’dan tercüme edilen eser, aslen Grek menşei alegorik bir hikâyedir. Mesnevide bir şehzadenin dünyevî ve şehvî bağlılıktan sıyrılarak ilahî ve insanî faziletlere erişmesi anlatılır. 1130 beyitten oluşan eser 1489 yılında yazılarak Akkoyunlu hükümdarı Yakup Bey’e sunulmuştur.

3.1.2.3. Tuhfetü'l-Ahrâr

1481 yılında tamamlanmıştır. 1712 beyitten meydana gelen ve didaktik bir mesnevi olan eser, Nizâmî’nin *Mahzenü'l-Esrâr*’ına ve Emîr Husrev-i Dihlevî’nin *Matlau'l-Envâr* mesnevilerine nazire olarak yazılmıştır. Tasavvufî konuların işlendiği ve seyr u sülûk yönteminin anlatıldığı eser Ubeydullah Ahrar’a ithaf edilmiştir.

3.1.2.4. Subhatü'l-Ebrâr

Hüseyin Baykara’ya sunulan eser 1482 yılında kaleme alınmıştır. Eserde dinî, tasavvufî ve ahlakî konular ele alınmıştır. Şem’î, eserin Türkçe’ye tercüme ve şerhini yapmış, eserini Bâbüssaâde ağası Gazanfer Ağa’ya ithaf etmiştir.

3.1.2.5. Leylî vü Mecnûn

1484 yılında Nizâmî ile Emîr Husrev-i Dihlevî’nin *Leylî vü Mecnûn*larına nazire olarak yazılmıştır.

3.1.2.6. *Hirednâme-i İskenderî*

Nizâmî'nin *İskendernâme*'sine nazire olarak kaleme alınan bu eser Sokrat, Aristo, Eflâtun gibi filozofların İskender'e nasihatlarını, İskender ile bu filozoflar arasındaki diyalogları ve mektuplaşmaları anlatmaktadır. Eser, Hüseyin Baykara'ya sunulmuştur.

3.1.2.7. *Yûsuf u Züleyhâ*

Mollâ Câmî, Heft Evreng'in içinde yer aldığı beşinci mesnevisi olan ve en güzel mesnevisi olarak zikredilen Yûsuf u Züleyhâ mesnevisini 888/1483 yılında yazmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'in 12. suresi olan ve Hz. Yûsuf'un hayatının anlatıldığı bu sure, mesnevinin yazılışında ana kaynak olmuştur. Eserde kıssa çeşitli yönlerden tafsilatlandırılmış ve bu ayrıntıya inmelerde şairin kendi hayal dünyası kadar tasavvufî yorumları da tesirli olmuştur.³⁵

Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı Farsça yazılmasına rağmen Orta Asya Türk edebiyatını derinden etkilemiştir. Âşıkâne ve lirik bir tarzda yazılan mesnevi Hezec bahrinin “mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün” kalıbıyla yazılmıştır. Eserine besmele ile başlayan Câmî, Allah'a dua ederek ondan kitabını tamamlayabilmesi için kalemine ve zihnine güç vermesini istemiştir. Artık eskisi gibi düzgün söz ve güzel şiir söyleyen şairlerin kalmadığından şikayet etmiştir. Bu bölüm 14 beyittir.

Eserin tevhid bölümü Allah adının söylenip methedildiği ve Allah'ın varlık ve birliğinin ispatlarının sayıldığı iki başlıktan meydana gelmiştir. Bu bölümlerin ikisi de 28'er beyittir.

Mesnevinin münacat kısmı da iki başlık altında verilmiştir. 13 beyitten oluşan bu kısımda ihtiyaç sahipleri adına dua ederken kendisi için yalvarıp yakarıшта bulunduğu yer ise ikinci kısım olup 27 beyitten oluşmaktadır. Şair 35 beyitlik bir naat ve 57 beyitlik bir miraciyye ile eserine devam etmiş ve burada Miraç olayı ile ilgili bilgi vermiştir. Ardından Hz. Peygamberin şefaatine nail olmak istediğine dair

³⁵ Hamid Algar, *Abdurrahman Câmî*, çev. Abdullah Taha Orhan-Zeynep Hafsa Orhan, Litera Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 105.; Ali Asgar Hikmet, *Câmî, Hayatı ve Eserleri*, çev. M. Nuri Geçosman, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1963, s. 222.

32 beyitlik bir manzume daha eklemiştir. Nakşibendî tarikatı Ubeydullah Ahrâr bahsinden sonra devlet adamı ve aynı zamanda arkadaşı olan Hüseyin Baykara'yı da eserinde zikretmiştir. Şairin Ubeydullah Ahrâr'ın övgüsüne ayırdığı kısım 35, Hüseyin Baykara'yı methettiği kısım ise 38 beyittir. Bundan sonra aşk ve âşık olmanın erdemlerini anlatan 38 beyitlik bir bölüm yazmıştır.

Eserini yazma sebebini iki başlık altında açıklamıştır. İlk kısımda aşkın faziletlerinden, aşk gussasıyla yanmamış bir gönlün gönül olamayacağından ve kendisinin de bir aşk hikâyesi işleyerek iz bırakmak istediğinden söz etmiştir. Bu bölüm 34 beyittir. İkinci kısım söz ve mananın önemi üzerinedir. 41 beyitten oluşan bu kısımda ise Hüsrev ü Şirin, Leylâ ve Mecnûn hikâyeleri unutulduğu için ve yeniden bir aşk hikâyesi yazma zamanı geldiğini düşündüğü için eserini kaleme aldığını açıklamıştır. Daha sonra asıl hikâye kısmına geçmiştir. Asıl hikâye konu başlıkları altında işlenmiştir.

Eserde asıl hikâyenin bittiği kısımdan hatime kısmına kadar arada üç manzume daha yer almaktadır. Bunlardan ilki zamaneden şikayettir. Şair bu bölümde feleği ejderhaya benzeterak feleğin musibetlerle dolu olduğunu, ondan bir kurtuluş yolu olmadığını vurgulamış, yeryüzündeki bütün olumsuzlukların nedenini de feleğin kötülüğüne bağlamıştır. Her canlı ölümü tadacağı için fani dünyaya fazla bağlanmamayı nasihat etmiştir.

İkinci kısım Câmî'nin oğlu Ziyâü'd-dîn Yûsuf'a öğüt verdiği bölümdür. Kendi yaşının yetmiş, oğlunun yaşının ise yedi olduğunu ifade eden Câmî, öncelikle oğlu için hayır duasında bulunmuş sonrasında ilim sahibi olmasını, gösteriştan uzak durmasını, sefaletle düşkün olmamasını, arkadaş edinirken seçici olmasını, kendisine bir meslek edinmesini, evlenecekse eşinde huy güzelliği aramasını, padişahlardan ve siyasetten uzak durmasını, alçakgönüllü olmasını ve verdiği sözlerin arkasında durmasını nasihat etmiştir.

Üçüncü kısımda kendi kendine dertleştiği görülmektedir. Nefsin arzularından kaçınmak ve böbürlenme alışkanlığını bir kenara bırakmak gerektiği ifade edilmiştir. Aynı zamanda olgunlaşma çabasını anlatmıştır. Aç gözlülükten uzak durup Allah'ın verdiği sayısız nimetlere şükretmek gerektiği vurgulanmıştır.

Bu üç manzumeden sonra hatime kısmına geçen şair, eserini yazmayı kendisine nasip ettiği için Allah'a şükretmiştir. H. 889/ M. 1484'de tamamlanan ve 4000 beyitten oluşan eserin adının Yûsuf u Züleyhâ olduğunu zikretmiştir. Son olarak kendisine dua eden Câmî, bazı büyüklere dua etmeyi de unutmamıştır.

3.1.3. Risâle-i Sagîr Der Muammâ

Edebî sanatlarla ilgili bir manzumedir. Eserin Türkçe şerhini, Şerh-i Manzume-i Muammâ adıyla Bihişti Ramazan Efendi yapmıştır.

3.1.4. Terceme-i Erba'în Hadîs

Kırk hadisin Farsça olarak yapılmış manzum bir tercümesidir.

3.2. Mensur Eserleri

3.2.1. Bahâristan

Farsça didaktik ve edebî bir eser olan Sa'dî'nin *Gülistân* adlı mesnevisine yapılan bir naziredir. Türkçe'ye çevirisi aynı adla M. Nuri Gencosman tarafından yapılmıştır. Mollâ Câmî bu eserini, oğlu Ziyâe'd-dîn Yûsuf için kaleme almıştır. Hüseyin Baykara'ya sunulan eser, Cemâleddîn İbnü'l-Hâcib'in el-Kâfiyesi'nin bir açıklamasıdır. Eser sekiz bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tasavvufa, ikincisinde ahlâka, üçüncüsünde siyasete, dördüncüsünde cömertliğe, beşincisinde aşka, altıncısında latîfeye, yedincisinde şiire ve son olarak sekizinci bölümde hayvan hikâyelerine yer verilmiştir.

3.2.2. Nefehâtü'l-Üns

Asıl adı “Nefehâtü'l-Üns Min Hadâratü'l-Kuds” olan eserde birtakım tasavvufî terimler açıklanırken aynı zamanda İslâm sûfilerinin hayatlarına dair bilgiler de verilmektedir.³⁶

³⁶ Mollâ Câmî, *Levâiyih [Seyr u Sülûk ve Vahdet-i Vücûda Dâir]*, Tercüme: Şemseddin Sivâsî, Tercüme ve notlarla yayına haz. Melek Gündüz Karacan, Litera Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 22-24.

3.2.3. Levâyah

Câmî'nin vahdet-i vücûda dair ilke ve esasları sentezlediği önemli bir eserdir. Eser "lâyiha" adı verilen bölümler ve bu bölümleri özetler nitelikte rubâîlerden oluşmaktadır. Eser ilk olarak Şemseddin Sivâsî tarafından tercüme edilmiştir. Daha sonra Abdülmecid b. eş-Şeyh Nasûh b. İsrâîl et-Tosyevî el-Amâsî er-Rûmi el-Hanefî tarafından ikinci tercümesi yapılmıştır. Üçüncü tercüme, Konfüçyanist Müslüman âlim Liu Chih/Zhi tarafından Çince'ye yapılmıştır. Dördüncü tercüme, İsmâil Müfid el-İstanbûlî tarafından yapılmıştır. Beşinci tercüme, Seyyid Yâkub Han tarafından yapılmıştır. Levâyah'ın son tercüme ise Ahmed Nazmî Türe tarafından yapılmıştır.

3.2.4. Şevâhidü'n-Nübüvve

Peygamberliğin ispatlarıyla Hz. Muhammed'in peygamberliğinden ve bazı din büyüklerinin faziletlerinden bahseden bir eserdir.

İKİNCİ BÖLÜM (İNCELEME)

A. Şerh-i Yûsuf u Züleyhâ

Mollâ Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı kaleme alındığı zamandan beri Klâsik Türk şairleri üzerinde büyük bir yankı uyandırmıştır. Esere yapılan şerhlerden biri de şârihi belli olmayan bir Şerh-i Yûsuf u Züleyhâ'dır. Eserin müellifi belli değildir. Ancak şârihin eserini istinsah edenin eserde yer yer geçen “onun” kelimesini hem (انك) hem de (اونك) şeklinde yazmasına dayanarak eserin 17. yy. veya 18. yy.'da yazıldığına kanaat etmekteyiz. Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı birçok yönden ele alınmıştır. Yaşadığı devirden çok çok önce ele alınan bir eserin şerhini kendi yaşadığı zamanın penceresinden bakarak yapmıştır. Bununla birlikte şârihin bu esere kendi hayal dünyasını da yansıttığını görmekteyiz. Müellifi bilinmeyen Şerh-i Yûsuf u Züleyhâ'daki edebî, tarihî, sosyal ve kültürel birikimi ortaya koymak eserin günümüzde daha iyi anlaşılmasına aracı olacaktır. Yapılan bilimsel araştırmalara katkıda bulunacaktır.

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY Nr: 3516'da kayıtlı olan, müellifi bilinmeyen bir şerh çalışılmıştır. Eserde, müstensihin Abdü'l-Azîz b. Mehmed eş-Şehîr be-Mü'minzâde ve eserin istinsah tarihinin H. 1030 (M. 1620) olduğu bilgisi yer almaktadır.

1. Şekil Özellikleri

Eserin 56a ve 110b varakları arası çalışılmıştır. Şerh edilen eser aruzun hezec bahri Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Fe'ûlün kalıbı ve mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Atılan başlıklar içinde yer alan 804 beyit ve ilk başlık öncesinde bulunan 6 beyit ile birlikte çalışılan kısımda toplam, 810 beyit bulunmaktadır. Çalışılan eserde Câmî'nin mesnevisi mısralar halinde Türkçe'ye tercüme edilmiş, Farsça mısraların da üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Bölüm başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bazı kelimelerin anlamları ve “ya'nî” ile devam eden bazı açıklamalar derkenarlarda görülmektedir. Kelimelerin dil telaffuzunun nasıl olduğuna dair bilgilendirmeler de derkenarlarda yer almaktadır. Metinde kelimelerin farklı anlamları olduğunu

göstermek ve açıklamalarını kuvvetlendirmek amacıyla şârihin eserin arasına başka şairlerden yer yer eklediği Farsça, Türkçe beyitlerin ve mısraların vezinlerinin daha iyi anlaşılması maksadıyla kalıplar tek tek verilip bu kalıba ait kaç beyit olduğu parantez içerisinde belirtilmiştir.

- a. Fe' ülün/Fe' ülün/Fe' ülün/Fe' ül (19 beyit)
- b. Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün (5 beyit, 1 mısra)
- c. Mefā' ilün/Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün (6 beyit)
- d. Mef' ülü/Fā' ilātü/Mefā' ilü/Fā' ilün (5 beyit, 1 mısra)
- e. Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün (4 beyit)
- f. Mefā' ilün/Mefā' ilün/Fe' ülün (3 beyit, 1 mısra)
- g. Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün (3 beyit)
- h. Mefā' ilün/Mefā' ilün/Mefā' ilün/Mefā' ilün (2 beyit)
- i. Mef' ülü/Mefā' ilün/Fe' ülün (1 beyit)
- j. Fe' ilātün/Fe' ilātün/Fe' ilātün/Fe' ilün (1 beyit)
- k. Müstef' ilün/Müstef' ilün/Müstef' ilün/Müstef' ilün (1 beyit)

2. Muhteva Özellikleri

Çalışma metninde yer alan başlıklar ve muhtevaları şöyledir:

- a. **Züleyhâ'nın Yûsuf (a.s.)'ı İkinci Nöbetde (İkinci Kez) Düşünde Görmesi ve Bu Aşkın Onu Deliliğe Çekmesi (Çılgına Döndürmesi) (57a-61b):**

Bu bölümde ikinci kez Yûsuf (a.s.)'ı düşünde gören Züleyhâ'nın aşkı ileri boyuta ulaşır ve Züleyhâ mecnun olur. Bir yıl boyunca ayağına köstek vurulmuş olarak yaşar. Gönlünde aşk peyda olan Züleyhâ'nın kendisinde aşkın etkisiyle garip haller gözlemlenir. Gaflete düşer ve dalgınlaşır iyice. “Bu aşk dedikleri parlak inci nedir?” diye kendine sorarak aşkın ne olduğunu anlamaya çalışır. Dünya işinden bî-haber olan Züleyhâ'nın yüreğinde sıkıntı ve deritten başka bir şey yoktur. Bu dert ile gündün güne sararıp solmaktadır. Artık gözüne uyku da girmez. İçindeki hararetle kavrulan Züleyhâ, felek ile hasbihal etmeye başlar. Bu şekilde gecenin yarısına kadar

felek ile konuşmaya devam eder. Bu düşüncelerden sıyrılarak uykuya dalar ve Yûsuf (a.s.)'in hayaliyle söyleşir. Yûsuf (a.s.), Züleyhâ'dan aşkına sadık olmasını ister.

Bu hadiseyi duyan Züleyhâ'nın babası âlimlerden çare aramalarını ister. Züleyhâ'nın ayağına hekimlerin tavsiyesiyle altın zincir vururlar. Bir yıl boyunca bu şekilde yaşar. Bu bölüm 73 beyitten oluşmaktadır.

b. Yûsuf (a.s.)'in Üçüncü Kez Züleyhâ'ya Düşünde Gelmesi, Züleyhâ'nın Onun Adını, Makamını, Yerini Bilmesi ve Böylece Aklının Geri Gelmesi (61b-65b):

Üçüncü defada ise Hz. Yûsuf'un Mısır'da olduğunu ve kendisini Mısır'da araması gerektiğini öğrenir ve bu rüyadan sonra aklı başına gelir.

Züleyhâ, bir defa daha bu hayalin kendisine görünmesi için yalvarırken kendinden geçer. Züleyhâ'ya göre o saçtan zincir açılırsa aklı başına gelecektir. Yûsuf (a.s.)'in adını bilmediği için ona dua edemediğini, yerini bulamadığı için dolaşmadığını söyler. Bu defa düşünde âşık olduğu kişinin Mısır'da yaşadığını, Mısır şahı olduğunu öğrenir. Züleyhâ'nın gönlüne sabr, tenine kuvvet gelir. Babasına müjde yollayıp ayağındaki zinciri çıkartmasını ister. Züleyhâ, Aziz-i Mısır adını artık dilinden düşürmez. Gece ve gündüz tek işi budur. Mısır'la ilgili söz konuşulmadığı zaman susmayı tercih eder. Bu bölüm 53 beyiti kapsamaktadır.

c. Mısır Haricindeki Civar Padişahların Elçilerinin Züleyhâ'yı İstemek Üzere Gelmeleri ve Züleyhâ'nın Ümitsizliğe Kapılması (65b-68b):

Züleyhâ'nın güzelliği dilden dile dolaşınca Mısır dışındaki ülkelerden asil kişiler ona elçiler gönderirler. Padişahlar arasında ona sahip olma kavgası başlar. Sırf Züleyhâ ile evlenebilmek için malını mülkünü verirler, hediyeler alıp götürürler. Bunlar kızı istediklerinin bir göstergesidir. Rum memleketinden ta Zencilerin ülkesine dek hepsi Züleyhâ'nın kulu olmaya hazırlardır. Fakat Taymus Şah, onun gönlünde yatanın Mısır'da bulunduğunu söyleyerek gelenleri geri çevirir. 54 beyitten meydana gelmektedir.

d. Taymus Şah'ın Mısır Azizi'ne Bir Elçi Göndermesi, Züleyhâ'yı Mısır Azizi'ne Arz Etmesi ve Mısır Azizi'nin Bu Daveti Kabul Emesi (68b-72b):

Kızının gündün güne deli divaneye döndüğünü gören baba, Mısır Azizi'ne haber göndererek Züleyhâ'nın Mısır'a eğilim gösterdiğini bildirir. Elçinin Mısır Azizi'ne Züleyhâ'nın güzelliğini öve öve bitirememesi üzerine Aziz, Züleyhâ ile izdivaca karar verir. Bölüm 58 beyitten meydana gelmiştir.

e. Mısır Tarafından Kabul Rüzgârlarının Esmesi ve Züleyhâ'nın Mahmilinin Gül Mahaffesi Gibi Mısır'a Çekilmesi (72b-78a):

Züleyhâ'nın babası gelen elçiden güzel haberler alınca kızının atını ve gelinliğini hazırlar. Mısır Azizi de Züleyhâ'ya eşlik etmeleri için oğlan ve kız (cariye) gönderir. Gelin olarak hazırlanan, süslenen Züleyhâ birçok hizmetçinin eşliğinde Mısır'a gitmek için yola koyulur. 55 beyitten oluşan bu bölümde, Züleyhâ halinden memnun bir şekilde bir an önce Mısır şehrine gitmek için can atar.

f. Mısır Azizi'nin Züleyhâ'nın Geldiğini Haber Alması ve Askerlerini Süsleyerek Züleyhâ'yı Karşılması (78a-80b):

Mısır Azizi bu müjdeyi işitince çok sevinir ve şenlik başlatır. Kızlar ve oğlanlar (cariyeler) süslenir. Sahranın dört bir yanı süse gark olur. Şarkıcılar içki meclisini düzerler, çalgılar çalınır. Askerler tarafından otak kurulur. Aziz otağa gelince haremde olanlar onun önüne koşup yeri öperler. Mısır Azizi de her birine "Selam ve merhaba." der. Aziz'i eğlendirmeye başlarlar. Züleyhâ'nın halini soran Aziz'e "Sabah teşrif edersiniz." cevabı verilince o da kendi çadırına döner. Bu kısım 67 beyitten oluşmaktadır.

g. Züleyhâ'nın Otağın Yarığından Mısır Azizi'ni Görmesi ve "Bu Kişi Benim Düşümde Gördüğüm ve Bunca Yıl Mihnet ve Mahabbetini Çektiğim Kişi Değildir" Diyerek Feryat Figan Etmesi (80b-84a):

Otağın içinde sadece Züleyhâ ile dayesi vardır. Sevgilisini görmek için sabırsızlanan Züleyhâ dadısından bir ilaç eylemesini ister. Züleyhâ'yı muzdarip gören dadısı büyü ile çadırda bir yarık açar. Daha şehre varmadan kendisini

karşılamaaya gelen Aziz'i bir çadır deliğinden gören Züleyhâ, düşünde âşık olduğu kişinin aynı kişi olmadığını görür ve bu durumdan pişman olur. "Allah için ey felek, bana kimse meyl etmesin, ben gönlümdeki ile ahd bağlamışım" diye felek ile konuştuğu sırada gaybdan bir melek gelerek gönlünün istediği kişinin Aziz olmadığını fakat sevdiği kişiye Aziz sayesinde ulaşacağını, rüyasında ismetinin salimlik bulacağını müjdeler. Bunun üzerine sakinleşen Züleyhâ Allah'a şükreder ve sarayda yaşamaya başlar. 79 beyitten oluşmaktadır.

h. Züleyhâ'nın Mısır Azizi ile Mısır'a Gelmesi, Mısır Ahalisinin Dışarı Çıkararak Onu Karşılamaası ve Züleyhâ'nın Mahaffesi Üzerine Hediyeler Saçması (84a-88a):

Mısır Azizi padişahlık heybeti ile gelir. Züleyhâ için yaptırdığı altından otak iyi talihli kimseler için dayanacak yer olur. Şenlikler devam eder, deveciler şarkı söylerler. Sahrular ve kapılar deve iziyle dolar. Züleyhâ'nın ömrü ise o mahfe içinde acılıkla geçer. Feleğe yine feryat eden Züleyhâ, feleğin onu bu kadar zaman sabırsız ve düzensiz koyduğunu anlatır. Felekten çare istediği için hata ettiğini düşünür. Çünkü çare beklerken evinden barkından, şehrinde uzağa düşmüştür. Aşk derdinin üzerine bir de gariplik derdi eklenmiştir. Mısır'a gelince Aziz gelinin başından o kadar çok altın ve inci saçar ki mahfe bunun içinde görünmez bir hale gelir. Züleyhâ göz kamaştıran saraya gelip de altın tahta oturunca ümitsizlik içinde gözleri dolar. Her ne kadar taht üzerine oturduysa da Yûsuf (a.s.)'ın ayrılığı kalbinde bir direk gibidir. Bu bölüm 53 beyiti kapsamaktadır.

i. Züleyhâ'nın Yûsuf'tan Ayrı Ömür Geçirmesi ve O Ayrılık Sebebiyle Gece Gündüz Mahzun Olması (88a-93b):

Cariyeler Züleyhâ'ya hizmet etmek için adeta ayakta beklerler ve bu cariyeler aynı yaşadılar. Züleyhâ hepsiyle dostluk sofrasındadır. Fakat bunlarla sohbeti sahtedir. Halk ile oturması gösteriştir. Züleyhâ'nın sevinci de üzüntüsü de Yûsuf (a.s.)'adır. Sabahtan akşama dek tek işi budur. Geceleri yüzüne siyah perde çekilir, tek başına oturur. Mısır Azizi bile yanına izinle gelir. Züleyhâ tekrar hayal ile söyleşmeye başlar. Mısır şehrinde bugün terk edilmiş ve garip olduğunu, kavuşma mutluluğunu tadamadığını ifade ederek sevgilisinin gelip yarasına merhem olmasını

ister. Bu şekilde Yûsuf (a.s.)'in hayaliyle konuşurken Mısır Azizi'ni gören Züleyhâ'nın kendini öldürmek için hançer çekmesi üzerine gaybdan bir ses yükselir: "Elini hançerden çek! Aziz-i Mısır'ı bununla bulursun" diyince elini çeker ve içine bir ümit ışığı doğar. Sabaha kadar kendi kendine söylenir. Bakışı, hep padişah yolunun bekleyişinde öylece kalır. Bölüm 78 beyitten meydana gelmiştir.

j. Kardeşlerinin Yûsuf'u Kıskanmaları ve Onu Ken'ân'dan Uzaklaştırmak İstemeleri (93b-95b):

Dosdoğru olan Yûsuf (a.s.), Yâkûb (a.s.)'in gözbebeğidir. Babası diğer kardeşlerine pek fazla itibar etmez. Yûsuf'un hüsnü köşkten geçip göklere çıkmıştır. Melekler bile onun güzelliğini meth eder. Babası Yûsuf'un eline yeşil bir asa verir. Fakat dünya asası ona layık değildir. Yûsuf (a.s.), bir gece kardeşlerinden gizli babasının yanına gider. Büyüdükçe güzelleşen Yûsuf, Allah'ın cennetten bir asa göndermesi için babasından dua etmesini ister. Bu dua gerçekleşir. Allah'ın ihsan olarak gönderdiği asa, kardeşlerinin haset etmesine neden olur. Bu bölüm 26 beyittir.

k. Yûsuf'un Düşte Güneş, Ay ve On Bir Yıldızın Ona Secde Ettiğini Görmesi ve Kardeşlerinin Bunu Duyup Kıskançlıklarının Artması (95b-98b):

Yûsuf (a.s.) bir gece rüyasında güneş ay ve on bir yıldızın kendisine secde ettiğini görür. Uykusunda oğlunun güldüğünü gören babası sebebini sorar. Rüyayı öğrenen Yâkûb, rüyadaki derin anlam karşısında ürperir ve kimseye anlatmaması için onu sıkı sıkı tembihler. Yâkûb'un uyarmasına rağmen Yûsuf, rüyasını birisine anlatır. Bunu öğrenen kardeşleri kederlerinden üzerlerindeki gömlekleri yırtarlar. Bu rüya, onlardaki kıskançlık hislerinin kamçılanmasına neden olur. Babalarının Yûsuf (a.s.)'a olan düşkünlüğü onların gönlünde zaten kin tohumlarını yeşertmiştir. 38 beyitten müteşekkil olan bu kısımda Yûsuf'u ortadan kaldırmak için çare aramaya başlarlar.

l. Kardeşlerin Yûsuf'u Babasından Uzaklaştırmak İçin Düzenleyecekleri Hileyi Birbirleriyle Görüşmeleri (98b-100b):

Kardeşleri aralarında müşavere ederler. Babalarına hasret kalma sebeplerini Yûsuf (a.s.)'a bağlarlar. Biri öldürmeyi önerir. Onun ancak kanını dökerlerse bu sırrın gizli kalabileceğini düşünür. Fakat günahsızını öldürmek dinsizlik yolu olarak görülür. Diğer kardeş terkedilmiş bir sahraya tek başına bırakmayı (açlıktan bir süre sonra zaten ölecektir düşüncesiyle) savunur. Hem orada tuzaklardan ve yırtıcı hayvanlardan başka bir şey yoktur. Fakat bunun da bir hançer altında can vermekten daha kötü olduğuna kanaat getirirler. Bir diğeri de ıssız bir yerde dar ve karanlık bir kuyuya atmaları (belki bir kervan bulup onu ya evlat edinir ya da köleliğe kabul eder) teklifinde bulunur. Böylece buradan gitmiş olacaktır. Bu kısım 29 beyittir.

m. Kardeşlerin Babalarının Huzuruna Çıkıp Yûsuf'ı Kendileriyle Birlikte Sahraya Göndermesi İçin İzin İstemeleri (100b-102b):

Yûsuf'un kardeşleri dünkü fikirlerinden dolayı mutluydular. Önceden yaptıkları plân doğrultusunda, sahrada gezip dolaşmak istediklerini, evde kalmaktan sıkılmış olan Yûsuf'u da yanlarında götüreceklerini söylerler. Oyunlar oynayacaklarına, çimenlerde oturup koyunlardan süt sağıarak güzel vakit geçireceklerine babalarını inandırmaya çalışırlar. On kardeşe de güvenmeyen baba, hepsinin Yûsuf'u koruyacaklarına dair söz vermeleri üzerine isteklerini geri çevirmez. Bölüm 32 beyittir.

n. Kardeşlerin Yûsuf'u Babalarının Huzurundan Almaları, Kendi Hidayet Yollarında Sapkınlık Kuyusu Kazmaları ve Yûsuf'u O Kuyuya Bırakmaları (102b-107a):

Kardeşleri Yûsuf (a.s.)'ı sahraya götürüp orada döverler. Çıplak ayağına dikenler batırırlar. Daha sonra rencide edip üzerindeki gömleği de çıkarıp eli kolu bağlı bir şekilde kuyuya atarlar. Cebrâil gelerek Yûsuf'un pazusundan hamayili (muskayı) açıp içinden çıkardığı Hz. İbrâhim'i ateşten koruyan gömleği ona giydirir ve yüce Allah'ın mesajını bildirir: "Doğru düşüncede olmayan, sana ihanet eden kardeşlerin, senden daha ziyade gönülleri yaralı bir şekilde senin önüne çıkacaklar."

Cebrâil (a.s.) Yûsuf'a üç gün kuyuda arkadaşlık eder. Aradan hayli zaman geçdikten sonra kardeşleri pişman olarak Yûsuf (a.s.)'ın karşısına çıkacaktır. Onlar Yûsuf'u tanımasa da Yûsuf (a.s.) onları tanıyacaktır. Bölüm 68 beyitten müteşekkildir.

o. Kuyunun Başına Bir Kervanın Gelip Yûsuf'u Dışarı Çıkarması ve Âlemi Bir Kez Daha Onun Güzelliği İle Aydınlatması (107a-?):

Mısır'a giden bir kervan kuyuda Yûsuf'u bulur. Su içmek için kuyuya saldıkları kovanın içinde oturan Yûsuf (a.s.)'ı görünce şaşırırlar. Kardeşleri Yûsuf'un kendilerine itaat etmeyip burada saklanan bir köle olduğunu, keyifleri isterse onu uygun bir fiyata satabileceklerini ifade ederler. Yûsuf'u Mâlik adında biri, birkaç kuruş ile kendine köle olarak alır ve kervan Mısır'a doğru yola çıkar. Bu fiyattan Yâkûb (a.s.) haberdar olur. Bölüm 41 beyitten oluşmaktadır.

3. İmlâ Husûsiyetleri

İncelenen kısımda, eklerin yazımı konusunda özellikle de ikinci teklik şahıs ekinin yazımında yanlışlıklar tespit edilmiş ve bu kısımlara müdahale edilerek düzeltme yapılmıştır. Eklerin yazımı konusundaki hatalar dipnotları yoğunlaştıracağı için bu kısımlar dipnotta verilmemiştir. Bu yanlış yazımların, şârih tarafından mı yoksa şârihin eserini istinsah eden kişi tarafından mı yapıldığı ise bilinmemektedir.

Örn: Senüñ ' işkınuñ mihneti = Senüñ ' işkınuñ mihneti

Nāmından ve kendi şehriden = Nāmuñdan ve kendi şehriñden

Senüñ bukağındayım = Senüñ bukağındayum

Senüñ gözinde = Senüñ gözüñde

Senüñ kullarından = Senüñ kullaruñ

şeklinde düzeltilmiştir.

B. Şârihin Şerh Yöntemi

Edebiyatımızda önemli bir yere sahip olan metin şerhinin amacı, anlaşılmasında güçlük çekilen edebî eserlerin çeşitli yönlerden açıklamasının yapılarak daha iyi anlaşılır bir hale getirilmesidir. Bir eseri klâsik şerh anlayışı doğrultusunda yapan şârih, ilk önce beyitlerin doğru bir şekilde Türkçe'ye

tercümesini yapar. Daha sonra kelime ve tamlamaların lügattaki anlamları, bu kelime ve terkiplerin birbiriyle olan mana yönünden ilgileri, esere kattığı yeni anlamlar üzerinde durur. Kendi kültür seviyesine ve bilgi birikimine dayanarak metni ortaya koyar. Buna bakarak müellifin, geleneksel şerh anlayışı doğrultusunda bir metin şerhi yapmadığı görülmektedir.

Şârih, Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinin hiçbir beytini (1261 nr.'lı beytin ikinci mısrası hariç) atlamadan eserin tamamını şerh etmiştir. Şerhi yaparken mısra mısra ele almıştır.

Örn: Merā tedbîr-i kâr ez-dest refteṣt: Baña işüñ tedbîri benüm elümden gitdi. (b. 763)

Örn: ‘Înân-ı ihtiyâr ez-dest refteṣt: İhtiyâr licâmı elümden gitmişdür. (b. 763)

Örn: Ne-mânde der-vey endüh-ı selâmet: Kalmamışdur ol ‘ışkda guşşadan selâmet. (b. 771)

Örn: Şeved gâhî ber-o küh-ı melâmet: Gâhice olmuşdur ol ‘ışkuñ üzerine levmi itmeden tağlar. (b. 771)

1. Şârih Yûsuf u Züleyhâ şerhinde genellikle önce Farsça olan beytin Türkçe tercümesini vererek ilerlemiş, gerekli gördüğü ya da uygun bulduğu yerlerde tafsilatta bulunmuştur.

Örn: Heme ez-şevk-i o hûn der-dil-âşâm: Cümlesi anuñ ‘ışkından gönüllerinde kan yiyicilerdür. Ya‘nî kan içicilerdür. Lafz-ı âşâm, âşâmiden lafzından içmek, şürb ma‘nâsına ism-i maşdardur ve şîğa-i emr ve vaşf-ı terķibîdür. İçem ma‘nâsına, şuda ve şerbetde ve gayrıda isti‘ mâl olunur. Zehr-âşâm u hûn-âşâm dirler. (b. 974)

Örn: Kenîzânî heme der-ħulle-i hûr: Kızlar cümlesi hûrî kaftanlıdur. Lafz-ı hûrî, şîfat-ı müşebbehe olan ahverüñ cem‘îdür. Ahver, ahverân hûrdur. Lâzımdan ism-i fâ‘il şîğasının şîfat-ı müşebbehesidür. (b. 997)

Örn: Zi neng-i vesme pāk u ‘ār gāze: Rastıķ ve düzgün kızılca ‘ārından pākdür. Lafz-ı vesme, rastıķ ve çivît yaprağı ma‘nâsına gelür. Lâkin bunda murād olunan rastıķdur. (b. 1020)

2. Şerh yöntemini yaparken çoğu zaman kelimeleri birebir çevirmiş. Fakat ara ara serbest çeviri yolunu takip ettiği de görülmektedir.

Örn: Bedo rüşen şevved rüz-ı siyāhem: Ol Yūsufum ile aydınlık olurdu benüm kara gönlüm. (b. 832)

Örn: Be-rüy-ı cān nişined küh-ı derdem: Cānumuñ yūzi üzerinde oturdu baña derd olmağla dağ. (834)

Örn: Resen bestend ez-müy-ı büz ü mîş: İp bağladılar Hāzret-i Yūsufa koyun [ve keçi] kılından. (b. 1458)

3. Mısranın tercümesini yaptıktan sonra mısrayı daha fazla izah etmek istediğinde ya'nî diyerek çeviriyi açıklamaya devam etmiştir.

Örn: Be-pişeş z'ān çi güfti hîç kem nîst: Öñinde anı sen söyledüñ, hîç az degüldür. **Ya'nî** bu didüğüñ şeyler anda çokdur. Bu kadar tekellüfe hācet yoğ idi dimekdür. (b. 1004)

Örn: Fütād ez-zaḥm ān der-sīneeş çāk: Düşdi ol Yūsufuñ zaḥmından anuñ sīnesine çāk. **Ya'nî** sīnesini yırdar dimekdür. (b. 838)

Örn: Zemān rā reşk-i gülzār-ı İrem kerd: Yir için İrem bağçesi ḥased eyledi. **Ya'nî** İrem bağçesi ḥased eyledi ki kāşkî bende secde ideydi diyü. (b. 850)

4. Şârih mısranın tercümesinden sonra uygun gördüğü yerlerde kelime ve eklerin gramer tahlillerini yapmıştır.

Örn: Züleyhā büd genc-i hūbî ārî: Züleyhā güzellük ḥazīnesi idi belî. Lafz-ı ārî, **kesr-i rā** ile evet, he' daḥı dirlir. 'Arabīde ne'am ve belā ma'nāsına ḥarf-i icāb ü taşdıkdür. (b. 820)

Örn: Ğulāmān-mest cevlān der-tek ü tāz: Mestāne oğlanlar cevelān içindedürler, tek ü tāzededürler. Ya'nî şıçrarlar ve oynarlar. Lafz-ı cevelān, **feth-i vāv** ile meydānda geliş gidiş itmek ve şalınmağ ve **sükün-ı vāv** ile Şāmda bir tağ adıdır. (b. 1053)

Örn: Çi sān gerded Buḥārā baḥye efgen: Niçe eyler Buḥārā vilāyetine mensüb olan kumāşî nigendelemek. Lafz-ı baḥye, **bā'-i 'Arabī evvelüñ fethi ve ḥā'-i**

mu' cemenüñ sükûnıyla nigendeki derziler panbuğıyla kaftana yol yol dikerler, ğarz ma' nāsına ve çizi ve çimdük. (b.1143)

5. Kelimelerin sözlük anlamlarını veren şârih bazı kısımlarda kelimelerin Türkçe ve Arapça karşılıklarını da belirtmiş, bazen de mecazî ya da yan anlamlı kullanımlarını söylemiştir.

Örn: Zi nûk-ı dîde mürvārîd mî süft: Gözinüñ kirpiginden incüler deldi. Ya' nî ağladı. Mürvārîd, incü, lü' lü' ma' nāsına. Hâşşiyeti müfferihât u me' âcinde kalbe kuvvet virür. Ve hem ğamı göñlinden def' ider ve boğazdan gelen çanı giderür. Ve māl[i]hülyâyı men' idüb ve göz nûrın arturur ve tekhîli gözi veca' dan şağlar. (b. 927)

Örn: Ki rāned pîş ez-îşān maħmil-i h'îş: Ki öñdin süre anlardan kendi taht-ı revānını. Lafz-ı pîş, bā' -i 'Acemiyle öñ, çabl ma' nāsına ve ilerü, muçtedā ve 'azîz ve muhterem ma' nāsına daħı isti' māl olunur ve ötürü ki harekāt-ı şülüşenüñ biridür. Zamme ma' nāsına. (b. 1063)

Örn: Be-şadr-ı rāstî bālā nişinān: Şadrda toğrılığla bālā nişin. Lafz-ı bālā, boy, kāmēt ma' nāsına ve yüce ve yukaru, 'ālî ve fevç ma' nāsına ve depe ve feryād ma' nāsına isti' māl olunur ve āhirine bir yā getürüb bālāy daħı dirler. (b. 1353)

6. Şârihin bazen metnin esasına bağılı kalarak kelime kelime tercüme yaptığı görölmektedir. Şârihin gösterdiği bu davranış onun tercüme ile şerh yapmak arasında tutarsızlık yaşadığını gösterebilir ya da beytin açıklanacak bir tarafı olmadığı düşünceyle bilinçli şekilde yapılan bir hareket olarak da algılanabilir.

Örn: K'ez-ān müşkil fütēd der-kār-ı o bend: Ol müşkilden anuñ işi bağlanmaçlığla düşer. (b. 1350)

Örn: Ber-i aħbāb āb-ı rüyeş ez-māst: Dostlar üzerine yüzünüñ şuyı da bizdendür. (b. 1343)

Örn: Zi kār-ı 'ālemeş ğāfil konēd 'ışç: 'Ālemüñ işinden ğāfil eyler 'ışç. (b. 769)

7. Şârih, bazen daha önce verdiği bir bilgiyi daha sonra tekrarlamıştır. Bu şerh kusuru sayılabilir.

Örn: Beyā ey ‘ışķ-ı pür efsün u nîreng: Gel, iy tolu hîle ve efsün olan ‘ışķ!
Lafz-ı nîreng, cādūya ve efsün ve tılsım ve hîle ve āl itmek. (b. 843)

Örn: Şikāfi zed be-şad efsün u nîreng: Bir yaruķ urdı yüz efsün ve hîle ile.
Lafz-ı nîreng, cādūyî ve efsün u tılsım ve hîle ve āl itmek. Lâkin bunda hîle ma‘nāsına olmaķ münāsibdür. (b. 1105)

Örn: Heme rûy-ı zemîn şahrâ-yı Çîn şod: Cümle yiryüzi Çîn şahrâsı oldu. **Lafz-ı Çîn,** bir memleket-i vesî‘a-i meşhûre adıdır. Ta‘rib idüb Şîn dirler. Kâle resûlu’llâh şallâ’llâhu ‘aleyhi ve sellem uttubu’l-‘ilme velev bi’s-Şîn ve innî übâhî bi-kumi’l-ümeme yevme’l-kıyâmeti velev bi’s-seķaţi mine’l-meşâriķ ve büklüm, şiken ve toğrı, râst ma‘nāsına ve çiden lafzından şîĝa-i emr ve vaşf-ı terkîbîdür. ‘Araķ-çîn ve dâne-çîn gibi. (b. 1042)

Örn: Be-şahrâ-yı Huten nih ez-kerem-kâm: Be-şûret-hâne-i Çîn ĝir-ārâm, Çîn şûret-hânesinde râhatlûk tut. **Lafz-ı Çîn,** bir memleket-i vesî‘a-i meşhûre adıdır. Ta‘rib idüb Şîn dirler. Kâle resûlu’llâh şallâ’llâhu ‘aleyhi ve sellem uttubu’l-‘ilme velev bi’s-Şîn ve innî übâhî bi-kumi’l-ümeme yevme’l-kıyâmeti velev bi’s-seķaţi mine’l-meşâriķ ve büklüm, şiken ma‘nâsınadır. Ve toğrı ma‘nāsına ki râst ma‘nâya gelür ve çiden lafzından şîĝa-i emr ve vaşf-ı terkîbîdür. ‘Araķ-çîn ve dâne-çîn gibi. (b. 1261)

8. Şârih, mısranın çevirisini yaptıktan sonra uygun gördüğü kısımlarda edebî sanatlara değinmiş, edebî terimlerle ilgili bilgiler vermiştir.

Örn: Çü pür gevher şadef her ĝuş-ı mâhî: Tolu cevâhir oldu her balıĝuñ kulaĝınuñ şadefi. Bunda **teşbih** vardır, balıĝuñ kulaĝını şadefe. (b. 1189)

Örn: Ne-süde ber-lebeş ney-şekker engüş: Şeker kâması anuñ tudaĝına parmaĝını sürmemişdür. Bu mışrâ‘da bir **ihâm-ı kabîh** var. Te‘emmül ile ma‘lûm olunur. (b. 967)

Örn: Be-çeşmeş der-ne-yâmed cüz dür-i eşk: Ol Züleyhânuñ gözine incü gelmezdi gözyaşınıñ incüsinüñ ğayrı. Lafz-ı dürr-i eşkde olan **teşdid**, vezn içündür. (b. 1200)

Örn: Zi şekerhâ-yı Mısrî teng ber-teng: Mışra mensüb olan şekerlerden tar tar üstindedür. Ya' nî bunda teng ber-teng, keşret ma' nâsınadır. **Kâfiye** için getürmişlerdür. (b. 1093)

9. Mesnevide genellikle süsten uzak, sade ve anlaşılır bir dil kullanan şârihin bazen dilinin ağırlaştığı göze çarpmaktadır.

Örn: Be-şahrâ-yı Hıten nih ez-kerem-kâm: Hıten şahrâsına kereminden adım koy. Lafz-ı Hıten, bir memleket ismidür. Be-şüret-hâne-i Çin gîr-ârâm, Çin şüret-hânesinde râhatlûk tut. Lafz-ı Çin, bir memleket-i vesî' a-i meşhûre adıdır. Ta' rîb idüb Şîn dirler. Taşâvîr-i ğarîbe ve nuķûş-ı ' acîbe anlara müyesser olmuşdur. Kulli müyesserin limâ huliķa lehu fehvâsınca ve hoş tıyûr u eşcâr ve ezhâr [u] evrâķ ve eşmâr u ihtilâf-ı hâlât ve eşkâl-i hey'et üzerine şuver-i insânı ve bedî' ü'l-manzar ve bedî' ü'l-müncerr bu vech ile naķş u zeyn iderler ki hemân nuķka hareketi yok. Bu cümle ile nuķûşda ve taşâvîrde kâmilü's-şinâ' a olan bu deñlü iķtidâra ķâ'il olmaz. Belki eydürler kâmil-i muşavver şöyle gerekdür ki sürürdan ve istihzâdan ve hacilden dıhķ vâķi' olsa bunlaruñ mâ-beyninde tefriķ ü temyîz gerekdür. (b. 1261)

Örn: Ki bā-o şâh-ı çübî hem-ber-âyed: Ki ol Yūsuf ile daldan bir ' aşâ bile gele. Ya' nî dünyâ ' aşası aña lâyıķ olmadı. Belki cennet ' aşası geldi dimekdür. Elde getürdüklerine deste çüb dirler. Destede olan hâ ihtişâş içündür. Aşlı çüb-ı destdür, izâfetle ' alem olıcaķ şüret-i terkîb tağyîr olunub muzâfun ileyh taķdîm olunmuşdur. Çâr-çûbe ki Türkî dilde aña çerçeve dirler. Çâr-çûbeden mürekkebdür, âhirindağı hâ ma' nâ-yı ' âmm terkîbinden ma' nâ-yı hâşş-' alemîye naķl içündür dimişler ve lafz-ı hem-ber, hem-tâ ma' nâsına. Hem-tâ, yekdiş, naķîr ma' nâsınadır. (b. 1297)

10. Her ne kadar sözlüklerden alıntılar yapmış ve bu sözlüklerden faydalanmış olsa da bazı kelimelerin dil telaffuzunun nasıl olduğuna dair yanlışlıklar tespit edilmiştir.

Örn: **Küh**, bi-kâfi'l-^c Acemî, **Be-künc**, bi-kâfi'l-^c Acemî, **Kıştem**, bi-kâfi'l-^c Acemî, **Kâm**, bi-kâfi'l-^c Acemî, **Kışt**, bi-kâfi'l-^c Acemî

11. Beytin anlamını desteklemek ve kelimelerin farklı anlamları olduğunu göstermek amacıyla şairlerden araya beyitler eklemiştir.

C. Şârihin Anlamını Verdiği Kelimeye Ait Alıntı Yaptığı Beyitler

Şârih kelimelerin sözlüklerdeki anlamlarını, sözlüğün adını belirterek vermiş, anlamını verdiği kelimelerin başka anlamları da olduğunu göstermek amacıyla farklı şairlerden beyit alıntıları yapmıştır. İncelenen kısımda toplam 69 kelimenin anlamını veren şârih bunlardan 28 tanesini alıntı yaptığı beyitlerle açıklamıştır. Şârihin kelimenin anlamını verirken şiirlerinden alıntı yaptığı şairler; Hâfiz³⁷, Şems-i Fahrî³⁸, Enverî³⁹, Sâlik, Firdevsî⁴⁰, Hâtifi⁴¹, Unsurî⁴², Nevâyî⁴³, Kâtibi⁴⁴, Bisâtî⁴⁵, Muhammed Assâr⁴⁶, Selmân Sâvecî⁴⁷, Sa'dî-i Şeyh⁴⁸, Nizâmî⁴⁹, Hayyâm⁵⁰ ve Esedî-i

³⁷ İyi bir öğrenim gördüğü anlaşılan ve dönemindeki Hâcû-yı Kirmânî gibi isimlerin etkisi altında kalan Hâfiz, şiirlerindeki âhenk ve akıcılık ile Mollâ Câmî'nin dikkatini çekmiştir. Her ne kadar kaside, kıta ve rubâiler yazmış olsa da yazdığı gazellerle tanınmıştır.

³⁸ Mi'yâr-ı Cemâlî adlı eseri ile tanınmaktadır.

³⁹ Sağlam bir şiir tekniğine sahip olan, edebî sanatları ustalıkla kullanan ve en önemlisi de İran edebiyatının en büyük kaside şairi kabul edilen Enverî'nin kaside, gazel ve rubâilerinden müteşekkil bir divanı vardır.

⁴⁰ Divan edebiyatını derinden etkileyen İranlı şair Firdevsî, İran'ın millî destanı ve Fars edebiyatının en büyük eserlerinden biri kabul edilen Şâhnâme'nin yazarıdır.

⁴¹ 18. yy.'da yaşamış olan Hâtif-i İsfahânî, fazla şiir söylememekle birlikte asıl şöhretine yazdığı terciibentlerle kavuşmuştur.

⁴² İranlı kaside şairi Unsurî'nin Fars dilinde yazdığı Vamık u Azrâ günümüze ulaşan en eski aşk mesnevisidir. Eserin konusu Unsurî'nin ardından Fars ve Türk edebiyatlarında değişik şekillerde işlenmiş ve yirmiden fazla Vâmık u Azrâ kaleme alınmıştır.

⁴³ Kaşgarlı Mahmut'tan sonra Türk diline en büyük hizmet eden kişi olarak bilinen 15. yy. şairi Ali Şîr Nevâî, Muhâkemetü'l-Lügateyn adlı kitabında Türkçe ile Farsça'yı karşılaştırarak Türkçe'nin üstünlüğünü savunmuştur.

⁴⁴ Hat sanatıyla uğraştığı için "Kâtibi" mahlasını kullanan şair, İran şiirinin özelliklerinden biri olan sanatlı bir şekilde şiir yazma tarzının öncülerinden biridir. 15. yy. şairidir.

⁴⁵ 14. yy.'da yaşayan ve hafızlığını tamamlayan Bisâtî'nin nüshaları bilinen tek eseri Şifâ'ü'l-Galîl Alâ Kelâmî's-Şeyh Halîl'dir.

⁴⁶ Ailesi ve eğitim durumu hakkında yeterli bilgiye ulaşılamayan İranlı şair Assâr-ı Tebrîzî'yi meşhur eden eseri Mihr ü Müşteri'dir. Eser 5120 beyitten oluşmaktadır.

⁴⁷ 14. yy.'da yaşayan ve "Selmân" mahlasını kullanan şairin meşhur masnû' kasidesi Gıyâseddin Muhammed b. Reşîdüddin Fazlullah hakkındadır.

Tûsî'dir. İncelenen kısımda şârih yaptığı şerhe 50 beyit, 3 mısra ve 2 rubâî beyti eklemiştir. Aşağıda şârihin alıntı yaptığı beyitler, açıklamasını yaptığı kelimelerle birlikte verilmiştir.

1. Eklenen Farsça Beyitler

Key: Be-bāng-ı bülbül ü kumrī eger ne-nūşī mey
‘ İlāc **key** konemet āhirü'd-devā el-key (Hâfız-ı Şîrâzî)

Dāğdan başuma tâc urdı bugün devlet-i ‘ ışk
Eyledi mülk-i harābāta beni **Key**hüsrev (Sâlik)

Beyā sākī ān cām pür kon zi mey
Ki güyem torā hāl-i Kısra vü **Key** (Hâfız-ı Şîrâzî)

Be-fermūd tā h̄ān nihādendegī
Pes ez-h̄ān nişestend der-bezm-i mey (Esedî-i Tûsî)

Girān: Be-ceng-i **girān** kerde şod der dü-rüz
Çi der-şeb çi bā-hür gītī fürüz (Esedî-i Tûsî)

⁴⁸ Bostān ve Gülistān'ı ile ün kazanan Sa'dî, döneminde yaygın bir şekilde kullanılan gazel nazım şeklini mükemmelliğe kavuşturmuştur.

⁴⁹ Fars edebiyatında hamse türünün kurucusu sayılan şair, aynı zamanda manzum aşk hikâyelerinin ustası kabul edilmektedir.

⁵⁰ 11. yy.'da yaşamış rubâîleriyle tanınmış İranlı âlim, şair ve filozoftur.

Sebük: Be-sirişk ki ˆ illet be-vācib şināht
Tevāned **sebük**-dār vey derd sāht

Sebük dād sevgend ān pāk-ı dīn
Be-yezdān heft-ās-mān u zemīn

Vām: Kīst ān k'o sipihr mī ḥāhed
Rif' at ez-ḥāk-i dergeheş bā-**vām** (Şems-i Fahrî)

Ārî: Ā dihem āmed be-ser-kūy-ı to vü merd-i raķib
Ā[ve]rî **ārî** be-raķibān-ı farķi nīst merā

Nireng: Gehi mī gūsārīd ü geh çeng sāht
To güfti ki Hārūt **nireng** sāht (Firdevsî)

Pür ez-çāre vü mihr ü **nireng** ü çeng
Hemān ez-der-i merd ferheng ü seng (Firdevsî)

Be-**nireng** ü ḥayāl ü ḥurde kārī
Dileş būd āyine ez-luṭf-i Bārī (Muhammed Assār)

Der-güz̄er z'ın perde **nireng** k'ender in
Zişt bāşed pīş-rev laḥn-ı sūrūd-ı ḥār kon (Unsurî)

Tā çi ħ`āhed kerd bā-mā āb u reng-i `ārīzet

Ĥāliyā **nīreng**-i naqş-i ħoş ber-āb endāhtī (Hāfiz-ı Şîrāzî)

Bedrūd: Be-güft in ü zi āb müje rūd kerd

Be-būsīdeş ez-mihr ü **bedrūd** kerd (Esedî-i Tûsî)

Siyāvüş bedo güft bedrūd bāş

Zemīn tār u to cāvidān pūd bāş (Firdevsî)

Āşām: Reh revān-ı bār-keş rā sehl-dān **āşām** faqr

Der-dehān-ı nāfe ħār-ı ħuşk ħurmā-yı terest (Nevâyî)

Gāze: Ez-**gāze** vü sürme nīst ħālī

Şi`r-i ġazel-i kemāl-i ħātūn (Bisâtî)

Diger `ayş u țarab rā tāze kerdend

Zi mey ruhsār `işret **gāze** kerdend

Germ: Ber-engīht pes çerme-i **germ**-ħīz

Ber-engīht ber-Hinduvān rüst-ħīz (Esedî-i Tûsî)

Rūzest ü hevā ne **germest** ü ne sezed

Ebr ez-ruĥ-ı gül-istān hemī sūyed kerd (Ömer Hayyām)

Girāmī: Güher gerçi üfted be-kef bī-sipās
Girāmī buved nezd-i gevher-şinās (Esedî-i Tûsî)

Ĥacle: ‘Arūs-1 rüy-püş-1 gül derün-1 **ĥacle** bā-bülbül
Dehān büğşāde zīr-i leb ĥadīşī mī koned mübhem (Sâvecî)

Āvīze: Elā tā ebr-i nīsānī hevā-yı şubĥ der-bustān
Koned **āvīzehā**-y1 dürr tāk-1 la‘1 gül munzamm (Sâvecî)

Piş: Çep ü rāst **pīş** ü [pes ü] zīr ü zeber
Züleyĥā-y1 büt rüy bed ser-be-ser
Eyāhā-y1 elvān zi şad gūne bīş
Be-ĥānhā-y1 zerrīn nihādend **pīş**

Bār: Çün gül to ĥandān bā-ĥasī men merdüm ez-ġayret besī
Yek **bār** mīred her kesī be-çāre Cāmī bārĥā

Şikāf: Ustura her çend demī tīz yāft
Mū sütüred mū ne-tevāned **şikāf**
Geşt ĥuşk ez-figān saĥf-1 **şikāf**
Zākīr ān rā derün zi leb tā nāf

Āğaşte: Lāle ez-ḥūn-ı dīde **āğaşte**
Müteḥayyir ne-mānde ser-geşte (Unsurî)

Şeyḥ Ebū İshāḳ ki ender rūz-ı rezm
Ḥāk rā bā-ḥūn-ı ḥaşm **āğaşteest** (Şems-i Fahrî)

Neheng: Nūḥ ḥıfzet ger şevd mellāḥ der-Ṭūfān bād
Key kıyāmet keştî-i eflāk rā ger dü-**neheng** (Kâtibî)

Pās: Penāh-ı mülk-i Keyān şāḥ Şeyḥ Ebū İshāḳ
Ki mülk-i dünyā vü dīn rā zi pās dāred pās (Şems-i Fahrî)

‘Amārî: Ḥod felek ez-dīde ‘**amārîş** kerd
Zühre vü meh meş‘ ale dārîş kerd (Nizâmî)

Sāmān: Cihān ki bî-ser ü sāmān bed ez-vaḳāyi‘-i dehr
Zi ser girift be-‘ ahd-i ‘ ināyetet [**sāmān**]

Kām-rān ān dil ki maḥbūbîş hest
Nîk-baḥt ān ser ki **sāmānîş** hest (Sa‘ dî-i Şeyḥ)

Ne mencenîḳ be-saḳfeş resed ne kuşkencîr
Ne tîr-i çarḥ ne **sāmān** ber-şoden be-veḥaḳ (Enverî)

Laht Laht: Zedî ber-zemîn ser-be-pîş-i dıraht
Hemî tâ be-kerdî sereş **laht laht** (Esedî-i Tûsî)

Ket: Hadîş-i salţanat-ı o eger be-Hind be-rind
Şehân-ı Hind yek-â-yek der-üftened ez-**ket** (Şems-i Fahrî)

Firâz-ı **ket**-i zer-nigâreş nişând
Çü baht-ı hod ender kenâreş nişând (Hâtifi)

Dâg: Ber-rân-ı hînk-i çarh nihâdest kudreteş
Der-gülle-i sitâre bi-keffi'l-ğadîb **dâg** (Şems-i Fahrî)

Bî-**dâg**-ı hükmeş ez-heme ber-ğatı-ı istivâst
Hürşid râ sipihir be-maşırık ne-dâd **dâg**

Çüb: **Çüb**-ı hasîs râ egeriş terbît konî
Câyî resed ki büse ki hüsrevân şeved

Siyeh mâr gürâ ser-âyed be-küb
Zi sūrâh pîçân şeved sūy-ı **çüb** (Firdevsî)

Çüb-ı hasîs râ egeriş terbît konî
Câyî resed ki büse ki hüsrevân şeved

Bālā: Çü āmed bedān kūh-ı hīzum firāz
Be-dānest **bālā** vü pest ü dirāz

Bülend: Cihān rā **bülendī** vü pestī zi to
Çi gūyem çi'ı her çi hestī zi to

Bālā vü pest: Hūdāyī ki **bālā vü pest** āferīd
Zi ber-dest her dest dest āferīd

Hās: Ey hūsrevī ki menhel-i luṭf [u] ʿ aṭā-yı to
Hālīst ez-küdüret ü pāk ez-ğubār u **hās** (Şems-i Fahrī)
Yārān ki der-leṭāfet-i ṭab ʿ eş hılāf nīst
Der-bāğ-ı lāle rüyed ü der-şüre yevm-i **hās**

2. Eklenen Türkçe Beyitler

Germ: İnen sen dağı bī-derd olmayasın
Çamular **germ** ü sen serd olmayasın

Bālā: Serve şalınmağı kad-ı **bālāsı** öğredür
Nāzüklüğü güle ruḥ-ı zībāsı öğredür

3. Eklenen Mısrâlar

Ārī: Ārī be-yümn terbiyetet ḥāk-i zer şevēd

Vesme: Gūşeş-i bî-fâ'ideest **vesme** ber-ebrū-yı kūr

Sîr-âb: Ne-gerded teşne **sîr-âb** ez-serâbî

12. Şârih kelimelerin lügattaki manalarını verirken birtakım kaynaklardan faydalanmış ve gerekli gördüğü yerlerde bu kaynakların ismini zikrederken bazen de ashâb-ı lügat, erbâb-ı lügat-ı Yahûdî gibi genel ibareler kullanmıştır.

Örn: Be-gil ez-hâr u has mismâr mî zed: Çamur ile dikenden, çör çöbden igne urdılar. Lafz-ı has, **aşhâb-ı lügat** böyle nakl itmişler ki has günü gevherli ve nâ-kes kişi vü haşerât-ı arzâ dağı dirler ve 'Arabça marul demek olur, kâhū ma' nâsına ve Fûrs şâ'irlerinüñ isti' mālâtından aňlanur ki has lafzından menfa'atsüz yabân otı murâd ola. Meger ma' nâ-yı evvel ta' mîm olunub isti' māl olunmuş ola. Bu taqdirce mevşuf bile zıkr olunmak münâsib idi. (b. 1420)

Örn: Be-ber-kerde kabâhâ-yı kaşab reng: Üzerinde eylemişlerdür. Ya'nî geymişlerdür kaşab renglü kaftanlarını. "Kaşab, alaca renglü bir nev' kumâşdur." Kaşab lafzı, 'Arabîdür. Lisân-ı Fârsîde şad yokdur. Kaşab 'Arabîde kâmiş ma' nâsınadır, Fârsîde kaşabe didükleri ki Nisâ' tâ'ifesi başlarına örterler. 'Aşabe lafzından tahrîf olunmuşdur ve ba'z-ı **erbâb-ı lügat-ı Yahûdî** dülbendi ve kaşabı kumâş ve ebrîşemli bez ve ince kettân bezine dirler, dimişler. (b. 1025)

D. Kelimelerin Sözlükteki Anlamlarını Verirken Yararlandığı Kaynaklar

Şârihi bilinmeyen şerh üzerinde çalıştığımız bu eserin kaynakları şunlardır:

1. Acâ'ibü'l-Mahlûkât:

"Kazvînî'nin (ö. 682/1283) kaleme aldığı Acâibü'l-Mahlûkât ve Garâibü'l-Mevcûdât adlı coğrafik ve kozmografik eser ise kendi türü içinde çok beğenilmiş, kısaltılarak veya aynen tercüme edilerek bazen de eklerle İran ve Türk edebiyatlarına

kazandırılmıştır.”⁵¹ Kazvînî, kısaca Acâibü'l-Mahlûkât olarak tanınan eserini dört mukaddime, iki makale ve bir hatime şeklinde düzenlemiştir.

Şârih, “Çîn” hakkında bilgi verirken bu sözlükten faydalanmıştır.

Örn: Be-şahrâ-yı Hōten nih ez-kerem-kām: Lafz-ı Hōten, bir memleket ismidür. Be-şüret-hāne-i Çîn gîr-ārām, Çîn şüret-hānesinde rāhatlûk tut. Lafz-ı Çîn, bir memleket-i vesî' a-i meşhûre adıdır. Ta' rîb idüb Şîn dirler. 'Acāyibü'l-Mahlûkât nām kitābda zîkr olunmuş ki Çîn, anuñ haşşāsından biri çînî kabkacağlar vardır ki fağfūrî dinilür, fâhirdür. Andan gayrı bir vilāyetde itmezler. Bu şan' at-ı bedî' a anlara maşşūşdur. (b. 1261)

Örn: Heme rüy-ı zemîn şahrâ-yı Çîn şod: Cümle yiryüzi Çîn şahrâsı oldı. Lafz-ı Çîn, bir memleket-i vesî' a-i meşhûre adıdır. Ta' rîb idüb Şîn dirler. Lafz-ı Çîn, pâdişāhları muķîm olduğu Kınüg (?) memleketine mensübdür ve etrāk şehrlerinin ayru ayru pâdişāhları vardır. İntihâ-yı kelām 'Acāyibü'l-Mahlûkât. (b. 1042)

2. Ahterî-i Kebîr (Karahisârî) :

Karahisârî nisbesiyle anılan ünlü dil bilgininin asıl adı Muslihuddin Mustafa'dır. Hayatı ve eğitim durumu hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Dileliliğinin yanı sıra siyer ve fıkıh alanlarında eserleri de mevcuttur. Karahisârî'nin en ünlü eseri Ahterî-i Kebîr diye de bilinen Arapça-Türkçe bir sözlüktür. Yaklaşık 40000 kelimeyi içeren ve 925 (1545) yılında tamamlanan eser, bazı Arapça kaynaklardan yararlanılarak yazılmıştır.⁵²

Örn: Muraşşâ' saķf-ı o çün çetr-i Cemşîd: Anuñ saķfı ya' nî üsti muraşşâ' olmışdur Cemşîdüñ otağı gibi. Lafz-ı çetr, tânuñ sükûmıyla sâye-bân ve serâ-perde u çâder ve başörtüsü. **Karahişârî** ve Āmâsiñlü (?) dimiş. (b. 1045)

Örn: Çünîn bî-şabr u bî-sāmān çi dārî: Buncılayın şabrsuz [ve] sāmānsuz ya' nî niżām, intizāmsuz niçün tutarsın? Ya' nî düzenlüksüzlük ile dimekdür. Yön yöş

⁵¹ Günay Kut, “Acâibü'l-Mahlûkât”, *DİA*, C. 1, İstanbul 1988, s. 315.

⁵² Hulusi Kılıç, “Ahterî”, *DİA*, C. 2, İstanbul 1989, s. 184.

Türkücesidür. Ve ārām ve şabūrī ve şalāh **Karahișārī** ve ad u şan ve müzd ü yarar ma‘ nāsına daħı isti‘ māl olunur dimiș. (b. 1168)

Şârihin “çetr ve sāmân” kelimelerini açıklarken kullandığı kaynaktır.

3. Câmi’ü’l-Fürs:

Câmi‘ ü’l-Fâris ya da Tercümân-ı Fârisî (tlf. 957/ 1550)

“Eserin iki nüshası tespit edilebilmiştir. Biri değerlendirmede esas alınan, 961/1553 istinsah tarihli nüsha, diğeri de Ankara Milli Ktp. Yz. FB.458 numarada kayıtlı olan 957/1550 istinsah tarihli nüshadır. Eserin her iki nüshasında da müellifin adı kayıtlı değildir. Tespit edilebilen bu iki nüsha Alî b. Velî tarafından istinsah edilmiştir.”⁵³ Câmi’ü’l-Fâris adını taşıyan ve istinsah tarihi daha eski olan Yz.FB.458 numaralı nüsha Alî b. Velî tarafından 957 yılı Şaban ayının sonlarında (Eylül 1550) yazılmıştır. Bir mukaddime ve iki bölüm halinde düzenlenmiştir. Mukaddimedeki sözlüğün telif sebebi hakkında bilgi yer almaktadır. Eserin birinci bölümü Farsça fillere, ikinci bölümü de isimlere ayrılmıştır. “Her iki bölümde maddelerin ilk harfleri esas alınmış ve ilk harfler de üçlü hareke sistemine göre tasnif ve tertip edilmiştir.”⁵⁴

Şârih, “ket” kelimesinden söz ederken bu kaynaktan yararlanmıştı.

Örn: K’et ān cā gāh u bī-geh reh ne-bāşed: Ki senüñ ol yirde vaħtli vaħtsüz yoluñ olmadı. Lafz-ı ket, Hind pâdişāhları oturduğu taħta dirler. **Câmi’ü’l-Fürs** şāhibi ve ‘ākıbetüñ ħayr olsun dimekdür dimiș. Kāfuñ fethası ve zammesi cāyizdür. (b. 1254)

4. Dakâyıku’l-Hakâyık:

Kemâl Paşa-zâde Şemsüddîn Ahmed b. Süleymân tarafından 1523-1534 yılları arasında telif edilmiştir. Sözlük, anlam ve yazılışları bakımından birbirine yakın, eş

⁵³ Yusuf Öz, *Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1996, s. 239.

⁵⁴ Öz, s. 240.

anlamli, eş sesli ya da zıt anlamli Farsça kelimeleri tedkik etmek ve mana farklılıkları ile anlam inceliklerine işaret etmek maksadıyla hazırlanmıştır.

“Kısa bir mukaddimeyle başlayan eser, değerlendirmede esas alınan nüshaya göre, başta zikredilen özellikleri haiz 423 Farsça kelime maddesi içermektedir. Esere zıt anlamli Farsça kelimeler de eklenmiştir. Maddelerin düzen ve sıralanışında belirli bir düzen takip edilmemiş; kelimeler anlamca birbirine yakın, eş anlamli, zıt anlamli ve eş sesli oluşlarına göre gruplandırılmıştır.”⁵⁵

Şârih, “bedrûd, germ, pîş, bârgeh, şikâf, çûb, bâlâ ve has” kelimeleri hakkında bilgi verirken Dakâyıku’l-Hakâyık’dan faydalanmıştır. Şârihin en çok yararlandığı kaynaktır.

Öm: Zi-âb-ı rûy-ı sebze germ-rev-ter: Yeşillük yüzinde akan şudan ısıcağ yürüycidür. Ya’ nî nâzûk yürüycidür, dimekdür. Lafz-ı germ, kâf-ı ‘Acemî ve sükûn-ı râ ile issi, hâr u harr ma’ nâsınadır. Fâzıl-ı muhakkık, **Dakâyıku’l-Hakâyık**da böyle tahkîk ü tedkîk itmişlerdür ki germ issidür, serddür ki şovukdur. (b. 1028)

Öm: Ki rāned pîş ez-îşān maħmil-i ħ’îş: Ki öñdin süre anlardan kendi taħt-ı revānını. Lafz-ı pîş, bā’-i ‘Acemiyle öñ, ħabl ma’ nāsına ve ilerü, muħtedā ve ‘azîz ve muħterem ma’ nāsına daħı isti’ māl olunur ve ötürü ki ħarekāt-ı şülüşenüñ biridür. Żamme ma’ nāsına. Ammā fāzıl-ı muhakkık **Dakâyıku’l-Hakâyık**da böyle tahkîk ve tedkîk itmişler ki bîş, bā’-i ‘Arabînüñ imālesiyle zāyid ma’ nāsınadır. Muħābili kemdür, ma’ nāsı nāķışdur. Ve pîş, bā’-i ‘Acemînüñ imālesiyle öñdür. Muħābili pesdür ki ma’ nāsı arddur. (b. 1063)

Öm: Ki bā-o şāħ-ı çübî hem-ber-āyed: Ki ol Yūsuf ile daldan bir ‘aşā bile gele. Ya’ nî dünyā ‘aşāsı aña lāyık olmadı. Belki cennet ‘aşāsı geldi dimekdür. Lafz-ı çübî, kesilmiş ağaç ve kuru ağaç. Fāzıl-ı muhakkık **Dakâyıku’l-Hakâyık**da böyle tahkîk eylemişler ki yonlub düzeldükden şoñra kesilmiş ağaca çüb dirler. (b. 1297)

⁵⁵ Öz, s. 221.

5. Kâmûs-ı Muhîr:

Tam adı el-Kâmûsü'l-Muhîr ve'l-Kabesü'l-Vasîtu el-Câmi Limâ Zehebe Min Lugati'l-Arab Şemââtî'tir. Fîrûzâbâdî tarafından 813 (1410) yılında tamamlanan el-Kâmûsü'l-Muhîr'te kelimeler Cevherî ekolüne göre dizilmiştir. “Şairlere kafiye, nâsirlere seci bulma kolaylığı sağlayan bu sistemde son harfi aynı olan kelimeler bir araya toplanır. Kelime köklerinin esas alındığı dizimde kökün son harfi “bab”, ilk harfi ise “fasıl” adıyla ve alfabetik sıraya göre dizilir. Ortada kalan harfler de alfabetik sırayı takip eder. Türemiş kelimeler ilgili köklerin altında açıklanır. Fîrûzâbâdî Arap sözlükçülüğünde ilk defa bazı kısaltmalar kullanmıştır. “ج” çoğul, “ع” yer adı, “د” şehir adı, “و” köy adı, “م” mâruf gibi.”⁵⁶

Şârihin “mîl” kelimesini açıklarken alıntı yaptığı üç sözlükten birisidir.

Örn: Heme şafhâ keşide mîl-der-mîl: **Kâmûs-ı Muḥîr** şâhibi el-mîlu mi'etu elf uşbu^ç illâ erba^ç atu âlâf uşbu^ç. Ya^ç nî toḡsan altı biñ parmaḡdur diyü taḡḡiḡ itmişdür. Ve ba^ç zılar, ba^ç z-ı yirlerde nişân için dikdükleri yüksek ^çalâmet ma^ç nâsınadur dimişler. (b. 1188)

6. Kânûn-ı Edeb:

Arapça-Farsça bir sözlük olup 548'de (1153) telif edilmiştir. “Hubeyş et-Tiflîsî'nin Farsça'da, kırk sekiz kaynaktan derleyerek hazırladığı bu kitap kadar mükemmel bir lugat bulunmadığını söyleyen müellif faydalandığı başlıca kaynakların adlarını zikretmiştir. Tiflîsî, Kâtip Çelebi'ye göre sahasında bir eşi daha bulunmayan bir eser meydana getirmiştir.”⁵⁷ Eserde mukaddimenin ardından sözlük kısmı gelmekte, bunun sonunda da bir fiil çekim cetveli bulunmaktadır.

Örn: Heme şafhâ keşide mîl-der-mîl: Cümle dörder biñ adım şaflar çekilmiş idi. Lafz-ı mîl, göze sürme çekdikleri nesne ve cerrâḡlar cirâḡatüñ miḡdârın bilmek için isti^ç mâl itdükleri demürden ve ḡayrından olan âletleri ve bunlara beñzer ne var

⁵⁶ Hulûsi Kılıç, “El-Kâmûsü'l-Muhîr”, *DİA*, C. 24, İstanbul 2001, s. 287.

⁵⁷ Cevat İzgi, “Hubeyş et-Tiflîsî”, *DİA*, C. 18, İstanbul 1988, s. 269.

ise ve şülûs-i fersahdur ki **Ḳānūn-ı Edebde** dir. Der-zemîn miḳdâr se-hezâr k'ezest dimiş. (b. 1188)

Kaynaktan sadece “mîl” kelimesi açıklanmıştır.

7. Kenzü'l-Lügat (tlf. 1550/1737):

Muhammed Ali b. Muhammed Rızâ adlı bir müellif tarafından hazırlanmış, Farsça kelimelerin Arapça ve Türkçe karşılıklarını veren bir sözlüktür. “Âgâ Buzurg-i Tehrânî'nin verdiği bilgilere göre, müellif eserini yetmiş yaşında iken, 1550/1737 yılında yazmıştır.”⁵⁸

Örn: Heme şafhâ keşide mîl-der-mîl: Tercemân-ı Şihâh u **Kenzü'l-Lügat**da miḳdâr-ı yek teh-i başar dimiş ve ba' zılar dört biñ haṭve dimişler. (b. 1188)

Yine bu lügattan “mîl” kelimesi hakkında bilgi verilmiştir.

8. Lügat-i Deşîşe:

(Tuhfetü's-Seniyye İle'l-Hazreti'l-Haseniyye) (tlf. 988/ 1580)

Kısaca Tuhfetü's-Seniyye adıyla tanınan ve bu adla anılan eser, Anadolu'da ve diğer lügat müellifleri arasında, müellifin nispesine izafetle, Lügat-i Deşîşe adıyla da meşhur olmuştur. Eser 988/ 1580 yılında tamamlanarak III. Murad (1574/1595) döneminde, 985-998/ 1577-1590 tarihleri arasında Mısır beylerbeyi olan Sokulluzâde Hasan Paşa'ya ithaf edilmiştir. Deşîşî Mehmed b. Mustafâ b. Şeyh Lütfullâh eserine uzun bir ön söz yazmış ve eseri neden yazdığını, tertibi ve kaynakları hakkında bilgi vermiştir.

“Mukaddime-i Kitâb-ı Müstetâb” başlıklı ikinci bir mukaddime yazılarak Sâsânî padişahları, Derî Farsçası ve Farsça'nın “Derî” adıyla adlandırılmasının sebebi ve bu dilde kullanılan Arapça asıllı kelimeler ile Derî Farsçası'nda olup da Arapça'da olmayan (ك، ژ، چ، پ) harfleri hakkında bilgi verilmiştir.”⁵⁹

Şârihin “şütür-bâr ve hem-nişîn” kelimeleri ile ilgili alıntı yaptığı eserdir.

⁵⁸ Öz, s. 438.

⁵⁹ Öz, s. 248-251.

Örn: Һarāc-ı kişverī ber-her şütür bār: Kişver Һarācı her devenüñ üzerinde yük olıdır. Lafz-ı kişver, re‘ āyānuñ eküb biçüp oturduğı yire dirler. Aşlı kişverdür. Tā, Һazf olunubdur ve lafz-ı şütür-bār, şāhib-i **Deşise** deve yüki ma‘nāsına naql eylemişdür. (b. 1038)

Örn: Zi zevk-i hem-nişinī şād bā-o: Bile oturıcılık zevkiyle anuñla mesrūrlardur. Lafz-ı hem-nişini, **Deşise** şāhibi bile oturıcı diyü naql itmişdür. (b. 1217)

9. Lügat-i Ni‘ metu’llāh (tlf. 957/1540):

Farsça-Türkçe sözlükler arasında önemli bir yeri olan Lügat-i Ni‘ metu’llāh, Sofyalı Ni‘metullāh b. Ahmed b. Mübarek er-Rûmî tarafından yazılmıştır. Eser Farsça bir mukaddimeyle başlar. Mukaddimede eserin telif sebebi, kaynakları ve tertibi hakkında bilgiler verilmiştir. İlk bölüm fiillere ayrılmış ve 1278 Farsça mastarın Türkçe karşılığı verilmiştir. İkinci bölümde gramere yer verilmiştir. Sözlüğün üçüncü bölümünde isimler yer alır.

“Eserde nadir Farsça kelimeler için Firdevsî, Esedî-i Tûsî, Senâî, Şems-i Fahrî, Kâtibî, Hâfiz ve Sa’dî gibi şairlerden örnek beyitlerin nakledildiği de görülmektedir.”⁶⁰

Lügatten “zûd, bedrûd ve bâzû” kelimeleriyle ilgili bilgiler verilmiştir.

Örn: Zi men çün berķ-i raşşān bügzered zûd: Benden çün berķ-i raşşān gibi tizçeçük geçdi. Lafz-ı zûd; tîz, serī‘ ma‘nāsına. Taħfif için gāh olur āħirinde dālî Һazf iderler. **Ni‘ metî** ve dere, rûd ma‘nāsına da gelür dimiş. (b. 830)

Örn: Ki ey bāzû-yı tîget bā-zafer cüft: İy peder! Senüñ kılıc gibi olan bāzûñ nuşrete cüft olsun. Lafz-ı bāzû, bā‘-i ‘Arabiyle ķol, ‘azd ma‘nāsına. **Ni‘ metî** ve ķuvvet ve ķulaç ma‘nāsına daħı naql eylemiş ve dīvār şıvası. Lākin bunda ķol ma‘nāsına olmak rüşendür. (b. 1298)

⁶⁰ Öz, s. 231-233.

10. Lügat-i VanKulu:

Yirmi sekiz babdan ve her babı yirmi sekiz fasıldan meydana gelen eser Vankulu Lügatı (Lugat-ı Vankulı) ismiyle tanınmıştır. İbrâhim Müteferrika tarafından iki cilt halinde yayımlanan eser bir Osmanlı müellifinin kaleminden çıkmış olup Türkiye’de basılan ilk kitap sayılmaktadır. “Eserin mukaddimesinde İbrâhim Müteferrika’nın III. Ahmed, Nevşehirli Damad İbrâhim Paşa ve Şeyhülislâm Abdullah Efendi’ye methiyeleri, sözlüğün yararlarıyla ilgili düşünceleri, matbaanın açılmasına izin veren padişahın fermanı, şeyhülislâmın fetvası ve kitap hakkında devrin âlimlerince yazılmış on altı takriz yer almaktadır.”⁶¹

“Meşgûf ve dehr”in ne olduğuna dair bilgilendirmeler yapılmıştır.

Örn: Dil-i Ya‘kûb râ meşgûf-i hod sâht: Ya‘kûb ‘aleyhi’s-selâmuñ gönlini kendüye kaplamış düzdi. Ya‘nî Ya‘kûbuñ gönlini kendüye harîş kılınmış düzdi dimekdür. Şihâh-ı Cevherî tercemesi olan **Vân Kulu**[nda] meşgûf, mîmüñ fethi ve gayn-ı mu‘cemenüñ zammı ve meddiyle maḥabbet-i ḳalbi yakmaq. Hâlâ ki ol yakmada lezzet daḫı müşâhede kılna. “Bu şan‘at ile muttaşif olan maḥabbete mübtelâ olınan kimesne” ve ḥasen ḳadd şegâfehâ ḥubbâ kırâ‘at idüb anı battānuhâ ḥubbâ ile tefsîr itmîşdür diyü naḳl eylemişdür, intihâ. (b. 1285)

Örn: Be-endek vaḳt der-dehr-i zebân geşt: Azacuḳ vaḳtde dünyānuñ dilinde oldı. Lafz-ı dehr, ‘Arabîdür, uzak rûzgâr ma‘nāsına ve daḫı ḡalebe ve ḳatılıḳ ma‘nāsına ve bir kişinüñ dişi ḳararmış ma‘nāsına. Ḳâle İbn-i ‘Abbās raḳıya’llāhu ‘anhâ lâ tessebbu’d-dehre feinneme’d-dehru huva’llāh ve Ḥadıṣ-i Nebevîde gelmişdür ki lâ yeḳülenne eḥadüküm yâ ḥaybete’d-dehri feinne’llāhe huve’d-dehru. **Lügat-ı Vankulı**da zıkr olunmuşdur ki e’d-dehr dāluñ fethi ve hâ’nuñ sükûniyla zamân ve ḥadıṣ-i şerîfdeki lâ tessebbu’d-dehre feinne’d-dehre huva’llāh buyurulmuşdur. Nevâzil-i Ḥudâ-yı Te‘âlāya muzâf iken dehre izâfet iderler. Pes anuñ fâ‘iline sebb olunmasun ki ḥaḳîḳatde fâ‘il Allāhdur demek olur. Dehr, ‘âdet ma‘nāsına da gelür. Yuḳālu māzāke bi-dehrî ve himmet ma‘nāsına da gelür. Yuḳālu mā-dehrî bi-kezâ iy himmeti, intihâ (b. 1326)

⁶¹ Mustafa S. Kaçalın, “Vankulu”, *DİA*, C. 42, İstanbul 2012, s. 513.

11. Mi‘yâr-ı Cemâlî:

Şems-i Fahri el-İsfahânî tarafından 744/1343 yılında telif edilen Farsça’dan Farsça’ya bir sözlüktür. Cevherî’nin geliştirdiği kafiye sistemine uygun yazılmıştır.

Örn: Çünîn bî-şabr u bî-sâmân çi dârî: Buncılayın şabrsuz [ve] sāmānsuz ya‘nî nizām, intizāmsuz niçün tutarsın? Ya‘nî düzenlüksüzlük ile dimekdür. Yön yöş Türkicesidir. Sāmān ki merhūm Şāhidî kitābında zıkr itmişdür. ‘Arabîsi nizām, intizāmıdır. Lākin düzenlüksüz diyü ta‘bîr iderler. Şems-i Fahrî, **Mi‘yâr-ı Cemâlî**de işüñ endāzesi ve taşımı ve şınur nişānına naql itmiş. (b. 1168)

Şârihin “sāmān ve has” kelimeleri ile ilgili bilgilendirme yaparken yaralandığı eserdir.

Örn: Be-gil ez-hār u ḥas mismār mî zed: Çamur ile dikenden, çör çöbden igne urdılar. Lafz-ı ḥas, aşhâb-ı lügat böyle naql itmişler ki ḥas günü gevherli ve nâ-kes kişi vü ḥaşerât-ı arzâ daḥî dirler ve ‘Arabça marul demek olur, kâhū ma‘nāsına ve Fûrs şā‘irlerinüñ isti‘mālâtından añlanur ki ḥas lafzından menfa‘atsüz yabān otı murād ola. Meger ma‘nā-yı evvel ta‘mīm olunub isti‘māl olunmuş ola. Bu taqdirce mevşûf bile zıkr olunmaḡ münāsib idi ve **Mi‘yâr-ı Cemâlî**de çör çöb diyü naql olundu. Ḥāşāk ma‘nāsına. (b. 1420)

12. Muhâdarât (Râgıb el-İsfahânî):

Asıl adı Muhâdarâtü’l-Üdebâ ve Muhâverâtü’ş-Şuarâ Ve’l-Bülegâ’dır. Geniş bir edebiyat ansiklopedisidir. Büveyhî Veziri Ebü’l-Abbas Ed-Dabbî’nin isteği üzerine kaleme alınmıştır. “Kitapta İslâm tarihinin her döneminden şiirlere ve kıssalara yer verilmiştir.”⁶²

Örn: Be-mâliş dāde gūş-ı ‘ūd rā tāb: ‘Ud didükleri çalgınuñ kulağını burmaḡlık virmişlerdür. Tāb için ya‘nî güzellük için lafz-ı ‘ūd, meşhūr sâzdur ki berbaḡḡ daḥî dirler. **Râgıb-ı İsfahânî Muhâdarât**ında getirür ki kâletü’l-fürs naḡamātu’l-‘ūd me’ḥūzetün min şarîr-i bâbu’l-cennete veli-hāzā semmāhu berbaḡḡ ma‘nāhu bâbu’l-cennete. (b. 1075)

⁶² Ömer Kara, “Râgıb el-İsfahânî”, *DİA*, C. 34, İstanbul 2007, s. 400.

Eserden sadece “ud” kelimesini açıklarken faydalanılmıştır.

13. Sıhâh-ı ‘Acem (tlf. 872-939/1467-1532 arası):

Lütfullâh Halîmî’nin Lügat-ı Halîmî ve Nisârü’l-Mülk adlı sözlüklerinden faydalanarak yazılmış Farsça-Türkçe bir sözlüktür. Bu sözlüğün müellifi bilinmemektedir. “Eser, bazı nüshalarının üzerine düşülmüş notlarla, kütüphane kayıt fişlerinde ve kataloglarda Sıhâhu’l-Acem, Sıhâh-ı Acem ya da Sıhâh-ı Acemî adlarıyla tespit edilmiş ve başta Hinduşâh-ı Nahcivânî olmak üzere, Ayâsî, Mahmûd Ayâsî, Emîr Hüseyin el-Ayâsî, Mevlânâ Ayas-zâde ve Ayas Paşa-zâde gibi isimlerle nispet edilmiştir.”⁶³ Fiiller, gramer ve isimler olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.

Örn: K’et ân cā gāh u bî-geh reh ne-bāşed: **Şıhâh-ı ‘Acem** şâhibi ve bal arusu ve bunamış, fertüt ma’ nāsına da naql eylemiş. (b. 1254)

Örn: Çü Yūsuf nergis-i sîr-âb büğşād: Çünkü Yūsuf şuya kıanmış nergise beñzeyen gözini açdı. Lafz-ı nergis, kesr-i kâf-ı ‘Acem ile meşhûr çiçekdür ki maħbûbuñ gözlerin aña teşbîh iderler. Ve rāyihasınuñ dimāğa ğāyetde nef’i vardur. **Şıhâh-ı ‘Acem** şâhibi tolu ki gökden yağar berede ma’ nāsına da naql eyledi. (b. 1317)

“Bedrûd, ket ve sîr-âb” kelimeleriyle ilgili alıntılar yapılmıştır.

14. Şerh-i Divân-ı Hâfız (Sürûrî):

“Hâfız-ı Şîrâzî’nin eserinde kullandığı remiz ve mecazlara dair bir şerh olup yazma nüshaları Süleymaniye (Hâlet Efendi, nr. 716, 717) ve Beyazıt Devlet (nr. 5458) kütüphanelerinde kayıtlıdır. Eser üzerine Meral Oğuz (Ortaç) yüksek lisans tezi hazırlamıştır. (Sürûrî’nin Şerh-i Divân-ı Hâfız’ı: 15 Varağının Transkripsiyonu, 1998, Ege Üniversitesi, SBS). Şairin, daha çok tasavvufî neşveyle kaleme aldığı Türkçe şiirlerin bulunduğu bu eserden başka iki divanı daha olduğu söylenmekteyse de bunlar henüz ele geçmemiştir.”⁶⁴

⁶³ Öz, s. 168-170.

⁶⁴ İsmail Güleç, “Sürûrî, Muslihuddin Mustafa”, *DİA*, C. 38, İstanbul 2010, s. 287.

Örn: Zi sünbül ca‘ d-ter ber-rüy-ı gül-sây: Sünbül den ziyâde zülfini gülün yüzi üzerine düz. Lafz-ı ca‘ d, kıvırcuk ma‘ nâsinadur diyü **Sürürî Efendi Hâce Hâfızun Dīvânını** şerhinde naql eylemişdür. (b. 1248)

Şârih, “ca‘ d” kelimesini açıklarken bu şerhe başvurmuştur.

15. Eserde İşâret Edilen Telmih ve İktibaslar

1. Âyet-i Kerimeler

Tercüme ve şahsî yorumlarını desteklemek maksadıyla Kur’ân-ı Kerîm’den yaptığı tam ve kısmî iktibaslar şunlardır:

Örn: Dil-i Ya‘ kûb râ meşgûf-i hod sâht: Ya‘ kûb ‘aleyhi’s-selâmuñ göñlini kendüye kaplamış düzdi. Ya‘ nî Ya‘ kûbuñ göñlini kendüye harîş kılınmış düzdi dimekdür. Meşgûf, mîmûñ fethi ve ğayn-ı mu‘cemenûñ zammı ve meddiyle maḥabbet-i ḳalbi yakmaḳ. Hâlâ ki ol yakmada lezzet daḫı müşâhede ḳılınâ. “Bu şan‘at ile muttaşif olan maḥabbete mübtelâ olınan kimesne” ve ḥasen **قد شغفها حبا** (ḳadd şegafehâ ḥubbâ) ḳırâ‘at itmiş. (Şârih tarafından yazılmıştır.) (b. 1285- vr. 93b)

Örn: Zi câneş bâng yâ büşrâ ber-âmed: Ol merdüñ cânından yâ büşrâ şadâsı yukarı geldi. Lafz-ı büşrâ, iḳtibâsdur. **ما هذا بشر** (Mâ-hâzâ beşer^{en}) deki beşere işâretdür. (Şârih tarafından yazılmıştır.) (b. 1499- vr. 109b)

Örn: **ارسله خدا يرتع و يلعب** (Feersilhu ğaden yerta‘ ve yel‘ab): Sen ol Yûsufi gönder şabâḫ hareket ider daḫı lu‘b ider olduĝı hâlde. Ya‘ nî bizüm ile gelsün, oynasun. (Mollâ Câmî tarafından yazılmıştır.) (b. 1394- vr. 101b)

2. Hadîs-i Şerîfler

Hz. Muhammed’in sözlerinden de iktibaslar yaparak tercümesini kuvvetlendirmek istemiştir.

Örn: Heme rüy-ı zemîn şahrâ-yı Çîn şod: Cümle yiryüzi Çîn şahrâsı oldu. Lafz-ı Çîn, bir memleket-i vasî‘ a-i meşhûre adıdır. Ta‘ rib idüb Şîn dirler. **Ḳâle resûlu’llâh اطبوا العلم ولو بالصين واني اباهي بكم الامم يوم القيمة ولو بالسقط** şallâ’llâhu ‘aleyhi ve sellem **من المشارق** (uṭṭubu’l-‘ilme velev bi’ş-Şîn ve innî übâhî bi-kumi’l-ümeme yevme’l-ḳiyâmeti velev bi’s-seḳaṭi mine’l-meşâriḳ) ve bûklüm, şiken ve toĝrı, râst ma‘ nâsına

ve çiden lafzından şîğa-i emr ve vaşf-ı terkibîdür. ‘Arağ-çîn ve dâne-çîn gibi. (b. 1042-vr. 75b)

Örn: Bered geh tā ḥazîz ü geh ber-evcem: Beni iletürdi gâh alçağa gâh yüksege. Lafz-ı ḥazîz, tağ etegi ve alçağ yir ve yılduzı alçağ kişi ve fi’l-ḥadîsi raculun ihdâ ilâ resûli’llâh şallâ’llâhu ‘aleyhi ve sellem **بهديته فلم يحدث يضيفه عليه فقال** (bi hediyyetihi felem yuhaddiṣ yuḍayyifuhu ‘aleyhi feḳâle ḍaffehu bi’l-ḥadîdi feene ‘abdun fe’akulu mimmâ ye’kulu’l-‘abîdu) (b. 1124-vr. 82b)

Örn: Be-şahrâ-yı Ḥoten nih ez-kerem-kâm: Ḥoten şahrâsına kereminden adım koy. Taşâvîr-i garîbe ve nuḳûş-ı ‘acîbe anlara müyesser olmışdur. **كل ميسر لما خلق له** (Kulli müyesserin limâ ḥuliḳa lehu) feḥvâsınca ve hoş tuyûr u eşcâr ve ezhâr [u] evrâḳ ve eşmâr u ihtilâf-ı hâlât ve eşkâl-i hey’et üzerine şuver-i insânı ve bedî‘ü’l-manzar ve bedî‘ü’l-müncerr bu vech ile naḳş u zeyn iderler ki hemân nuḳḳa ḥareketi yoḳ. (b. 1261-vr. 92a)

Örn: Be-endeḳ vaḳt der-dehr-i zebân geşt: Azacuḳ vaḳtde dünyânuñ dilinde oldı. Lafz-ı dehr, ‘Arabîdür, uzaḳ rûzgâr ma’nâsına ve daḫı ğalebe ve ḳatılıḳ ma’nâsına ve bir kişinuñ dişi ḳararmış ma’nâsına. Ḳâle İbn-i ‘Abbâs raḍıya’llâhu ‘anhâ lâ tesebbu’d-dehre feinneme’d-dehru huva’llâh ve Ḥadîş-i Nebevîde gelmişdür ki: **لا يقولن احدكم يا خبيث الدهر فان الله هو الدهر** (lâ yeḳûlenne eḥadüküm yâ ḥaybete’d-dehri feinne’llâhe huve’d-dehru) (b. 1326-vr. 97a)

3. Kelâm-ı Kibârlar

Örn: Zi cünbiş tîz vecdî pür ḥurûşî: Anuñ ḥareketinden keskün vecde gelürdi ‘uşşâḳ. Çok ḥareket itmeklük ile vecd bir şıfatdur ki ‘aḳlı zâyi’ ider ta’bîri mümkün degüldür. **من لم يذق لم يعرف** (Men lem yezuḳ lem ya’rif) ḳabîlindendür. (b. 1289-vr. 94a)

Örn: Yekî dil-keş ‘amârî ḥacle-âsâ: Birisi gönül çekici bir taht-ı revândur. Zifâf gicesinde olan cibinlük gibi lafz-ı ḥacle, taḫrîkle **حجال العروس هو بيت يزین بالثياب** (ḥıçâlu’l-‘arûs huve beytun yuzeyyenu bi’ş-şiyâbi ve’l-esirreti ve’s-suvar) (b. 1043-vr. 76b)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. Nüsha Tavsifi

Kütüphane: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi

Koleksiyon: TY nr: 3516

Müellif: Yok

Kitap Adı: Hâzâ Kitâb-ı Şerh-i Yûsuf u Züleyhâ

Hatt: Talik

Dili: Farsça-Türkçe

Müstensih: Abdü'l-Azîz bin Mehmed eş-Şehîr be-Müminzâde

İstinsah Tarihi: 1030H/ 1620M

Yaprak Sayısı: 274

Ölçüsü: 215x140

Satır: 19

Sütün: 1

Cilt: Yıpranmış zencirekli vişne çürüğü meşin

Açıklamalar: Başlıklar kırmızı mürekkeple, Farsça beyitlerin üstü kırmızı çizgili, sayfa kenarlarında Farsça kelimelerle ilgili kısa açıklamalar var.

2. Transkripsiyonlu Metin

Beyt

[Mefā' ilün/ Fe' ilätün/ Mefā' ilün/ Fe' ilün]

Be-bāng-ı bülbül ü kumrī eger ne-nüşī mey

‘İlāc key konemet āhirü’ d-devā el-key⁶⁵

[56^b]

Ve Türkide iki ma' nā bunda cem' olmuşdur.

Sālik

[Fe' ilätün/ Fe' ilätün/ Fe' ilätün/ Fe' ilün]

Dāğdan başuma tāc urdı bugün devlet-i 'ışk

Eyledi mülk-i harābāta beni Keyhüsrev

Ve yüce 'ālī ma' nāsına.

Esedī

[Fe' ülün/ Fe' ülün/ Fe' ülün/ Fe' ül]

Be-fermūd tā h'ān nihāden degī

Pes⁶⁶ ez-h'ān nişestend der-bezm-i mey⁶⁷

⁶⁵ Bu beyt Hâfiz Dîvânı'nda şöyledir:

Be-şavt-ı bülbül ü kumrī eger ne-nüşī mey

‘İlāc key konemet āhirü’ d-devā el-key

Hâfiz-ı Şîrâzî, *Hâfiz Dîvânı*, Farsça'dan çeviren ve yayıma hazırlayan: Prof. Dr. Mehmet Kanar, Ayrıntı Yayınları, C. 2, İstanbul 2011, s. 982.

⁶⁶ Yazmada “peş” şeklindedir.

⁶⁷ Bu beyt Esedî-i Tûsî'nin *Gerşâsbnâme* adlı mesnevîsinde yer almaktadır.

Hâfız

[Fe'ülün/ Fe'ülün/ Fe'ülün/ Fe'ül]

Beyâ sâķī ān cām pür kon zi mey

Ki güyem torā hāl-i Kistrā vü Key

Girān lafzı, kāf-ı 'Acem ile ağır, şaķil ma' nāsına.

Esedī

[Fe'ülün/ Fe'ülün/ Fe'ülün/ Fe'ül]

Be⁶⁸-ceng-i girān kerde şod der dü-rüz

Çi der-şeb çi bā-hür gīti fūrüz

Ağır başlıya lisān-ı Fārsīde ser-girān dirler ve ağır bahālı nesneye girān-māye dirler. Girānuñ muķābili sebükdür ki yeynidür. Yeyni başlıya sebük-ser, yeyni ayaklıya sebük-pāy dirler. Leţāfete yeynilük lāzımdur. Andan ötüri laţife mecāzen sebük dirler.

Beyt

[Fe'ülün/ Fe'ülün/ Fe'ülün/ Fe'ül]

Be-sirişk⁶⁹ ki ' illet be-vācib şināht

Tevāned sebük-dār vey derd sāht

Laţife ve şirīn diyicek yirde sebük ve şirīn dirler. Sür' atden daķı sebüklükle kināye iderler. 'Ale'l-fevr virdi diyicek yirde sebük-dād dirler.

Beyt

[Fe'ülün/ Fe'ülün/ Fe'ülün/ Fe'ül]

Sebük dād sevgend ān pāk-ı dīn

⁶⁸ Yazmada "ber" şeklindedir.

⁶⁹ Yazmada "sirişki" şeklindedir.

Be-yezdān heft-ās-mān u zemīn

763. Merā tedbīr-i kār ez-dest reftest

Baňa işüñ tedbīri benüm elümden gitdi.

‘İnān-ı ihtiyār ez-dest reftest

İhtiyār licāmı elümden gitmişdür.

764. Merā naqşı nişeste der-dil-i teng

Benüm tar gönülüm içinde bir naqş oturmuşdur.

Ki bes [57^a]muḥkem-terest ez-naqş der-seng

Ki ziyāde muḥkemdür taşda olan yazıdan.

765. Eger bādī vazed yā ābī āyed

Eger bir rüzgār esse ve eger bir şu gelse.

Zi seng ān naqş-ı muḥkem çün zed āyed

Taşdan ol muḥkem yazıyı niçe aşındurur.

766. Çü dāye dīdeş ender ‘ışk muḥkem

Çünkü tāye anda ‘ışkı muḥkem gördi.

Fürü best ez-naşīhat güyiyiş dem

Nefesini aşığa bağıladı aña naşīhat söylemekde. “Güyiyiş, bi-kāfi’l-‘Acemī.”

767. Nihānī reft ü hāleş bā-peder güft

Gizlüce gitdi Züleyḥānuñ bābāsına Züleyḥānuñ ḥālini söyledi. Bābādan murād, Taymūs Şāhdur ki Mağrib pādīşāhıdır.

Peder z’ān kışşa-i müşkil ber-āşüft

Bābāsı ol müşkil kışşadan perīşān oldı. Ya’ nī münfa’ ilü’l-ḥātır oldı.

768. Velī çün būd ‘āciz dest-i tedbīr

Velâkin çün tedbîr elinden ‘âciz idi.

Havâlet kerd kâreş rā be-tağdîr

Havâle eyledi ol kızınıñ işini tağdîr-i Allâha. “**Kâreş**, bi-kâfi’l-‘Arabî.”

H’âb Dîden-i Züleyhâ Yûsuf ‘Aleyhi’s-Selâm Nevbet-i Düvvüm. İkinci nevbette Yûsuf ‘aleyhi’s-selâmı Züleyhâ düşünde görmesi beyânındadır bu sûrh. **Ve Silsile-i ‘Işk-ı Vey Cünbîden.** Ve dağı Yûsuf ‘aleyhi’s-selâmuñ zencîrini hareket itdürmeklük beyânındadır. **Ve Vey Rā Der-Vartā-i Cünūn Keşîden.** Ve Züleyhâyı cünūn vartasına çekmeklük beyânındadır bu sûrh.

769. Hoş ān dîl k’ender-o menzil koned ‘ışk

Güzeldür ol gönül ki anuñ içinde menzil-i ‘ışk eyledi.

Zi kār-ı ‘ālemeş gâfil koned ‘ışk

‘Ālemüñ işinden gâfil eyler ‘ışk.

770. Der-o raşşende berķi ber-fürüzed⁷⁰

[57^b]

Bu ‘ışk didükleri ıldurıcı incü nedür?

Ki şabr u hüş rā hırmen be-süzed

Ki ‘aqluñ hırmenini şabruñ hırmenini yağar.

771. Ne-mānde der-vey endūh-ı selāmet

Çalmamışdur ol ‘ışkda guşşadan selāmet.

Şeved gāhî ber-o küh-ı melāmet

Gāhîce olmuşdur ol ‘ışkuñ üzerine levh itmeden tağlar. “**Küh**, bi-kâfi’l-‘Arabî.”

772. Çünān cāneş melāmet-kîş gerded

⁷⁰ Yazmada “ber-efrüzed” şeklindedir.

Ancılayın anuñ cānına melāmet çekmeklük eylemişdür.

Ki ‘ışkeş ez-melāmet-piş gerded

Ki ‘aşıklığından melāmet öñinde olmuşdur. Ya‘nī yüzine lev m olınmışdur.
“**Gerded**, bi-kāfi’l-‘Acemī fi hā.”

773. Züleyhā hemçü meh [mī] kāst sālī

Züleyhā ay gibi eksildi bir yılda. “**Kāst**, bi-kāfi’l-‘Arabī.”

Pes ez-sālī ki şod bedreş hilālī

Şoñra bir yılda anuñ bedri hilāl oldı.

774. Hilāl-āsā şebī püşt⁷¹-i ħamīde

Hilāl gibi bir gece arkası egilmişdür.

Nişeste der-şafağ ez-ĥün-ı dīde

Oturmuşdur şafağda⁷² ħan gözinde.

775. Hemī güft ey felek bā-men çi kerdī

Didi: İy felek baña ne eyledüñ? “**Kerdī**, bi-kāfi’l-‘Arabī.”

Resāndī āf-tābem rā be-zerdī

Yetişdürdüñ benüm kırmızı güneş gibi olan yüzümü şaruluğa.

776. Figendī çün kemānem zi istikāmet

Bırağduñ beni yay gibi toğruluktan.

Nişānem kerdī ez-tır-i melāmet

Melāmet oğına beni nişān eyledüñ.

777. Be-dest[ī] ser-keşī dādī ‘inānem

Bir ser-keşüñ eline virdüñ benüm licāmumı.

⁷¹ Yazmada “şüst” şeklindedir.

⁷² Yazmada “şefkatden” şeklindedir.

K'ez-o cüz ser-keşî çizî ne-dānem

Andan baş çekicilüğüñ gayrı bir şey bilmedüm. “K'ez-o, bi-kāfi'l-^ç Arabî.”

778. Nihād[î] der-dilem ez-mihr-i tâbî

Çoduñ benüm göñlümüñ içinde bir harâret.

Bağîlî mî konî bā-men be-ğ'ābî

Bağilluğ eylersüñ baña bir uyquyı.

779. Be-bîdārî ne-gerded hem-nişînem

Uyanuğluğumda beni hem-nişîn eylemedüñ. “Ne-gerded, bi-kāfi'l-^ç Acemî.”

Ne-yāyed hem ki der-ğ'ābeş be-bînem

Getürmedüñ dağı bir uyqu ki düşümde göreyüm.

780. Nişān-ı baht-ı bîdārîst ān ħ'āb

Uyanuğ bahtluğüñ nişānidur ol uyqu ki.

Ki der-vey bînem ān māh-ı cihān-tāb

Ol uyqu [58^a] içinde göreyüm ol cihān-tābı. Ya^ç nî ol dünyānuñ şu^ç lesi olan ayı göreyüm dimekdür.

781. Ne-gîred çeşm-i men [der]-huften-ārām

Benüm tutmadı gözüm uyumağluğda rāhat.

Zî baht-ı ħ'işten ħ'ābeş dihem-vām

Kendi bahtumdan ol uyquya borc vireyüm. Lafz-ı vām, borc ve deyn ve qarz ma^ç nāsına.

Şems-i Fahrî

[Fe^ç ilātün/ Mefā^ç ilün/ Fe^ç ilün]

Kîst ān k'o sipihr mî ħ'āhed

Rif' at ez-ḥāk-i dergeheş bā-vām⁷³

782. Buved baḥtem şevved ez-ḥāb bīdār

Eger ben uyusam baḥtum uyḡudan, düşden uyanuḡ olurdı.

Nümāyed yārem ender ḥāb dīdār

Benüm dostum düşümde gösterürdi yüzini.

783. Hemī güft īn suḡen tā pāsī⁷⁴ ez-şeb

Cümle didi bu sözi tā gicenüñ nişfına dek.

Resīde cāneş ez-endūh ber-leb

Anuñ cānı ḡuşşadan dudāḡına yetişdi. Ya' nī cānı aḡzına geldi dimekdür.

784. Ki nāgeh z'in ḡayāleş ḥāb bürbūd

Ki apansuz bu ḡayālden uyḡu ḡapdı.

Ne-būd ān ḥāb bel bī-hūşī'ī būd

Ol uyḡu degül idi belki ' aḡl gitmiş idi.

785. Henūzeş ten ne-yāsūde be-pister

Şimdi vücūdı rāḡat olmamış idi döşek üstinde.

Der-āmed ārzū-yı cāneş ez-der

Geldi anuñ cānınuñ ārzūsı ḡapudan iḡerü.

786. Hemān şūret ki zed evvel ber-o rāh

Hemān ol şūret ki anuñ yolını evvel urmuş idi.

⁷³ Bu beyt, Ni'metu'llāh Ahmed, *Lūgat-i Ni'metu'llāh*, haz. Adnan İnce, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2015, s. 503'de şöyledir:

Kīst ān k'o sipihr mī ḡāhed

Reft ez-ḡāk-i dergeheş bā-vām

⁷⁴ Yazmada "pāşī" şeklindedir.

Der-āmed bā-ruḥ-ı rüşen-ter ez-māh

Ḳapudan ierü geldi aydan ziyāde rüşen yüz ile.

787. Naẓar ün ber-ruḥ-ı zībāş endāḥt

Naẓarını anuñ zībā yüzünüñ üzerine atdı.

Zi cā ber-cest ü ser-der-pāyeş endāḥt

Yirinden şıçradı başını anuñ ayağına sürdi.

788. Zemīn būsīd ki_ey serv-i gül-endām

Yiri būs itdi didi ki : “İy serv-i gül-endām!”

Ki hem şabrem zi dil bordī hem-ārām

[58^b]

Ki hem şabrumı gönülden iletdüñ hem rāhatımı.

789. Be-ān şāni^c ki ez-nūr āferīdet

Ol şāni^c olan Allāha asem iderüm ki seni nürdan yaratmışdur.

Zi her ālāyişi dūr āferīdet

Her neḳāyışdan seni uzak yaratmışdur.

790. Torā ber-ḥayl-i ḥübān serverī dād

Seni ḥüblaruñ cemā^c ati üzerine baş olıcaḳ virdi.

Be-luṭf ez-āb-ı ḥayvān berterī dād

Leṭāfetde āb-ı ḥayātdan ziyādelük virdi.

791. adet rā gülbün-i bustān-ı cān sāḥt

Cān büstānınıñ gül fidanı düzdi addüñi.

Lebet rā māye-i üt-ı revān sāḥt

Dudağıñda cān nafaḳasınıñ māyesi[ni] düzdi.

792. Zi rüy-ı dil-firūzet şem^c i efrūḥt

Senüñ gönül şu‘ lelendürici yüzinden bir şem‘ yandı.

Ki çün pervâne murğ-ı cān-ı men sūht

Pervâne gibi benim cānumuñ kuşını yakdı.

793. Zi müşgīn gīsuvān dādet kemendī

Müşg gibi örgülerinden bir kemend virdüñ.

Ki ber-men z’o be-her müyīst bendī

Ki benim üzerüme ol kemendden her bir kılı bir benddür.

794. Tenem rā sāht çün mūy ez-miyānet

Benüm tenümi kııl gibi düzdüñ bilüñden.

Dilem rā teng çün mīm ü dehānet

Benüm gönlümü de tar itdüñ senüñ mīm gibi olan ağzuñdan.

795. Ki ber-cān-ı men-i bī-dil be-baḥşāy

Ben bī-dilüñ, cānına bağışla.

Be-pāsuḥ la‘ l-i şekker-bār büğşāy

Şeker yağdurıcı olan cevābuñla aç.

796. Be-gū bā-īn cemāl ü dil-sitānī

Didi bir gönül alıcı cemālüñi.

Ki to vü zi kudāmīn ḥānedānī

Sen kimsin, kañkı ḥānedāndansın? “**Kudāmīn**, bi-kāfi’l-‘ Arabī.”

797. Dıraḥşān gevherī kānet kudāmeṣt

Bir ıldurıcı cevāhirsin. Senüñ mekānuñ kandanadur? “**Kānet kudāmeṣt**, bi-kāfi’l-‘ Arabī fi hā.”

Girāmī şāhī eyvānet kudāmeṣt

Bir kerīm pādişāhsın. Senüñ sarāyuñ kandanadur?

798. Be-güftā ez-nijād-ı ādemem men

Ḥazret-i [59^a] Yūsuf didi: Ben Ādem ođlanuñdanum.

Zi cins-i āb u ḥāk-i ‘ālemem men

Ben ‘ālemüñ toprağı ābı cinsindenüm.

799. Konī da‘vā ki hestem ber-to ‘āşık

Sen eyledüñ bir da‘vā ki senüñ üzerine ‘āşık oldum didüñ.

Eger hestī der-ın güftār şādık

Eger olduñsa bu sözde şādık.

800. Ḥāk-ı mihr ü vefā-yı men nigh-dār

Benüm mihr ü vefāmuñ ḥaqqını hıfz ile tut. Ya‘nī benden geçme.

Be-cüfti’i rızā-yı men nigh-dār

Benüm ile cüft olmađluđuñ rızāsını hıfz ile tut.

801. Me-kon dendān resīde şekkeret rā

Dışını şeker lebüñe yetişdürmiş eyleme. Ya‘nī ışırma.

Me-sāz elmās dīde gevheret rā

Düzme gözinüñ elmāsıyla gevherüñi. Ya‘nī ağlama.

802. Torā ez-men eger ber-sīne dāğest

Senüñ için benüm göğsümde eger bir dāğ vardır.

Ne-pindārī k’ez-ān dāgem ferāğest

Ḥann eylemeyesin benüm ol dāğumdan ferāğum vardır. Böyle ḥann eyleme dimekdür. “K’ez-ān, bi-kāfi’l-‘Arabī.”

803. Merā hem dil be-dām-ı tost der-bend

Benüm dağı göñlüm senüñ tuzāđuñla bağ içindedür.

Zi dāğ-ı ‘ışık-ı to hestem nişān-mend

Senüñ ‘ışķuñuñ dāğıyla⁷⁵ nişān şāhibi oldum.

804. Züleyhā çün be-dīd ān mihr-bānī

Züleyhā çünki andan maḥabbet idicilügi gördi.

Zi la‘l-i o şenīd ān nükte-dānī

Anuñ la‘l dudağından nükte bilicilügi işitdi.

805. Girift ez-nev perī dīvāne’i rā

Yeñiden dīvāne ḳanadını tıtdı.

Fütād āteş be-cān-pervāne’i rā

Ol pervāne olan cānına āteş düşdi.

806. Ser-i mest-i ḫayāl ez-ḫāb ber-ḫāst

Mestāne başıyla düşün ḫayālinden ḳaldı.

Ciger ber-süz u cān pür-tāb ber-ḫāst

Cigeri cānınuñ yanmasından ṭolu ḫarāret ile ḳaldı.

[59^b]

807. Be-dil endūh-ı o enbūh-ter şod

Göñli anuñ guşşasından ziyāde guşşalanur oldı.

Be-gerdūn düdeş ez-endūh ber-şod

Feleke anuñ āhınuñ tütüni guşşadan yuḳarı oldı.

808. Yekī şad geşt sevdāy[i] ki būdeş

Bir sevdāsı ki olmış idi yüz oldı. “Geşt, bi-kāfi’l-‘ Acemī.”

Zi ḫad bügzeşt ḡavgāyī ki būdeş

Ḥaddi geçdi bir ḡavgā ki olmış idi.

⁷⁵ Yazmada “dāḡuñla” şeklindedir.

809. Zimām-ı ‘aql birün refteş ez-dest

‘Aqlınuñ licāmı taşra gitdi elinden.

Zi bend-i pend ü kayd-ı maşlahat rest

Va‘z ü maşlahat kaydından kırtuldu.

810. Hemī zed hemçü gonçe ceyb-i cān çāk

Gonçe gibi cān yaqasını yırtmaqluq urdı.

Çü lāle hūn-ı dil mī riht ber-hāk

Lāle gibi gönlinüñ kanını topraq üzerine dökdi.

811. Gehī ez-mihr-i rüyeş rüy mī kend

Gāhice anuñ yüzünüñ maħabbetinden yüzünü tırmaladı. “**Mī kend**, bi-kāfi’l-
‘Arabī.”⁷⁶

Gehī ber-yād-ı zülfeş müy mī kend

Gāhice anuñ zülfini hātıra itmekle perçemini yolardı.

812. Perestārān be-her sūyeş nişestend

Qızlar her cānibinde oturdılar.

Be-gerd-i meh çü hāle hālqa bestend

Ayuñ eṭrāfında olan dāyire gibi hālqa bağladılar.

813. Eger z’ān hālqa būdī hiç taqşır

Eger ol hālqada hiçbir kuşūr olaydı.

Birün cestī zi hālqa rāst çün tır

Taşra şıçrardı hālqadan toğru oq gibi.

814. Ve ger nigriŧtiyeş ān hālqa dāmān

Eger ol hālqada etegini tutmayalardı.

⁷⁶ “‘Arabī” ifadesi yazmada “‘Acemī” şeklindedir.

Sūy-1 birūn şodī serveş hırāmān

Taşra cānibine gider olurdu servi kıddi ile şalınarak.

815. Ve ger bendeş ne-kerdī ğonçe kirdār

Eger anuñ bendi olmayaydı ğonçe gibi cem‘. “Ne-kerdī, bi-kāfi’l-‘ Arabī.”
“Kirdār, bi-kāfi’l-‘ Arabī.”⁷⁷

Çü gül bī-perde kerdī rū be-pāzār

Gül gibi yaşmaqsuz pāzārda olurdu. Ya‘nī açuĝ yüzlü taşra çıkardı demek olur.
“Kerdī, bi-kāfi’l-‘ Arabī.”

816. Peder z‘ān vākı‘ a çün geşt āgāh

[60^a]

Bābāsı ol vākı‘ adan çünki ħaber-dār oldu.

Devā-cū şod zi dānāyān-1 dergāh

Ĥuzūrında olan ‘ālimlerden devā isteyici oldu.

817. Be-tedbīreş be-her rāhī devīdend

Aña ‘ilāc tedbīri ile her bir yola segirdiler.

Bih ez-zencīr-i tedbīrī ne-dīdend

Tedbīr zencīrinden yigrek görmediler.

818. Be-fermūdend bī-cān mārī ez-zer

Buyurdılar cānsuz bir yılan altundan ya‘nī yapulsun didiler.

Ki bāşed mühr-dār ez-la‘l ü gevher

Ki mühr tıtcı ola la‘lden, gevherden.

819. Be-sīmīn sāķeş ān mār-1 güher-senc

⁷⁷ “‘ Arabī” ifadesi yazmada “‘ Acemī” şeklindedir.

Ol Züleyhānuñ gümüş incügi “cevāhir düzici yılandan.”

Der-āmed halka zen çün mār ber-genc

Geldi halka olmağla yılan gibi hazinenün kapusına. “**Genc**, bi-kāfi’l-‘Acemī.”

820. Züleyhā būd genc-i hūbī āri

Züleyhā güzellik hazinesi idi belī. **Lafz-ı āri**, kesr-i rā ile evet, he’ dağı dirler. ‘Arabīde ne’ am ve belā ma’ nāsına harf-i icāb ü taşdıkdır. “**Genc**, bi-kāfi’l-‘Acemī eyzan.”

Mısrā’

[Mef’ ulü/ Fā’ ilätü/ Mefā’ ilü/ Fā’ ilün]

Āri be-yümn terbiyetet hāk-i zer şevd

Beyt

[Fā’ ilätün/ Fā’ ilätün/ Fā’ ilätün/ Fā’ ilün]

Ā dihem āmed be-ser-küy-ı to vü merd-i raķīb

Ā[ve]ri āri be-raķībān-ı farķi nist merā

Ve āve[r]den lafzından hiṭābdur. Getürürsin ma’ nāsına ve getürür ve getürür misin ma’ nāsına istifhāmdur.

Buved her genc rā nā-çār mārī

Her hazīne için bir yılan olur çāresüz.

821. Çü zerrīn mār zīr-i dāmeneş huft

Çünkü altun gibi yılan Züleyhānuñ etegi altında uyudu.

Zi dīde mühre mī bārīd ü mī güft

Gözinden mühre gibi yaşlar yağdururdu ve dirdi ki.

822. Merā pāy-ı dil ender ‘ışk bendest

Benüm gönlümüñ ayağını ‘ışk içinde bağlamışlardır.

Hemān bendem ez-īn ‘ālem pesendest

Hemān benüm buğağımı bu ‘ālemde begenmişlerdür.

823. Sebük-desti’i çarḡ-ı ‘ömr-fersāy

Eli yeñülcecük ‘ömr aşındurıcı çarḡ.

Bedīn bendem çirā sāzed girān-pāy

“**Girān**, bi-kāfi’l-‘Acemī.” [60^b] Bu ağır buğağunuñ içine benüm ayağımı niçün düzdi?

824. “Merā ḡod kuvvet-i pāy[ī] ne-māndest”

Benüm için ḡod ne ayağumuñ kuvveti kalmamışdur.

Be-hiç āmed ṣoden re’y[ī] ne-māndest

Hiç gelmeklüge gitmeklüge bir fikrüm kalmamışdur.

825. Be-īn bend-i girān pā-bestenem çist

Bu ağır buğağı ile benüm ayağımı bağlamak nedendür? “**Girān**, bi-kāfi’l-‘Acemī.”

Bedīn tīḡ-i cefā dil ḡastenem çist

Bu cefā kılıcı ile beni ḡaste itmeklük nedendür?

826. Fūrū refest pāy-ı serv der-gil

Aşağı gitmişdür servüñ ayağı çamur içine. “**Gil**, bi-kāfi’l-‘Acemī.”

Reh-i cünbiş ber-o geşttest müşkil

Ḥareket yolu anuñ üzerine müşkil olmuşdur. “**Geşttest**, bi-kāfi’l-‘Acemī.”

827. Çi ḡikmet bāḡ-bān bined der-īn bāb

Ne ḡikmet bağcı gördi ḡüsn bābında.

Ki zencīreş nihed ber-pāy ez-āb

Ki şuyuñ ayağına zencīr ḡodı.

828. Be-pāy-ı dil-berī zencīr bāyed

Baňa gerek degüldür, belki dil-berüñ ayığına zencir gerekdür. Murād, Yūsuf
‘aleyhi’s-selāmdur.

Ki der-yek laḥza hūş ez-men rübāyed

Belki bir göz açub yumunca ‘aqlımı benden kapdı.

829. Ne-bāşed der-nazar çendān direngeş

Olmadı nazar ol kadar eynlemek. “**Direngeş**, bi-kāfi’l-‘Acemī.”

Ki bīnem sīr rüy-ı lāle-rengiş

Ki görem toyunca anuñ lāle renglü olan yüzini.

830. Zi men çün berḳ-i raḥşān bügzered zūd

Benden çün berḳ-i raḥşān gibi tizçeçük geçdi. **Lafz-ı zūd**; tiz, serī‘ ma‘nāsına. Taḥfif için gāh olur āhirinde dālı ḥazf iderler. Ni‘meti ve dere, rūd ma‘nāsına da gelür dimiş.

Ber-āred ez-dil-i pūr āteşem dūd

Yuḳarı getürdi benüm āteşle tolu olan gönümünden tütünü.

831. Eger yārī dihed baḥt-ı bülendem

Eger benüm dostum vireydi benüm bülend baḥtımı.

Bedīn [61^a] zencir-i zer pāyeş be-bendem

Bu altun zencir ile anuñ ayığına bağlarım.

832. Be-bīnem rüy-ı o çendān ki ḥāhem

Göreydüm anuñ yüzini ol kadar kim isterüm.

Bedo rūşen şevd rüz-ı siyāhem

Ol Yūsufum ile aydınlık olurdu benüm ḳara gönüm.

833. Çi mī güyem nigār-i nāz-perverd

Ki ben söyledüm nāz ile beslenmiş maḥbūbuma.

Ki ger ber-püşt-i pā binşinedeş gerd

Eger anuñ ayağınıñ arkaşına toz oturduysa. “**Gerd**, bi-kāfi’l-‘Acemī.”

834. Be-rūy-ı cān nişined kūh-ı derdem

Cānumuñ yūzi üzerinde oturdı baña derd olmağla dağ. “**Kūh**, bi-kāfi’l-‘Arabī.”⁷⁸

Bisāṭ-ı şād-mānī der-neverdem

Şād-mānluğ dōşemesini dōşüyordum.

835. Pesendem key fütēd ber-ḥāṭireş bār

Begenürdüm kaçan anuñ ḥāṭırına düşerse bir yük.

Be-sīmīn sāk-ı o ez-bend āzār

Anuñ gümüş topuğı üzerinde bukağudan rencide olmağı. Ya‘nī anı bukağuya ḳordum dimekdür.

836. Merā şad tīg ḥoş-ter ber-dil-i teng

Baña yüz ḳılıç ziyāde yigrekdür dar gönlümde.

Ki der-dāmān-ı o ḥārī zened çeng

Ki anuñ etegine bir diken tırnaç urmasından. Ya‘nī batmasından.

837. Ez-īn efsānehā-yı ‘āşīḳāne

Bu ‘āşīḳāne ḥikāyeleri.

Yekī üftāde nāgeh ber-nişāne

Biri apansuz nişān üzerine düşe.

838. Fütād ez-zaḥm ān der-sīneeş çāk

Düşdi ol Yūsufuñ zaḥmından anuñ sīnesine çāk. “Ya‘nī sīnesini yırdar dimekdür.”

Çü şayd-ı zaḥm-nāk üftāde ber-ḥāk

⁷⁸ “‘Arabī” ifadesi yazmada “‘Acemī” şeklindedir.

Zahmlanmış şikâr gibi toprak üzerine düşdi.

839. Be-bî-hüşî zamânî geşt dem-sâz

Bî-hüşlük ile bir zamân nefes düzici oldı. Ya^ç nî bî-hüş yatdı dimekdür. “**Geşt**, bi-kâfi’l-^ç Acemî.”

Diger âmed be-ğâl [61^b]-i ħ^ışten bâz

Bir dağı geldi kendi ħâline girü.

840. Be-efsûn-ı dil-i dîvâne-i ħ^ış

Kendi dîvâne göñlinüñ hikâyesiyle.

Zi ser-âgâz kerd efsâne-i ħ^ış

Başından yine ibtidâ eyledi kendi hikâyesiyle. “**Kerd**, bi-kâfi’l-^ç Arabî.”

841. Gehî der-girye geh der-ğande mî şod

Gâh ağlamak içinde gâh gülmek içinde oldı.

Gehî mî mürd ü gâhî zinde mî şod

Gâh merhûm oldı gâh diri oldı.

842. Hemî şod her dem ez-ğâlî be-ğâlî

Cümle her nefes bir ħâlden bir ħâlle oldı.

Bedîn sâñ bûd ħâleş tâ be-sâlî

Bunuñ gibi idi anuñ ħâlî tâ bir seneye dek.

Be-Ĥ^ıâb Âmeden-i Yûsuf ‘Aleyhi’s-Selâm Râ Nevbet-i Siyüm. Bu sürĥ, Yûsuf ‘aleyhi’s-selâmuñ Züleyĥāya düşünde gelmesinüñ beyânındadır üçünci nevbetde. **Ve Nâm u Mağâm-ı Vey Râ Dānisten ü Be-^ç Aql u Hüş Bâz Âmeden.** Nāmını dağı anuñ mağāmını bilmeklük ve ‘aqlı girü gelmesi beyânındadır.

843. Beyā ey ‘ışk-ı pür efsûn u nîreng

Gel, iy tolu ħîle ve efsûñ olan ‘ışk! **Lafz-ı nîreng**, cādüya ve efsûn ve tılsım ve ħîle ve âl itmek.

Şi'r

[Fe'ülün/ Fe'ülün/ Fe'ülün/ Fe'ül]

Gehî mî güsârîd ü geh çeng sâht

To güftî ki Hârût nîreng sâht⁷⁹

Beyt

[Fe'ülün/ Fe'ülün/ Fe'ülün/ Fe'ül]

Pür ez-çâre vü mihr ü nîreng ü çeng

Hemân⁸⁰ ez-der-i merd ferheng ü seng⁸¹

Muhammed-i 'Aşşâr

[Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Fe'ülün]

Be-nîreng ü hayâl ü hurde kârî

Dileş bûd âyine ez-luţf-ı Bârî

Ve naqş ma' nāsına.

'Unşurî

[Fâ'îlâtün/ Fâ'îlâtün/ Fâ'îlâtün/ Fâ'îlün]

Der-güzer z'în perde-i nîreng... k'ender in

Zişt bâşed piş-rev lahn-ı sürûd-ı hâr kon

Ve naqqâşlar naqş yazmalı olsalar evvel ol naqşuñ [62^a] resmin iderler.
Ba' dehü naqş iderler evvel ol itdükleri resme nîreng dirler.

⁷⁹ Bu beyt Firdevsî'nin *Şahnâme* adlı mesnevîsinde yer almaktadır.

⁸⁰ Yazmada "heme" şeklindedir.

⁸¹ Bu beyt Firdevsî'nin *Şahnâme* adlı mesnevîsinde yer almaktadır.

Hâfız

[Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilün]

Tâ çi ħāhed kerd bā-mā āb u reng-i ‘arizet

Ĥāliyā nireng-i naqş-i ħoş⁸² ber-āb endāhtī⁸³

Ve her nesnenüñ aşlına ve mādmesine ve heyülāsına dirler.

Ki bāşed kār-ı to geh şulĥ u geh ceng

Ki senüñ işüñ gāh şulĥ gāh ceng oldı.

844. Gehī ferzāne rā dīvāne-sāzī

Gāhice ‘ākılluyı dīvāne düzersin.

Gehī dīvāne rā ferzāne-sāzī

Gāhice dīvāneyi ‘ākıllu düzersin.

845. Çü ber-zülf-i perī-rüyān niĥi bend

Çünki perī yüzlülerüñ zülfi üzerine bend ħorsun.

Be-zencir-i cünün üfted ħired-mend

Cünün zenciri üzerine ‘ākıllu düşdi.

846. Ve ger z’ān zülf bendī ber-güşāyī

Eger ol zülfden buĥaĥuyı açarsan.

Çerāĥ-ı ‘aĥl yābed rüşenāyī

‘Aĥl çerāĥı aydınlıĥ bulur.

847. Züleyĥā yek şebī bī-şabr u bī-ĥuş

Züleyĥā bir gice şabrsuz, ‘ākılsuz idi.

⁸² Yazmada “ĥod” şeklindedir.

⁸³ Hâfız-ı Şirâzî, s. 988.

Be-ğam hem-zād u bā-mihnet hem-āğūs

Ğamıyla bile ıoğmuş idi miħneti kuaına almış idi.

848. Zi cām-ı derd dürd āřāmi ’i kerd

Derd cāmından dürdini içmeklük eyledi. “**Kerd**, bi-kāfi’l-‘ Arabi.”

Zi sūz-ı ‘ıřk bi-ārāmi ’i kerd

‘Iřkuñ yanmasından rāhatsüzlük eyledi.

849. Keşid ez-mıķna‘ a müyī mu‘ anber

Çenberinden çekdi ‘ anberlenmiş şaını.

Feřānd ez-āteř-i dil ĥāk ber-ser

şaıdı göñlinüñ āteřinden ıpradı başı üzerine.

850. Be-secde püşt-i serv-i nāz ĥam kerd

Secde ile serv-i nāz olan arķasını egri eyledi. “**Kerd**, bi-kāfi’l-‘ Arabi.”

Zemīn rā reşk-i gülzār-ı İrem kerd

Yir için [62^b] İrem bağçesi ĥased eyledi. “Ya‘ nī İrem bağçesi ĥased eyledi ki kāřkī bende secde ideydi diyü.” “**Kerd**, bi-kāfi’l-‘ Arabi.”

851. Zi nergis rışt eşk-i erguvānī

Nergis gözinden dökdi erguvān gibi kırmızı yaş.

Çü sūsen kerd sāz-ı ĥoř-zebānī

Sūsen çiçeđi gibi düzmeklük eyledi güzel dilini. Ya‘ nī dilini çıkardı da söylemeđe başladı.

852. şod ez-ğam-ğīn dil-i ĥod guşşa-perdāz

Kendi ĥamlu göñlinden guşşa düzici oldu.

Be-yār-ı ĥıř kerd īn kışşa āğāz

Kendi yārine bu kışşa ile ibtidā eyledi. “**Kerd**, bi-kāfi’l-‘ Arabi.”

853. Ki ey tārāc-1 to hūş u qarārem

Ki iy maḥbūb, sen yağma idicisin ‘aqlumı ve qararumı!

Perişān kerde-i to rūzgārem

Sen perişān eylemişsin benüm rūzgārumı.

854. Ğamem dādī vü ğam-ḥ’ārī ne-kerdī

Baḥa sen ğam virdüñ ğam ekl idicilügümü eylemedüñ. “**Ne-kerdī**, bi-kāfi’l-‘Arabī.”

Dilem bordī vü dil-dārī ne-kerdī

Göñlümi iletdüñ, göñül virmeçlük eylemedüñ.

855. Ne-dānem nām-1 to tā sāzemeş vird

Ben bilmem senüñ nāmuñı tā düzeyüm saña vird. Ya‘nī esmā çekeyüm dimekdür.

Ne-yābem cāy-1 to tā girdemeş gird

Ben bulamadum senüñ yirüñi tā dolaşmaçluk eyleyeyüm. “**Girdemeş**, bi-kāfi’l-‘Acemī.”

856. Be-kām-1 ḥ’iş mī kerdem şeker-ḥand

Kendi dimāğumda eylerdüm şeker-çinemekçlük. “**Be-kām-1 ḥ’iş**, bi-kāfi’l-‘Arabī.”⁸⁴ “**Mī kerdem**, bi-kāfi’l-‘Arabī.”

Künün der-bendem ez-to çün ney-i qand

Şimdi senüñ buçağundayum şeker çamışı gibi.

857. Çü gönçe bes ki ḥordem ez-ğamet ḥün

Ğönçe gibi çok ben yidüm senüñ ğamuñdan çan.

Fütādem hemçü gül ez-perde birün

⁸⁴ “‘Arabī” ifadesi yazmada “‘Acemī” şeklindedir.

Düşmüşüm gül gibi perdeden taşra.

858. Ne-mî güyem ki der-çeşmet ‘azîzem

Ben dimem ki senüñ gözüñde ‘azîzüm.

Ġulāmān-ı torā kem-ter kenîzem

Senüñ kullaruñdan bir alçağ kuluñum. “**Kenîzem**, bi-kāfi’l-‘ Arabî.”

[63^a]

859. Çi bāşed ger kenîzî rā nevāzî

Ne olurdı cāriyyeñi oğşasan. “**Kenîzî**, bi-kāfi’l-‘ Arabî.”

Zi bend-i miñneteş āzād-sāzî

Senüñ miñnetüñüñ kaydından āzād düzeydüñ.

860. Mebādā kes be-ñün-āğāste çün men

Kimesne olmasun kaniyla qarışmış benüm gibi.

Miyān-ı ħalk rüsvā-geşte çün men

Benüm gibi kimesne ħalkuñ ortasında rüsvāy olmasun. “**Geşte**, bi-kāfi’l-‘ Acemî.”

861. Dil-i māder zi bed peyvendiyem teng

[Anamuñ gönli kötülükden]⁸⁵ bağlamağluk darluğla.

Peder rā āyed ez-ferzendiyem neng

Bābāma da geldi benüm oğulluğumdan ‘ār.

862. Perestārān merā bedrūd kerdend

Cāriyyelerüñ baña alkışlar eylerler. “**Kerdend**, bi-kāfi’l-‘ Arabî.”

Be-tenhānīm ġam-fersūd kerdend

⁸⁵ “Anamuñ gönli kötülükden” ibaresi yazmada “Bizüm gönlümüze urduñ” şeklindedir.

Tenhâlarında benüm esenmeklügümüñ ğamında olurlar. Mısrâ^ç -ı evvelde olan lafz-ı **bedrüd**, selâm ve esenlük, vedâ^ç ma^ç nâsına. Fâzıl-ı muhakkık Dağâyıku'l-Ĥağâyıķda böyle taĥķik itmişler ki bedrüd, esendür. Aşlı bā-dürüddur. Niteki be-ĥiredüñ aşlı bā-ĥireddür. ^ç Acem esenledi diyicek yirde bedrüd kerd dir.

Beyt

[Fe^ç ülün/ Fe^ç ülün/ Fe^ç ülün/ Fe^ç ül]

Be-güft in ü zi āb müje rüd kerd

Be-büsıdeş ez-mihr ü bedrüd kerd⁸⁶

Firdevsî

[Fe^ç ülün/ Fe^ç ülün/ Fe^ç ülün/ Fe^ç ül]

Siyāvüş bedo güft bedrüd bāş

Zemîn târ u to cāvidân pūd bāş⁸⁷

Ni^ç metî şāĥibi lafz-ı bedrüdı esenlük ya^ç nî vedâ^ç itmek ma^ç nâsına diyü naķl itmiş. Şihâĥ-ı ^ç Acem şāĥibi bedrüd lafzını Ni^ç metu'llāĥ virdügi ma^ç nâ üzerine naķl eylemişdürler.

[63^b]

863. Zedî āteş be-cān çün men ĥasî rā

Urduñ āteşi cānuma çünki men alçaĥuñ.

Ne-süzed kes bedîn sān yek kesî rā

Yaķmaduñ kimesne[y]i bunuñ gibi.

864. Be-ān maķşüd-ı cān u dil ĥiĥābeş

Bunuñ ile maķşüduñ cānına, gönline ĥiĥāb idi.

⁸⁶ Bu beyt Esedî-i Tûsî'nin *Gerşâsbnâme* adlı mesnevîsinde yer almaktadır.

⁸⁷ Bu beyt Firdevsî'nin *Şāhnâme* adlı mesnevîsinde yer almaktadır.

Bedîn sâñ bûd tâ bürbûd h̄'ābeş

Bunuñ gibi idi tâ bunu uyku kapanca.

865. Çü çeşmeş mest geşt ez-sāğar-ı h̄'āb

Çünki anuñ gözi mest oldu uyku kadehinden.⁸⁸

Be-h̄'ābeş āmed āñ gāret-ger-i h̄'āb

Uykusına uyku kapanca Yūsuf geldi. “Gāret-ger, bi-kāfi'l-‘Acemī fi hā.”

866. Be-şekl[ī] h̄üb-ter ez-her çi gūyem

Bir şekilde geldi ki ziyāde güzeldür. Her neden ki ben söylersem. “Gūyem, bi-kāfi'l-‘Acemī.”

Ne-dānem ba' d ez-īn dīger çi gūyem

Bilmem bundan sonra gayrı ne diyüm?

867. Be-zārī dest der-dāmāneş āvīht

Zārluğla, eliyle Yūsufuñ etegine aşıldı.

Be-pāyeş ez-mūje h̄ün-ı ciger rīht

Anuñ ayağına kirpiklerinden cigerinüñ kanını dökdi.

868. Ki ey der-miḥnet-i 'ışket remīde

Ki iy maḥbüb! Senüñ 'ışkuñuñ miḥneti içinde ürkmüşümdür.

Ḳarārem ez-dil ü h̄'ābem zi dīde

Ḳarārumı kapmışsındur gönlümden, uykuğda gözümden.

869. Be-pākī k'in çünin⁸⁹ pāk āferīdet

Pāklükle bunuñ gibi pāk yaratmışdur.

Zi h̄übān-ı dü-‘ālem ber-güzīdet

⁸⁸ Yazmada “h̄'ābından” şeklindedir.

⁸⁹ Yazmada “çünin k'in” şeklindedir.

İki ‘ālemüñ güzellerinden seni ihtiyār itmişdür. “Güzidet, bi-kāfi’l-‘Acemī.”

870. Ki endüh-ı merā kütāhi’i dih

Benüm guşşama kışalmaqluğ vir.

Zi nām [u] şehr-i h’iş āgāhi’i dih

Nāmuñdan ve kendi şehrüñden haber vir.

871. Be-güftā ger bedin kāret tamārest

Didi: Eger bunuñ ile senüñ [64^a] işüñ tamāmdur.

‘Aziz-i Mışrem ü Mışrem maqāmest

‘Aziz-i Mışrum ve Mışr şehri benüm maqāmumdur.

872. Be-Mışr ez-hāşşgān⁹⁰-ı şāh-ı Mışrem

Mışr hāşşlarından Mışr şāhıyum.

‘Azizī dād ‘izz ü cāh-ı Mışrem

‘İzzet virdi, ‘azizlik virdi baña Mışr manşıbı.

873. Züleyhā çün zi cānān in nişān yāft

Züleyhā çünki cānāndan bu nişānı buldı.

To güyī mürde-i şad sāle cān yāft

Sen dir idüñ yüz yılluğ meyyit cān buldı.

874. Resideş bāz ez-ān güftār çün nūş

Aña yetişdi girü bu sözden içüm şuyı gibi.

Be-ten zūr u be-dil şabr u be-cān hūş

Tenine kuvvet yetişdi, gönülüne şabr yetişdi, cānına ‘aql yetişdi.

875. Ez-ān h’ābī ki did ez-baht-ı bīdār

⁹⁰ Yazmada “havāşşgān” şeklindedir.

Ol düşi ki gördi idi uyanuğ bahtından.

Egerçi huft mecnūn hāst hüsyār

Egerçi mecnūn uyudu ‘aqlı yār olmađla aldı.

876. Haber z’ān meh ki der-dil cūşeş āverd

Haberi ol aydan ki anuñ gönlüñe hareket getürdi.

Diger bāre be-‘aql u hūşeş āverd

Bir kerre dağı ‘aql getürdi.

877. Kenizān rā zi her sū dād āvāz

ızlar için her cānibden şadā getürdi.

Ki ey⁹¹ bā-men der-īn endūh dem-sāz

Ki iy ızlar! Benüm ile guşşamda nefes düziciler.

878. Peder rā müjde-i devlet resānīd

Bābāma devlet müjdesini yetiřdürüñ.

Dileş rā zi āteş-i miḥnet rehānīd

Bābāmuñ göñlini de miḥnet āteşinden urtaruñ.

879. Ki āmed ‘aql u dāniş sūy-ı men bāz

Ki ‘aqluñ, ‘ilmüñ baña girü geldi.

[64^b]

Revān şod zi āb-ı refte cūy-ı men bāz

Gitmiş şu aar oldı benüm ırmağuma girü.

880. Beyā ber-dār bend-i zer zi sīmem

Gelsün yuaru tutsun altun buağumı gümüş gibi ayağumdan.

⁹¹ Yazmada “ey ki” şeklindedir.

Ki nebved ez-cünün min ba‘ d bîmem

Cünündan benüm korkum aşlâ olmadı.

881. Çü müdhil sîm rā der-bend mügzār

Çün müdhil bukağı için geçmesün.

Be-dest-i cüd bend ez-sîm ber-dār

Cömerd elümden bukağıyı gümüşden yukarı tutsun.

882. Peder rā çün resîd in müjde der-güş

Bābāsınuñ bu müjde çünki kulağına yetişdi. “Güş, bi-kāfi’l-‘Acemî.”

Be-istikbāl-i ān reft ez-ser-i hüş

Anı karşılamaya gitmişdi başından ‘aqlu.

883. Be-resm-i ‘āşık evvel terk-i ħod kerd

‘Āşıklığuñ ‘ādeti üzere kendüyi terk eyledi. “Kerd, bi-kāfi’l-‘Arabî fi hā.”

V’ez-ān pes reh sūy-ı ān serv-ğad kerd

Andan şoñra yolını ol serv-ğad olan Züleyhāya eyledi.

884. Dehān büğşād ān mār-ı dü-ser rā

Ağzını açdı ol iki başlu olan yılan.

Rehānd ez-bend-i zer ān sîm-ber rā

Çurtardı altun bukağından ol gögsi gümüşü.

885. Perestārān be-pāyeş ser-nihādend

Çızlar anuñ ayağına başlarını çodılar.

Be-zîr-i pā’ş taht-ı zer nihādend

Altundan taht anuñ ayağınuñ altına çodılar.

886. Nişādendeş firāz-ı mesned-i nāz

Anı mesned-i nāz karşıasına oturdılar.

Be-zerrīn t̄ac kerdendeş ser-efr̄az

Altundan t̄ac ile anı baş yüksek eylediler. Ya‘nī altundan t̄ac geydürdiler dimekdür. “**Kerdendeş**, bi-kāfi‘l-‘ Arabī.”

887. Perī rūyān zi her cā cem‘ geştend

Perī yüzler her yirden cem‘ oldılar. “**Geştend**, bi-kāfi‘l-‘ Acemī.”

[65^a]

Heme pervāne-i ān şem‘ geştend

Cümlesi pervāne gibi ol şem‘ üñ öñinde tolaşdılar.

888. Be-hem-zādān çü der-meclis nişestī

Bile toğıcılar çünki meclisde oturdılar.

Çü tūfī la‘l-i o şekker şikestī

Tūfī gibi anuñla şeker kırarlardı.

889. Ser-i dürc-i hikāyet bāz kerdī

Hikāyet hoşkasınuñ başını açmaqluğ eylediler.

Zi her şehri suhen āgāz kerdī

Her bir şehrden ibtidā eylerdi.

890. Zi Rūm u Şām geştī nükte-engiz

Rūm vilāyetinden, Şām vilāyetinden nükte koparıcı oldı. “**Geştī**, bi-kāfi‘l-‘ Acemī.”

Şodi ez-zıkr-i Mışr ender şeker-riz

Olurdi Mışruñ zıkrinden şeker şaçıcı.

891. Hādış-i Mışriyān kerdī ser-encām

Mışrlıların haberinden sözünüñ başını āhir eylerdi. “**Kerdī**, bi-kāfi‘l-‘ Arabī.”

Ki tā bordī ‘Aziz-i Mışr rā nām

Ki tā iletürdi ‘Azīz-i Mıṣruñ adını.

892. Çü in nāmeş girifti ber-zebān cāy

Çünki bu ismi tutardı lisānınuñ üzerinde yir.

Der-üftādī be-sān-ı sāye ez-pāy

Düşerdi gölge gibi ayakdan.

893. Zi ebr-i dīde seyl-i hūn feşāndī

Gözinüñ buludından kan saçardı.

Nevā-yi⁹² nāle ber-gerdūn resāndī

Nāle şadāsını felekūñ üzerine yetiştirürdi. “Gerdūn, bi-kāfi’l-‘Acemī.”

894. Be-rūz u şeb heme in būd kāreş

Gice ve gündüz hemān bu idi kārı.

Suhen ez-yār rāndī v’ez-diyāreş

Sözi yārinden ve diyārından sürerdi.

895. Be-in güftār hoş geştī suhen gūş

Bu söz ile güzel olurdı söz dinicilikde. “Geştī, bi-kāfi’l-‘Acemī.” “Gūş, bi-kāfi’l-‘Acemī fi hā.”

Ve ger ne⁹³-būdī ez-güftār hāmūş

Eger olmadıysa sözden süküt idici olurdı. Ya‘ nī Mışra müte‘allık söz olmadıgı vaqtda [65^b] süküt eylerdi.

Āmeden-i Resūlān-ı Pādişāhān. Pādişāhlaruñ resūlleri gelmesi beyānında bu sürh. **Etrāf-ı Ğayr Ez-Mışr Be-Ĥāstgārī-i Züleyhā vü Teng-Dil Geşten-i Vey Ez-Nevmīdī-i Ān.** Etrāfdan Mışruñ Ğayrı Züleyhāyı istemeklük işiyle Züleyhānuñ da aña

⁹² Yazmada “nevāyī” şeklindedir.

⁹³ Yazmada “nī” şeklindedir.

ümitsüzlüğünden göñli tar olmaqluq beyânındadır. “Be-ḥ̣āstgārī, bi-kāfi’l-
‘Acemī.”⁹⁴ “Geşten, bi-kāfi’l-‘Acemī.”

896. Züleyhā gerçi ‘ışk āşüfte ḥāleş

Züleyhā egerçi ‘ışkıyla ḥālī āşüftedir.

Cihān pür būd ez-şıyt-ı cemāleş

Dünyā tolu idi anuñ cemālinüñ şadāsından.

897. Be-her cā kışsa-i ḥüsneş residī

Her yire anuñ ḥüsniñ kışsası yetişürdi.

Şodī meftün-ı o her kes şenidī

Aña meftün olurdı her kimesne ki işidürdi.

898. Ser-ān-ı mülk rā sevdā-yı o būd

Memleketüñ başları anuñ sevdāsında idi.

Be-bezm-i ḥüsrevān ğavgā-yı o būd

Pādişāhlarıñ meclisinde anuñ ğavgāsı [var] idi.

899. Be-her vaqt āmedī ez-şehr-yārī

Her vaqtde geldi pādişāhlardan.

Be-ümmid-i vişāleş ḥ̣āstgārī

Anuñ vişāl ümmidi ile, istemeklük işi ile.

900. Der-īn fırsat ki ez-ķayd-ı cünün reft

Ol fırsat ki cünün buķağusından gitdi.

Be-taht-ı dil-berī ḥüsyār binşest

Dil-berlük tahtında ‘aql yār olmağla oturdı.

901. Resülān ez-şeh-i her rüz u her büm

⁹⁴ “Acemī” ifadesi yazmada “Arabi” şeklindedir.

Resüller pādişāhlardan her gün.

Çü şāh-ı mülk-i Şām u kişver-i Rūm

Şām memleketinüñ pādişāhı gibi, Rūm pādişāhı gibi.

902. Füzūn ez-deh ten ez-reh der-resīdend

Ondan ziyāde vücūd, yollardan, sarāyuñ kapusından yetişürlerdi.

Be-dergāh-ı celāleş [66^a] āremīdend

Ol Taymūs Şāhuñ huzūrında rāhat iderlerdi.

903. Yekī menşūr-ı mülk ü māl der-müş

Birisi mālını mülkini tağıtmışdur elinde.

Yekī mühr-i Süleymānī der-engüş

Birisi dağı mühr-i Süleymān parmağında idi.

904. Ki her yek tuḥfe-i kişver-sitānist

Her birisi memleketüñ tuḥfesini alıcıdur ve götüricidür.

Zi şāhī ḥāstgārī rā nişānist

Pādişāhından kızını istemeklük için bir nişāndur.

905. Be-her cā rū nihed ān ḡayret-i ḡavr

Her yire yüzini ḡodı ol Züleyḡānuñ ḡayretten güneş.

Buved taḡt ān-ı o vü tāc ber-ser

Anuñ taḡtınıñ üzerinde tāc oldı. Züleyḡānuñ başı üzerinde.

906. Be-her kişver ki gereded cilvegāheş

Her memlekete ki olursa anuñ cilve idicek yiri. “**Gereded**, bi-kāfi’l-[‘]Acemī.”

Buved dīḡim-i şāhī ḡāk-i rāheş

[‘]Acem pādişāhlarıñ geydikleri “tāc, muraşsa[‘]” olur anuñ yolunuñ toprağı.

907. Eger ḡired çü meh der-Şām-ārām

Eger tutarsa ay gibi gice içinde rāhat.

Du‘ ā-yı⁹⁵ o konend ez-şubḥ-tā-şām

Anuñ du‘ āsında olur şabāḥdan tā aḥşama daḳ.

908. Ve ger āred be-sūy-ı Rūm āheng

Eger getirürse Rūm cānibine ḳaşd.

Ġulām-ı vey şevend ez-Rūm tā Zeng

Anuñ ḳulı olurlar Rūm memleketinden tā Zeng iḳlīmine dek.

909. Bedīn destūr her ḳāşid peyāmī

Bu üslūb üzerine her ulaḳ bir ḥaberledür.

Hemī güft ez-leb-i ferḥunde-nāmī

Cümlesi didi ḳuṭluluḡla bir nām.

910. Züleyḥā rā ez-īn ma‘ nā ḥaber şod

Züleyḥāya da bu ma‘ nādan ḥaber oldı.

Zi endişe dileş zir ü zeber şod

Fikrden anuñ göñli altı üstine geldi.

911. Ki bā-īnān zi Mışır āyā kesī hest

Ki anlardan ‘acabā Mışırdan bir kimesne var mıdur?

[66^b]

Ki ‘ışḳ-ı Mışriyānem püşt bişkest

Mışrılılarıñ ‘ışḳından benüm arḳacıḡum ḳırıldı.

912. Be-sūy-ı Mışriyānem mī keşed dil

Mışrılılarıñ cānibine çeker benüm göñlüm.

⁹⁵ Yazmada “du‘ āyī” şeklindedir.

Zi Mış er kâşidî nebved çi hâşıl

Mışdan bir ulağ olmadıysa bir Şey hâşıl degüldür.

913. Nesîmî k'ez diyâr-ı Mış hîzed

Bir rûzgâr Mış diyârından kâlkarsa. "K'ez, bi-kâfi'l-^ç Arabî."

Ki der-çeşmem ğubâr-ı Mış rîzed

Ki benüm gözüme Mıřruñ tozu dökülsün.

914. Merâ hoş-ter ez-ân bâdest şad bâr

Baña ziyâde güzeldür ol rûzgâr yüz kerre.

Ki âred nâfe ez-şahrâ-yı Tâtâr

Ki getürdi bir râyiha Tâtâr şahrâsından. Ya^ç nî ma^ç şûkum şahrâsından.

915. Der-in endîşe bûd-o k'eş peder ğ'ând

Bâbâsı gibi kendi kızınıñ öñine oturdı. Bu endîşede idi. Züleyhâ ki anı bâbâsı çağurdı. "K'eş, bi-kâfi'l-^ç Arabî."

Peder-vâreş be-pîş-i ğ'ış binşând

Bâbâsı gibi kendi kızınıñ öñine oturdı.

916. Be-ğüft ey nûr-ı çeşm ü şâdî-i dil

Didi: İy benüm gözümüñ nûrı, ğöñlümüñ sürürı olan kızum!

Zi bend-i ğam haţ-ı âzâdî-i dil

Ğam bendinden ğöñlüümüñ âzâdelüğini yazan kızum.

917. Bi-dâri'l-mülk-i ğitî şehr-yârân

Feleküñ mülkinüñ dârında pâdişâhlar.

Be-taht-ı şehr-yârî tâc-dârân

Pâdişâhluğ tahtında tâc tütıcılar.

918. Be-dil dâğ-ı temennâ-yı to dârend

Göñüllerinde senüñ temennānuñ yaqısını tutarlar. Ya‘ nī seni almaq isterler.

Be-sīne toḥm-ı sevdā-yı to kārend

Sīnelerinde senüñ sevdānuñ toḥumunuñ işindedürler.

919. Be-sūy-ı mā be-ümmīd-i qabūlī

Bizüm cānibimūze qabūlluq ümīdi ile.

Resīdest īnek ez-her yek resūlī

[67^a]

Yetişmişdür işte her birinden resūl.

920. Be-gūyem dāstān-ı her resūlet

Ben saña söyleyüm her resūlüñ hikāyesini.

Be-bīnem tā ki mī üfted qabūlet

Göreyüm ki tā kim düşdi senüñ qabūline?

921. Be-her kişver ki üfted der-dilet⁹⁶ meyl

Her iqlimde ki düşmişdür senüñ göñlinde meyl.

Torā sāzem be-zūdi şāh ān ḥayl

Senüñ için düzeyüm tizcecük ol pādīşāha bir at.

922. Peder mī güft ü o ḥāmūş mī būd

Bābāsı söylerdi, ol ḥāmūş idi.

Be-būy-ı āşināyī gūş mī būd

Āşināluq qoḥusına qulaq urmuş idi. “Gūş, bi-kāfi’l-‘Acemī fi hā.”

923. Ḥoşān gūş-ı suḥen kerden zi cāyī

Göz midür ol qulağa ki sözi istediği yirdendür? “Kerden, bi-kāfi’l-‘Arabī.”

⁹⁶ Yazmada “devlet” şeklindedir.

Be-ümmid-i hadiş-i ařināyī

Åřināsinuñ haberinüñ ümidi ile.

924. Zi řāhān kıřřahā pey-der-pey āverd

Pādiřāhlardan hikāyeler biri birinüñ ardınca geldi.

Velī ez-Mıřriyān dem ber-ne-yāverd

Velīkin Mışrilerden nefes yukarı gelmedi.

925. Züleyhā did k'ez Mışr u diyāreř

Züleyhā gördi Mışr diyārından. "K'ez, bi-kāfi'l- Arabī."

Ne-yāmed hiç kāřid h'āstgāreř

Hiçbir ulağ kendini isteyicilikle gelmedi.

926. Zi didār-ı peder nevmid ber-hāst

Bābāsınun huzūrından nā-ümid kalkdı.

Zi gam lertzān çü řāh-ı bīd ber-hāst

Ğamından ditreyerek söğüd dalı gibi kalkdı.

927. Zi nūk-ı dīde mürvārid mī süft

Gözinüñ kirpiginden incüler deldi. Ya'nī ağladı. **Mürvārid**, incü, lü'lü' ma'nāsına. Hāřřiyyeti müfferihāt u me'ācinde şalbe kuvvet virür. [67^b] Ve hem ğamı gönlinden def' ider ve boğazdan gelen şanı giderür. Ve māl[i]hūlyāyı men' idüb ve göz nūrın arturur ve tekħili gözi veca' dan şağlar.

Zi dil hūn-ābe mī bārīd ü mī ğüft

Gönlinden şanlı şular yağdurdı, didi ki:

928. Merā ey kāřki māder ne mī zād

Beni keşke anam toğurmayaydı.

Ve ger mī zād kes şirem ne mī dād

Eger toğurduysa kimesne süd baña virmeyeydi.

929. Ne-dānem ez-çi t̄ali' zādeem men

Ben bilmem ne t̄ali' de toğmuşum.

Bedin t̄ali' kücā üftādeem men

Bu t̄ali' le nereye düşdüm ben?

930. Eger ber-ħized ez-deryā seħābī

Eger ħalkarsa deryādan bir bulut.

Ki rized ber-leb-i her teşne-ābī

Ki döker her şusuzuñ ağzına bir āb.

931. Çü rü sūy-ı men-i leb-teşne āred

Çünkü yüzini ol bulut benüm cānibüme getirür.

Be-cāy-ı āb cüz āteş ne-bāred

Şuyuñ yirine āteşüñ gayrı yağdurmaz.

932. Ne-dānem ey felek bā-men çi dārī

Ben bilmem iy felek baña ne tutarsın?

Çü ħişem ħarħ-ı ħün dāmen çi dārī

Çünkü kendümi ħana ħarħ itmekle etegümi tutarsın.

933. Ger-em bidhī be-sūy-ı düst pervāz

Eger virmezsen dost cānibine uçmaħ. “**Ger-em**, bi-kāfi'l-‘ Acemī.”

Zi vey bārī çünin dürem meyendāz

Ol dostından bir kerre beni uzaħ atma.

934. Ger ez-men merg ħāhī mürdem ĩnek

Eger beni öldürmeklük istersen işte ben öldüm. Ya' nī merħüm oldum. “**Ger**, bi-kāfi'l-‘ Acemī.”

Zi bī-dād-ı to cān büspürdem ĩnek

Senüñ ‘adāletsüzlüğinden cānumı ışmarladum işte. Ya‘nī cānumı virdüm, hemān al dimekdür.

935. Ve ger h̄āhī merā der-renc ü endüh

[68^a]

Eger istersen benüm renc ü ğuşşa içinde olmağlğumı.

Nihādī ber-dilem şad renc çün küh

Ğomuşşın benüm gönlimüñ üzerinde yüz renc tağ gibi. “**Küh**, bi-kāfi’l-‘ Arabī.”

936. Be-zīr-i küh gāhī çend bāşed

Ğuşşa dağınüñ altında bir şaman niçeye dek olsun? “**Gāhī**, bi-kāfi’l-‘ Acemī fi hā.”

Be-mevc-i ğam giyāhī çend bāşed

Ğam dalğasıyla bir otcağuz niçeye dek olsun? **Giyāhī**, bi-kāfi’l-‘ Acemī fi hā.”

937. Dilem ez-zağm-ı to şad cāy rīşest

Göñlüm senüñ zağmuñdan yüz yirden yaraludur.

Eger rağmī konī ber-cāy-ı h̄īşest

Eger bir merğamet idersen kendi yirindedür.

938. Eger men şād eger ğam-ğīn torā çı

Eger ben mesrūr olurum, eger ğamlı olurum. Saña ne?

Ve ger men telğ eger şīrīn torā çı

Eger ben acılığla, eger tatlıluğla olurum. Saña ne?

939. Kiyem men v’ez-vücūd-ı men çı h̄ized

Ben kimüm? Benüm vücūdumdan ne çalkar?

V’ez-īn būd u ne-būd-ı men çı h̄ized

Benüm olmamdan, olmamamdan ne çalkar?

940. Eger şod hırmenem berbād gū şev

Eger vücūdumuñ hırmeni berbād olursa söyle olsun. “Gū, bi-kāfi’l-‘ Acemī.”

Dü-şad hırmen ez-în ber-to be-yek cev

İki yüz hırmen bu benüm vücūdumdan senüñ üzerinde bir arpa miqdārıncadır.

941. Hezārān tāze gül berbād dādī

Yüz biñ tāze güle berbādlik virdüñ sen.

Zi dāğ-ı merg ber-āteş nihādī

Ölüm yakısından āteş üzerine sen koduñ. “Merg, bi-kāfi’l-‘ Acemī.”⁹⁷

942. Kücā gereded torā hātır perişān

Nerde olur senüñ hātırıñ perişān? “Gereded, bi-kāfi’l-‘ Acemī.”

Ki men bāšem yekī diğer ez-işān

Ki ben anlardan dağı perişān oldum.

943. Be-şad efgān u derd ān rüz-tā-şeb

Yüz efgānıyla yüz derd ile ol gün tā giceye dek.

Derüñi gonçe-vār ez-hün leb-ā-leb

[68^b]

Göñli gonçe gibi kıandan toptoludur.

944. Sirişk ez-dīde-i ğam-nāk mī riht

Gözinüñ yaşını ol ğam-nāk olan gözinden dökdi.

Be-dest-i ğuşşa ber-ser hāk mī riht

Ğuşşa eliyle başı üzerine toprak dökdi.

⁹⁷ “Acemī” ifadesi yazmada “Arabī” şeklindedir.

945. Peder çün dîd şevk ü bî-ķarârîş

Bâbâsı gördi çünki anuñ şevķini, ķarârsuzluđını.

Zi sevdâ-yı ‘Azîz-i Mışr zârîş

‘Azîz-i Mışruñ sevdâsından anuñ zârluğını.

946. Resûlân râ be-ķil‘ athâ-yı şâhî

Resûllere pâdişâhluķ ķaftanını geydürdi.

İcâzet dâd leb pür ‘öẗr-ķ‘âhî

İcâzet virdi dudağı çok ‘öẗr isteyicilük ile.

947. Ki hest ez-behr-i in ferzâne ferzend

Ki oldı bu ferzâne için bir kıız. Ya‘nî bu ulu için bir kıız oldı dimekdür.

Zebânem bâ-‘Azîz-i Mışr der-bend

Benüm lisânımda ‘Azîz-i Mışra bağlandı. Ya‘nî kıızum olan Züleyhâyı Mışra gitmege lisânımı bağladım dimekdür.

948. Buved rüşen ber-i dâniş-perestân

Rüşen olur ‘ilme tapıcılara. Ya‘nî ‘ilmi ile ‘âmillere.

Ki bâşed dest dest-i piş-i destân

Ki el oldı, ellerüñ öninde el oldı. Ya‘nî evvel aña iķrâr itdüñ, Mışra gitmege.

949. Zebân-ı dehr râ bih z’in meşel nîst

Bu dünyānuñ dili için bundan yigrek meşel yoķdur.

Ki gūyed dest-i pişin râ bedel nîst

Ki didi öñdin dil için tebdil olmaķ yoķdur. “Gūyed, bi-kāfi’l-‘Acemî.”

950. Resûlân z’ân temennâ der-güzeştend

Resûller bu temennâdan geçdiler.

Zi pîşeş⁹⁸ bād der-kef bāz geştend

Öndin rûzgār gibi avucunuñ içinde girü geçdiler. “**Geştend**, bi-kāfi’l-‘Acemî.”

Firistāden-i Peder-i Züleyhā Kāşidî Be-Süy-ı ‘Azîz-i Mışr. Züleyhā bābāsı olan Taymūs⁹⁹ Şāh, ‘Azîz-i Mışrūn cānibine ulağ [69^a] göndermesinüñ beyānındadır bu sürh. **Ve ‘Arz Kerden-i Züleyhā Rā vü Kābül Kerden-i Vey Ān Rā.** Anuñ üzerine ‘arz idüb ‘Azîz-i Mışrda anı kâbül eylemesi beyānındadır. “**Kerden**, bi-kāfi’l-‘Arabî.”

951. Züleyhā dāşt ez-dil ber-ciger dāğ

Züleyhā tutdı gönlinden cigeri üzerine bir dāğ.

Zi nevmîdî füzüdeş dāğ-ber-dāğ

Ziyāde ümîdsüzlüğinden yağı yağı üzerine tutdı.

952. Buved her rûz rā rû der-sefidî

Her gün yüzi beyāzluğda oldı. Ya’ nî şarardı şoldı.

Be-cüz rûz-ı siyāh-ı nā-ümîdî

Siyāh günüñ gayrı ile ümîdsüzlükle.

953. Peder çün behr-i Mışreş haste cān dîd

Bābāsı Mışr için haste gördi cānını.

‘İlāc-ı haste-cāniş ender ān dîd

Anuñ haste cānına ‘ilāc itmek ol Mışr içinde gördi.

954. Ki dānāyî be-rāh-ı Mışr püyed

Bir ‘ālimi Mışr yolu üzerine segirtdürdi.

‘İlāceş ez-‘Azîz-i Mışr cüyed

‘İlācını ‘Azîz-i Mışrdan istedi.

⁹⁸ Yazmada “pîşten” şeklindedir.

⁹⁹ Yazmada “Taymūş” şeklindedir.

955. Bored ez-vey peyāmī çend bā-o

İletdi pādişāhdan birkaç haberler aña. Ya‘ nī ol ‘Azīz-i Mısrā.

Züleyhā rā dihed peyvend bā-o

Züleyhāya bağlamaqluq virdi ol ‘Azīz-i Mısrā.

956. Zi nezdikān yekī dānā güzīn kerd

Yaqınlardan bir ‘ālimi bu iş için eyledi. Ya‘ nī bu ‘ağd u nikāh için eyledi. “**Zi nezdikān**, bi-kāfi’l-‘Arabī.” “**Güzīn kerd**, bi-kāfi’l-‘Acemī¹⁰⁰ fī hā.”

Be-dānāyī hezāreş āferīn kerd

Ol ‘ālim ile biñ kerre aña āferīn eyledi. “**Kerd**, bi-kāfi’l-‘Arabī eyzan.”

957. Be-dād ez-tuḥfehā şad gūne çizeş

Tuḥfelerden yüz dürlü şey virdi. “**Gūne**, bi-kāfi’l-‘Acemī.”

Be-reften re’y zed süy-ı ‘Azīzeş

Gitmeklük ile fikr urdı ‘Azīz tarafına. Ya‘ nī elçi gönderdi.

958. Peyāmeş dād ki_ey devr-i zamāne

Ol haber virdi ki: İy ‘Azīz-i Mısr! Zamānenüñ devri. Ya‘ nī güneşi.

Torā būsīde ḥāk-i āstāne

[69^b]

Senüñ için öpmişdür eşiginüñ toprağını.

959. Be-her rüz ez-nevāzişhā-yı gerdün

Her gün du‘ālar alqışlar itmekle toquz felek. “**Gerdün**, bi-kāfi’l-‘Acemī.”

‘Azīzī ber-‘azīzī bādet efzün

‘İzzetüñ ‘izzetlenmek ile senüñ ziyāde olsun.

960. Merā der-burc-ı ‘işmet āf-tābīst

¹⁰⁰ “Acemī” ifadesi yazmada “Arabī” şeklindedir.

Benüm için ‘işmet burcında bir güneşüm vardır. Ya‘nî bir kerîmem vardır.

Ki meh rā der-ciger efgende t̄b̄st

Sen m̄āh için cigerinüñ içinde bir har̄âret bırakmışdur. Ya‘nî saña ‘âşık olmışdur.

961. Zi evc-i m̄āh ber-ter p̄āye-i o

Ayuñ burcından ziyâdedür anuñ p̄āyesi.

Ne-d̄ide d̄ide-i h̄ür s̄āye-i o

Görmemişdür güneşün gözi anuñ gölgesini.

962. Zi gevher der-şadef şāfi beden-ter

Cevāhirden şadef içinde ziyâde şāfidür teni.

Zi aḥter der-şeref pertev figen¹⁰¹-ter

Yılduzdan şerefîyyetde şu‘lesini ziyâde bırağıcudur.

963. Koned p̄üşide ruḥ meh rā nezāre

Eyleyicidür yüzini örtmeklük nazar idici ay için. “Ya‘nî ayuñ karşısına yaşmak ile çıkar dimekdür.”

Ki tersed b̄inedeş çeşm-i sitāre

Ki qorqar yılduzuñ gözi görmesün diyü murād aydur.

964. Be-cüz āyne¹⁰² kesī kem d̄ide r̄üyeş

Āyinenüñ gayrı bir kimesne anuñ yüzini görmemişdür. “**Kem**, bi-kāfi’l-‘Arabî.”

Be-cüz şāne kesī nebsüde¹⁰³ müyeş

Ṭarağūñ gayrı bir kimesne anuñ saçına yapışmamışdur.

¹⁰¹ Yazmada “efgen” şeklindedir.

¹⁰² Yazmada “āyîne” şeklindedir.

¹⁰³ Yazmada “nensüde” şeklindedir.

965. Ne-bāşed ğayr-ı zülfeş rā müyesser

Zülfinüñ ğayrıya naşib olmamışdur.

Ki ğāhī efgened der-pāy-ı o ser

Ġāhice bırağa anuñ ayağına baş. Ya' nī ayağını öpe dimekdür Züleyhānuñ.
“**Ġāhī**, bi-kāfi'l-^ç Acemī.”

966. Be-şahn-ı hāne çün gerded hırāmān

Sarāyınıñ meydānında çünki şalınmağlık eyler. “**Gerded**, bi-kāfi'l-^ç Acemī.”

Ne-yāred pāy-būşeş ğayr-ı dāmān

Getürmedi anuñ ayağını öpmeklük eteginüñ ğayrı.

967. Ne-dīde sīb-i o meşşāta der-müş

[70^a]

Görmemişdür anuñ çeñesi yüz yazıcınıñ elini.

Ne-sūde ber-lebeş ney-şekker engüş

Şeker kamışı anuñ tudağına parmağını sürmemişdür. Bu mısrā' da bir ihām-ı
ķabīh var. Te'emmül ile ma' lūm olunur. “**Engüş**, bi-kāfi'l-^ç Acemī.”

968. Cemāl-i o zi gül dāmen keşīde

Anuñ cemālinden gül etegini çekmişdür. Ya' nī utanmışdur.

Ki pīrāhen be-bed-nāmī derīde

Ki gölmegini yaramaz nāmlılığla yırtmışdur. Ya' nī açmışdur.

969. Zi nergis hūsn-i o pūşīde ruhsār

Nergis anuñ hūsninden yüzi örtmişdür.

Ki nergis hūre-çeşmest ü ķadeh-ḥ'ār

Zirā nergis gözi ķararmışdur daḡı mestāne olicıdur.

970. Ne-püyed¹⁰⁴ der-fürüg-ı mihr bā-māh

Yilmemişdür güneş ile ayuñ şu^c lesinde.

Ki tā bā-o ne-gerded sāye hem-rāh

Ki tā anuñ ile gölgesi bile yoldaş olmamişdur. Ya^cnī ašlā taşra çıkmaz dimekdür. “Ne-gerded, bi-kāfi’l-^c Acemī.”

971. Güzer ber-çeşme vü cüyeş ne-yüfted

Geçmesi çeşme ve ırmağ üzerine düşmemişdür. “Ya^cnī ırmağ kenārına, çeşmeye varmamışdur.”

Ki çeşm-i ‘aks ber-rüyeş ne-yüfted

Çeşmenüñ, ırmağın gözine anuñ yüzünüñ ‘aksi düşmemişdür.

972. Derün-ı perde menzilgāh kerde

Perde içinde menzil eylemişdür. “Menzilgāh, bi-kāfi’l-^c Acemī.” “Kerde, bi-kāfi’l-^c Arabī.”

Velī şad şür ez-o bīrūn-ı perde

Velākin yüz fitne taşra olmışdur anuñ perdesinden.

973. Heme şāhān hevā-ḡāhān-ı oyend

Cümle şāhlar anuñ maḡabbetine mensūblardur.

Ḥarāb-ı luḡf-ı nāgāhān-ı oyend

Anuñ āgāh olmaduğı luḡfinuñ ḡarāblarıdır. “Nāgāhān, bi-kāfi’l-^c Acemī.”

974. Ser-efrāzān zi ḡadd-ı Rūm tā-Şām

Baş çekici pādişāhlar Rūmuñ ḡaddinden tā Şāma varınca.

Heme ez-şevḡ-i o ḡūn der-dil-āşām

¹⁰⁴ Yazmada “be-püyed” şeklindedir.

Cümlesi anuñ ıŝkından¹⁰⁵ gönüllerinde an yiyicilerdür. Ya‘nı an içicilerdür. **Lafz-ı aŝām**, aŝāmiden [70^b] lafzından içmek, ŝürb ma‘nāsına ism-i maŝdardur ve ŝıĝa-i emr ve vaŝf-ı terķibīdür. İçem ma‘nāsına, ŝuda ve ŝerbetde ve ĝayrıda isti‘māl olunur. Zehr-aŝām u ħūn-aŝām dirler.

Nevāyi

[Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Reh revān-ı bār-keş rā sehl-dān aŝām far

Der-dehān-ı nāfe ħār-ı ħuŝk ħurmā-yı terest

975. Velı vey der-ne yāred ser-be-her kes

Velākin ol başını kimesneye getürmedi.

Hevā-yı Mışr der-ser dāred ü bes

Mıŝruñ maĥabbetini başında anca tutdı.

976. Ne-gerded ħātır-ı o rām bā-Rüm

Olmadı anuñ ħātırı Rüm pādiŝāhına.

ŝümāred āb u ħāk-i ŝām rā ŝüm

ŝāmuñ topraĝını ŝuyını u[ĝu]rsuz ŝaydı.

977. Be-rāh-ı Mışr çeşm-i o sebīlest

Mışr yolında anuñ gözi yol olmuşdur. Ya‘nı dāyimā Mışrdan gelen kimesnelere baar dimekdür.

Berāy-ı Mışr eŝkeŝ rüd-ı Nīlest

Mıŝruñ yolu için anuñ gözinüñ yaşı Nıl çayıdır.

978. Ne-dānem süy-ı Mışreş in ŝeĝaf çīst

¹⁰⁵ Yazmada “derdinden” şeklindedir.

Ben bilmem anuñ Mışr cānibine bu maħabbeti nedür?

Hevā-engīz-i ŧab‘ eş ān ŧaraf kīst¹⁰⁶

Anuñ ŧab‘ inuñ hevāsını ŧoparıcı kimdür?

979. Hemānā ħāk-i o z’ān cā siriŝtend

Beñzer ki anuñ ŧoprağı ol yirden yoğrulmuşdur.

Berāt-ı rızķ-ı o ān cā niviŝtend

Anuñ rızķınıñ berāti ol yirde yazılmışdur.

980. Eger üfted ħabūl-i re’y-i ‘ālī

Eger anuñ fikri ‘ālīnūñ ħabūli düşerse.

Firistīmīŝ be-ān dil-keş ħavālī

Biz göndürürüz ol gönül alıcı ŝāhib-cemālī.

981. Eger nebved be-şadr-ı ħāne ħübī

Eger olmadıysa ħāneñüzūñ ŝadrında bir ħüb.

[71^a]

Buved ħidmetgerī rā ħāne rūbī

Ĥidmet ŧutıcılığla ħāneñizi kirpikle süpürici olur.

982. ‘Azīz-i Mıŝr çün ĩn kıŝŝa biŝnūd

‘Azīz-i Mışr çünki bu kışşa[y]ı işitdi.

Külāh-ı faħr ber-evc-i felek sūd

Sürür külāhını felekūñ burcına sürdi.

983. Tevāzu‘ kerd güftā men ki bāŝem

Tevāzu‘ eyledi. Ben kim oldum? “Kerd, bi-kāfi’l-‘Arabī.”

¹⁰⁶ Yazmada “çīst” şeklindedir.

Ki der-dil toḥm-ı in endiſe bāſem

Ki gönlümüñ içinde bu toḥmuñ fikri olmayum.

984. Velī çün ſeh merā ber-dāſt ez-ḥāk

Velākin pādiſāh beni yukarı tutdı topraḫdan.

Sezed ger bügzerānem ser zi eflāk

Lāyıḫdur eger ben geçürürsem baſumı feleklerden.

985. Men ān ḥākem ki ebr-i nev-bahārī

Ben topraḫum ki nev-bahār buludı.

Koned ez-luḫf ber-men ḫaṫr[e]-bārī

Benüm üzerüme ḫaṫre yaḫdurıcılıḫ eyledi.

986. Eger ber-rüyed ez-ten ſad zebānem

Eger biterse vücüdumdan yüz dil.

Çü sebze ſükr-i luḫfeſ çün tevānem

Sebze gibi anuñ luḫfinuñ ſükrini niçe ḫādir olurum getürmege.

987. Bedīn luḫfi ki ſeh kerdest izḫār

Bu luḫfi ki pādiſāh izḫār eylemiſdür.

Koned vācib ki ger baḫtem ſeved yār

Vācib olur eger baḫtum yār olursa.

988. Konem ez-farḫ pāy ez-dīde na^ç leyn

Tepemden ayak eylerüm, gözümi pāpüc eylerüm.

ſevem süyeſ revān bi'r-re 'si ve'l-^ç ayn

Anuñ cānibine yürüyici olurum baſum ile, gözüm ile.

989. Velī bā-ſāh-ı Mıſr ān kān-ı Ferheng

Velākin Mıſruñ pādiſāhı ol edeb kānı. “**Kān**, bi-kāfi'l-^ç Arabī.”

Çü nānem der-girifte h̄idmetī teng

Ancılayınım ki h̄idmetini t̄utmada darım.

[71^b]

990. Ki ger yek sā' at ez-vey dūr kerdem

Bir sā' at andan uzaq olursam. Ya' nī pādīşāhdan.

Zi-tiġ¹⁰⁷-i saṭveteş rencūr kerdem

Anuñ 'azametinüñ kılıcında rencli olurum.

991. Der-īn h̄idmet merā ma' zūr dāred

Bu h̄idmetde beni ma' zūr t̄utuñ.

Gümān-ı naḥvet ez-men dūr dāred

Zann rāyihasın benden uzaq t̄utuñ. “Gümān, bi-kāfi'l-' Acemī.”

992. Eger güyed berāy-ı Haq-güzārī

Eger Haq-güzārılık için dinilür ise. Ya' nī bize gelmeklük için.

Revān sāzem dü-şad zerrīn ' amārī

Gidici düzerüm iki yüz altundan cibinlük.

993. Hezārān ez-kenizān u ğulāmān

Yüz biñ kızlardan, oğlanlardan.

Şanavber kāmētān t̄übā h̄urāmān

Uzun boylı t̄übā gibi şalınıcı oğlanlar, kızlar gönderürüm.

994. Ğulāmān-ı zi pes nīkū siriştī

Oğlanlar, kızlarıñ ardından güzel tabī' atlı. “Nīkū, bi-kāfi'l-' Arabī.”

Muşaffā-ter zi ğilmān-ı behiştī

¹⁰⁷ Yazmada “tiġ ü” şeklindedir.

Ziyāde şāfi cennet oğlanlarından gönderürüm.

995. Zi şirini dehān-şān der-şeker-ḥand

Tatluluğundan anlaruñ ağızı şeker çiyneyicidir. Ya' nī tatlu dillülerdür.

Zi la' l ü zer heme ber-mū kemer-bend

Altun ile la' lden kuşak kuşanicılardur kıl gibi billerine. Ya' nī ince biline dimekdür.

996. Ḳabā beste küleh-gūşe şikeste

Ḳaftan geymişlerdür külāhuñ köşesini egmişlerdür. “**Küleḥ**, bi-kāfi'l- Arabī.” “**Gūşe**, bi-kāfi'l- Acemī.” “**Şikeste**, bi-kāfi'l- Arabī.”

Be-zerrin ḥānehā-yı z' in nişeste

Altun tavanlı oḡalaruñ içinde oturmuşlardur.

997. Kenizānī heme der-ḥulle-i ḥūr

Ḳızlar cümlesi ḥūrī ḳaftanlıdur. **Lafz-ı ḥūrī**, şıfat-ı müşebbehe olan aḥverün¹⁰⁸ cem' idür. Aḥver, aḥverān [72^a] ḥürdur. Lāzımdan ism-i fā' il şığasınıñ şıfat-ı müşebbehesidir.

Çü ḥūrān ez-ḳuşūr-ı āb u gil dūr

Ḥūrī ḳızları gibi şü ile çamur ' aybından uzaḳdurlar. Ya' nī nā-bāligdür, ḥayz görmemişdürler. “**Gil**, bi-kāfi'l- Acemī.”

998. Mu' anber-ṭurrehā ber-gül güşāde

Ol ḳızlaruñ örgüleri ' anber gibi gül yañaḳlarınıñ üzerinde açılmışdur. Ya' nī çözülmüşdür.

Muḳavves ṭāḳhā ber-meh nihāde

Yay gibi olan ḳaşları, ay gibi olan çihresinüñ üzerine ḳonulmuşdur.

999. Zi her gevher be-ḥod ber-beste ziver

¹⁰⁸ Yazmada “aḥverinün” seklindedir.

Her cevâhirden kendide zînet bağlamışdur.

Nişeste cilve ger der-hevdec-i zer

Altunlanmış mahāfe üzerinde cilve iderek oturmuşdur. Hevdec, mahfe ve tütük ü perde ki mahmilde ola. “**Cilve ger**, bi-kāfi’l-‘ Acemî.”

1000. Zi-erbāb-ı kiyāset her ki bāyed

Ehl-i ‘ aqla her ne ki gerekdür? “**Kiyāset**, bi-kāfi’l-‘ Arabî.”

Zi-erkān-ı riyāset her ki şāyed

Riyāset rüknlere de lāyıkdur bu kızlar.

1001. Firistem tā-be-şad i‘ zāzeş ārend

Gönderürüm tā yüz ‘ izzetle getüreler.

Bedin ḥalvet-sarāy-ı nāzeş ārend

Bu nāza mensüb olan ḥalvet-sarāyına getüreler.

1002. Çü dānā kâşid in endiše beşnîd

Çünkü ‘ ālim olan elçi bu hikāyeyi işitdi.

Be-secde ser-nihād u ḥāk būsîd

Başını secdeye kodı ve toprağı öpdü.

1003. Ki ey Mısr ez-to dîde şad ‘ Azîzî

İy ‘ Azîz¹⁰⁹-i Mısr! Mısr şehrinden yüz ‘ izzet görmüşdür.

Zi to kişt-i kerem der-tāze ḥizî

Senden kerem tāze yetişici oldı.” **Kişt**, bi-kāfi’l-‘ Arabî.”¹¹⁰

1004. Şeh-i mā rā ser-i ḥayl u ḥaşem nîst

Bizüm pâdişāhımız ḥayl u ḥaşem hevesinde degüldür.

¹⁰⁹ Yazmada “‘ Azîzî” şeklindedir.

¹¹⁰ “‘ Arabî” ifadesi yazmada “‘ Acemî” şeklindedir.

[72^b]

Be-pişeş z'ân çi güfti hiç kem nîst

Öninde anı sen söyledüñ, hiç az degüldür. Ya' nî bu didüğüñ şeyler anda çokdur. Bu kadar tekellüfe hâcet yoğ idi dimekdür. “**Kem**, bi-kâfi'l-^c Arabî.”

1005. Ğulāmān u kenizānî ki dāred

Qızlar, oğlanlar ki Taymūs Şāh tutdı.

Ne-günced der-şümāra ger şümāred

Şıgmaz şaymağ içinde egerçi şayılr ise. “**Ne-günced**, bi-kâfi'l-^c Acemî.”¹¹¹

1006. Be-bezmeŝ hil' at-i ferhunde bahtān

Ol pādīŝāhuñ meclisinde kuţlu bahtlularuñ kaftanı.

Buved efzūn-ter ez-berg-i dırahtān

Ziyāde olur ağaçlaruñ yapraqlarından.

1007. Zi-desteş bezl-i gevherhā-yı tābān

Anuñ elinden bezl olıdır şu' leli cevāhirler.

Buved efzūn-ter ez-rīg-i beyābān

Şahrālaruñ kumlarından ziyādedür.

1008. Murād-ı vey kabūl-ı hātır-ı tost

Ol Taymūs Şāhuñ murādı senüñ hātırıñuñ kabūlıdır Züleyhāyı.

Hoş ān kes k'o kabūl-ı hātıret cüst

Güzellük ol kimesneye ki senüñ hātırıñuñ kabūlüni diledi. “**Ān kes**, bi-kâfi'l-^c Arabî.” “**K'o**, bi-kâfi'l-^c Arabî eyzan.”

1009. Çü ān mīve-ħorā-yı ħ'ānet üftād

Çünkü ol güneş gibi olan mīve, iy ^c Azīz-i Mışr! Senüñ ŝofraña düşdi.

¹¹¹ “Acemî” ifadesi yazmada “Arabî” şeklindedir.

Be-züdi piş-i to h̄āhed firistād

Tizçecük senüñ öñüñe göndermek istedi.

Nesim-i Kabül Ez-Cānib-i Mısr Veziden. Bu sürh kabül rüzgārınuñ Mısr cānibinden esmesi beyānındadır. **Ve Maħmil-i Züleyhā Rā Çün ‘Amārī Gül Be-Mısr Keşiden.** Züleyhānuñ da taht-ı revān¹¹² gül gibi cibinlük ile Mışra çekmeklügi beyānındadır.

1010. Çü ez-Mısr āmed ān merd-i h̄ired mend

Çünki Mışrdan geldi ol ‘aqla mensüb olan elçi er.

Ki ez-cān-ı Züleyhā bügseled bend

Züleyhānuñ cānından [73^a] bağı kırdı.

1011. H̄aberhā-yı hoş āverd ez-‘Azīzeş

Güzel h̄aberleri getürdi anuñ ‘Azizinden.

Tehi ez-h̄iş ü pür kerd ez-‘Azīzeş

Kendinüñ boşluğından ‘Azizden tolu eyledi. “**Kerd**, bi-kāfi’l-‘Arabī.”

1012. Gül-i bahteş şüküften kerd āgāz

Anuñ bahtınuñ güli açılmaqluğa ibtidā eyledi. “**Şüküften**, bi-kāfi’l-‘Arabī.”¹¹³
“**Kerd**, bi-kāfi’l-‘Arabī.”

Hümā-yı devleteş āmed be-pervāz

Anuñ devletinüñ Hümā kuşu uçmaqluğa geldi.

1013. Zi-h̄ābī bendhā ber-kāreş üftād

Uyğuda olan bahtınuñ bağları iş üzerine düşdi.

H̄ayālī āmed ü ān bend büğşād

¹¹² Yazmada “tahte revān” şeklindedir.

¹¹³ “Arabī” ifadesi yazmada “Acemī” şeklindedir.

Bir hayāl geldi maḥbūbından, ol baḥtınıñ bağını açdı.

1014. Belī her cā neṣāfī yā melālist

Öyledür her neredeki bir sürür yāḥūd bir melüllük vardır.

Be-gīti der zi ḥābī yā ḥayālist

Felekūñ içinde yā uyqusı içinde gibidür yā ḥayāl içindedür.

1015. Hoş ān kes k'ez ḥayāl u ḥāb bügzeşt

Güzellük ol kimesneydür ki bu dünyānuñ ḥayālinden ve uyqusından geçdi.

Sebük-bār ez-çünin gird-āb bügzeşt

Yük yeñülçecüklük ile buncılayın bir gird-ābı geçdi. “Gird-āb, bi-kāfi'l-
‘Acemī.”

1016. Züleyḥā rā peder çün şād-mān yāft

Züleyḥayı çünki bābāsı şād-mān buldı.

Be-tertib-i çihāz-ı o ‘inān tāft

Anuñ çihāzını tertib ile atınuñ licāmını döndürdi.

1017. Müheyyā sāht behr-i ān ‘arūsī

Ḥāzır düzdi anuñ gelinlügi için.

Hezārān lu‘ bet-i Rūmī vü Rūsī

Biñ dāne çengi Rūma müte‘allık ve Urūsa müte‘allık.

1018. Heme piste dehān u nār-ı pistān

Cümlesi fıstık ağızlu ve nār memeli.

‘İzār u ber-gül-istān u gül-istān

Yañağında güller üzerindedür [73^b] ve gül bağçesidür.

1019. Nihāde ‘ıqd-ı gevher ber-binā-güş

Cevāhir aşkular çomışlardur kulağ dibinūñ üzerine. “Güş, bi-kāfi'l-‘Acemī.”

Keşide kavş-ı müşğın güş-tâ-güş

Çekilmişdür ol yay gibi olan siyâh kaşı bir kulağından bir kulağına.

1020. Çü berg-i gül be-vaqt-i şubh tâze

Gül yaprağı gibi şubh vaktinde tâzedür.

Zi neng-i vesme pāk u ‘ār gāze

Rastık ve düzgün kızılca ‘ārından pākdür. **Lafz-ı vesme**, rastık ve çivît yaprağı ma‘nāsına gelür. Lākin bunda murād olınan rastıkdur.

Mısrā‘

[Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Güşeş-i bî-fā’ideest vesme ber-ebür-yı kūr

Lafz-ı gāze, ‘avretler yüzlerine sürdükleri kızılca ki ba‘z-ı yirlerde aña ferdirler. Gül-güne ma‘nāsına ve eñlük didükleri ot ki qan gibi kızıl olur ve Kürd ‘avretleri tâze iken yüzlerine sürerler.

Bisā‘î

[Mef‘ ülü/ Mefā‘ ilün/ Fe‘ ülün]

Ez-gāze vü sürme nîst hālî

Şi‘ r-i gāzel-i kemāl-i hātün

Diger

[Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün/ Fe‘ ülün]

Diger ‘ayş u çarab rā tâze kerdend

Zi mey ruhsār ‘işret gāze kerdend

1021. Nağüle beste ber-lāle zi ‘anber

Şaçak bağlamışdır lāle gibi yañağı üzerinde ʿanberden. **Lafz-ı nağüle**, zülf-i táb-dār maʿnāsınadır.

Zi-güş āvîz[e] girde lü'lü'-i-ter

Kulağına aşkı eylemişdür incüden. “**Zi güş**, bi-kāfi'l-ʿAcemî.”

1022. Hezārān ez-gulām-ı fitne-engîz

Biñ dāne oğlan fitne kıparıcı.

Be-ʿ işve cān-sitān vʿez-gamze hūn-rîz

ʿİşve ile ʿāşıkларуñ cānını alıcı, gamze ile kınını dökücü.

1023. Külāh-ı laʿl ber-ser-kec nihāde

Laʿl ile muraşşāʿlanmış külāhlarını egri kımışlardır.

Girih ez-kākül-i müşgîn güşāde

[74^a]

Siyāh perçeminden düğümünü açmışdır.

1024. Zi-eṭrāf-ı küleh her tār-ı kākül

Külāhınıñ eṭrāfında perçeminüñ her bir teli.

Çünān kʿez zîr-i lāle şāḡ-ı sünbül

Ancılayındur ki lāle gibi yañağınuñ altında sünbül dalı gibidür.

1025. Be-ber-kerde kıbāhā-yı kışab reng

Üzerinde eylemişlerdür. Yaʿnî geymişlerdür kışab renglü kıftanlarını. “**Kışab**, alaca renglü bir nevʿ kımāşdır.” “**Kerde**, bi-kāfi'l-ʿArabî.”

Çü gönçe nāzük ü çün ney-şeker teng

Gönçe gibi nāzükdür ve şeker kıamışı gibi ıardur. Mışrāʿ-ı evvelde olan **kışab lafzı**, ʿArabîdür. Lisān-ı Fārsîde şad yokdur. Kışab ʿArabîde kıamış maʿnāsınadır, Fārsîde kışabe didükleri ki Nisāʾ tāʾifesi başlarına örterler. ʿAşabe lafzından taḥrîf

olunmuşdur ve ba' z-ı erbāb-ı lügat-ı Yahūdī dülbendi ve qaşabı kumāş ve ebrîşemli bez ve ince kettān bezine dirler, dimişler.

1026. **Kemerhā-yı muraşsa' beste ber-mūy**

Müzeyyen kuşakları bağlamışlardır kıl gibi ince billerinüñ üzerine.

Be-mūy āvîhte şad dil zi her sūy

Ol ince bilinüñ üzerine aşılmışdır yüz gönül her cānibden.

1027. **Hezār esb-i nikū şekl-i hoş-endām**

Biñ dāne yigrek at, güzel endāmlı, güzel şekillü. “**Nikū**, bi-kāfi'l-‘ Arabī.”

Be-gāh-ı pūye tünd ü vaqt z'in rām

Gāhī vaqtde katı segirdicidir. Ba' z-ı vaqtde egerinüñ üstinde olan kimesneye muṭī' dūr. “**Be-gāh**, bi-kāfi'l-‘ Acemī.”

1028. **Zi-gūy-ı piş-i çevgān tiz rev-ter**

Çevgān öñinde yürüyen tobdan keskün yürüyicidir. “**Gūy**, bi-kāfi'l-‘ Acemī.”¹¹⁴

Zi-āb-ı rūy-ı sebze germ-rev-ter

“**Germ**, bi-kāfi'l-‘ Acemī.” Yeşillük yüzinde ağan şudan ısıcağ yürüyicidir. Ya' nī nāzük yürüyicidir, dimekdür. **Lafz-ı germ**, kāf-ı ' Acemī ve sūkūn-ı rā ile issi, hār u harr ma' nāsınadır. Fāzıl-ı muhaqqıq, Daqāyıku'l-Haqqāyıkda böyle taḥkik ü tedkik itmişlerdür ki [74^b] germ issidür, serddür ki şovuğdur. Niteki bu beytde zāhirdür.

Beyt

[Ahreb]

Rūzest ü hevā ne germest ü ne sezed

Ebr ez-ruḥ-ı gül-istān hemī sūyed kerd¹¹⁵

¹¹⁴ “Acemī” ifadesi yazmada “Arabī” şeklindedir.

Ilıcaya, germâbe dirler aşılı âbdur. Ma‘nâ-yı ‘âmm terkîbinden ma‘nâ-yı hâşş-
‘alemîye nakl için âhîrine hâ ziyâde olmuştur. Germ ile rağbetinde ta‘bîr iderler.
Pür-rağbet olana germ, uşanılmışa serd dirler. Niteki bu beytde zâhirdür.

Beyt

[Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Fe‘ülün]

İñen sen dahı bî-derd olmayasın

Çamular germ ü sen serd olmayasın

Bu i‘tibâr ile tîz-ğîz olana germ-ğîz dirler. Niteki bu beytde zâhirdür.

Beyt

[Fe‘ülün/ Fe‘ülün/ Fe‘ülün/ Fe‘ül]

Ber-engîht pes çerme-i germ-ğîz

Ber-engîht ber-Hinduvân rüst-ğîz¹¹⁶

1029. Eger sâye-figendî tâziyâne

Eger çamçınıñ gölgesini bırağayduñ.

Birün cestî zi-meydân-ı zamâne

Çaşra şıçrardı zamânenüñ meydânında.

1030. Çü vahşî gür der-şahrâ tekâver

Vahşî olan çag âhûsı gibi şahrâ içinde şıçrayıcıdır. “Gür, bi-kâfi’l-‘Acemî.”
“Tekâver, bi-kâfi’l-‘Arabî¹¹⁷ eyzan.”

¹¹⁵ Bu beyt Hayyâm’ın rubaiyyatında geçmektedir.

¹¹⁶ Bu beyt Esedî-i Tûsî’nin *Gerşâsbnâme* adlı mesnevîsinde şöyle yer almaktadır:

Ber-engîht pes çerme-i germ-ğîz

Beyefgend der-Hinduvân rüst-ğîz

¹¹⁷ “Arabî” ifadesi yazmada “Acemî” şeklindedir.

Çü āb¹¹⁸-ı murğ der-deryā şināver

Şu kuşu gibi deryā içinde üzucidür.

1031. Şiken der-seng ħārā kerde ez-süm

Qırmaqluğı kara taş içinde tırnağından eylemişdür.

Girih ber-ħayzerān efgende ez-düm

Dügümi qaldurmuşdur oyluğından, biraqmışdur quyruğından.

1032. Borīde kūh rā āsān çü hāmūn

Qatç itmişdür tağları āsānluğla şahrā gibi. “**Kūh**, bi-kāfi’l-^c Arabī.”

Zi-fermān-ı ‘inān kem refte birūn

Licāmuñ fermānından taşra gitmişdür. “**Kem**, bi-kāfi’l-^c Arabī.”

1033. Hezār üstür heme şāhib-şükūhān

Biñ dāne deve cümlesi şāhib-heybetlüler. “**Şükūhān**, bi-kāfi’l-^c Arabī.”

Ser-ā-ser pūşte pūşt ü kūh-ı kūhān

Başdan başa arqası tağ arqası gibi hörgüçlü. “**Kūh-ı kūhān**, bi-kāfi’l-^c Arabī fi hā.”

1034. Be-tenhā kūh [75^a] ammā bī-sütūn nī

Yalnız bir tağ, ammā direksüz degüldür.

Zi rāh-ı bād refārī birūn nī

Yoldan rüzgār gibi şalınmasıyla taşra degüldür.

1035. Çü zūhhād-i qanā^c at gūş kem-ħār

Zāhidler gibi qanā^c ata çalışıcıdur, az yiyicidür. “**Gūş**, bi-kāfi’l-^c Acemī.” “**Kem-ħār**, bi-kāfi’l-^c Arabī.”

Çü aşhāb-ı taħammül bār ber-dār

¹¹⁸ Yazmada “ābī” şeklindedir.

Aşhâb-ı taḥammül gibi yük getürücidür.

1036. Borīde şad-beyābān ber-tevekkül

Kesmişdür yüz şahr[ā] yolını tevekkül üzerine.

Çerīde ḥār rā çün sünbül ü gül

Odlayıcıdır diken sünbül ve gül gibi.

1037. Zi şevḳ-i reh-revī bī-ḥāb u ḥordān

Yola gidicilik şevḳinden uykusuz [ve] yimeksüzdür.

Ber-āheng-i ḥadī şahrā-neverdān

Şahrā ḥaddinüñ kaçdını uzanıcıdır. “**Hadd**, bunda konaḳ ma‘ nāsınadır. Ba‘ z-ı fuḫalā ḡāyet ve nihāyet ma‘ nāsına diyü naḳl eylemiş.”

1038. Zi envā‘ -ı nefāyis şad şütür bār

Dürlü dürlü nefāyisden yüz deve yük götürücidür.

Ḥarāc-ı kişverī ber-her şütür bār

Kişver ḥarācı her devenüñ üzerinde yük olıcudur. **Lafz-ı kişver**, re‘ āyānuñ eküb biçüp oturduḡı yire dirler. Aşlı kişverdür. Tā, ḥazf olunubdur ve **lafz-ı şütür-bār**, şāhib-i Deşişe deve yüki ma‘ nāsına naḳl eylemişdür.

1039. Dü-şad mefreş zi dībā-yı girāmī

Girāma mensüb olan dībādan iki yüz mefreş. **Lafz-ı girāmī**, ulu ve ḥürmetlü olan kimesne ve kıymetlü olan nesne.

Esedī

[Fe‘ülün/ Fe‘ülün/ Fe‘ülün/ Fe‘ül]

Güher gerçi üfted be-kef bī-sipās

Girāmī buved nezd-i gevher-şinās¹¹⁹

¹¹⁹ Bu beyt Esedī-i Tüsi’nin *Gerşâsbnâme* adlı mesnevîsinde yer almaktadır.

Lākin bunda murād olınan kıymetlü olan nesnedür. **Mefreşden murād**, döşek ve yasduq koyduqları çuvāldur.

Çi Mışrî vü çî Rümî vü çî Şāmî

Mışr dibāsı, Rüm dibāsı, Şām dibāsı nedür? Ya‘nî bunlar aña nisbetle alçaqlardur dimekdür.

1040. Dü-şad dürc [75^b] ez-güherhâ-yı dıraşşân

İki yüz hoşka ıldurdayıcı, şu‘ lenenci cevāhirlerden.

Zi yâkût u dür ü la‘ l-i Bedaşşân

Yâkût ile, incü ile Bedaşşâna mensüb olan la‘ l ile tolmış hoşkalar.

1041. Dü-şad tabla pür ez-müşg-i Tatârî

İki yüz tabla tolmışdur Tātāra mensüb olan miskden.

Zi şân u ‘ anber ü ‘ üd-ı Kūmārî

Ol tablalar tolodur ‘ anberden, Kūmāra mensüb olan ‘ üddan.

1042. Be-her cā sār-bān menzil nişin şod

Her yirde otaqlarla menzillerinde oturıcı oldılar.

Heme rüy-ı zemîn şahrâ-yı Çîn şod

Cümle yiryüzi Çîn şahrāsı oldı. **Lafz-ı Çîn**, bir memleket-i vesī‘ a-i meşhûre adıdır. Ta‘ rīb idüb Şîn dirler. Kāle resūlu’llāh şallā’llāhu ‘ aleyhi ve sellem **اطبوا العلم ولو** (uṭṭubu’l-‘ ilme velev bi’ş-Şîn ve innī übāhī bi-kumi’l-ümeme yevme’l-kıyāmeti velev bi’s-seқаṭi¹²⁰ mine’l-meşārīḳ) ve büküm, şiken ve toğrı, rāst ma‘ nāsına ve çiden lafzından şığa-i emr ve vaşf-ı terkībīdür. ‘ Araḳ-çîn ve dāne-çîn gibi. Lākin bundan murād olınan memleketdür. **Lafz-ı Şîn**, bi’l-kesr. Semerḳand vilāyetinde altı ayluḳ il ve bir şehriñ adıdır. Ba‘ zılar ḳatında Çîn şehridür dimişler. Ammā ‘ Acāyibü’l-Maḳlūḳātda zikr

¹²⁰ “İlim Çin’de de olsa alınır. Muhakak ben kıyamet gününde diğeri ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla övüneceğim. Düşük (çocuk) olsa bile.” Hadis-i Şerif.

olınan bi-‘aynihî inşā’a’llāh zıkr olunur. Memleket-i Şin ammā ehl-i Şin şaruya māyil beyāz ādemlerdür ve yaşşı burunları olur. Zināyı mübāh görürler ve münkerāta inkār itmezlerdür ve dişilerine erkekden ziyāde mīrās virürler. Ve Nevruzda bayram idüb yedi gün yiyüb içerler ve iklimleri gāyet vāsī‘dür. Üç yüz pāre ma‘mūr şehirleri vardır ve ol şehirlerde ‘acāyib çoğdur ve ol vilāyete Şin didüklerinüñ [76^a] aşlı budur ki ‘Āmūr bin Yāfeş oğlanlarından bir kavm ol vilāyete düşüb geldüklerinde kendü oğulları şehirler binā idüb anda şānāyi‘den ‘acāyib nesne işlediler ve ‘Āmūr, üç yüz yıl pādişāhluk eyledi. Andan soñra oğlı Şāyin, ol dağı iki yüz yıl pādişāhluk eyledi. Andan ötüri vilāyetine Şin ad dirler. Pes bu Şāyin, atası ‘Āmūr şeklinde bir put itdürüb altun kürsī üzerinde naşb idüb aña tapdı. Ve ol tarafda olan beglere böyle itdürüb putperest oldılar. Ve anlar Şāyin milleti üzerinedür ve Şinüñ mā-verāsı bir kavmdür. ‘Uryān yürürler ve bedenleri kılludur. Anuñla ö[r]tünürler, bir tāyife dağı vardır ki bedenleri kıllu degüldür. Velākin yüzleri kızıl ve kılları gāyet şarudur. Ve bir tāyife dağı vardır ki güneş doğduğda kaçub güneş gurūba varınca mağāralarda şığınub gizlenürler ve anlaruñ gıdāsı ekşer baluğdur ve mančara beñzer bir ot vardır, anı yirler ve Şin vilāyetinüñ tūlı dört ayluğdu[r]. Ve ‘arzı üç ayluğ yoldur ve anda olan Ḥalīcūñ ağzından tutub diyār-ı İslāmuñ nihāyetine varınca vilāyet-i Mā-verā’ü’n-nehrden gayrı üç ayluğ yoldur ve yine maşriğ haddinden mağrib haddine varınca kač itsek arz-ı Tağırğar (?) ve Ḥarşin (?) ve Keymāk/Kimāk ortasından deryāya varınca dört ayluğ mesāfedür. Lafz-ı Çin, pādişāhları muķim olduğı Kınūğ (?) memleketine mensūbdur ve etrāk şehirlerinüñ ayru ayru pādişāhları vardır. İntihā-yı kelām ‘Acāyibü’l-Maḥlūķāt.

[76^b]

1043. Müretteb sāht ez-behr-i Züleyhā

Bu eşyālar tertīb üzerine düzilmişdür Züleyhā için.

Yekī dil-keş ‘amārī ḥacle-āsā

Birisi gönül çekici bir taht-ı revân¹²¹ dur. Zifâf gicesinde olan cibinlük gibi **lafz-ı hacle**, taḥrîkle **حجال العروس هو بيت يزين بالثياب والاسرت والسور** (ḥicālu'l-‘arūs huve beytun yuzeyyenu bi’ş-şiyābi ve’l-esirreti ve’s-suvar)¹²²

Beyt

[Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün]

‘Arūs-ı rüy-püş-ı gül derün-ı hacle bā-bülbül

Dehān büğşāde zîr-i leb ḥadîşî mî koned mübhem¹²³

1044. Muḳaṭṭa‘ ḥāne’î ez-şandal u ‘ūd

Ol taht-ı revân¹²⁴uñ ḥānesi kesilmişdür şandal ve ‘üddan.

Muvaşşıl levḥ[h]ā-yı vey zer-endüd

Biri birine vāşıl olmuşdur ol taht-ı revân¹²⁵uñ tahta altun ḳaḳmağla.

1045. Muraşşa‘ saḳf-ı o çün çetr-i Cemşîd

Anuñ saḳfı ya‘nî üsti muraşşa‘ olmuşdur Cemşîdüñ otağı gibi. **Lafz-ı çetr**, tānuñ sükûnyla sāye-bān ve serā-perde u çāder ve başörtüsü. Ḳaraḥişārî ve Āmāsiñlü (?) dimiş.

Zer-efşān ḳubbeeş çün güy-ı ḥürşîd

Altunıyla şaçılmışdur güneşüñ topı gibi. “Güy, bi-kāfi’l-‘Acemî.”

1046. Birün-ı o derün-ı o heme pür

¹²¹ Yazmada “tahte revân” şeklindedir.

¹²² “Yataklarla ve elbiselerle süslenmiş evdir/yerdir.”

¹²³ Bu beyt Selmân Sâvecinin *Dîvân-ı Eş’âr* adlı eserinde şu şekildedir:

‘Arūs-ı rüy-püş-ı gül derün-ı gönçe bā-bülbül

Dehen büğşāde zîr-i leb ḥadîşî mî koned mübhem

¹²⁴ Yazmada “tahte revân” şeklindedir.

¹²⁵ Yazmada “tahte revân” şeklindedir.

Ol taht-ı revān¹²⁶ uñ taşrası ve içerüsü cümle töludur.

Zi mismār-ı zer ü āvīze-i dūr

Altundan egser¹²⁷ler ile ve incüden aşkılar ile. **Lafz-ı āvīze**, zā'-i 'Arabiyle kulağ şalkımı.

Bejt

[Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün]

Elā tā ebr-i nīsānī hevā-yı şubḥ der-bustān

Koned āvīzehā-yı dürr tāc-ı la' l gül munzamm¹²⁸

1047. Fūrū-heşte bedo zer-beft-i dībā

Aşağası döşenmişdür ol taht-ı revān¹²⁹ uñ altun ile tokunmuş dībā ile.

Be-reng-i dil-pezir ü naqş-ı zībā

Gönül alıcı reng ile ve dağı zībā naqşıyla.

1048. Züleyhā rā der-ān [77^a] ḥacle nişāndend

Züleyhāyı ol cibinlügli olan taht-ı revān¹³⁰ uñ içine oturdılar.

Be-şad nāzeş be-süy-ı Mışr rāndend

Yüz nāz ile Mışr cānibine sürdiler.

1049. Be-püşt-i bād-ı pāyān ān 'amārī

Ol taht-ı revān¹³¹ rüzgār ayağlu atlarıñ arqası üzerindedür.

¹²⁶ Yazmada “tahte revān” şeklindedir.

¹²⁷ Yazmada “ekşer” şeklindedir.

¹²⁸ Bu beyt Selmān Sāvecinin *Dīvān-ı Eş'ār* adlı eserinde şu şekildedir:

Elā tā ebr-i nīsān ü hevā-yı şubḥ der-bustān

Koned āvīzehā-yı dūr be-tāc-ı la' l gül munzamm

¹²⁹ Yazmada “tahte revān” şeklindedir.

¹³⁰ Yazmada “tahte revān” şeklindedir.

Revān şod çün gül ez-bād-ı bahārī

Yürüyici oldu gül gibi bahār rūzgārıyla.

1050. Hezārān serv ü şimşād u şanevber

Biñ dāne serv boylu, şimşād boylu, şanevber boylu oğlanlar ve kızlar.

Semen bŷy u semen-rŷy u semen-ber

Yāsemīn қоқulu, Yāsemīn yŷzlŷ, Yāsemīn gibi gŷgŷslŷ.

1051. Revān geştend gŷyī nev-bahārī

Revān oldılar gŷyā yeñi bahār gibi. “Gŷyī, bi-kāfi'l-^c Acemī.”

Ruḡ āverd ez-diyārī der-diyārī

Yŷz getŷrdiler mağrib diyārından Mışr diyārına.

1052. Be-her menzil ki şod cāy ān şanem rā

Her inecek menzil yir oldu ol şanem iun. Murād, Zŷleyḡadur.

Ḥacālet dād bustān-ı İrem rā

Ḥacālet virdi İrem bŷstānına.

1053. Ğulāmān-mest cevlān der-tek ŷ tāz

Mestāne oğlanlar cevelān iindedŷrler, tek ŷ tāz¹³²dadurlar. Ya^cnī şıçrarlar ve oynarlar. **Lafz-ı cevelān**, fetḡ-i vāv ile meydānda geliş gidiş itmek ve şalınmağ ve sŷkŷn-ı vāv ile Şāmda bir tağ adıdır.

Kenīzān cilve ger ez-hevdec-i nāz

Cilve idici kızlar nāz maḡāfesi iinde.

1054. Figende her kenīz ez-zŷlf-dāmī

Bıraḡmışdur her kızlar zŷlfinden bir tuzaq.

¹³¹ Yazmada “taḡte revān” şeklindedir.

¹³² Yazmada “tāze” şeklindedir.

Şikâr-ı hîştin kerde gulâmî

Kendülerine şikâr idicilerdür bir oğlanı. Ya' nî her birisi “birer oğlanı sürdiler, dimekdür.” “**Kerde**, bi-kâfi'l-‘ Arabî.”

1055. Keşide her gulâm ez-ğamze tîrî

Her oğlân ğamzesinden oğ çekmişdür.

[77^b]

Güşâde rahne der-cân-ı esîrî

Bir gedik açmışdur ‘âşıkınıñ cânında ve kendüye esîr itmışdür. **Lafz-ı rahne**, gedik, ‘ Arabîde şelme ma' nâsınadır. Râhne bundan taħfif olunmışdur.

1056. Zi yek-sû dil-berî vü ‘ işve-sâzî

Bir cānibde dil-berler nāz düzici.

Zi diğer sū niyāz u ‘ ışk-bāzî

Bir cānibde daħı ‘âşıklar niyāz iledür ve daħı ‘ ışk ile oynayıcılardur.

1057. Hezārān ‘âşık u ma' şük der-kār

Biñ dāne ‘âşık u ma' şük işdedürler.

Be-her cā şad metā' u şad ħarīdār

Her neredeki yüz ħumāş vardur, yüzde alıcı vardur.

1058. Bedīn destūr menzil mī borīdend

Bu üslūb üzerine menzili ħaç' itdiler.

Be-sūy-ı Mışr maħmil mī keşīdend

Mışr cānibine taħt-ı revān¹³³ çekdiler.

1059. Züleyhā bā-dil[i] ez-baħt-ı ħoşnūd

Züleyhā kendi göñli baħtından ħoşnūd idi.

¹³³ Yazmada “taħte revān” şeklindedir.

Ki rāh-ı Mıřr ıayy ħāhed řoden zūd

Mışr yolını ıayy itmeklükle tızçecük isterdi.

1060. şeb-i ġam rā seşer ħāhed demiden

ġam gicesi seşer vaşt[in]de istemeklük istedi. Ya‘ nī gitmeklük istedi.

ġam-ı hicrān be-ser ħāhed residen

Hicrānuñ ġamı Züleyhānuñ başından gitmeklük istedi.

1061. Ez-ān ġāfil ki ān şeb bes siyāhest

Andan ġāfil ki ol zifāf gicesi ziyāde çok siyāhdur.

Ez-ān tā-řubĥ çendin sāle rāhest

Ol zifāf gicesinden bu şadar yılluş yol řabāhı vardur.

1062. Be-rüz-ı rüşen ü řebĥā-yı tārık

Rüşen ġünlerde daĥı şaranluş gicelerde.

Hemī rāndend tā şod Mışr nezdik

Sürdiler tā Mışr şehri yaşınrek oldı.

1063. Firistādend ez-ān cā [78^a] řāřidi piş

Gönderdiler ol yirden bir ulaş öndin.¹³⁴

Ki rāned piş ez-ıřān maĥmil-i ħāř

Ki öndin¹³⁵ süre anlardan kendi taĥt-ı revān¹³⁶ını. **Lafz-ı piř**, bā²-i ‘Acemiyle öñ, řabl ma‘nāsına ve ilerü, muřtedā ve ‘aziz ve muşterem ma‘nāsına daĥı isti‘māl olınur ve ötürü ki ĥarekāt-ı řülüřenüñ biridür. Žamme ma‘nāsına. Ammā fāzil-ı muĥařķık Daķāyıķu’l-Ĥaķāyıķda böyle taĥķik ve tedķik itmişler ki biř, bā²-i ‘Arabīnüñ imālesiyle zāyid ma‘nāsınadır. Muřābili kemdür, ma‘nāsı nāķıřdur. Ve

¹³⁴ Yazmada “öndin” şeklindedir.

¹³⁵ Yazmada “öndin” şeklindedir.

¹³⁶ Yazmada “taĥte revān” şeklindedir.

pîş, bâ²-i ‘Acemînüñ imâlesiyle öñdür. Muqâbili pesdür ki ma‘nâsı arddur. Pîş, cihât-ı sittüñ birisidür ki bu beytdan ma‘lûmdur.

Beyt

[Fe‘ülün/ Fe‘ülün/ Fe‘ülün/ Fe‘ül]

Çep ü rāst pîş ü [pes ü] zîr ü zeber

Züleyhâ-yı büt rûy bed ser-be-ser

Mezkûr beytde cihât-ı sittte cem‘ olmuşdur. Pîşüñ ve bîşüñ ma‘naları bu beytden zâhirdür.

Beyt

[Fe‘ülün/ Fe‘ülün/ Fe‘ülün/ Fe‘ül]

Eyâhâ-yı elvân zi şad gûne bîş

Be-ḥānhâ-yı zerrîn nihâdend pîş

Şan‘ atı olan kişi işi önüne alub işledüğinden ötürüdür ki aña lisân-ı Fârsîde pîşe dirler. Âhîrindeki hâ ihtîşâş içündür. Rûzede, niçede, haftada ve senede olan hâ gibi. Lâkin bunda murâd olunan öñ ma‘nâsıdır.

1064. Be-süy-ı Mışr cüyed pîş-ter rāh

Mışr cānibine öñdin¹³⁷ yol istedi.

‘Azîz-i Mışr rā kerdend āgāh

‘Azîz¹³⁸-i Mışrı ḥaber-dār eylediler. “Kerdend, bi-kāfi’l-‘Arabî.”

1065. Ki āmed ber-ser inek devlet-i tîz

Başına geldi işte keskün devlet.

Ger istikbāl ḥāhî kerd ber ḥîz

Eger anı karşılamak isterseñ ḳalk. “Kerd, bi-kāfi’l-‘Arabî eyzan”

¹³⁷ Yazmada “öñdîñ” şeklindedir.

¹³⁸ Yazmada “‘Azîzî” şeklindedir.

Ḥaber Yāften-i ‘Azīz-i Mıṣr Ez-Maḫdem-i Züleyhā. Bu sürḥ, Züleyhānuñ gelmesinden ‘Azīz-i Mıṣruñ ḥaber bulmaḫluḡı beyānındadır. [78^b] **Ve Be-‘Azīmet-i İstiḫbāl Ber-Ḥāsten.** Ve daḫı istiḫbāle ‘azīmet istemeḫlük beyānındadır. **Ve Leṣkeriyān-ı Mıṣr Rā Be-Tecemmül-i Tamām Ārāsten.** Mıṣr ‘askerlerini cem‘iyyet ile tamām ḥāzırlanmaḫluḡ beyānındadır.

1066. ‘Azīz-i Mıṣr çün ān müjde beṣnīd

‘Azīz-i Mıṣr çünki ol müjde[y]i iṣitdi.

Cihān rā ber-murād-ı ḥıṣten dīd

Dünyāyı kendi murādı üzerine gördi.

1067. Münādī kerd tā ez-kiṣver-i Mıṣr

Nidālar eylediler tā Mıṣr memleketinden. “**Kerd**, bi-kāfi’l-‘Arabī.”

Birün āyend yek-ser leṣker-i Mıṣr

Ṭaṣra geleler bir uğurdan Mıṣr ‘askeri.

1068. Zi esbāb-ı tecemmül herçi dārend

Tecemmül sebeblerini her kimesne ki ṭutdılar.¹³⁹

Heme der-ma‘raz-ı ‘arz ender ārend

Cümlesi ‘arz idecek yire getüreler. “Ya‘nī geyinüb ḫuṣanub ālāya çıkalar dimeḫdür.”

1069. Birün āyed sipāhī pāy-tā-farḫ

‘Askerüñ ayaḡını ṭaṣra getürdi tā başa daḫ.

Ṣode der-zīver ü zerr ü güher ḡarḫ

Altun ve cevāhir ve zī-ḫıymetlü olan bezeḡe ḡarḫ oldı. **Lafz-ı zīver**, bezek ki altun ve incü ile vesā’ir zī-ḫıymet cevāhirler ile müzeyyen ola.

1070. Ğulāmān u kenīzān ṣad hezārān

¹³⁹ Yazmada “ṭutmadılar” şeklindedir.

Oğlanlar [ve] kızlar niçe yüz biñ.

Heme gül-çihregān u meh-‘ izārān

Cümlesi gül-çihre[lü]ler, ay yañaq¹⁴⁰lular. “Gül-çihregān, bi-kāfi’l-‘ Acemī.”

1071. Ğulāmānī be-ṭavḳ u tāk-ı zerrīn

Oğlanlar altundan kemerlerle [ve] altundan tāclarla.

Çü rüste nahl-ı zer ez-ḥāne-i zīn

Altundan ḥurmā ağacı bitmiş gibidür eyer ḥānesinde.

1072. Kenīzānī heme der-heft perde

Kızlar cümlesi yedi perde içindedür.

Be-hevdec der-pes-i zer-beft perde

Hevdecüñ üstinde altun ile ṭoḳunmuş perdenüñ ardındadır.

1073. Şeker-leb muṭribān-ı nükte-perdāz

Şeker dudaklu muṭribler, nükte düzici muṭribler.

Be-resm-i tehniyet ḥoş kerde āvāz

Tehniye ‘ādeti ile güzel [79^a] ibtidā eylemişler.

1074. Muğannī çeng-i ‘ işret-sāz kerde

Muğannīler ‘ işret çengini düzmeklük eylemişdür.

Nevā-yı ḥurremī āğāz kerde

Sürür nevāsına ibtidā eylemişdür.

1075. Be-māliş dāde gūş-ı ‘ ūd rā tāb

‘ Ūd didükleri çalgınuñ kulađını burmakluḳ virmişlerdür. Tāb için ya‘nī güzelliük için **lafz-ı ‘ ūd**, meşhūr sāzdur ki berbaṭṭ dađı dirler. Rāğīb-ı İşfahānī

¹⁴⁰ Yazmada “yanak” şeklindedir.

Muhādarātında getürür ki k̄āletu'l-fürs nağamātu'l-‘ūd ما خوذت من صرير باب الجنة ولهذا سماه بربط معناه باب الجنة (me'ḥūzetün min şarîr-i bâbu'l-cennete veli-hāzā semmāhu berbaṭṭ ma' nāhu bâbu'l-cennete)¹⁴¹ “Güş, bi-kāfi'l-‘Acemî.”

Ṭarab rā sāhte evtäreş esbāb

Şenlük için sebebler düzmişdür tellerini.

1076. Nevā-yı ney nüvîd-i vaşl dāde

Ney şadāsıyla nidā eyledi vaşl virmeکلüge.

Be-cān ez-vey ümîd-i vaşl dāde

Cānıyla ol nevā-yı neyden vaşl ümîdini virdi.

1077. Rebāb ez-tāb-ı ğam cān rā amān dih

Rebāb ğam ḥarāretinden ‘aşıkuñ cānına amān virdi.

Ber-āverde kemānçe na‘ra-ı zih

Getürmişdür kemānçe kirişinüñ şadāsını.

1078. Der-efgende def in āvāze ez-dost

Bırağmışdur defde bu āvāzeyi dostdan.

K’ez-o der-dest reh-kübān buved post

Çalmadan mağām yolını urıcılaruñ elinde post olmuşdur defüñ derisi. “K’ez-o, bi-kāfi'l-‘Arabî.” “Kübān, bi-kāfi'l-‘Arabî fi hā.”

1079. Bedîn āyîn ruḥ ender reh nihādend

Bu üslüb üzerine cemî‘-i ‘asker yüzlerini yol içine ḳodılar.

Be-reh dād-ı neşāṭ u ‘iş dādend

Yola dād virdiler ‘işret sürürını.

1080. Çü meh çün yek dü se menzil borîdend

¹⁴¹ “Üdun nağmeleri cennet kapısının gıcirtısından alınmıştır. Onu berbatt diye isimlendirdi.”

Ay gibi bir iki [üç] menzil kaç eylediler.

Be-ān hūrşid meh-rūyān residend

Ol güneş gibi ay yüzlülere yetişdiler.

1081. Zemīnī yāftend ez-tiregī dūr

Bir zemīn buldılar karanluğdan uzak.

[79^b]

Zede der-vey hezārān k̄ubbe-i nūr

Yüz biñ nūrdan çāder k̄urmuşlar.

1082. To gūyī ebr-i çarḡ-ı bī-kenāre

Sen dirsın çarḡuñ buludı kenāresüz. “Gūyī, bi-kāfi’l-‘Acemī.”

Be-sān-ı jāle bārīde sitāre

Çok jāle gibi yılduz yağdurmışdur.

1083. Keşīde der-miyāne bārgāhī

Ortalukda bir otaḡ çekilmişdür.

Zi hūbān şaf-zede girdeş sipāhī

On biñ kadar hūblardan anuñ etrāfında sipāhlar vardur. “Girdeş, bi-kāfi’l-‘Acemī.”

1084. ‘Azīz-i Mışr çün ān bārgēh dād

‘Azīz-i Mışr çünki ol bārgāhı gördi. **Lafz-ı bārgēh**, düzen demek olur ve çāder ve kapu öñi ve mertebe ve dīvān-hāne. Fāzıl-ı muḡakkık Daḡāyıḡu’l-Haḡāyıḡda böyle taḡḡıḡ ü tedḡıḡ itmişler ki bārgēh, lafz-ı mürekkebdür bār ile gehden. Bār, icāzet ma‘nāsınadır. İcāzet virdi diyicek yirde ‘Acem bār dād dir. Gāh, kāf-ı ‘Acem ile zamān ile mekān ortasında müşterek zarfuñ ismidür, sitān gibi ve meclis ma‘nāsına daḡı gelür ve gāh zamān ma‘nāsına ve gāh mekān ma‘nāsına isti‘māl olunur. Bār, icāzet ma‘nāsına geldüḡi bu beytden zāhirdür.

Cāmī

[Müstef' ilün/ Müstef' ilün/ Müstef' ilün/ Müstef' ilün]

Çün gül to ḥandān bā-ḥasī men merdüm ez-ğayret besi¹⁴²

Yek bār mired her kesī be-çāre Cāmī bārḥā

İcāzet ile muşāḥabetden kināyet itmişdür. Şol yire ki pādişāhlar oraya çıkarlar ve erbāb-ı ḥacāta girüb 'arz-ı ḥāl itmege destūr-ı selāṭin-i ḫadīm-i 'Acem üzerine destūr ve icāzet virürler. Lisān-ı Fārsīde aña bārgēh dirler ve el-fen ḫazf idüb ber-geh daḫı dirler.

[80^a]

Çü şubḫ ez-pertev-i ḫürşid ḫandīd

Şubḫ gibi güneşüñ şu'lesinden ol bārgāḥ gülerdi.

1085. Furūd āmed zi-raḫş-ı ḫüsrevāne

Aşağa geldi ol pādişāḥāne olan atından.

Be-süy-ı bārgēḥ şod ḫoş revāne

Otaḡuñ cānibine güzellük ile gider oldı.

1086. Muḫīmān-ı ḫarem pīşeş devīdend

Ḥaremüñ muḫīmīleri ol 'Azīz-i Mışruñ öñine segirdiler.

Be-iḫbāl-i zemīn büseş resīdend

İḫbāl ile segirdiler de yiri de öpmeklük ile yetişdiler.

1087. Yek-ā-yek rā selām u merḫabā güft

Birer birer her birisine selām ve merḫabā didi.

Çü gül der-rüy-ı şān ez-ḫande büşküft

¹⁴² Yazmada bu mısra: "To dāde bār her ḥasī men merdüm ez-ğayret besi" şeklindedir.

Gül gibi ‘Azîz-i Mısr anlaruñ yüzinde gülmeden açıldı.

1088. Tefahhuş kerd ez-işân hâl-i ân mâh

Su’âl eyledi ol muķimân-ı haremdeñ ol mâhuñ hâlini.

Zi âsîb-i hevâ vü miñnet-i râh

Hevânuñ fitnessinden ve râhuñ miñnetinden.

1089. Be-resm-i pîş-keş çizî ki bûdeş

Pîş-keş ‘âdeti üzerine niçe şeyler ki olmış idi.

Ki pîş-i çeşm hoş-ter mî nümûdeş

Anlaruñ ziyâde güzel gözünüñ öñine gösterdiler.

1090. Çi ez-şîrîn vuşâķân-ı şeker-ħand

Ťatlu ve laŤife idici ve şeker güllici kızlardan.

Çi ez-zerrîn külâhân [u] kemer-bend

Altun külâhlardan ve kuşaklardan.

1091. Çi ez-esbân-ı z’în der-zer girifte

Ol pîş-keş atlardan altun ile eyerlenmişlerdür.

Zi düm tâ gûş-der-gevher girifte

Ťuyruğundan tâ kulağına varınca cevâhirler tutmuşlardır. “Gûş, bi-kâfi’l-
‘Acemî.”

1092. Çi ez-müy[î]ne vü ebrîşemîne

Her bir kılına bir ebrîşem ile aşķu aşmışlardır.

Çi ez-nâdir güherhâ-yı ĥazîne

[80^b]

Ĥazînenüñ cevâhirinüñ nâdirinden.

1093. Zi şekkerhâ-yı Mısrî teng-ber-teng

MıŖra mensüb olan Ŗekerlerden  ar  ar  stinded r. Ya‘ n  bunda **teng-ber-teng**, keŖret ma‘ n sınadır.   fiye i in get rmiŖlerd r.

Zi Ŗerbeth -yı n Ŗin reng der-reng

 il ci Ŗerbetlerden reng reng  zerinded r.

1094. Bed nh  r y-ı Ŗahr  r  be-y r st

 Ŗte bunlar ile Ŗahr nu  y zi tezy n olunmuŖdur.

Tela tufh  n m d u ‘  zrh  h ast

La ifeler g stermiŖlerd r ve ‘  zrlere dilemiŖlerd r.

1095. Be-ferd  ‘azm-i reh r  n m-zed kerd

Ŗab h yol ‘azimetini n m-zed eyledi. Ya‘ n  Ŗab h teŖrif iders n z didi.

V’ez  n pes r  be-menzilg h-ı h d kerd

Andan Ŗo nra ‘Aziz-i MıŖr y zini kendi menzilg hına eyledi.

Diden-i Z leyh  ‘Aziz-i MıŖr R . Bu s rh ‘Aziz¹⁴³-i MıŖrı Z leyh nu  g rmekl gi bey nındadır. **Ez-Ŗik f-ı H yme v  Fery d Ber-D Ŗten.** Ota u  yarıgından ve fery dı yu arı tutdı. **Lafz-ı Ŗik f**, yarık ve Ŗik ften lafzından Ŗi a-i emrd r ve vaŖf-ı terk b d r ve k l de¹⁴⁴-i ebr Ŗem ve ma ara, kehf ma‘ n sına. AŖh b-ı l g t b yle naql itmiŖler. F z l-ı muh k k Da  y ku’l-H k y kda b yle ta k k   tedk k itmiŖlerd r ki Ŗik f, ayrıkdur, ayrılmıŖ iki p re olmuŖ noh da Ŗik fte dirler. Ŗik ften yarma dur. Niteki bu beytde v k ‘ dur.

Beyt

[F ‘ il t n/ F ‘ il t n/ F ‘ il n]

Ustura her  end dem  t z y ft

M  s t red m  ne-tev ned Ŗik ft

¹⁴³ Yazmada ‘‘Aziz’’ Ŗeklindedir.

¹⁴⁴ Yazmada ‘‘kil de’’ Ŗeklindedir.

Şükûfe bundan me'ḥūzdur, çiçek de açıldığı vaqt yarılmak bulunur. **Şikāf**, şikāften lafzından ism-i fā'ilde gelür. Vaşf-ı terkîbî de olur. Niteki bu beytde vāqı' olmuşdur.

Beyt

[Fe' ilātün/ Mefā' ilün/Fe' ilün]

Geşt ḥuşk ez-fiğān saḳf-ı şikāf

[81^a]

Zākir ān rā derūn zi leb tā nāf

Mū-şikāfdaki¹⁴⁵ şikāf da bu ma' nāya gelür. Mū-şikāfuñ ma' nā-yı terkîbîsi kıl yarıcıdır. İsti' āre tarîkiyle tahkîk-i kelāmda tedkîk iden kimseye **mū-şikāf** dirler.

Ki İn Ne Ān Kesest Ki Men Der-Ḥā'b Dideem. Ki bu ol kimesne degüldür ki ben bunu uykuda görmüşüm. **Ve Sālhā Miḥnet-i Maḥabbeteş Keşideem.** Ve niçe yıllar maḥabbetüñ miḥnetini çekmişüm.

1096. **Kūhen çarḥ-ı muşā' bid ḥoḳḳa-bāzist**

Bu eski felek şu' bede-bāzdur, ḥoḳḳa-bāzdur.

Pey-i āzār-ı merdüm ḥile sāzist

Ḥalḳ āzārınuñ ardında ḥile düzicidür.

1097. **Be-ümmîdî nihed ber-bî-dilî bend**

Bir ümîdi ḳor bir gönül elinde olan ' aşıḳa bağlamağ ile.

Bored āḫir be-nevmîdiş peyvend

Āḫirü'l-emr iletür nā-ümîdsüzlük ile anuñ ittişālini.

1098. **Nümāyed mîve-i kāmıyeş ez¹⁴⁶-dür**

Anuñ murād eylediği mîveyi uzaḳdan gösterür. “**Kāmıyeş**, bi-kāfi'l-' Arabî.”

¹⁴⁵ Yazmada “ mū-şikāfeddeki” şeklindedir.

¹⁴⁶ Yazmada “zer” şeklindedir.

Koned hâtır be-nâ-kâmîş rencür

Hâtırını murâdsuzluk ile rencide eyler.

1099. ‘Azîz-i MıŖ çün efgend sâye

‘Azîz-i MıŖ çünki gölgesini bırağdı. Ya‘ nî otağun öñine geldi.

Der-ân hayme Züleyhâ bûd u dâye

Ol çâderün¹⁴⁷ içinde yalnız Züleyhâ ile dâyesi var idi.

1100. ‘Înân ber-büdeş ez-kef Ŗevk-i dîdâr

‘Înânı kapdı elinden dîdâr Ŗevkiyle.

Be-dâye güft k’ey dîrîne ğam-h’âr

Dâyesine didi ki: İy eskiden benüm ğamum yiyici dostum!

1101. ‘Îlâcî kon ki yek dîdâr bînem

Bir ‘ilâc eyle ki bir dîdâr göreyüm.

K’ez-în pes Ŗabr râ dūŖvâr bînem

Bundan Ŗoñra Ŗabrı güç görürüm.

1102. Ne-bâŖed Ŗevk-i dil hergiz ez-ân biŖ

Olmadı gönül Ŗevki [81^b] andan ziyâde ki.

Ki hem-sâye Ŗeved yâr u vefâ-kîŖ

Ki bile gölgelenici olur vefâ çekici yâr ile. “KîŖ, bi-kâfi’l-‘ Arabî.”

1103. Çü ğired âb ber-leb-teŖne cânî

Çünki tutdı Ŗuyı Ŗusuz dudağında cânıyla.

Be-sûzed ger ne ter sâzed dehânî

Yanar eger yaŖ¹⁴⁸ düzmez ise ağızını.

¹⁴⁷ Yazmada “ağacuñ” Ŗeklindedir.

1104. Züleyhâ râ çü dāye muẓtarib dīd

Züleyhâyı dāyesi çünki muẓtarib gördi.

Be-tedbīreş be-gird-i hayme gerdīd

Anuñ tedbīri ile otağũ eṭrāfını dolaşdı. “**Be-gird ve lafz-ı gerdīd**, bi-kāfi’l-
‘Acemī fi hā.”

1105. Şikāfi zed be-şad efsūn u nīreng

Bir yaruğ urdı yüz efsūn ve ḥīle ile. **Lafz-ı nīreng**, cādüyī ve efsūn u tılsım ve ḥīle ve āl itmek. Lākin bunda ḥīle ma‘nāsına olmağ münāsibdür. “**Şikāfi**, bi-kāfi’l-
‘Arabī.”

Der-ān hayme çü çeşm-i haymegī teng

Ol haymede bir delicük eyledi otağũ gözi gibi ıar.

1106. Züleyhâ kerd ez-ān hayme nigāhī

Züleyhâ ol otağdan bir naẓar eyledi. “**Kerd**, bi-kāfi’l-‘Arabī.”

Ber-āverd ez-dil-i ğam-dīde āhī

Ol ğam görici göñlinden bir āh getürdi.

1107. Ki vā-veylā ‘aceb kārīm üftād

Ki vā-veylā hayfā ‘aceb işde düşdüñ.

Be-ser nā-behre dīvārīm üftād

Başımız¹⁴⁹ naşıbsüzlük ile dīvāra düşdi.

1108. Ne ānest in ki men der-ḥāb dīdem

Ol degüldür ki ben bunu düşümde gördüm.

Be-cüst ü cūyeş in miḥnet keşidem

¹⁴⁸ Yazmada “yaşı” şeklindedir.

¹⁴⁹ Yazmada “başımızı” şeklindedir.

Bu miḥneti aramaḫ ve ṭaleb ile çekdüm.

1109. Ne ānest īn ki ‘ aḫl u hūṣ-ı men bord

Ol degüldür ki benüm ‘ aḫlumı iletđi idi.

‘ İnan-ı dil be-bī-hūṣīm büspürđ

Göñlümüñ licāmını ‘ aḫlsuzluḫ ile ıṣmarladı idi.

1110. Ne ānest [82^a] īn ki güft ez-ḫ’iṣ rāzem

Ol degüldür ki kendinden baña bir sır didi idi.

Zi bī-hūṣī be-hūṣ āverd bāzem

‘ Aḫlsuzluḫ ile beni girü ‘ aḫlumı getürđi idi.

1111. Dirīgā baḫt-ı süstem saḫtī āverd

Ḥayfā benüm uyuṣuḫ baḫtum ḫatılıḫ getürđi.

Ṭulū‘ -ı aḫterem bed-baḫtī āverd

Benüm yılduzumuñ ṭulū‘ ı bed-baḫtlük getürđi.

1112. Niṣāndem naḫl-ı ḫurmā ḫār ber-dād

Ḥurmā fidanını dıkdüm diken ṭutdı.

Feṣāndem toḫm-ı mihr āzār ber-dād

Şaçdum maḫabbet toḫmını āzār virdi.

1113. Berāy-ı genc bordem renc-i bisyār

Ḥazīne için iletđüm çoḫ meṣaḫḫatler. “Genc, bi-kāfi’l-‘ Acemī.”

Fütād āḫir merā bā-ejdehā kār

Düşürđi beni, āḫir ejderhāya işümi.

1114. Şodem ber-büy-ı gül çiden be-gülşen

Ḳoḫulu güli devşür[ür] oldum gülşende.

Sinān-ı ḫār zed çengem be-dāmen

Diken demrenini urdı tırnağıyla benüm etegüme.

1115. Menem ān teşne der-rīg-i beyābān

Ben ol şusuzum ki şahrālarda olan kumların içinde.

Berāy-ı āb her sūyī şitābān

Şu için ‘acele ile yürüyici oldum her cānibe.

1116. Zebān ez-teşnegī ber-leb fütāde

Dili şusuzluğdan dudağı üzerine düşmişdür.

Leb ez-tebhāle mevc-i hūn güşāde

Dudağı istemedemden kan dalkasını açmışdur. Ya‘nī kan tükürdi dimekdür.

1117. Nümāyed nāgehān ez-dūr ābem

Göründi apansuz uzakdan baña bir şu.

Fütān hīzān be-sūy-ı ān şitābem

Düşerek kalkanarak ol şuyun cānibine ‘acele itdüm.

1118. Be-cāy-ı āb yābem der-meğākī

Şu yirinde bir çukuruñ içinde ben oldum. Lafz-ı meğāk, çukur yir ve derin¹⁵⁰ ma‘nāsına. Fethayla dağı rivāyet olundu. “Meğākī, bi-kāfi’l-‘Arabī.”

Zi tāb-ı hūr-dıraşşān [82^b] şüre hākī

Güneşün harāretinden ıldurıcı olmuşdur toprağın tozu.

1119. Menem ān rāhile güm-kerde der-kūh

Ben rāhileyüm ki ya‘nī yolciyum ki zāyi‘ olmuşum ol ğam dağın içinde.

Zi bī-zādī be-zīr-i kūh-ı endūh

Azıksuzdan ğuşşa dağınun altındayum.

1120. Şode pā-şāh şāh ez-zaḥm-ı sengem

¹⁵⁰ Yazmada “deriñ” şeklindedir.

Ayağum pāre pāre olmuşdur taşuñ zahmından.

Ne-pāy-ı seyr nī cāy¹⁵¹-ı derengem

Ne yürümeğe ayağı vardır bende ne eylemek yiri vardır. Ya' nī ikisi de yoğdur dimekdür.

1121. Zi nāgeh çeşm-i hūn āğaşte-i men

Apansuz kanıyla karuşmış benüm gözüm. **Lafz-ı āğaşte**, birbiriyle karuşmış ve yoğrulmuş ve ol ki nem çeküb işlanmış ve yumuşamış ola.

‘Unşurī

[Fe' ilātün/ Mefā' ilün/ Fe' ilün]

Lāle ez-hūn-ı dīde āğaşte

Mütehayyir ne-mānde ser-geşte

Şems-i Fahri

[Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Şeyh Ebū İshāk ki ender rüz-ı rezm

Hāk rā bā-hūn-ı haşm āğaşteest

Hayālī bīned ez-güm-geşte-i men

Bir hayāl gördüm ben zāyi' olmuş. “**Güm-geşte**, bi-kāfi'l-^c Acemī fi hā.”

1122. Güşayem kām-ı süy-ı o dilirī

Açdum adımımı ol dil-āverüñ cānibine. “**Kām**, bi-kāfi'l-^c Arabī¹⁵² eyzan.”

Buved ez-baht-ı men derrende şirī

¹⁵¹ Yazmada “cāyī” şeklindedir.

¹⁵² “Arabī” ifadesi yazmada “Acemī” şeklindedir.

Oldı benüm bahtumda bir yırtıcı arslan.

1123. Menem ān bahri keşti-i şikeste

Ben ol bahre mensüb olmuşum ki benüm gemüm kırılmışdur. “**Keşti**, bi-kāfi’l-‘Arabī.”

Bürehne ber-ser-i levhī nişeste

Çıplak bir tahtanuñ başına oturmuşdur.

1124. Rübāyed her zamān ez-cāy-ı mevcem

Çapardı her zamān yirümden talışa.

Bered geh tā haziz ü geh ber-evcem

Beni iletürdi gāh alçağa gāh yüksege. **Lafz-ı haziz**, tağ etegi ve alçaq yir ve yıldızı alçaq kişi ve fi’l-hadişi raculun ihdā ilā resūli’llāh şallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem **بهديته فلم يحدث يضيفه عليه فقال ضفه بالحضيض فانا عبد فاكل مما ياكل العبيد** (bi-hediyetihi felem yuhaddiṣ yuḍayyifuhu ‘aleyhi feḳāle ḍaffehu bi’l-hadiḍi feene ‘abdun fe’akulu mim mā ye’kulu’l-‘abīdu) Ya‘nī ḍaffehu [83^a] bi’l-arz.¹⁵³ Velākin bunda murād olınan alçaq ma‘nāsı münāsibdür.

1125. Zi nāgeh zevrakī āyed be-dīdār

Apansuz bir kayık görindi benüm gözüme.

Şevem hurrem k’ez-o āsān şevēd kār

Mesrūr oldum ol kayıkdan āsān olur benüm işüm.

1126. Çü nezdik-i men āyed bī-direngī

Benüm çatuma geldi eglenmeksüzüñ.

Buved behr-i helāk-ı men nehengī

¹⁵³ Hadiste anlatıldığına göre: Bir kişi resulullah (s.a.v.)’e bir hediye verdi, bir şey söylemedi ve ona ikram etti. Misafire dedi ki: “Yere koy. Zira ben kulum, kulun yediğinden yerim. Yani yerde yerim.” dedi.

Beni helāk itmek için timsāh¹⁵⁴ balığı oldu. **Lafz-ı neheng**, şu ıssı ve timsāh didükleri cān-ver ki Nīl ırmağında çok olur.

Kātibī

[Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Nūh hıfzet ger şevd mellāh der-Ṭūfān bād

Key kıyāmet keştī-i eflāk rā ger dü-neheng

1127. **Çü men der-cümle 'ālem bī-dilī nīst**

Benüm gibi cümle 'ālemde bir gönli elinde olmayan yokdur.

Miyān-ı bī-dilān bī-hāşılı nīst

Gönülsüzlerün ortasında benüm gibi hāşısuz yokdur.

1128. **Ne dil eknün be-dest-i men ne dil-ber**

Şimdi ne gönüm benüm elümeddür ne dil-ber.

Ez-ānem seng-i ber-dil dest ber-ser

Ol sebebden taş gönümeddür, elüm başumda.

1129. **Ḥudā rā ey felek ber-men be-baḥşāy**

Allāh için iy felek, benüm üzerüme bağışla!

Be-rüy-ı men derī ez-mühr büğşāy

Benüm yüzüm üzerine bir kapu mührlü aç. Ya' nī yeñi kapu dimekdür.

1130. **Eger nenhī be-kef dāmān-ı yārem**

Eger koyamazsam yārümüñ etegine elümi.

Giriftār-ı kesī dīger me-dārem

Bir kimesneye esīrlük ğayrı tütmam.

¹⁵⁴ Yazmada “timsāh” şeklindedir.

1131. **Be-rüsvây¹⁵⁵[î] me-der pîrâhenem rā**

Benüm rüsvâyıluqla¹⁵⁶ bir kimesne yırtmasın gönlegümi.

Be-dest-i kes me-yālā dāmenem rā

Bir kimesnenüñ eli meyl eylesün etegüme.

1132. **Be-mağşūd-ı dil¹⁵⁷-i ħod besteem ‘ahd**

Kendi gönülümüñ mağşūdı ile ben ‘ahd bağlamışum.

Ki dārem pās genc-i ħod be-şad cehd

Ki ben tutam ħıfz ile kendi ħazînemi yüz cehd ile. “Lafz-ı pās, bā’-i ‘Acem ile ħıfz, nigāh dāšten ma‘nāsına ism-i maşdardur ve pās-bāna, anuñ için pās-bān dirler ki şāhib-i pāsdur.

Şems-i Fahri

[Mefā‘ ilün/ Fe‘ ilātün/ Mefā‘ ilün/ Fe‘ ilün]

Penāh-ı mülk-i Keyān şāh Şeyh Ebū İshāk

Ki mülk ü dīnī vü dīn rā zi ye’s-i ħış dāred¹⁵⁸

Pās ve pāsiden lafzından şīga-i emrdür ve ba‘z-ı terkiblerde şıfat dağı isti‘ māl olunur. Ĥātır-pās gibi ve nevbet beklemek ve nevbet değışmek ve dün yarısı ve giceden biraz ve rī‘ āyet ma‘nāsına dağı gelür.”

1133. **Me-süz ez-ğam men-i [83^b] bî-dest ü pā rā**

Yağma ħamdan ben ayağsuzı, ben elsüzi.

Me-dih ber-genc-i men dest-ejdehā rā

¹⁵⁵ Yazmada “ber-hevāy” şeklindedir.

¹⁵⁶ Yazmada “mağabbetümi” şeklindedir.

¹⁵⁷ Yazmada “dili” şeklindedir.

¹⁵⁸ Bu beyt *Lügat-i Ni’metu’llāh*, s. 100’de şu şekildedir:

Penāh-ı mülk-i Keyān şāh Şeyh Ebū İshāk

Ki mülk-i dünyā vü dīn rā zi pās dāred pās

Virme benüm hazînemi ejderhâ eline.

1134. Ez-î[n] sâñ tâ be-dîrî zârîyî dâşt

Bunuñ gibi sözlerle tâ inlemeklükle¹⁵⁹ zârluğ tutdı. **Lafz-ı dîr**, güçlük ma' nâsinadur. Böyle yirde keşretde isti' mâl olunur.

Zi nûk-ı her müje hûn-bârî 'î dâşt

Her kirpigüñ oğından çan yağdurıcılığ tutdı.

1135. Hemî nâlid ez-cân u dil-i çâk

İñlerdi, cânını ve göñlüni yırtardı.

Hemî mâlid rüy ez-derd ber-hâk

Sürerdi yüzini derdinden toprak üzerine.

1136. Der-âmed murğ-ı bahşâyış be-pervâz

Bahş idici kuş uçmağluğla geldi.

Sürüş-ı gayb dâdeş nâgeh âvâz

Gayb melegi apansuz âvâz virdi.

1137. Ki ey bî-çâre rüy ez-hâk ber-dâr

İy çâresüz! Yüzini toprağdan yukarı tut.

K'ez-în müşkil torâ âsân şevd kâr

Bu senüñ müşkil işüñ âsân olur.

1138. 'Azîz-i Mısr maqşûd-ı dilet nîst

'Azîz-i Mısr senüñ göñlüñüñ maqşûdı degüldür.

Velî maqşûd bî-o hâşilet nîst

Velâkin maqşûduñ ansuz hâşıl degüldür.

1139. Ez-o h'âhî cemâl-i düst dîden

¹⁵⁹ Yazmada "ilenmeklükle" şeklindedir.

Andan iste devletüñ cemālini görmeklük.

V'ez-o ḥ'āhī be-maḫşūdet resīden

Andan maḫşūdına yetişmeklük iste.

1140. Me-bād ez-şoḥbet-i vey hīç bīmet

Olmasun anuñ şoḥbetinden hīç senüñ ḳorḳuñ.

K'ez-o māned selāmet ḳufl-ı sīmet

Andan selāmet ḳaldı senüñ gümüş kilīdūñ.

1141. Kilīdeş rā buved dendāne ez-mūm

Anuñ miftāḫınuñ dīşleri mūmdan oldı.

Buved kār-ı kilīd-i mūm ma' lūm

Mūmdan olan miftāḫuñ işi ma' lūm olur.

1142. Çi ḫācet gevheret rā dāşten pās

Ne ḫācet senüñ cevāhirüñ içün pās ḫutmaḳ.

[84^a]

Zi nerm-āhen ne-yāyed kār-ı elmās

Yumuşaq demür elmāssuz iş getüremedi.

1143. Çü¹⁶⁰ ez-ḫār-ı tereş dādend sūzen¹⁶¹

Çünki tāze dikenden igne virdiler.

Çi sān gerded Buḫārā baḫye efgēn

Niçe eyler Buḫārā vilāyetine mensūb olan ḳumāşı nigendelemek. **Lafz-ı baḫye**, bā' -i 'Arabī evvelüñ fethi ve ḫā' -i mu'cemenüñ sūkūniyla nigendeki derziler

¹⁶⁰ Yazmada "çünki" şeklindedir.

¹⁶¹ Yazmada "süzend" şeklindedir.

panbuğıyla aftana yol yol dikerler, ğarz¹⁶² ma‘ nāsına ve izi ve imdük. “Gerded, bi-kāfi’l-‘ Acemī.”

1144. ü bāşed āstīn ez-dest hālī

unki yeñi elinden hālī oldu.

Ne-yāyed zi āstīn haner sigālī

Yeñinden gelmedi delici haner. “Sigālī, bi-kāfi’l-‘ Acemī.”

1145. Zūleyhā ūn zi ğayb īn mūjde bişnūd

Zūleyhā unki ğaybdan bu mūjde[y]i işitdi.

Be-şūkrāne ser-i hod ber-zemīn sūd

Allāha şūkr itmek ile kendi başını yire sürdi.

1146. Zebān ez-nāle vū leb ez-fiġān best

Dilini nāleden bağladı, dudağını fiġāndan bağladı.

ü ğone horden-i hūn rā miyān best

Ġone gibi an yimeklügi biline bağladı.

1147. Zi hūn horden demī bī-ġam ne-mī zed

an yimeden bir nefes ġamsuz urmadı.

Zi ġam mī sūht ammā dem ne-mī zed

Ġamdan yandı ammā nefes urmadı.

1148. Be-reh mī būd eşm-i intizāreş

Yolda idi anuñ intizār gözi.

Ki key īn ‘ude būġşāyed zi kāreş

açan bu düġüm açılır anuñ işinden.

¹⁶² Yazmada “ġurze” şeklinde harekelenmiştir.

Der-Āmeden-i Züleyhā Hem-Rāh-ı ‘Aziz-i Mısr Be-Mısr u Birün Āmeden-i Mısrıyān. Bu sürh, ‘Aziz-i Mısrıñ Mısrđan Züleyhāya gelmesi ve Mısrlılarıñ taşra gelmesi beyānındadır. **Ve Tabākhā-yı Nişār Ber-‘Amārī Züleyhā Efsānden.** Ve saçı tabaqlarını da Züleyhānuñ taht-ı revān¹⁶³ üzerine saçması beyānındadır.

1149. Sehergāhān ki zed çarh-ı mükevkeb

[84^b]

Seher vaktinde kevkeb şems-i çarh urdı.

[Zi] zerrīn kūs kūs-ı rihlet-i şeb

Altundan kūs ile gice rihletinüñ kūsını. “Kūs, bi-kāfi’l-‘Arabī.”

1150. Kevākib nız maḥfil ber-şikestend

Ilduzlar daḥı meclisini dağıtdılar.

Be-hem-rāhī şeb-i maḥmil be-bestend

Yoldaşluğla gicenüñ maḥmilini¹⁶⁴ bağladılar.

1151. Şod ez-raḥşānī ān zerr-i feşān kūs

Anuñ ıldurđmasından altın saçıcı oldu kūs. Maḥşūd bundan güneşdür.

Be-reng-i perr-i tūṭī dümm-i ṭāvūs

Tūṭīnuñ kanadınıñ rengiyle, ṭāvūsnuñ kuyruğ[ın]uñ rengiyle.

1152. ‘Aziz āmed be-ferr-i şehr-yārī

‘Aziz-i Mısr geldi pādişāhluğ şevketiyle.

Nişānd ez-ḥayme meh rā der-‘amārī

Otağından dikdi ay için taht-ı revān¹⁶⁵ında. **Lafz-ı ‘amārī,** ‘avret maḥfesi.

¹⁶³ Yazmada “tahte revān” şeklindedir.

¹⁶⁴ Yazmada “ meclisini” şeklindedir.

¹⁶⁵ Yazmada “tahte revān” şeklindedir.

Beyt

[Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Ĥod felek ez-dīde ' amārīş kerd

Zühre vü meh meş' ale dārīş kerd¹⁶⁶

Ve at ' arabası.

1153. Sipeh rā ez-pes ü pīş ü çep ü rāst

Felek için ardından, önünden, sağından, solundan.

Be-āyīnī ki mī bāyest ārāst

Bir üslub ile bunlar kondılar ki gerekdür tezyin olmak.

1154. Zi çetr-i zer be-farq-ı nīk-bahtān

Altundan otağ eyü bahtlularuñ tepesinden.

Be-pāşed sāye vü zerrīn dırahtān

Örter oldı altun ağaçlularuñ gölgesini.

1155. Muraşsa' z'in be-pāy-ı her dırahtī

Müzeyyen her ağacuñ dibi bundan.

Şode mesned berāy-ı nīk-bahtī

Dayanacağ yir olmışdur her eyü bahtlu için.

1156. Dıraht u sāye vü mesned revāne

Ağaç ve gölge dayanacağ cān için.

Nişeste nīk-baht ender miyāne

Oturmuşdur eyü bahtlu ortasında.

¹⁶⁶ Bu beyt Nizâmî'nin *Mahzenü'l-Esrâr* adlı mesnevîsinde şöyle yer almaktadır:

Ne felek ez-dīde ' amārīş kerd

Zühre vü meh meş' ale dārīş kerd

1157. **Ṭarab-sāzān nevāhā-sāz kerdend**

Şenlük düziciler nağmelerini düzmeklük eylediler. “**Kerdend**, bi-kāfi’l-‘ Arabī fi hā.”

Şütür-bānān ḥodā¹⁶⁷ āgāz kerdend

Deveciler ḥodā¹⁶⁸ şadāsına [85^a] ibtidā eylediler.

1158. **Şod ez-bāng-ı ḥodā¹⁶⁹ vü gulğul-ı lahn**

Ḥodā¹⁷⁰ şadāsından daḡı tağannī gulğulinden oldı.

Felekhā rā ṭabaḡ pür deşt rā şahn

Feleklerüñ ṭabaḡı tolu oldı şahrālarda, ovalarda.

1159. **Zi bes reftār k’ez esb ü şütür būd**

Çok idi develerüñ atlarıñ şalınmasından.

Der ü deşt ez-hilāl ü bedr pür būd

Ovalar [ve] ḡapular devenüñ başduḡı yirden, aṭıñ başduḡı yirden tolu idi. Ya’ nī develer izinden, aṭ izinden ovalar, ḡapular tolmış idi dimekdür.

1160. **Gehī kende be-her sūy ez-tek ü pūy**

Gāhice ḡopmıřdur her cānibe atlarıñ şıçramasından, oynamasından.

Hilāl ez-zaḡm-ı nāḡun bedr rā rūy

Ṭırnaḡıñ zaḡmından hilāl bedr içün yüz olmuşdur. Ya’ nī düz itmişdür yüzüñi.

1161. **Gehī ṭāli’ şode ferḡunde bedrī**

Gāhice ṭulū’ idici olmuřdur ḡuṭluluḡla bir bedr.

Hilāl ez-vey şode nā-çiz ḡadrī

¹⁶⁷ Yazmada “ḡodā” şeklindedir.

¹⁶⁸ Yazmada “hodā” şeklindedir.

¹⁶⁹ Yazmada “ḡodā” şeklindedir.

¹⁷⁰ Yazmada “hodā” şeklindedir.

Aṭuñ izi devenüñ izinden ḳadrī bir şey olmamışdır. Ya‘nī aṭuñ izini devenüñ izi bozmışdır. Aṭuñ izi hilāl ta‘bīr olunur. Devenüñ izi bedr ta‘bīr olunur. ‘Alā tariḳi’l-isti‘āre ṣu‘arā isti‘māl iderler.

1162. Zemīn rā kerde rīṣ esb ez-süm-i ḥıṣ

Yiri yaralu eylemişdür aṭ kendi tırnağından. “**Kerde**, bi-kāfi’l-‘Arabī.”

Kef-i pāy-ı şütür merhem ber-ān rīṣ

Devenüñ de ayağınuñ keffi melhem olmuşdur ol yaranuñ üzerine.

1163. Pey-i mest-i āhuvān z’īn nişīmen

Ol mestāne olan āhūlar için bundan ötüri oturdılar.

Süheyl-i bād-pāyān erḡanūn zen

Rūzgār ayaklıluruñ kişnemesi erḡanūn didükleri sāzı çaldılar. **Lafz-ı erḡanūn**, bir meşhūr sāz adıdır. Ruhbānlar Kilisālarında İncīli anuñ āvāzına uydurub oḡurlar.

[85^b]

1164. Pey-i āsūdegān-ı hevdec-i nāz

Nāz maḥāfesinde āsūde olsunlar için.

Nefir-i sāz-bānān perde-perdāz

Sāz düzicileruñ nefir didükleri sāza perde düzicilerdür.

1165. Kenizān-ı Züleyḡā ḡurrem u ḡoş

Züleyḡānuñ kızları ḡuṭluluḡla, güzellüḡle.

Ki rest ez-dīv-i hicrān ān perī-veş

Ḳurtuldu ayrılıḡ dīvinden ol perī gibi olan.

1166. ‘Aziz ü ehl-i o hem şād-māne

‘Aziz-i Mışr daḡı anuñ sürürlük ile.

Ki şod z’īn sām bütī bānū-yı ḡāne

Ki bunuñ gibi bir puṭ-ḥān[e]ye bānū oldı. **Lafz-ı bānū**, ḥātūn ma‘nāsına ki Türkīde kadın dirler.

1167. Züleyhā telḥ-i ‘ömr-ender ‘amārī

Züleyhā ‘ömr acılığla taḥt-ı revān¹⁷¹ içinde.

Resānde ber-felek feryād u zārī

Yetiştirmişdür feleke feryād u zārīnı.

1168. Ki ey gerdūn merā z’in sār çī dārī

Ki iy felek, beni bunuñ gibi niçün tutarsın? “**Gerdūn**, bi-kāfi’l-‘Acemī.”

Çünin bī-şabr u bī-sāmān çī dārī

Buncılayın şabrsuz [ve] sāmānsuz ya‘nī niṣām, intizāmsuz niçün tutarsın? Ya‘nī düzenlüksüzlük ile dimekdür. Yön yöş Türkīcesidür. Sāmān ki merḥūm Şāhidī kitābında zıkr itmişdür. ‘Arabisi niṣām, intizāmdu. Lākin düzenlüksüz diyü ta‘bīr iderler. Şems-i Faḥrī, Mi‘yār-ı Cemālīde işüñ endāzesi ve taşımı ve şınur nişānına naḫl idüb bu beyti inşā’ eylemiş.

Beyt

[Mefā‘ ilün/ Fe‘ ilātün/ Mefā‘ ilün/ Fe‘ ilün]

Cihān ki bī-ser ü sāmān bed ez-vaḫāyi‘ -i dehr

Zi ser girift be-‘ahd-i ‘ināyetet [sāmān]

Sāmān u ‘aḫl ma‘nāsına.

Sa‘dī-i Şeyḥ

[Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Kām-rān ān dil ki maḥbūbīş hest

Nik-baḫt ān ser ki sāmāniş hest¹⁷²

¹⁷¹ Yazmada “taḫte revān” şeklindedir.

¹⁷² Bu beyt Sa‘dī’nin *Dīvān-ı Eş‘âr* isimli eserinde şöyle yer almaktadır.

Ve mecāl ve kudret ma' nāsına.

Beyt

[Mefā' ilün/ Fe' ilātün/ Mefā' ilün/ Fe' ilün]

Ne mectenik be-sakfeş resed ne kuşkencir

Ne tır-i çarh ne sāmān ber-şoden be-vehak¹⁷³

Ve ārām ve şabūrī ve şalāh Karahişārī [86^a] ve ad u şan ve müzd ü yarar
ma' nāsına daħı isti' māl olunur dimiş.

1169. Ne-dānem der-ħak-ı to men çi kerdem

Ben bilmem ki senün ħaqqında ne eyledüm iy felek!

Ki efgendī çünin der-renc ü derdem

Bıraħduñ buncılayın meşakkat, derd içinde.

1170. Nuħust ez-men be-ħ'ābī dil-rübūdī

Evvel benden bir uyħu içinde gönlümü ħapduñ idi.

Be-bidārī hezārem ħam füzūdī

Uyanuħluğumda baña biñ ħam ziyāde itdün.

1171. Geh ez-dīvānegī bendem nihādī

Delülügümde beni buħağuya ħoyduñ.

Geh ez-ferzānegī bendem ħuşādī

Ululuğundan benüm bendümi açduñ.

1172. Çü şod ez-to şikest-i ħod dürüstem

Senden ħırılmış oldu kendi bütünlüğüm.

Ĥaħā kerdem ki ez-to çāre cüstem

Ĥaħā eyledüm ki senden çāre istedüm.

¹⁷³ Bu beyt Enverī'nin *Dīvān-ı Eş'ar* isimli eserinde yer almaktadır.

1173. Çi dānistem ki vaqt-i çāre-sāzī

Çünkü ben bildüm ki çāre düzecek vaqtinde.

Zi ḥān u mān merā āvāre-sāzī

Evümden barḳumdan, şehrümden beni āvāre düzdüñ.

1174. Merā bes būd dāğ-ı bī-naşībī

Baňa yeter idi naşıbsüzlük yaqısı.

Füzün kerdī ber-ān derd-i ğarībī

Ziyāde eyledüñ anuñ üzerine ğarıblık derdini. “Kerdī, bi-kāfi’l-‘ Arabī.”

1175. Çü bāşed cān-güdāzī çāre-sāzīt

Çünkü olduñ cān eridici, bir çāre düzici de ol. “Güdāzī, bi-kāfi’l-‘ Acemī fi hā.”

Ma’ āza’llāh çü bāşed cān-güdāzīt

Allāha şıgınuruz. Çünkü cān eridici olduñ. “Güdāzīt, bi-kāfi’l-‘ Acemī fi hā.”

1176. Me-nih der-reh diĝer dām-ı firībīm

Ḳoma yolumuñ içinde daĝı aldanmaḳluḳ tuzaĝını.

Me-yefgen seng ber-cām-ı şekībīm

Ṭaş bıraḳma benüm şabr idici cām gibi olan ḳalbüme.

1177. Dihī va’ de k’ez-ın pes kām-yābī

Va’ de virdüñ idi bundan şoñra murādını bulursun. “K’ez-ın u kām, bi-kāfi’l-‘ Arabī fi hā.”

V’ez-ān ārām çı sān ārām yābī

Ol rāḫatlükden [86^b] nenüñ gibi sen rāḫat buldurursın.

1178. Bedīn va’ de be-ĝāyet telḫ-kāmem

Bu va‘deden gāyetde benüm dimāğum acıdur. “**Telḥ-kāmem**, bi-kāfi’l-
‘Arabi.”¹⁷⁴

Velī ger baḥtem in bāşed çı dānem

Velākin eger benüm baḥtum bu olduysa ne bileyüm?

1179. Züleyḥā bā-felek in güft ü gü dāşt

Züleyḥā felek ile bu güft ü gūyı tıtdı.

Ki ān ber-dāşt rā āmed fūrū dāşt

Anı yüksek tıtmaklıḡ ile geldi, aşığa tıtdı.

1180. Ber-āmed bāng-ı reh-dānān be-ta‘ cīl

Geldiler yol bilicilerün şadāsı ta‘ cīl ile.

Ki inek şehr-i Mışr u sāhil-i Nīl

Buncağız Mışr şehridür ve Nīl kenārıdur.

1181. Hezārān ten süvāre bā-piyāde

Niçe biñ atlu yaya ile bile.

Ḥurūşān ber-leb-i Nīl istāde

Ḥareket iderek Nīl kenārı üzere dikildiler.

1182. ‘Azīz-i Mışr rā der-ḥaḡ-güzārī

‘Azīz-i Mışr ḥaḡ-güzārılıḡda.

Be-kef behr-i nişārān-ı ‘amārī

Şaçı için eli tolu idi ol taḥt-ı revān¹⁷⁵a. Ya‘ nī güveygüler aḡçe şaçarlar gelinün başına ḡoçı ile geldüḡi vaḡtde dimekdür.

1183. Ṭabaḡḥā-yı zer ez-zerr ü direm pür

¹⁷⁴ “‘Arabi” ifadesi yazmada “‘Acemi” şeklindedir.

¹⁷⁵ Yazmada “taḥte revān” şeklindedir.

Altundan abaqlar, altundan, gmden olu.

abakh-y dger ez-gevher  dr

Bir gyry abaqlar cevhirden [ve] incden olu.

1184. Gher-rzn ber-o hib-nirn

Anun zerine cevhir aıclar hib-nirlar.

 ber-arf- emen ber-gone brn

emenn arfy zerine, gone zerine yaduruclardur.

1185. Zi bes kefh zer  gevher fen od

o eller altuny, cevhiri aıc oldu.

‘Amr der-zer  gevher nihn od

Taht- revn¹⁷⁶ altun ile cevhirn iine gizlenr oldu.

1186. Ne m med zi gevher-rz merdm

Gelmedi hlkun cevhir dkicilgnden.

Der-n reh merkebn r ber-zemn sm

Ol yol iinde atlarun yir zerine [87^a] trnağı gelmedi.

1187.  get smm-i esb te-efgen

nki atun trnağı te kparıc oldu. “Get, bi-kf’l-‘Acem.”

Zi la‘ u na‘ bd seng  hen

Na‘ li la‘ lden idi, ol yolun taı da demrden idi.

1188. Heme afh keide ml-der-ml

Cmle drder bin adım aflar ekilmi idi. **Lafz- ml**, gze srme ekdkleri nesne ve cerrhlar cirhatn midrn bilmek in isti‘ ml itdkleri demrden ve gyryndan olan letleri ve bunlara bezer ne var ise ve sl- fersadur ki Knn-

¹⁷⁶ Yazmada “tahte revn” eklindedir.

Edebde dir. Der-zemîn miqdâr se-hezâr k'ezest dimiş. Tercemân-ı Şihâh u Kenzü'l-Lügatda miqdâr-ı yek teh-i başar dimiş ve ba'zılar dört biñ haṭve dimişler. Bir fersaḥ on iki biñ adımdur. Mîl, şülüs-i fersaḥ olıcaḥ dört biñ haṭve şahîh olur. Qâmüs-ı Muḥîṭ şâhibi el-mîlu mi'etu elf uşbu' illâ erba'atu âlâf uşbu'. Ya'nî toḡsan altı biñ parmaḡdur diyü taḥḳîḳ itmişdür. Ve ba'zılar, ba'z-ı yirlerde nişân için dikdükleri yüksek 'alâmet ma'nâsınadur dimişler.

Nişâr efşân güzeştend ez-leb-i Nîl

Şacı saçmaḳluḡla geçdiler Nîl kenârından.

1189. Be-Nîl ender şod ez-dürhâ-yı şâhî

Nîl içinde pâdişâhluḡ incüleri oldu.

Çü pür gevher şadef her gûş-ı mâhî

Ṭolu cevâhir oldu her balıḡuñ ḳulaḡınuñ şadefi. Bunda teşbîh vardur, balıḡuñ ḳulaḡını şadefe. “Gûş, bi-kâfi'l-'Acemî.”

1190. Şod ez-bezl-i direm rîzân bisyâr

Ġuruş dökicileruñ bezlinden çok oldu.

Nehengeş nîz çün mâhî direm-vâr

Timsâh¹⁷⁷ balıḡı daḡı ay gibi direm şâhibi.

1191. Bedîn ârâyiş-i şâhâne [87^b] reftend

Bu tezyîn ile pâdişâhâne gitdiler.

Be-devlet sūy-ı devlet-ḡâne reftend

Devlet ile devlet-ḡâne cānibine gitdiler.

1192. Sarāyî belki der-dünyâ behiştî

Bir sarāy idi ki belki dünyâ cenneti idi.

Zi ferşeş mâh-ı ḡiştî mihr-i ḡiştî

¹⁷⁷ Yazmada “timsâh” şeklindedir.

Ol sarāyuñ döşemesi bir kerpiçi aydan, bir kerpiçi güneşden idi.

1193. Der-ān devlet-serā tahtı nihāde

Ol devlet-sarāyında bir taht kurulmuş idi.

Be-zībāyī zi her tahtı ziyāde

Zībālükden her tahtdan ziyāde idi.

1194. Der-o borde be-kār üstād-ı zer-kār

Ol tahtuñ içinde iletmiş idi altun işleyici işini.

Pey-i gevher-feşānī zer be-ḡar-vār

Cevāhir saçıcılık için altunı yük ile iletmiş idi.

1195. Be-pāy-ı taht zer-mehdeş resāndend

Ol Züleyḡānuñ tahtınuñ ayağına altun döşeme yetiştürmüşler idi. Ya‘nī şoñ şırmadan kālīçeler döşemişler idi.

Güher-vāreş be-taht-ı zer nişāndend

Cevāhir gibi tahta altunlar saçmışlardır.

1196. Velī cāneş zi dāğ-ı dil ne-reste

Velākin Züleyḡānuñ cānı gönül yakısından kırtulmamışdı.

Ez-ān zer būd der-āteş nişeste

Ol altundan olan cānı āteş içinde oturmuşdı. “**Āteşden murād**, Züleyḡānuñ vücūdı idi.”

1197. Muraşsa‘ tēc ber-farķeş nihādend

Müzeyyen tēcı anuñ tepesine kıdılar.

Miyān-ı taht u tēcēş cilve dādend

Anuñ tahtı ile tēcınuñ ortasında cilve eylediler.

1198. Velākin būd ez-ān tēc-ı girān-seng

Velâkin ağır taşlı tâcdan idi. “**Girân**, bi-kâfi’l-‘ Acemî.”

Be-zîr-i kûh ez-bâr-ı dil-i teng

Göñül yükünden olan dağın altında tâcı başına dar idi. “**Kûh**, bi-kâfi’l-‘ Arabî.”

1199. **Feşândendeş be-târik gevher enbûh**

“**Enbûh**, gür dimekdür. Galebe ma’ nâsına ve keşret ve bol ve giñ ma’ nâlarına isti’ mâl olunur.” Ol tâcuñ dilimine çok [88^a] cevâhir saçdılar.

Velî bûd o bored bârân-ı endûh

Velâkin ol Züleyhâ iledici idi guşsa yağmurını.

1200. **Zi gevherhâ ki bordî hûr ez-ân reşk**

Anuñ cevâhirlerinden hürî kızları hâsed ilterlerdi. Ya’ nî hâsed eylerlerdi.

Be-çeşmeş der-ne-yâmed cüz dür-i eşk

Ol Züleyhânuñ gözine incü gelmezdi gözyaşınıñ incüsünüñ gayrı. Lafz-ı dürr-i eşkde olan teşdîd, vezn içündür.

1201. **Kesî k’eş dil zi hicrân laht lahtest**

Bir kimesnenüñ ki gönli ayrılığdan pâre pâre olmaqlık çekmişdür. **Lafz-ı laht laht**, pâre pâre dimekdür.

Esedî

[Fe’ ülün/ Fe’ ülün/ Fe’ ülün/ Fe’ ül]

Zedî ber-zemîn ser-be-pîş-i dıraht

Hemî tâ be-kerdî sereş laht laht¹⁷⁸

Zi yek bahtîst ger mâ’ il be-tahtest

¹⁷⁸ Bu beyt Esedî-i Tûsî’nin *Gerşâsbnâme* adlı mesnevîsinde yer almaktadır.

Bir direkdür eger tahta mâyil oldıysa. Ya‘nî Yûsufdan ayrılığı eger taht üzerinde oturduysa da ol hicrân qalbinde bir direkdür dimekdür.

1202. Der-ân meydân ki rā bāşed ser-i tâc

Ol dünyâ meydânında kimüñ başında tâc oldı. “**Ki rā**, bi-kâfi’l-‘Arabî.”

Ki şad ser mî reved ân cā be-tārâc

Ki yüz dâne baş yağmaya gitmedükçe tâc geyemez kimesne.

1203. Çü çeşm ez-eşk-i nevmîdî buved pür

Çünki nâ-ümîdsüzlük yaşından Züleyhânuñ gözi tolu oldı.

Kücā bāşed der¹⁷⁹-i güncâyî-i dür

Ya‘nî nerede oldı incü hazînesinüñ qapusu. Ya‘nî ancak Züleyhânuñ gözi oldı dimekdür. “**Güncâyî**, bi-kâfi’l-‘Acemî.”

‘Ömr-i Güzerâniden-i Züleyhâ Der-Müfârekat-ı Yûsuf ‘Aleyhi’s-Selâm u Telehhüf ü Te’essüf Ber-Ân Mede’l-Leyâlî V’el-Eyyâm. Bu sûrh, Züleyhâ Yûsufdan müfârekatında ‘ömr geçürüb gice ve gündüzler müddetince telehhüf ve te’essüfüñ beyânındadır.

1204. Çü dil bā-dil-berî ārām gired

Çünki gönül bir dil-ber ile rāhatlük tıtdı.

[88^b]

Zi vaşl-ı dıgerî key kām gired

Ğayrınıñ vaşlı ile qaçan murād tıtdı. Ya‘nî tıtmadı. “**Kām**, bi-kâfi’l-‘Arabî.”

1205. Kücā pervâne¹⁸⁰ pered sūy-ı hürşid

Nerede pervâne uçar güneş cānibine?

Çü bāşed sūy-ı şem‘ eş rüy-ı ümmîd

¹⁷⁹ Yazmada “der-i o” şeklindedir.

¹⁸⁰ Yazmada “pervāz” şeklindedir.

Çünkü mûm cânibine oldu ümîdinüñ yüzi.

1206. Nehî şad-deste reyhân pîş-i bülbül

Bülbülün öñine yüz tutam feslegen kosañ.

Ne-ḥâhed ḥâṭıreş cüz nükhet-i gül

Gelmedi anuñ ḥâṭırına gülün rāyihâsınuñ ğayrı.

1207. Zi mihr âteş çü der-nîlüfer üfted

Güneşden çünkü âteş nîlüfer üzerine düşdi. Nîlüferden murâd, Yûsuf ‘aleyhi’s-selâmdur.

Temâşâ-yı meheş key der-ḥor üfted

Ayı temâşâ itmek kaçan güneşden düşer. Ya‘nî güneş ayı temâşâ eylemez belki ay güneşi temâşâ eyler.

1208. Çü ḥâhed teşne-cânî şerbet-i âb

Çünkü şusuz cânı bir içüm şu istedi.

Ne-yefted sūd-mendeş şekker-i nâb

Düşmedi fâ’ideli aña şâfi şeker şerbeti.

1209. Züleyhâ râ der-ân ferḥunde menzil

Züleyhâ için kuttlu menziline.

Heme esbâb-ı haşmet bûd ḥâşıl

Cümle ‘azamet sebepleri ḥâşıl idi.

1210. Ğulâmî bûd pîş-i o ‘Azîzeş

Bir ğulâmı idi Züleyhânuñ yüzi öñinde ‘Azîz-i Mısr.

Ne-bûd ez-mâl u zer kem hiç çizeş

Mâlından, altundan hiçbir şey az olmamış idi. Ya‘nî çok idi. “**Kem**, bi-kâfi’l-‘Arabî.”

1211. Perestârân-ı gül-büy-ı gül-endâm

Gül қоһулй қызлар [ve] гүл-ендәмлі сәрийелер.

Perestāriş rā bī-şabr u ārām

Қуллуқ итмеде шабрсуз, рāһатсуз идилер.

1212. Kenīzān-ı dil-āşub-ı dil-ārāy

Гөнүл фитнеси [ve] гөнүл тезын идичи қызлар.

Pey-i hıdmetgeri ninşeste ez-pāy

Ҳидмет итмек ичүн отурмамıшлардуз аяқдан. Ya^ç nī аяғ үзере ие қавşурлар иди.

1213. Ğulāmān-ı қаşab-püş-ı kemer-bend

[89^a]

Қамıш кумāшын геуичи ве кеме қушағын қушанıcı оғланлар.

Zi ser-tā-pāy şirīn çün ney-i қand

Баşдан аяға дек татлудуз шекер камıшы геби.

1214. Siyeh-fāmān ez-^ç anber sirişte

Сийех реңгүлер ^ç анберден уоғрулмıшлардуз.

Zi şehvet pāk-dāmen çün firişte

Şehvetden pāk dāmenlerdür firişte геби. Бу beyтден муrād ҳādимлердүз.

1215. Muқimān-ı ҳarīm [bā]-pāk-bāzī

Ҳаремлерүн муқимлеридүз пāk иштейчилүк ие.

Eminān-ı ҳarem der-kār-sāzī

Ҳаремлерүн еминлеридүз иш дүзичилүк ие.

1216. Zi ҳātūnān-ı Mışrī hem-nişinān

Мıшра мeнсүб олан ҳātүнлар ие биле отуричлардуз.

Be-ra^ç nāyī vü ҳübī nāzeninān

Güzellük ile, hūblük ile nāz idicilerdür.

1217. Heme hem-ķāmet ü hem-zād bā-o

Cümlesi bile ķā'im olucılardur dağı ikizdürler. Ya' nī bir yaşdadurlar.

Zi zevķ-i hem-niřinī řād bā-o

Bile oturıcılık zevķiyle anuñla mesrūrlardur. **Lafz-ı hem-niřinī**, Deřiře řāhibi bile oturıcı diyü nađl itmişdür.

1218. Züleyhā bā-heme der-şuffe-i yār

Züleyhā cümlesinde yārluđ şuffesinde idi.

Ki yeksān bāřed ān cā yār u ađyār

Bir oldı ol yirde yār u ađyār.

1219. Bisāt-ı ĥurremī efgende būdī

Sürür döşemesini birağmış idi.

Derūn pür-ĥūn u leb pür-ĥande būdī

Derūnı tolu ķan idi, dudađı da tolu gülmek idi.

1220. Be-zāhir bā-heme güft ü şinev dāřt

Zāhirde cümlesine işitmek [ve] söylemek tıtdı.

Velī dil cāy-ı dīger der-girev dāřt

Velākin göñlini bu yirūñ ġayrıda rehn tıtmıř idi.

1221. Lebeř bā-ĥalķ der-güftār mī būd

Anuñ dudağı ĥalķ ile söyleşmekde idi.

Velī cān u dileř bā-yār mī būd

Velākin cānı [ve] göñli yār ile [i]di.

1222. Ez-ān yārī k'ez-ān der-řādī vū ġam

Sürürü da ğamı da ol dostından idi. “K’ez-ān, bi-kāfi’l-‘Arabī.” [89^b] Ya‘nī murād, Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmdur.

Ne-būdeş bā-kesī peyvend-i muḥkem

Bunlarla şohbeti şüretā ca‘lī idi. Muḥkem bağlanmış olmamış idi.

1223. Be-şüret būd bā-merdüm nişeste

Şüretde idi ḥalk ile oturması.

Be-ma‘nī ez-heme ḥātır güsiste

Ma‘nāda cümleden ḥātır üzülmüş idi.

1224. Zi vaqt-i şubḥ tā şeb kāreş in būd

Şabāḥ vaqtinden tā aḥşama daḡ işi böyle idi.

Miyān-ı düstān geh dāreş in būd

Dostlaruñ ortasında vaqt tutması böyle idi.

1225. Çü şeb ber-çihre müşgīn perde bestī

Çünkü gice çihresi üzerine siyāḥ perde bağlar idi.

Çü meh der-perdeş tenhā nişestī

Ay gibi perde içinde tenhāca otururdu. Ya‘nī çok çok yanına ‘Azīz-i Mısrı getürmezdi geldügi vaqtde izniyle gelürdi.

1226. Ḥayāl-i düst rā der ḥalvet-i rāz

Dostuñ ḥayāliyle rāz ḥalveti içinde.

Nişāndī tā seḥer ber-mesned-i nāz

Dikilür idi tā seḥer vaqtine dek nāz dayanacaḡ yirine.

1227. Be-zānū-yı edeb binşestiyeş piş

Edeb dizinüñ üstinde otururlar idi öñinde.

Be-‘arz-ı o resānīdī ḡam-ı ḥiş

Aña ‘arz yetişdirürlerdi kendi ğamunı.

1228. Zi-nāle çeng-i miḥnet sāz kerdī

Nāleden miḥnet çengini düzmeklük eylerdi.

Sürūd-ı bī-ḥodī āġāz kerdī

Bī-ḥodsüzlük ırlamasını ibtidā eylerdi.

1229. Bedo ğüftī ki ey maḳşūd-ı cānem

Aña dirdi ki: İy cānumuñ maḳşūdı!

Be-Mıṣr ez-ḥ’işten dādī nişānem

Mıṣrda kendinden virdüñ idi baña bir nişān. Ya‘nī ben ‘Azīz-i Mıṣrum beni Mıṣrda bulursun didüñ idi. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selām.

1230. “‘Azīz-i Mıṣr ğüftī ḥ’iş rā nām”

‘Azīz-i Mıṣr didüñ idi kendüñ için adını.”

‘Azīz¹⁸¹-i rūziyet bādā ser-[e]ncām

Senüñ rızḳuñuñ ‘izzetiyle olsun işümüñ āḫiri.

1231. Be-farḳam tāc-ı ‘izzet ez-‘azizīt

Benüm başumdaki ‘izzet senüñ ‘azizüñdendir. Ya‘nī [90^a] senüñ ‘izzetindendir.

Be-rüy āṣār-ı devlet ez-kenizīt

Anuñ üzerine devlet eşerleri saña cāriye olmaḳdandır.

1232. Be-Mıṣr imrüz mehcūr u ğarībem

Mıṣr şehrinde bugünkü gün mehcūr ve ğarībüm.

Zi iḳbāl-i vişālet bī-naşībem

¹⁸¹ Yazmada “‘Azizi” şeklindedir.

Senüñ vişālünüñ iqbālinden naşıbsüzüm.

1233. Ne-dānem tā-be-key sūzem bedīn dāğ

Bilmem kaçana dağ ben yaqarum bu dāğı.

Çerāğ-ı miḥnet efrūzem bedīn dāğ

Miḥnet çerāğını şu‘lelendürürüm bu ‘ışk yaqısı ile.

1234. Beyā vü revnağ-ı bāğ-ı dilem bāş

Gel, benüm gönümün bāğınıñ revnağı ol.

Be-vuşlat merhem-i dāğ-ı dilem bāş

Vaşluñ ile benüm gönümün dāğına merhem ol.

1235. Be-nevmīdī keşīd ez-‘ışk kārem

Ümīdsüzlük çekdi ‘ışkuñdan benüm işüm. Ya‘nī nā-ümīd oldum dimekdür.
“**Kārem**, bi-kāfi’l-‘Arabī.”

Sürüş-ı gayb kerd ümmīd-vārem

Gayb melegi beni ümīd şāhibi eyledi. Ya‘nī Züleyhā, ‘Azīz-i Mısrı gördükde kendüyi qatl itmek için ḥançer çekdükde hātifden bir nidā geldi ki: “Yā Züleyhā ‘Azīz-i Mısrı bunuñla bulursun, elini ḥançerden çek!” dinildükde ḥançerden elini çekdi de ümīd şāhibi oldı.

1236. Bedān ümmīdem eknün zinde mānde

Hātif-i gaybuñ şadāsıyla şimdi ben diri oldum.

Zi dāmen gerd-i nevmīdī feşānde

Etegümden nā-ümīdlük tozunı dökmüşümdür. “**Gerd**, bi-kāfi’l-‘Acemī.”

1237. Be-nürī k’ez cemālet ber-dilem tāft

Bir nūr senüñ cemālünden benüm gönüm üzerinde şu‘lelendi.

Yaqīn dānem ki āḥir ḥāhemet yāft

Yaqīn bilürüm ki āḥirü’l-emr seni bulmaqluğ isterüm.

1238. **Zi şevket gerçi hün-bārest çeşmem**

Senüñ şevküñden egerçi kan yağdurıcıdur benüm gözüm.

Be-süy-1 şeş cihet çārest çeşmem

Altı cihet cānibinedür benüm gözüm.

1239. **Hoşā vaqtı ki ez-rāhī ber-āyī**

Ne güzel vaqtdür ol vaqt ki bir yoldan gelürsün.

[90^b]

Be-burc-1 dīde çün māhī der-āyī

Gözümüñ burcında ay gibi gelürsün.

1240. **Çü dīdār-1 to bīnem nīst kerdem**

Çünkü senüñ dīdāruñı ben görürüm, yoğ olurum. “**Kerdem**, bi-kāfi’l-‘ Arabī.”

Bisāṭ-1 hestī-i ḥod der-neverdem

Kendi varluğum döşemesini devişürdüm.

1241. **Konem ser-rişte-i pindār-1 ḥod güm**

Kendi begenmeklük ipinüñ ucını zāyi‘ eyledüm.

Şevem ez-bī-ḥodī der-kār-1 ḥod güm

Ben ‘aqlsuzluğdan kendi işümde zāyi‘ oldum. “**Güm**, bi-kāfi’l-‘ Acemī fi hā.”

1242. **Merā dīger be-cāy-1 men ne-bīnī**

Beni bir dağı yirümde göremezsın.

Çü cān āy[i] be-cāy-1 men nişinī

Cān gibi gelürsün benüm yirüme, ol kadar sen.

1243. **Nehem yek-sū ḥayāl-i mā vü men rā**

Ḳodum bir cānibe bizlük, benlük ḥayālını.

“Torā yābem çü cüyem ḥışten rā”

Seni bulurum, çünkü kendümi isterüm.

1244. “Toy[i] ez-her dü-‘ âlem ârzüem”

Sensin her iki ‘ âlemde benüm ârzüm.

“Torā çün yâftem ez-dîger çi güyem

Çünkü seni bulurum, gayrıdan ben ne isterüm?

1245. **Seher kerdî bedîn güftâr şeb rā**

Şabâh eylerdi bu söz ile giçe. “**Kerdî**, bi-kāfi’l-‘ Arabî.”

Ne bestî z’in suhen tâ-rüz leb rā

Bağlamazdı bu sözden tâ gündüze dek dudağını. “Ya‘nî kendü kendüsine söylerdi dimekdür.”

1246. **Çü bād-ı şubh cüsten kerdî âgâz**

Çünkü şabâh rüzgârı ibtidâ eylemek istedi. “**Kerdî**, bi-kāfi’l-‘ Arabî.”

Ber-âyîn-i diger¹⁸² kerdî semen-sâz

Bir gayri üslûb üzerine sen eylersin söz düzicilük.

1247. **Hemî güftî ki ey bād-ı seher-ḥîz**

Sen dirsın ki: İy seher rüzgârı, kalk!

Şemîm-i müşg der-ceyb-i semen-bîz

Misk râyıhasını yâsemen yakısı içine ala.

1248. **Temâşâgâh-ı serv ü süsen ârây**

Serv [ve] süsenüñ temâşâgâhına tezyîn eylersin.

Zi sünbül ca‘ d-ter ber-rüy-ı gül-sây

¹⁸² Yazmada “dîger” şeklindedir.

Sünbül den ziyâde zülfini gülüñ yüzi üzerine düz. **Lafz-ı ca'd**, kıvırcuk ma' nâsinadur diyü Sürürî Efendi H'âce¹⁸³ Hâfızuñ Dîvânını şerhinde naql eylemişdür.

1249. Be-şâh ez-berg [91^a] cünbânî celâcil

Dallarda yaprakdan hareket itdürürsin çalpâreñi.

Şeved rakşân-ı dıraht pây-der-gil

Ağaç rakş idici olur, ayağı çamur içindedür. “**Gil**, bi-kâfi'l-^c Acemî.”

1250. Be-ma' şükân berî peygâm-ı 'âşık

Ma' şüklara iletürsin 'âşıklarauñ haberini.

Bedîn cünbiş dihi ârâm 'âşık

Bu hareket ile virürsin 'âşıka râhatlık.

1251. Zi dil-dârân nevâziş-nâme ârî

Göñül alıcı mañbüblardan oñsayıcı nâme getürürsin.

Konî gam-didegân râ gam-güsârî

Ğam görıcilere münislük eylersin. “**Gân râ**, bi-kâfi'l-^c Acemî.”

1252. Kes ez-men der-cihân gam-dide ter nîst

Dünyâ içinde kimesne benden ziyâde ğam görıcı yoğdur.

Zi dâğ-ı hicr mâtem-dide ter nîst

Ayrılık yağısından ziyâde mâtem görıcı yoğdur.

1253. Dilem bîmâr şod dil-dârî 'î kon

Göñlüm benüm ğaste oldu bir göñül alıcılık ile.

Ğamam bisyâr şod gam-ğ'ârî 'î kon

¹⁸³ Yazmada “h'âce” şeklindedir.

Ġam ok oldı bir ġam yiyicilük ile.

1254. Be-‘ alem hı menzilgeh ne-bsed

‘ lemde hıbir menzil olmadı.

K’et n c gh u bı-geh reh ne-bsed

Ki senn ol yirde vatli vatsz yolun olmadı. **Lafz-ı ket**, Hind pdiahları oturduğı tahta dirler. “**Ket**, bi-kfi’l-‘ Arabı.”

ems-i Fahri

[Mef‘ iln/ Fe‘ ilatn/ Mef‘ iln/ Fe‘ iln]

adi-i salanat-ı o eger be-Hind be-rind

ehn-ı Hind yek--yek der-ftened ez-ket¹⁸⁴

Ve mutlak pdiahlar tahtına dirler.

Htifi

[Fe‘ ln/ Fe‘ ln/ Fe‘ ln/ Fe‘ l]

Firz-ı ket-i zer-nigre nind

 baht-ı hod ender kenre nind

ıhh-ı ‘Acem hibi ve bal arusı ve bunamı, fertt ma‘ nsına da nal eylemi. Ve Cmi‘ ’l-Frs hibi ve ‘kbetn hyr olsun dimekdr dimi. Kfun fethası ve zammesi cyizdr.

1255. Zi der ver hod buved hen der-yi

apu eger demrden olduysa sen gelrsin.

 der-bendend ez-revzen der-yi

nki [91^b] eger apuyı bağlarlarsa pencereden gelrsn.

¹⁸⁴ Bu beyt *Lgat-i Ni’metu’llh*, s. 411’de u ekildedir:

adi-i salanat-ı o eger be-rind be-Hind

ehn-ı Hind yek--yek der-ftend ez-ket

1256. **Be-baḥṣā ber çü men hem-rāh ü rüyī**

Bağışla benim üzerüme yoldaşluk yüzinden.

Be-kon ez-cānib-i men cüst ü cüyī

Benüm cānibümden cüst ü cüy eyle. Ya' nī aramaqluḡ, taleb itmeklük eyle.

1257. **Der-ā-der dār-ı mülk-i şeh-r-yārān**

Şehr-yārlaruñ mülkinüñ dārına gelürsün.

Berāber taḥtgāh-ı tād-dārān

Berāberlük tād tutıcı pādīşāhlaruñ taḥtına.

1258. **Be-her şeh-rī ḥaber pors ez-meh-i men**

Her şehirde ḥaber su 'āl eyle ay gibi olan maḥbūbundan.

Be-her taḥtī nişān cüy ez-şeh-i men

Her taḥtda nişān iste benim pādīşāhumdan.

1259. **Güzār efgen be-her bāḡ u bahārī**

Geçmeklük bıraḡursun her bāḡ u bahār üzerinde.

Ḳadem nih ber-leb-i her cüy-bārī

Ayaḡını ḡoy her ırmaḡ kenārına.

1260. **Buved ber-ḡarf-ı cüyī z'in tek ü pūy**

Irmaḡuñ ḡarfi üzerinde bu tek ü pū[y] ile olasın.

Be-çeşm āyed torā ān serv-i dil-cüy

Gözine gele senüñ içün ol gönül alıcı maḥbūb.

1261. **Be-şahrā-yı Ḥoten nih ez-kerem-kām**

“**Kerem**, bi-kāfi'l-^c Arabī.” “**Kām**, bi-kāfi'l-^c Arabī.”¹⁸⁵ Ḥoten şahrāsına kereminden adım ḡoy. **Lafz-ı Ḥoten**, bir memleket ismidür. Be-şüret-ḡāne-i Çin ḡir-

¹⁸⁵ ““ Arabī” ifadesi yazmada ““ Acemī” şeklindedir.

ārām, Çin şüret-hānesinde rāhatlūk tut. **Lafz-ı Çin**, bir memleket-i vesī‘a-i meşhûre adıdır. Ta‘rīb idüb Şin dirler. Kāle resūlu’llāh şallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem اطبوالعلم ولو بالصين واني اباہى بكم الامم يوم القيمة ولو بالسقط من المشارق (uṭṭubu’l-‘ilme velev bi’ş-Şin ve innī übāhī bi-kumi’l-ümeme yevme’l-kıyāmeti velev bi’s-seḳāṭi mine’l-meşārīḳ) ve büklüm, şiken ma‘nāsınadır. Ve toğrı ma‘nāsına ki rāst ma‘nāya gelür ve çiden lafzından şīğa-i emr ve vaşf-ı terkībīdür. ‘Araḳ-çin ve dāne-çin gibi. ‘Acāyibü’l-Maḥlūḳāt nām kitābda zıkr olunmuş ki Çin, anuñ ḥaşşāsından biri çinī kabḳacaḳlar vardur ki fağfūrī dinilür, fāhirdür. Andan ğayrı bir vilāyetde itmezler. Bu şan‘at-ı bedī‘a anlara maḥşūşdur. Taşāvīr-i [92^a] ğarībe ve nuḳūş-ı ‘acībe anlara müyesser olmuştur. كل ميسر لما خلق له (Kulli müyesserin limā ḥuliḳa lehu)¹⁸⁶ feḥvāsınca ve ḥoş ṭuyūr u eşcār ve ezḥār [u] evrāḳ ve eşmār u iḥtilāf-ı ḥālāt¹⁸⁷ ve eşkāl-i hey‘et¹⁸⁸ üzerine şuver-i insānı ve bedī‘ü’l-manzar ve bedī‘ü’l-müncerr bu vech ile naḳş u zeyn iderler ki hemān nuṭḳa ḥareketi yoḳ. Bu cümle ile nuḳūşda ve taşāvīrde kāmīlü’ş-şinā‘a olan bu deñlü iḳtidāra ḳā’il olmaz. Belki eydürler kāmīl-i muşavver şöyle gerekdür ki sürürdan ve istihzādan ve ḥacīlden dıḥḳ vāḳı‘ olsa bunlaruñ mā-beyninde tefrīḳ ü temyīz gerekdür, intihā.

[Be-şüret-hāne-i Çin ğir ārām]

[Çin nām beldede olan şüret-hānede ḳarār tut.] “Ğir, bi-kāfi’l-‘Acemī.”

1262. Temāşā kon zi rüy-ı o mişālī

Temāşā eyle ol maḥbūbuñ yüzinde bir mişāl.

Be-dām āver be-büy-ı o ğazālī

Ṭuzağa getür ol maḥbūbuñ ḳoḥuşıyla bir āḥūyı.

1263. Çü ğir ü re’y reften z’in diyāret

Çünki gitmeklük fikrini bu diyārdan ṭutarsın.

¹⁸⁶ “Kolaylaştırılan her şey, yaratıldığı gayeye matufdur.” Yazmada orijinal şekli “كل يسر لما خلق له” böyledir.

¹⁸⁷ Yazmada “ḥālāt” şeklindedir.

¹⁸⁸ Yazmada “henī’et” şeklindedir.

Be-her küh u deri ki üfted güzâret

Her tağdan her çapudan düşer senün geçmeklüğün. “**Küh**, bi-kâfi'l-‘ Arabî.”

1264. Eger piş âyedet kebg-i hırāmān

Eger senün önüne gelürse bir şalınıcı keklik.

Be-yād-ı o be-zen desteş be-dāmān

Ol maḥbūbumı hātıra eyle, ol keklüğün etegine elini ur.

1265. Ve ger bīnī be-rāhī kār-vānī

Eger görürseñ yolda bir kār-vān.

Der-o sālār-geşte dil-sitānī

Ol kār-vān içinde ‘asker başı olmışdur gönül alıcılık eyle. **Lafz-ı sālār**, serleşker ü naḥīb ve nā’ib ü ulu ma‘nalarına isti‘ māl olunur ve pādişāhda daḥı dirler. Meşelā sālār-ı Rūm sālār-ı Hind dirler. Rūm pādişāhı ve Hind pādişāhı demek olur. “**Geşte**, bi-kâfi'l-‘ Acemī.”

1266. Be-çeşm-i men be-bīn ān dil-sitān rā

Benüm gözümle gör ol gönül alıcıyı.

Bedīn kişver resān ān kār-vān rā

Bu memlekete yetişdür ol maḥbūbuñ kār-vānını. “**Kişver**, bi-kâfi'l-‘ Arabî.”

[92^b]

1267. Buved k’ān dil-sitān rā çün be-bīnem

Ola ki ol gönül alıcıyı çünki görem. “**K’ān**, bi-kâfi'l-‘ Arabî.”

Gülü ez-gül-bün-i ümmīd-çīnem

Bir gül, ümīd-i gül bağçesinden ben devşürem.

1268. Zi vaqt-i şubḥ tā ḥürşīd-i tābān

Şabāḥ vaqtinden tā şu‘ lesi güneşe dek.

Be-cevlāngāḥ rüz āmed şitābān

Hareket iderek gündüzi getürdüñ ‘acele ile.

1269. Dilî pür-derd ü çeşm-i hün-feşân dâşt

Göñlin tolu derd, gözin kıan yağdurıcılığla tıtaradı.

Be-bād-ı şubh-dem in dāstān dāşt

Şabāh rūzgārına bu hikāyeyi söylerdi.

1270. Çü şod hürşid şem‘-i meclis-i rüz

Çünki güneş gündüzün meclisinün mümü oldı.

Züleyhā hemçü hür şod meclis-efrüz

Züleyhā dağı güneş gibi meclisi şu‘ lelendirici oldı.

1271. Perestārān be-pişeş şaf keşidend¹⁸⁹

Cāriyeler Züleyhānuñ önine şaf çekdiler. Ya‘ nī dizildiler.

Refikān bā-cemāleş āremidend

Refikler Züleyhānuñ cemāliyle rāhat oldılar.

1272. Be-ān şāfi-yi dilān pāk-sine

Ol şāfi gönüllüler, pāk sineler.

Be-cāy āverd resm ü rāh [dīne]

Yine yirine getürdiler yolu [ve] ‘ādeti yine.

1273. Be-her rüz u şebī in būd hāleş

Her günde her gice bu idi hāli.

Bedin āyın güzeştī māh u sāleş

Bu üslüb üzerine geçerdı ayı ve yılı.

1274. Çü der-hāne dil¹⁹⁰-i o teng geştī

¹⁸⁹ Yazmada “keşiden” şeklindedir.

Çünkü hānesinüñ içine ol Züleyhānuñ göñli tar oldı. “Geştī, bi-kāfi’l-‘Acemī.”

Be-‘azm-ı geşt tiz-āheng geştī

Şahrāya ‘azimet tizçecük kaşd iderdi. “Geşt, geştī, bi-kāfi’l-‘Acemī fi hā eyzan.”

1275. Gehī bā-dāğ-ı sine zi_āh u nāle

Gāhice sīnesinde olan dāğdan āh u nāle eylerdi. **Lafz-ı dāğ**, devā ve ‘alāmete ki od ile ādeme ve hayvāna iderler keyy ma‘nāsına ve muṭlaqā nişān ma‘nāsına dağı gelür.

Şems-i Faḫrī

[Mef’ülü/ Fā’ ilātü/ Mefā’ ilü/ Fā’ ilün]

Ber-rān-ı ḫink-i çarḫ nihādest ḫudreteş

Der-gülle-i sitāre bi-keffi’l-ḫaḫīb dāğ

[93^a]

Bī-dāğ-ı ḫükmeş ez-heme ber-ḫaḫṭ-ı istivāst

Ḫürşid rā sipihr be-maşrıḫ ne-dād dāğ

Be-deşt efrāḫtī ḫayme çü lāle

Şahrāda otaḫ ḫurardı lāle gibi.

1276. Ez-ān gül-ruḫ be-lāle rāz güftī

Ol gül yüzlü Züleyhā lāleye sırrını söyledi.

Zi dāğ-ı dil suḫenhā bāz güftī

Göñül yaḫısı[n]dan sözlere girü söyledi.

1277. Gehī çün seyl her vādī be-ta‘ cīl

¹⁹⁰ Yazmada “dilī” şeklindedir.

Gāhice sel gibi her dereye ta'cīl ile giderdi.

Şodi bā-dīde-i giryān sūy-ı Nīl

Ağlar göz ile Nīl cānibine olurdı.

1278. Nihādī der-miyān bā-o ğam-ı h'ış

Ol şahrānuñ ortasına ķordı kendi ğamunı.

Zedi ber-Nīl delķ-i mātem-i h'ış

Nīl şuyınuñ üzerine kendi mātem hırķa¹⁹¹ sını ururdı. Ya' nī kendi kendüyi darb iderdi dimekdür.

1279. Be-ser mī bord ez-īn sān rūzgārī

Başa iltürdi bunuñ gibi rūzgārını. Ya' nī zamānını, vaķtini.

Be-reh mī dāşt çeşm-i intizārī

Yola intizār gözini tıtmış idi.

1280. Ki yāreş ez-kudāmīn reh ber-āyed

Anuñ dostı ķankı yoldan gelür?

Çü hūr tālī' şevd çün meh ber-āyed

Güneş gibi tūlū' idici ay gibi gelür olur.

1281. Beyā Cāmī ki himmet ber-gümārīm

İy Cāmī! Gel himmete işmarlayalum.

Zi Ken' ān māh-ı Ken' ān rā be-yārīm

Ken' ān ikliminden Ken' ān ayı[nı] getürelüm. Ya' nī Yūsufı Mışra getürelüm, **Ken' ān**, vilāyet-i Şāmda bir buķ'a adıdur ki Yūsuf-ı şıddīķ 'aleyhi's-selām anda toĝmuşdur ve Hāzret-i Ya' ķūb 'aleyhi's-şalātu ve's-selām ol buķ'a ķavmine teblīĝ-i risālet itmişdür.

¹⁹¹ Yazmada “hırķa” şeklindedir.

1282. Züleyhâ bâ-dil[i] ümmîd-vârest

Züleyhâ gönîlinden ümîd şâhibidür.

Nazar ber-şâh râ[h]-ı intizârest

Nazarı pâdişâh yoluñ intizârındadır.

1283. Zi had bûgzeşt [93^b] derd-i intizâreş

Haddan geçdi anuñ intizâr derdi.

Devâ-bağşı konîm ez-vaşl-ı yâreş

Aña devâ bağışlamak eyleyelüm anuñ dostınuñ vaşlından.

Āgâz-ı Hased Borden-i İh̄vân u Dür Endâhten-i Yūsuf ‘Aleyhi’s-Selâm Ez-Ken‘ân. Yūsuf ‘aleyhi’s-selâmuñ qarındaşları hased iletmeklüğünüñ ibtidâsında ve Yūsuf ‘aleyhi’s-selâmı Ya‘kûbdan uzak atmaqluğünüñ beyânındadır bu sürh.

1284. Debîr-i h̄âme zi üstâd-ı kühen-zâd

Qalemüñ yazıcısı eski üstâddan toğardı. Ya‘nî yazdı. “Kühen, bi-kâfi’l-‘Arabî.”

Der-în nâme çünîn dâd-ı suhen dâd

Bu kitâb içinde buncılayın hikâye eyledi söz virici. Ya‘nî hikâye idici.

1285. Ki çün Yūsuf be-hübî ser-ber-efrâht

Çünkü Yūsuf ‘aleyhi’s-selâm güzellikle başını çekdi.

Dil¹⁹²-i Ya‘kûb râ meşğûf-i hod sâht

Ya‘kûb ‘aleyhi’s-selâmuñ gönîlini kendüye kaplamış düzdi. Ya‘nî Ya‘kûbuñ gönîlini kendüye harîş kılınmış düzdi dimekdür. Şihâh-ı Cevherî tercemesi olan Vân Kûlî[nda] meşğûf, mîmüñ fetîhi ve ğayn-ı mu‘cemenüñ zammı ve meddiyle maḥabbet-i kâlbi yakmaq. Hâlâ ki ol yakmada lezzet daḥı müşâhede kılına. “Bu şan‘at ile muttaşif olan maḥabbete mübtelâ olınan kimesne” ve ḥasen قد شغفها حبا

¹⁹² Yazmada “dilî” şeklindedir.

(ḳadd şeğafehā ḥubbā)¹⁹³ ḳırā'at idüb anı **باطنہا حبا** (baṭṭanuhā ḥubbā)¹⁹⁴ ile tefsîr itmişdür diyü naḳl eylemişdür, intihâ.

1286. **Be-sân-ı merdümeş der-dîde binşest**

Ya'ḳûb 'aleyhi's-selâmuñ gözünüñ bebegi gibi Ya'ḳûbuñ gözünüñ içinde Yûsuf 'aleyhi's-selâm oturdu.

Zi ferzendân-ı dîger dîde ber-best

Gayrı oğullarından gözünü bağladı. Ya'nî ašlâ anlara maḥabbeti olmadı dimekdür.

1287. **Giriftî bā-vey ān sâñ luṭfhâ piş**

Ḥazret-i Ya'ḳûb, Ḥazret-i Yûsufa ziyâde luṭflar tutdu.

Ki ber-vey reşk-i şân her dem şodî biş

Yûsufuñ üzerine [94^a] ḳarındaşlarınıñ ḥasedi her nefes ziyâde olurdu.

1288. **Dıraḥtî bûd der-şahn-ı sarāyeş**

Bir ağaç idi Ḥazret-i Ya'ḳûbuñ sarâyınıñ meydânında.

Be-sebzî vü ḥoşî behcet fezāyeş

Yeşillük ile, güzelliük ile ḥüsni ziyâde idici idi. Ya'nî günden güne güzellenmekde idi, dimekdür.

1289. **Çü sükkân-ı şavâmi' sebz-püşî**

Şavma'alarınıñ sâkinleri gibi yeşiller geyici idi.

Zi cünbiş tîz vecdî pür ḥurüşî

Anuñ hareketinden keskün vecde gelürdi 'uşşâḳ. Çok hareket itmeklük ile vecd bir şıfatdur ki 'aḳlı zâyî' ider ta'bîri mümkün degüldür. **من لم يذق لم يعرف** (men lem yezuḳ lem ya'rif)¹⁹⁵ ḳabîlindendür.

¹⁹³ "Sevda ateşi bağırını yakmıştır." Yûsuf sûresi 12/30.

¹⁹⁴ "İçini sevgi kapladı."

1290. **Sitāde der-makām-ı istikāmet**

Doğruluk makāmında dikilmiş idi.

Figende ber-zemīn zıll-ı kerāmet

Bırakmış idi yir üzerine kerāmet gölgesini.

1291. **Pey-i tesbīh her bergeş zebānī**

Tesbīh için ol dırahtuñ her bir yaprağı bir dil idi. “**Bergeş**, bi-kāfi’l-‘Acemī.”

Be-nāmized ‘aceb tesbīh h’ānī

Allāhuñ ismi haqqıçün ‘aceb tesbīh okuyıcı idi Yūsuf ‘aleyhi’s-selām.

1292. **Güzeşte şāh ez-īn firūze kāheş**

Yūsufuñ dalı geçmiş idi bu gök köşkten. Ya‘nī hüsni göklere çıkmış idi, demekdür. “**Güzeşte**, bi-kāfi’l-‘Acemī.” “**Kāheş**, bi-kāfi’l-‘Arabī.”

Melā’ik geşte güncişkân-ı şāheş

Melekler anuñ dalınuñ serçeleri olmuş idi. Ya‘nī hüsni medh iderler idi. “**Geşte**, bi-kāfi’l-‘Acemī.” “**Güncişkân**, bi-kāfi’l-‘Arabī.”

1293. **Be-her ferzend k’eş dādī Hudāvend**

Ya‘kūb ‘aleyhi’s-selāmuñ her oğluna peygamberlük virmiş idi. “**Keş**, bi-kāfi’l-‘Arabī.”

Ez-ān hurrem dıraht-ı sidre mānend

Ol peygamberlükden kütlu idi sidre gibi olan ağaç. Sā’ir ağaçlardan kütlu olduğu gibi Hāzret-i Yūsufuñ da peygamberlügi kendi qarındaşları peygamberlüginden efdal idi.

[94^b]

1294. **Hemān-dem tāze şāhī ber-demidī**

¹⁹⁵ “Tatmayan bilmez.”

Ol vaqtda bir t ze bitmiş dal idi.

Ki b -kaddes ber ber ser-keŐdi

AnuŐ boyu ber berl kde baş  ekmiŐ idi. Ya' n  karındaŐları ile ber ber olmuş idi.

1295.  u der-r h-ı bel gat p  nih di

Bel gat yolında ayak  omıŐ idi.

Be-destes z' n 'aŐ -yı sebz d di

AnuŐ eline yeşil 'aŐ yı virmiş idi. Ya' n  Y sufuŐ eline Ya'  ub yeşil 'aŐ  virmiş idi, dimekd r.

1296. Be-c z Y suf ki ez-te'yid bahŐes

Y sufuŐ  ayrıya All huŐ bahŐiŐin n te'yidi.

'AŐ  l yik ne-y med z' n dir htes

'AŐ ya l yik gelmedi ol Ya'  ubuŐ dir htindan.

1297. Nih l-ı b g-ı c n b d o ne-Ő yed

C n b gınuŐ fidanı idi Y sufa l yik olmadı.

Ki b -o Ő h-ı  ub  hem-ber- yed

Ki ol Y suf ile daldan bir 'aŐ  bile gele. Ya' n  d ny  'aŐ sı aŐa l yik olmadı. Belki cennet 'aŐ sı geldi dimekd r. **Lafz-ı  ub **, kesilmiş a a   ve  uru a a  . F zıl-ı muŐakkik Da  yiku'l-Őa  yıkda b yle taŐkik eylemişler ki yonilub d zeld kden Ő nra kesilmiş a aca  ub dirler. Niteki bu beytden z hird r.

Beyt

[Ahreb]

 ub-ı hasis r  egeres terbit koni

C yi resed ki b se ki h srev n Şeved

Dikene ki 'Acem[ler]  ub dirler. Diken n urdı diyicek yirde  ub-zed dirler.

Beyt

[Fe'ülün/ Fe'ülün/ Fe'ülün/ Fe'ül]

Siyeh mār gūrā ser-āyed be-kūb

Zi sūrāḥ pīçān şevēd sūy-ı çüb¹⁹⁶

Elde getürdüklerine deste çüb dirler. Destede olan hā iḥtişāş içündür. Aşlı çüb-ı destdür, izāfetle 'alem olıcaḡ şüret-i terkīb taḡyir olınub muzāfun ileyh taḡdīm olınmışdur. Çār-çübe ki Türkī dilde aña [95^a] çerçeve dirler. Çār-çübeden mürekkebdür, āḡirındaḡı hā ma' nā-yı 'āmm terkībinden ma' nā-yı ḡāşş-'alemīye naḡl içündür dimişler ve **lafz-ı hem-ber**, hem-tā ma'nāsına. **Hem-tā**, yekdiş, nazir ma'nāsınadır.

1298. Şebī pinhān zi iḡvān bā-peder ḡüft

Gizlüce bir gice çarındaşlarından bābāsına didi.

Ki ey bāzū-yı tīḡet bā-zafer cüft

İy peder! Senüñ kılıc gibi olan bāzūñ nuşrete cüft olsun. **Lafz-ı bāzū**, bā'-i 'Arabiyle ḡol, 'azd ma'nāsına. Ni'metî ve ḡuvvet ve ḡulaç ma'nāsına daḡı naḡl eylemiş ve dīvār şıvası. Lākin bunda ḡol ma'nāsına olmaḡ rüşendür.

1299. Du' ā kon tā kefil-i kār [u] kiştem

Du' ā ile tā benüm işüme kefil olsun. "**Kiştem**, bi-kāfi'l-'Arabî."¹⁹⁷

Be-rüyāned 'aşāyī ez-behiştem

Bitsün 'aşāya bir 'aşā baña cennetden. "Ya' nī baña cennetden bir 'aşā gelsün dimekdür."

1300. Ki ez-'ahd-i civānī tā be-pirī

Ki yigitlügümüñ zamānından tā ḡocayıncaya daḡ.

¹⁹⁶ Bu beyt Firdevsî'nin *Şāhnāme* adlı mesnevîsinde yer almaktadır.

¹⁹⁷ "'Arabî" ifadesi yazmada "'Acemî"' şeklindedir.

Koned her cā ki üftem dest-girī

Her nerede ki ben düşdüm el tütücülüğ eyleye.

1301. Dihed der-cilvegāh-ı ceng ü bāzī

Benüm harekātümde ceng-bāzluğ vire.

Merā ber-her birāder ser-firāzī

Beni her birāderimüñ üzerine baş olıcağ vire.

1302. Peder rüy-ı tazarru' der-Ḥudā kerd

Bābāsı tazarru' yüzini Ḥudā kapısına eyledi. Ya' nī kıbleye teveccüh eyledi dimekdür. “**Kerd**, bi-kāfi'l-' Arabī.”

Berāy-ı hātır-ı Yūsuf du' ā kerd

Yūsufuñ hātırı içün du' ā eyledi.

1303. Resīd ez-sidre peyk-i mülk-i sermed

Sidre-i Müntehādan ebedī mülkinüñ şatırı yetişdi. Ya' nī cennetden dimekdür.

'Aşā¹⁹⁸-yı sebz der-dest ez-zeberced

Bir yeşil 'aşā zebercedden elinde. Ya' nī Allāh Te'ālā zebercedden bir 'aşā gönderdi Yūsufa.

1304. Ne-zaḥm-ı tīşe-i eyyām dīde

Günlerüñ keserinüñ zaḥmını görmemiş idi.

Ne-renc-i erre-i devrān keşide

Daḥı devrān bıçqısınıñ rencini çekmemiş idi. [95^b] Ya' nī keser ile, bıçğı ile dünyā 'aşāsı gibi yapılmış degül idi. Ya' nī cennetden çıkmış idi dimekdür.

1305. Ḳavī-ḳuvvet girān-ḳıymet sebük-seng

¹⁹⁸ Yazmada “‘aşāyī” şeklindedir.

Ol ‘aşānuñ kuvveti kavî idi, kıymeti ağır, bahālu idi, taşları yeyñi idi. “**Girān**, bi-kāfi’l-‘Acemī.”

Ne-yālūde zi neng-i revġan ü reng

Ālūde olmamış idi yağ, rengin ‘ār ile. **Lafz-ı revġan**, Fārsīde muṭlaqā yağdur. İsm-i ‘āmmdur, hayvānātdan ve daġı nebātātdan hāşıl olana dirler. ‘Arabīde hayvānātdan olana semen dirler ve hayvānātdan ve nebātātdan olana dühn dirler.

1306. Peyām-āverd k’in fażl-ı İlāhīst

Ĥaber getürdi ki bu ‘aşā Allāhuñ ihsānidur.

Sütün-ı bārgāh-ı pādīşāhīst

Pādīşāh otaġınuñ diregidür. Ya‘ nī otaġdan murād cennetdür.

1307. Çü şod Yūsuf ez-ān tuĥfe kavî dest

Çünkü Yūsuf ol ‘aşā tuĥfesinden eli kavî oldı.

Zi ĥasret ĥāsīdān rā püşt bişkest

Ol ĥāsīd olan qarındaşlarınuñ arġası kırıldı. Ya‘ nī i‘ vicāc oldı dimekdür.

1308. Ber-işān ān ‘aşā ez-dest-i hestī

Anlarıñ ġatında ol ‘aşā varluġ elinden.

Girān-ter āmed ez-şad çüb-destī

Ziyāde ağır geldi yüz dāne eli ‘aşādan.

1309. Be-ĥod bestend her yek z’ān ĥayālī

Kendinde baġladılar her birisi ol ‘aşādan bir ĥayāl.

Nişāndend ez-ĥased der-dil nihālī

Dikdiler ĥasedden gönüllerinüñ içinde bir fidan.

1310. Zi evvel ṭab‘ rā z’ān zindeġi dād

Evvelden ṭabī‘ atine ol dirlüġi virdi.

Velī āĥir ber-i şermendeġi dād

Velâkin âhirü'l-emr utanmaqluğı virdi.

H'âb Diden-i Yûsuf 'Aleyhi's-Selâm Râ Ki Âf-Tâb u Mâh u Yâzdeh Sitâre Vey Râ Secde Mî Berend. Yûsuf 'aleyhi's-selâma güneş ve ay ve on bir yıldız secde iletüb **Ve Şeniden-i [96^a] İhvân Ān Râ vü Ziyâdet Şoden-i Hased-i İşân.** Ve dağı qarındaşları işidüb anlar içün ziyâde olmaqluğ beyânındadır bu sürh.

1311. Hoş ân k'ez bend-i şüret bâz reste

Ne güzel kimesnedür ol kimesne ki şüret kaydından girü kırtulmuşdur. “K'ez, bi-kâfi'l- Arabî.”

Zi sihr-i çeşm-bendân çeşm beste

Göz kaydınıñ sihrinden ol gözini bağlamışdur.

1312. Dileş bîdâr u çeşmeş der-şeker h'âb

Gönlü uyanuğdur, gözi şeker uyhusındadır.

Ne-dide kes çünin bîdâr der-h'âb

Görmemişdür kimesne buncılayın uyanıqluğı uyhu içinde.

1313. Be-püşide zi nâ-pâyende dide

Örtmiş idi ayak tutmamadan gözünü. Ya'nî gözi görmez dimekdür.

Velî püşide-i âyende dide

Velâkin örtmiş idi gelmeklüğini gözünü. “Āyende, feth-i yâ ile gelici ma'nâsınadır.”

1314. Şebî Yûsuf be-piş-i çeşm-i Ya'küb

Bir gice Yûsuf 'aleyhi's-selâm Ya'küb[un] gözünüñ öninde.

Ki piş-i o çü çeşmeş bûd maħbûb

Ki Ya'kübun öninde Ya'kübun gözi gibi maħbûb idi.

1315. Be-h'âb-ı hoş nihâde ser-be-bâlîn

Güzel uyhu ile başını yaşduğa kıomış idi.

Be-ḥande la‘l-nūşin kerd şîrîn

Gülmeklük ile ol la‘l yiyici tudağını tatlu eylemiş idi.

1316. Zi şîrîn-ḥande ān la‘l-i şeker-ḥand

Tatlu gülmeklük ile ol la‘l gibi olan tudağ şeker çiyneyicidir.

Be-dil-Ya‘kūb rā şūrî der-efgend

Ya‘kūbuñ gönline bir ‘ışk bırağdı.

1317. Çü Yūsuf nergis-i sîr-āb büğşād

Çünkü Yūsuf şuya ғанmış nergise beñzeyen gözini açdı. **Lafz-ı nergis**, kesr-i kâf-ı ‘Acem ile meşhūr çiçekdür ki maḥbūbuñ gözlerin aña teşbîh iderler. Ve rāyiḥasınuñ dimāğa ğāyetde nef‘i vardır. Ḥakīm Cālīnūsdan naql iderler ki bir kimesne bir dirheme mālīk olsa şülüşini me‘kūl ve melbūsa şarf idüb [96^b] şülüşini elbette nergise virüb koçulamağ vācibdür dimiş. Ve **lafz-ı sîr-āb**, şuya ғанmış, reyyān ma‘nāsına.

Mışrā‘

[Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün/ Fe‘ ülün]

Ne-gerded teşne sîr-āb ez-serābî

Şihāḥ-ı ‘Acem şāḥibi tolu ki gökden yağar berede ma‘nāsına da naql eyledi.

Çü baht-ı ḥîş çeşm ez-ḥāb büğşād

Kendi gözünüñ bahtını uyḥudan açdı.

1318. Bedo güft ey şeker şermende-i to

Ḥazret-i Yūsufa Ya‘kūb didi: İy Yūsuf, şeker senden utanıcıdır!

Çi mücib dāşt şeker ḥande-i to

Ne sebep tutdı senüñ şeker gülicilüğüne?

1319. Be-güftā ḥāb dīdem mihr ü meh rā

Yūsuf didi: Düşümde gördüm güneşi [ve] ayı.

Dıraşende kevākib yāzdeh rā

Ildurayıcı on bir yıldızı dağı gördüm.

1320. Ki yek-ser dād ta' zīmem be-dādend

Bir kerre baña ta' zīm itmek ile ta' zīm virdiler.

Be-secde piş-i rüyem ser-nihādend

Secde itmek ile yüzümüñ öñinde baş kodılar.

1321. Bedo güftā ki bes kon z'in suhen bes

Yūsufa Ya' kūb didi: Bu sözden sükūt eyle bundan şoñra.

Me-gūy in ħ'āb rā zīnhār bā-kes

Söyleme bu düşü şaķın bir kimesneye!

1322. Me-bād in ħ'āb rā ihvān be-dānend

Olmasun ki bu düşü qarındaşlar]uñ bileler.

Be-bīdārī şad āzāret resānend

Uyanuķluğında saña yüz renc yetiştürürler.

1323. Zi to der-dil hezārān ğuşşa dārend

Senüñ gönlinde yüz biñ ğuşşa tutarlar.

Der-īn kışşa kiyet fāriğ güzārend

Bu kışşadan senüñ için kaçan geçerler? Ya' nī geçmezler.

1324. Ne-yārend ez-ħased in ħ'āb rā tāb

Getürmezler ħasedden bu düşünē¹⁹⁹ tāķat.

Ki bes rūşen buved ta' bīr-i in ħ'āb

Pes imdi zāhir olur bu düşünē²⁰⁰ ta' bīri.

¹⁹⁹ Yazmada “düşine” şeklindedir.

[97^a]

1325. Peder kerd in vaşıyyet lîk taqdîr

Bâbâsı bu vaşıyyeti eyledi. Lâkin taqdîr-i İllâhî.

Be-bâdî bügseled zencîr-i tebdîr

Bir rûzgâr ile tebdîr zencîrini kırar.

1326. Şenîdestî ki her sır k'ez dü-bügzeşt

İşitmedün²⁰¹ mi ki her bir sır iki dudağdan geçdi. “K'ez, bi-kâfî'l-‘Arabî.”

Be-endeک vaqt der-dehr-i zebân geşt

Azacuğ vaqtde dünyānuñ dilinde oldı. Lafz-ı dehr, ‘Arabîdür, uzak rûzgâr ma‘nāsına ve dağı ğalebe ve katılığ ma‘nāsına ve bir kişinüñ dişi qararmış ma‘nāsına. Kâle İbn-i ‘Abbās rağıya’llāhu ‘anhā lā tesebbu’d-dehre feinneme’d-dehru huva’llāh ve Hādîş-i Nebevîde gelmişdür ki لا يقول احدكم يا خبيث الدهر فان الله هو الدهر (lā yeķūlenne²⁰² ehadüküm yā haybete’d-dehri feinne’llāhe huve’d-dehru)²⁰³ Lüğat-ı Vānkulıda zıkr olunmışdur ki e’d-dehr dāluñ fetħi ve hānuñ sükūniyla zamān ve hādîş-i şerîfdeki لا تسبوا الدهر فان الدهر هو الله (lā tesebbu’d-dehre feinne’d-dehre huva’llāh) buyurulmuşdur. Nevāzil-i Hūdā-yı Te‘ālāya muzāf iken dehre izāfet iderler. Pes anuñ fā‘iline sebb olunmasun ki haķıķatde fā‘il Allāhdur demek olur. Dehr, ‘adet ma‘nāsına da gelür. يقال ما ذاك بدهرى (Yuķālu māzāke bi-dehrî)²⁰⁴ ve himmet ma‘nāsına da gelür. يقال ما دهرى بكذا (Yuķālu mā-dehrî bi-keżā)²⁰⁵ iy himmeti, intihā. “Geşt, bi-kâfî'l-‘Acemî.”

1327. Hākîmî güft k’ān dü-cüz dü-leb nîst

²⁰⁰ Yazmada “düşün” şeklindedir.

²⁰¹ Yazmada “işitmedin” şeklindedir.

²⁰² Yazmada “teķūlenne” şeklindedir.

²⁰³ “Asra sövmeyin. Çünkü asır Allah’tır. Sizden biriniz ‘Ey lanetlik asır’ demesin. Zira Allah dehrin kendisidir.”

²⁰⁴ “Benim çağım nedir?”

²⁰⁵ “Yine böyle denilir.”

Bir hâkîm didi ki: Ol iki şey iki dudağın gayrı degüldür.

K'ez-ân sır bügzerâniden edeb nîst

Ol sırrı dudağdan geçürmek edeb degüldür. “**K'ez-ân**, bi-kâfi'l-^c Arabî.”

1328. Besâ sır k'ez dü-leb üfted be-bîrûn

Çok sırlar ol iki dudağdan düşdi taşraya. “**K'ez**, bi-kâfi'l-^c Arabî.”

Derûn-ı şad dil-âver râ koned hûn

Yüz dâne bahâdîruñ yûregini kan eyledi.

1329. Be-yek ten güft Yûsuf ân fesâne

Bir vücûda Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm bu hikâyeyi didi.

[97^b]

Nihâd ân râ be-ihvân der-miyâne

Ol kimesne qarındaşlaruñ arasına qodı.²⁰⁶

1330. Çi hoş güft ân nikû gûy [u] nikû-kâr

Ne güzel didi ol eyü söyleyici, eyü işleyici. “**Nikû gûy**, bi-kâfi'l-^c Arabî. Fi'l-evveli ve’s-şânî bi-kâfi'l-^c Acemî.” “**Nikû-kâr**, bi-kâfi'l-^c Arabî fi hâ.”

Ki ser-ğ̃âhî selâmet ser-nigeh-dâr

Ki başın selâmetde olmaqluğı isterse râzını hıfz ile tut.

1331. Çü vahşî-murgî ez-bend-i kafes cest

Çünkü bir vahşî kuş kafesüñ bağından şıçradı.

Diger nûtvân be-destân pây-ı o best

Gayrı mümkün degüldür ellerle anuñ ayağını bağlamak.

1332. Çü ihvân kışsa-i Yûsuf şenîdend

²⁰⁶ 1329. beyit ve açıklamaları, Mollâ Câmî’nin Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinde “Peder kerd ân vaşiyet” ile başlayan 1325. beyitten sonra gelmektedir. Hikâye örgüsüne göre öyle olmalıdır.

Çünkü qarındaşları Yūsufuñ kışşasını iştdiler.

Zi ğuşşa pîrehen ber-ħod derîdend

Ġuşşalarından kendi üzerinde olan gölmeği yırttdılar.

1333. Ki yā Rab çîst der-ħātır-peder rā

Ki yā Rabbi! Nedür bizüm bābāmuñ ħātırında olan?

Ki nişnāsed zi nef -i ħod zarar rā

Zirā añlamaz nef inden kendi zararını.

1334. Ne mī dānīm k'ez tıflī çî²⁰⁷ āyed

Biz bilmeyüz ki bir oğlandan ne gelür?

Ki tıflī cüz tufeylī rā ne-şāyed

Oğlan uyunduluğundan ğayrı degüldür.

1335. Be-her yek-çend ber-bāfed dūrūĝi

Her birisi bu qadar büktdiler. Ya^c nī düzdiler bir yalan.

Dihed z'ān gevher-i ħod rā fūrūĝi

Ol kendi yalanları için şu^c le virdiler. Bunda **gevherden murād**, yalandur.

1336. Ĥored ān pîr-i miskîn z'o firîbî

Ol faķîr qoca Yūsufdan aldanmaqluq yidi.

Şeved ez-şoĥbet-i o nā-şekîbî

Yūsuf ^caleyhi's-selāmuñ şoĥbetinden şabrsuzluqda oldı.

1337. Koned qat^c -i nikū peyvendî-i mā

Yıgrek kesilmeklük eyledi bizüm ittişālimumuzden. “**Nikū**, bi-kāfî'l-^c Arabî.”

Bored mihr-i peder ferzendî-i mā

²⁰⁷ Yazmada “çer” şeklindedir.

Pederimiz maḥabbetini kesdi bizüm oğulluğumuzdan.

1338. Peder kerdest ez-în s̄an ser-bülendeş

“**Kerdest**, bi-kāfi'l-‘ Arabī.” [98^a] Bābāmuñunuñ bunuñ gibi Yūsufuñ başını bülend eylemiştir. “Ya‘ nī pādīşāh olursun dimişdür.”

Ne-yefteğ in ḳadar ḥaşmet pesendeş

Düşmemişdür bu miḳdār ‘ azamet begenilmiş.

1339. Heves dāred ki mā ez-tiregī pāk

Heves tutdı ki biz pāk ednālüğimizden. “**Tiregī**, bi-kāfi'l-‘ Acemī.”

Be-secde piş-i o üftim ber-ḥāk

Anuñ öñine secde ile topraḳ üzerine düşevüz.²⁰⁸

1340. Ne tenhā mā ki māder bā-peder hem

Yalnız biz degül, anamız bābāmuñunuñ daḫı ya‘ nī bunlar da secde eylerler.

Ne-bāyed cāh-cüyī in ḳadar hem

Gerek degüldür manşıb isteyicilik bu ḳadar daḫı.

1341. Peder rā mā ḥarīdārīm nī o

Bābāmuñunuñ bizi alıcıdur ansuz. Ya‘ nī Yūsufsuz.

Peder rā mā hevā-dārīm nī o

Bābāmuñunuñ bizüm hevāmuñunuñ tutucıdur ansuz.

1342. Eger rüzest der-şahrā şebānīm

Eger gündüzdür biz şahrālarda aḫşam iderüz.

Veger şeb ḥāneeş rā pās-bānīm

Eger gice olursa Ya‘ ḳūbuñ ḥānesinde bekçilik iderüz.

1343. Ber-a‘ dā ḳuvvet-i bāzūyeş ez-māst

²⁰⁸ Yazmada “düşreiz” şeklindedir.

A‘ dā üzerine anuñ qolunuñ kuvveti bizdendir.

Ber-i aḥbāb āb-ı rüyeş ez-māst

Dostlar üzerine yüzünüñ şuyı da bizdendir.

1344. Be-cüz ḥiletgeri ez-vey çi didest

Ḥile idicilüğüñ ğayrı ol Yūsufdan ne görmişdür? “**Gerī**, bi-kāfi’l-‘ Acemī.”

K’eş in sān ber-ser-i mā ber-güzidest

Bābāmuz bunuñ gibi bizüm başımız üzerine iḥtiyār eylemişdür. “**K’eş**, bi-kāfi’l-‘ Arabī.”

1345. Beyā tā kār-ı ḥod rā çāre sāzım

Gelün tā kendi işimiz için çāre düzelüm.

Be-her rāheş tevān āvāre sāzım

Her yoldan mümkündür biz anı āvāre düzelüm.

1346. Çü bā-mā ber-ser-i ğam-ḥāregi nist

Çünkü bizüm ile ğam yiyici degüldür.

Devā-yı o be-cüz āvāregi nist

Anuñ devāsı āvāre eylemegüñ ğayrı degüldür. “**Āvāregi**, bi-kāfi’l-‘ Acemī.”

1347. Be-bāyed çāre-sāzi rā kemer best

Çāre düzicilüğe bil bağlamak gerekdir.

[98^b]

Ne-refte iḥtiyār-ı çāre ez-dest

Gitmemişdür iḥtiyārımızuñ çāresi elden.

1348. Çü ḥārī ber-demed ez-şüre-luḥti

Çünkü bir diken bitdi tuzlu yirden bir çavmağdur. **Lafz-ı şüre**, çorağ yir ki anda ekin ve eyi ot bitmez tuzlu ve görk ve mürekkebi didükleri yemiş ki turunc kısmındandır ve turuncdan büyük ve ekşi olur.

Be-bāyed kend nā-geşte dırahtī

Ağaç olmayanı kıoparmak gerek. “**Kend**, bi-kāfi’l-‘ Arabī.” “**Geşte**, bi-kāfi’l-‘ Acemī.”

1349. Be-ķasd-ı ķāre-sāzī ‘ ahd bestend

Ćāre düzicilüğe ‘ ahd baęladılar.

Be-‘ azm-ı meşveret yek cā nişestend

Meşveret ‘ azīmetiyle bir cānibe oturdılar.

Meşveret Kerden-i Birāderān Bā-Yek-Diger Ki Ći Hīle-Sāzend Ki Yūsuf ‘ Aleyhi’s-Selām Rā²⁰⁹ Ez-Piş-i Peder Dür Endāzend. Bu sürh, Yūsufuñ ķarındaşları biri biriyle ne hīle düzeler ki Yūsuf ‘ aleyhi’s-selāmı bābāsınuñ öñinden uzak atmaları beyānındadır.

1350. Ćü āyed müşkilī piş-i ĥired-mend

Ćünkü bir müşkil gele ‘ āķıllularuñ öñine.

K’ez-ān müşkil fütred der-kār-ı o bend

Ol müşkilden anuñ işi baęlanmaķluęa düşer. “**Kār**, bi-kāfi’l-‘ Arabī.”

1351. Koned ‘ aķl-ı diger bā-‘ aķl-ı ĥod yār

Ćayrısınuñ ‘ aķlı kendi ‘ aķlına dost olur.

Ki tā der-ĥall-i ān gerded meded kār

Ki tā ol müşkili ķözmeklükde meded işleyici olur. “**Gereded**, bi-kāfi’l-‘ Acemī.”

1352. Zi yek şem‘ eş ne-gired nūr ĥāne

Anuñ bir mūmıdan nūr tıtmadı ĥāne.

Fürüzed şem‘ -i diger der-miyāne

Şu‘ lelendürürler bir ĥayrı mūm daĥı ortada.

²⁰⁹ Yazmada “rā ‘ aleyhi’s-selām” şeklindedir.

1353. Velî hest in suhen der-râst-binân

Velâkin bu söz toğrı görîcilerde oldu.

Be-şadr-ı râstî bālâ nişinân

Şadrda toğruluğla bālâ nişin. Lafz-ı bālâ, boy, kâmet ma' nâsına ve yüce ve yukaru, 'âlî ve fevķ ma' nâsına [99^a] ve depe ve feryâd ma' nâsına isti' mâl olunur ve âhirine bir yâ getürüb bālây dahı dirler. Fâzıl-ı muhaķķık böyle taķķık ve tedķık itmişler ki bālâ, eb'âd-ı şelâşenüñ şâlišidür ki lisân-ı 'Arabîde aña 'umķ dirler. Niteki bu beytden zâhirdür.

Beyt

[Fe'ülün/ Fe'ülün/ Fe'ülün/ Fe'ül]

Çü âmed bedân küh-ı hîzum firâz

Be-dânest bālâ vü pest ü dirâz

Pesden murâd 'arz, dirâzdan murâd tûldur. Bâlânuñ anlaruñ ile ictimâ'ı delâlet ider ki andan murâd 'umķ ola. Ba' dehû ki insânüñ ğayrı hayvânâtta ve külliyyen cemâdâtta cânib-i merkezden cihet-i evce i'tibâr olunur. Ekşeriyâ rif'at lâzım olduğundan ötüri bālâyı, muķâbil-i pestdeki haķıķaten anuñ muķâbili bülenddür, isti' mâl iderler. Niteki bu beytde zâhirdür.

Beyt

[Fe'ülün/ Fe'ülün/ Fe'ülün/ Fe'ül]

Cihân râ bülendî vü pestî zi to

Çi güyem çi'i her çi hestî zi to

İsti' mâl iderler lâzımı i'tibârıyla alçaķ ve yüksek diyicek yirde bālâ vü pest dirler. Niteki bu beytde zâhirdür.

Beyt

[Fe'ülün/ Fe'ülün/ Fe'ülün/ Fe'ül]

Ḥudāyī ki bālā vü pest āferīd

Zi ber-dest her dest dest āferīd

Bālānuñ kadde vaşf olunduğı bu beytde zāhirdür.

Beyt

[Mef'ülü/ Fā' ilätü/ Mefā' ilü/ Fā' ilün]

Serve şalınmağı kad-ı bālāsı ögredür

Nāzüklüğü güle ruḥ-ı zībāsı ögredür

Yüce ma' nāsında isti' māl olunduğı i' tibāriyladur. Mezkūr bu' duñ zarf-ı a' lāsına bālā dirler ve ol i' tibāriyla muḳābele-i zİRde isti' māl olunur. Aşağı yukarı diyicek yirde zİR ü bālā dirler. İki ev biri birinüñ üstinde olsa üzerindeki eve bālā-ḥāne dirler. Ḥaḳīkatde zİRüñ muḳābili zeberdür. ZİR ü zeber dirler.

1354. Ne der-kec-rü ḥarīfān-ı kec-endiş

“Kec, bi-kāfi'l- Arabī.” Egri yüzlü muşāhibler, egri [99^b] fikr idici olmadı.

Ki gerded ez-dü-kec-rev kec-revī biş

İki egri yürüyiciden egri yürüyici ziyāde olur.

1355. Çü meclis sāhtend iḥvān-ı Yūsuf

Çünkü meclisi düzdiler Yūsufuñ ḳarındaşları.

Berāy-ı meşveret der-şān-ı Yūsuf

Yūsufuñ ḥālinde²¹⁰ müşāvere için meclis düzdiler.

1356. Yekī güft-o zi ḥasret ḥün-ı mā riḥt

Birisi didi: Bābāmuza ḥasretten bizüm ḳanımuza dökdi.

²¹⁰ Yazmada “ḥālinde” şeklindedir.

Be-hün-rizîş bâyed hîle engîht

Çan dökiciye bir hîle çoparmaç gerekdür.

1357. Zi düşmen rîz hün çün yâftî dest

Düşmeden anuñ çanını dökmeçlüge çünki el bulursun.

Ki ez-desteş be-hün-rizî tevân rest

Anuñ elinden çanın dökmeçlük ile çurtulmaç mümkündür.

1358. Çü gerded koşte pinhân mâned in râz

Çünki depelenmiş oldu gizlüce çaldı bu sır. “Gereded, koşte, bi-kâfi’l-‘ Acemî. Fi’l-evveli ve’l-‘ Arabî fi’ş-şânî.”

Zi koşte ber-ne-yâyed hergiz âvâz

Depelenmişlerden yuçarı gelmedi aşlâ âvâz.

1359. Yekî güft in be-bî-dînîst râhî

Birisi didi: Bu dînsüzlük yoludur.

Ki endişim çatl-ı bî-günâhî

Ki biz fikrlenürüz bî-günâhî çatl ile.

1360. Eger esb-i cefâ rânîm âhîr

Eger cefâ atımı biz sürersek âhîrî’l-emr.

Ne tâ-košten müselmânîm âhîr

Öldürmeçlük olmaya biz âhîrî’l-emr müselmânuz. Bî-günâh yire âdemi öldürmeyelüm. “Košten, bi-kâfi’l-‘ Arabî.”

1361. Ğarâz z’în buç‘a bîrûn borden-i ost

Ğarâz bu bâbâmuзуñ mekânından Yûsuf ‘aleyhi’s-selâmı taşra iletmekçlükdür.

Ne-košten yâ zeden bâ-mürden-i ost

Anı öldürmek ile, urmaç ile ölmeye. “Košten, bi-kâfi’l-‘ Arabî eyzan.”

1362. **Hemān bih k'efgenīmeş ez-peder dūr**

Hemān yigrekdür ki anı biz bırağalum bābāmuzdan uzaq.

Be-hā 'il-vādī-i maḥrūm u mehcūr

Māni' bir maḥrūm u mehcūr vādīsine.

1363. **Beyābānī der-o cüz dām [u] ded nī**

[100^a]

Bir şahrāya bırağalum ki anda tuzaq ve yırtıcınuñ ğayrı yoqdur.

Be-cüz rūbāh u gürg ez-nīk u bed nī

Tilkinüñ ğayrı, qurduñ ğayrı yoqdur. “Gürg, bi-kāfi'l-‘ Acemī.”

1364. **Ne-bāşed āb-ı o cüz eşk-i nevmīd**

Anuñ şuyı nā-ümīdlük gözyaşınıñ ğayrı olmasun.

Ne-bāşed nān-ı o cüz qurş-ı hūrşīd

Anuñ etmegi güneşüñ qurşınıñ ğayrı olmasun.

1365. **Ne-der-vey sāye'ī cüz der-şeb-i tār**

Ol şahrāda qaranluq gicenüñ ğayrı olmaya gölge.

Ne-der vey pisterī cüz nişter-i hār

Anda dikenüñ, nişterüñ ğayrı döşeme olmaya.

1366. **Çü yek-çend ender ü ārām gired**

Çünkü bu qadar anda ārāmlük tuta.

Be-merg-i h'ışten bī-şekk be-mīred

Kendi ölümi ile şübhesüz ola. Ya' nī merhūm ola.

1367. **Ne-geşte tīg-i mā rengīn be-hūneş**

Bizüm kılıcımız renglü olmaya anuñ qanı ile. “Ne-geşte, bi-kāfi'l-‘ Acemī.”

Rehīm ez-tīg nīreng ü füsüneş

Biz kırtulalum anuñ renglü kılıcından [ve] hikāyesinden.

1368. Diger yek güft qatl-ı dıgerest in

Birisi dağı didi ki: Bu bir gayr dürlü qatldür.

Çi cāy-ı qatl ez-ān hem ber-terest in

Ne qatl yiridür andan da yüksekdür. Ya' nī ziyādedür.

1369. Be-yek-dem zır-i hañcer cān süpürden

Bir nefes hañcer altında cān ışmarlamak. Ya' nī cānını teslim eylemek.

Bihest ez-gürsine yā teşne mürden

Yigrekdür açluqdan, şusuzluqdan ölmeden.

1370. řavāb ānest k'ender dūr u nezdik

řavāb oldur ki anı uzaqdan [ve] yaqından kıuyuya bırakmaq yigrekdür.

Ṭaleb dārīm çāhī teng ü tārık

Ṭaleb ṭotalum biz bir kıuyu ṭar [ve] kıarañuq.

1371. Zi şadr-ı ' izzet ü cāh efgenimeş

' İzzet ve mañsıb şadrından anı birağalum.

Be-şad ħ'ārī der-ān çāh efgenimeş

Yüz ħorluq ile ol kıuyunuñ içine birağalum.

1372. Buved k'ān cā nişined [100^b] kār vānī

Ola ki ol yirde bir kār vān otura.

Ber-āsāyed der-ān menzil zamānī

Eglene ol menzilde bir zamān.

1373. Be-çāh ender kesī delvī güzāred

Ol kıuyunuñ içinde bir kimesne bir kıoğa şarqıda.

Be-cāy-ı āb ez-ān çāheř ber-āred

Şuyun²¹¹ yirine ol kıyudan yuğarı gele.

1374. Be-ferzendiş gired yā ğulāmī

Anı oğulluğa tuta yā ğulāmluğa.

Koned der-borden-i vey tiz-gāmī

Eyleye anı getürmeklükde adımını tizrek. “**Gāmī**, bi-kāfi’l-^c Acemī.”

1375. Şeved peyvend-i o z’in cā borīde

Anuñ ittişāli buradan kesilmiş ola.

Be-vey ez-mā gezendī nā-resīde

Aña bizden bir zarar yetişmemiş ola. “**Gezendī**, bi-kāfi’l-^c Acemī.”

1376. Çü ğüft-o kışşā-ı çāh-ı pür-āsīb

Çünkü Yūsufun kışşası dinildi tolu fitne olan kıyudan.

Şodend ānān heme ber-çeh ser-āşīb

Anlar cümlesi başlarını bu vech üzerine aşāğa idici oldılar.

1377. Zi ğavr-ı çāh-ı mekr-i ğod ne-āğāh

Kendi kıyunuñ mekrinüñ dibinden āğāh olmadı.

Heme bī-rismān reftend der-çāh

Cümlesi ibsüz gitdiler kıyunuñ içine birağmağluğ üzere.

1378. Girifte bā-peder der-dil nifākī

Ŧutdılar bābālarına ğönüllerinde bir nifāk.

Ber-ān tezvīr kerdend ittifākī

Ol tezvīr ü telbislük üzerine ittifāk eylediler. “**Kerdend**, bi-kāfi’l-^c Arabī.”

1379. V’ez-ān pes rū be-kār-ı ğod nihādend

²¹¹ Yazmada “şunuñ” şeklindedir.

Andan sonra yüzlerini kendi işlerine kodılar.

Be-ferdā va‘ de-i ān kār dādend

Yarınki gün ol işüñ va‘ desini virdiler.

Reften²¹²-i Birāderān Piş-i Peder ü Der-Ĥāst Kerden Ki Yūsuf ‘Aleyhi’s-Selām Rā²¹³ Hem-Rāh-ı Ĥod Be-Cānib-i Şahrā Berend. Bu sürh, Yūsufüñ qarındaşları bābālarınuñ öñine gidüb Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı isteyüb kendülerine yoldaş olmaqluğa şahrā cānibine iletmek beyānındadır.

1380. Civān-merdān ki ez-ĥod restegānend

Civān olan erler kendülerini begenmeden kırtulmuşlardır.

Be-künc-i bī-ĥodī binşestegānend

“**Be-künc**, bi-kāfi’l-‘ Arabī.”²¹⁴ [101^a] Bī-ĥodluğ bucağında ya‘ nī kendüyi begenmeklük bucağında oturmuşlardır.

1381. Zi kayd-ı tab‘ u keyd-i nefis-i pākend

Ṭabī‘ at kaydından [ve] nefis ĥilesinden pākdür.

Be-rāh-ı derd ü kūy-ı ‘ışķ ĥākend

Derd yolında [ve] ‘ışķ maħallesinde topraklardır. Ya‘ nī tevāzu‘ şāhibleridür.
“**Kūy**, bi-kāfi’l-‘ Arabī.”

1382. Ne-zīşān ber-dil-i merdüm ğubārī

Anlardan bir ādemüñ gönli üzerinde bir toz kondurmuşlardır.

Ne ez-merdüm ber-işān ĥiç bārī

Anlaruñ üzerine ādemlerden ĥiçbir yük olmamışdır.

1383. Be-nā-sāzi-yi ‘ālem sāz kārend

²¹² Yazmada “rāften” şeklindedir.

²¹³ Yazmada “Yūsuf rā ‘aleyhi’s-selām” şeklindedir.

²¹⁴ “‘ Arabī” ifadesi yazmada “‘ Acemī” şeklindedir.

‘Älemüñ düzelmemişini düzcilerdür.

Be-her bārī ki āyed bord bārend

Her yüki ki getürürler, götüricilerdür.

1384. Çü şeb ĥospend bī-kīn ü sitizend

Çünkü gice uyurlar kīnsüz ve cengsüz.

Seher z’ān sān ki şeb ĥospend ĥizend

Seher vaktinde anuñ gibi ki gice uyudılar [i]di, kalkarlar.

1385. Ĥased verzān-ı Yūsuf bāmdādān

Yūsufuñ qarındaşları ĥasede özenicilerdür şabāĥ vaktinde.

Be-fikr-i dīne ĥurrem ṭab‘ u şādān

Dünki fikrlerine mesrūr ve ṭabī‘ atleri de şādāndur.

1386. Zebān pūr-mihr ü sīne kīne-endiṣ

Dilleri ṭolu maĥabbet, sīneleri kīn fikrlenici.

Çü gürgān-ı nihān der-şüret-i miṣ

Çurtlar gibi gizlenmişler şüretleri koyun gibi. “Gürgān, bi-kāfi’l-‘ Acemī.”

1387. Be-dīdār-ı peder iĥrām bestend

Pederlerinüñ ĥuzūrlarında iĥrām bağladılar. Lafz-ı dīdār, bunda ĥuzūr ma‘ nāsınadır.

Be-zānū-yı edeb pīşeş nişestend

Edeb dizi üzerine pederlerinüñ öñine oturdılar.

1388. Der-i zerķ-i temelluķ-bāz kerdend

Riyālaşmaķluk ĥapusını açmaķ eylediler.

Zi her cāy[i] suĥen āgāz kerdend

Her yirden söze ibtidā eylediler.

1389. Beyān kerdend her nev ü kühen rā

Beyān eylediler her yeñiden [ve] eskīden.

Resānīdend [101^b] tā ĩn cā suĥen rā

Yetişdürdiler bu yire sözlerini.

1390. Ki ez-ĥāne melālet ĥāst mā rā

Ki evden melüllük istenildi bizüm için.

Hevā-yı reften-i řaĥrāst mā rā

řaĥrāya gitmeklük hevāsı vardur bizüm için.

1391. Eger bāřed icāzet şaşd dārīm

Eger olursa icāzet biz şaşd tutaruz.

Ki ferdā rüz der-řaĥrā güzārīm

Ki yarın řaĥrā içine biz geçerüz.

1392. Birāder-Yūsuf ān nūr-ı dü-dīde

Birāderimüz Yūsuf iki gözümüzün nūrıdır.

Zi kem-sālī be-řaĥrā kem resīde

Çok yıldur řaĥrāya yetişmemişdür. Ya^ç nī řaĥrāya çıkmamışdur dimekdür.

1393. Çi bāřed k’eş be-mā hem-rāĥ sārī

Ne olurdu Ĥāzret-i Yūsufi bizüm ile bile yoldař düzeydüñ.

Be-hem-rāĥīř mā rā ser-firārī

Anı yoldaşluk ile bizi ser-firāz iderdüñ.

1394. Be-künc-i ĥāne mānde rüz-tā-şeb

Evün bucağında şalmışdur gündüz giceye dek. “**Be-künc**, bi-kāfi’l-^ç Arabī.”²¹⁵

²¹⁵ ““ Arabī” ifadesi yazmada ““ Acemī”” şeklindedir.

Feersilhu ğaden yerta^ç ve yel^ç ab²¹⁶

Sen ol Yüsufi gönder şabâh hareket ider dağı lu^ç b ider olduğı hâlde. Ya^ç nî bizüm ile gelsün, oynasun.

1395. Gehî bâ-o reh-i şahrâ-neverdîm

Gâhîce anuñla şahrâ yolına²¹⁷ biz varalum.

Gehî ber-püşt-i küh [u] püşte kerdîm

Gâhîce tağıñ arkasında biz oturalum. “Küh, bi-kâfi’l-^ç Arabî.”²¹⁸ “Kerdîm, bi-kâfi’l-^ç Arabî.”

1396. Gehî ez-güsfindân şîr düşîm

Gâhîce koyunlardan süd devşürelüm.

Gehî şîrîn ü handân şîr nüşîm

Gâhîce tatlu dağı gülücilükle süd içelüm.

1397. Zi ferş-i sebze bâlîn gâh sâzîm

Yeşîllük döşemesinden yaşduğ düzelüm.

Be-her lâle be-bâzî râh sâzîm

Her lâle için oyuncılığla yol düzelüm.

1398. Rübâyîm ez-ser-i lâle külâheş

Çapalum lalenün başından külâhını.

Konîm ez-farğ-ı Yüsuf cilvegâheş

Eyleyelüm Yüsufün başına cilvegâh. Ya^ç nî başına lâle dağalum dimekdür.

1399. Zede bâlâ be-sân [102^a]-ı kebg-dâmân

²¹⁶ “Yarın onu bizimle beraber gönder de gezsün, oynasın. Biz onu herhalde koruruz.” dediler. Yüsuf sûresi 12/12.

²¹⁷ Yazmada “yolını” şeklindedir.

²¹⁸ “Arabî” ifadesi yazmada “Acemî” şeklindedir.

Biz uralum yuḡaruya keklik gibi etegini.

Miyan-ı sebze s̄azımeṡ Һıram̄an

Ol yeṡillüginüñ ortasına biz anı ṡalınıcı düzelüm.

1400. Be-yek c̄a gelle-i āhū çerānım

Bir yirde biz āhūnuñ gellesini otlaturuz.²¹⁹ Ya' nī Yūsufa otlaturuz.²²⁰
“Gelle, bi-kāfi'l-^c Acemī.”²²¹

Zi yek sū gürg rā zehre derānım

Bir cānibden daḡı ḡurduñ ödüni çıḡaruruz. “Gürg, bi-kāfi'l-^c Acemī.”

1401. Buved ṡab' eṡ be-īnhā ṡād gerded

Yūsufuñ ṡabī' ati bunlarla ṡād olur. “Gerged, bi-kāfi'l-^c Acemī fi hā.”

Zi endūh-ı vaṡan āzād gerded

Vaṡanuñ ḡuṡṡasından āzād olur.

1402. Zi ḡadd gerçi hezār u' cūbe s̄azī

ḡadden ziyāde egerçi u' cūbe düzersin.

Ne-ḡanded ṡab' -ı kūdek cüz be-bāzī

Gülmez tıfluñ ṡabī' ati oyunuñ ḡayrı. “Kūdek, bi-kāfi'l-^c Arabī.”

1403. Çü Ya' ḡüb in suḡen beṡnīd ez-īṡān

Çünkü Ya' ḡüb bu sözi anlardan iṡitdi.

Girībān-ı rızā piçīd ez-īṡān

Rızā yaḡasını yırtdı anlardan.

1404. Be-ḡüftā borden-i vey key pesendem

²¹⁹ Yazmada “çekerüz” şeklindedir.

²²⁰ Yazmada “çekdürürüz” şeklindedir.

²²¹ “Acemī” ifadesi yazmada “Arabī” şeklindedir.

Didi ki anuñ gitmeklügini kaçan begenürüm.

K'ez-ân gereded derün endüh-mendem

Anlardan benüm içüm guşşalı oldı. “K'ez-ân, bi-kāfi'l-^ç Arabi.” “Gereded, bi-kāfi'l-^ç Acemi.

1405. Ez-ân tersem k'ez-o gāfil nişinid

Andan qorqarum ki andan gāfil oturursuz. “K'ez-o, bi-kāfi'l-^ç Arabi.”

Zi gāflet şüret-i hāleş ne-binid

Gāfletten anuñ şüret-i hālini göremezsüz.

1406. Der in dirine deşt-i miñnet-engiz

Bu eski miñnet qoparıcı ovanuñ içinde.

Kühen gürgi ber-o dendān koned tiz

Eski kırt Yūsufuñ üzerine dişini keskün eyledi. “Gürgi, bi-kāfi'l-^ç Acemi.”

1407. Bedān nāzük beden dendān resāned

Ol nāzük bedenine dişini yetiştürür.

Teneş rā belki cānem rā derāned

Anuñ tenini,²²² belki benüm cānumı yırtar.

1408. Çü ān efsün-girān in rā şenidend

Çünkü ol ağır hikāyeyi bābāsı Ya^çqubdan işitdiler. “Efsün-girān, bi-kāfi'l-^ç Acemi.”

Füsün-ı diğer ez-nev der-demidend

[102^b]

Bir gayrı hikāyeye yeñiden üfildiler. Ya^çnī şürü^ç itdiler.

1409. Ki āhir mā ne z'ān sān süst-rāyım

²²² Yazmada “tenine” şeklindedir.

Āhirü'l-emr biz şunuñ gibi uyuşuğ fikrli miyüz?

Ki mürde ten be-gürgi bes ne-yâyim

Ki ölmüş ya' nî merhûm olmuş ten gibi bir kırdı yuğaru mı getürürüz? “**Be-gürgi**, bi-kâfi'l-‘Acemî.”

1410. Ne-gürg ez-şir merdüm-ğ'âr bâşed

Qurd olmasun eger âdem yiyici arslan oldıysa. “**Gürg**, bi-kâfi'l-‘Acemî.”

Be-çeng-i mâ çü rûbeh ħ'âr bâşed

Bizüm tırnağımız ile tilki gibi ħor oldı.

1411. Çü zîşân kerd Ya' kıb in suğen ħuş

Çünki bunlardan Ya' kıb ‘aleyhi’s-selâm bu sözi din[le]meklük eyledi. “**Ğuş**, bi-kâfi'l-‘Acemî.”

Zi ‘özü engiğten gerdid ħâmüş

‘Özü kıparmadan süküü idici oldı. “**Gerdid**, bi-kâfi'l-‘Acemî.”

1412. Be-şahrâ borden-i Yūsuf rızâ dād

Şahrâya gitmeklüge Ya' kıb ‘aleyhi’s-selâm Yūsuf ‘aleyhi’s-selâma rızâ virdi.

Belâ râ der-diyâr-ı ħod şalâ dād

Belâyı, kendi diyârında şalâ virdi. Ya' nî belâyı kendi çağurdu dimekdür.

Borden-i Birâderân-ı Yūsuf Râ Ez-Piş-i Peder u Der-Râh-ı Hidâyet-i ħod Çâh-ı Đalâlet Kenden ü Vey Râ Bî-Hiç Cinâyet Der-Çâh Efgenden. Bu sürğ, Yūsuf ‘aleyhi’s-selâmı birâderleri bâbâlarınıñ öñinden götürüb kendi hidâyetleriniñ yolında đalâlet kıyusını kıparub Yūsuf ‘aleyhi’s-selâmı bî-vech ħünâh itmeklük ile kıyu içine bırakmağlık beyânındadır.

1413. Fiğân z'in çarğ dülâbî ki her rüz

Āh, fiğân, feryâd bu dönici çarğdanki her ħün.

Be-çāhī efgened māhī dil-efrūz²²³

Bir kıuyuya bıırağur bir gōñül ŧu^ç lelendirici ayı.

1414. Ğazāl[i] der-riyāz-ı cān çerende

Bağçeler içinde cānıyla otlayıcı bir āhūyı.

Nihed der-pençe-i gürg-i derende

Bir yırtıcı kıurduñ pençesi içinde kıodı. “Ğürg, bi-kāfi^ç Acemī.”

1415. Çü Yūsuf rā be-ān gürgān süpürdend

“Ğürgān, bi-kāfi^ç Acemī fi hā.” [103^a] Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı ol kıurd gibi olan kıarındaşlarına ıŧmarladı.

Felek güftā ki gürgān berre bordend

Felek didi ki: Kıurdlar kıuzuyı ilettiler.

1416. Be-çeŧmān-ı peder tā mī nümūdend

Bābālarınuñ öñinde tamāmluğ gösterdiler. Ya^ç nī maħabbet gösterdiler.

Zi yek-dıger be-mihreŧ mī rübūdend

Biri birlerinden Yūsuf[1] maħabbet ile kıapdılar.

1417. Ğehī ān ber-ser [o] düŧeŧ girifti

Ğāhıce ol Yūsufi başlarında, omuzlarında tutarlardı.

Ki ĩn teng ender āğūŧeŧ girifti

Bu darluğ ile kıucağlarında tutarlardı.

1418. Çü pā der-dāmen-i ŧāhrā nihādend

Çünki ayaklarını ŧāhrānuñ etegi üzerine kıodılar.

Ber-o dest-i cefā-kāri güŧādend

Yūsufuñ üzerine cefā işleyici ellerini açdılar.

²²³ Yazmada “fürüz” ŧeklindedir.

1419. Zi dūş-ı merhamet bâzeş figendend

Merhamet omuzından anı girü bırağdılar.

Miyân-ı hâre vü hâreş figendend

Dikenüñ arasında, kara taşlaruñ ortasına bırağdılar.

1420. Bürehne pâ kadem ber-hâr mî zed

Çıplağ ayagını dikenler üzerine urdılar.

Be-gil ez-hâr u has mismâr mî zed

Çamur ile dikenden, çör çöbden igne urdılar. **Lafz-ı has**, aşhâb-ı lügat böyle nağl itmişler ki has günü gevherli ve nâ-kes kişi vü haşerât-ı arza dağı dirler ve ‘Arabça marul²²⁴ demek olur, kâhü ma‘nâsına ve Fûrs şâ‘irlerinüñ isti‘mâlâtından añlanur ki has lafzından menfa‘atsüz yabân otı murâd ola. Meger ma‘nâ-yı evvel ta‘mim olunub isti‘mâl olunmuş ola. Bu tağdîrce mevşûf bile zıkr olunmağ münâsib idi ve Mi‘yâr-ı Cemâlîde çör çöb diyü nağl olundu. Hâşâk ma‘nâsına. “**Be-gil**, bi-kâfi’l-‘Acemî.”

Şems-i Fağrî

[Mef‘ülü/ Fâ‘ilâtü/ Mefâ‘ilü/ Fâ‘ilün]

Ey hüsrevî ki menhel-i luğf [u] ‘ağâ-yı to

Hâlist ez-küdüret ü pâk ez-gubâr u has²²⁵

[103^b]

Fâzıl-ı muhağğık Dağâyıku’l-Hağâyığda böyle tağğık u tedğik itmişler ki **has**, lisân-ı Fârsîde menfa‘atsüz ota itlâğ olunur. Türk dilinde andan çör ile ta‘bir iderler. Niteki bu beytde zâhirdür.

²²⁴ Yazmada “maril” şeklindedir.

²²⁵ Bu beyt *Lügat-i Ni‘metu’llâh*, s. 176’da şu şekildedir:

Ey hüsrevî menhel-i bezl-i ‘ağâ-yı to

Hâlist ez-küdüret ü pâk ez-gubâr u has

Beyt

[Mef' ülü/ Fā' ilätü/ Mefā' ilü/ Fā' ilün]

Yārān ki der-leṭāfet-i ṭab' eş ḥılāf nīst

Der-bāğ-ı lāle rüyed ü der-şüre yevm-i ḥas

Menfa' atsüz kişiye ḥas ıtlāğ olunması bu beytde vāqı' dur.

Beyt

[Müstef' ilün/ Müstef' ilün/ Müstef' ilün/ Müstef' ilün]

To dāde bār her ḥasī men merdüm ez-besī²²⁶

Yek-bār mīr ü her kesī be-çāre Cāmī bārḥā

1421. Figende kefş reh ber-ḥāre mī kerd

Yolda eli üzerine ve diken üzerine düşmiş oldu. Ya' nī yüzi koyun çapadılar dimekdür. “**Mī kerd**, bi-kāfi'l-^c Arabī.”

Kef-i sīmīn zi ḥāre pāre mī kerd

Gümüş avucu kara taşdan pāre pāre oldu.

1422. Kef-i pāy[i] ki mī būdeş zi gil teng

Eli ve ayağı çamurdan tar olmuş idi. “**Zi gil**, bi-kāfi'l-^c Acemī.”

Zi ḥūn der-ḥār u ḥārā geşt gül-reng

Çandan diken [ve] kara taşlar gül-rengli olmuş idi. “**Geşt**, bi-kāfi'l-^c Acemī.”

²²⁶ Bu mısranın vezni bozuktur.

1423. **Çü mândî pes ez-ân deh saht pençe**

Çalmış idi ol on qarındaşlarından çatıluğla pençe yañağında.

Tabānca kerdiyeş ruhsāre rence

Tabānca ile anuñ yañağı renclü olmuş idi. “**Kerdiyeş**, bi-kāfi’l-‘ Arabî.”

1424. **Be-tîğ-i қағ‘ bād ān dest-i kūtāh**

Kesmek kılcı anlaruñ elinden kışa olsun. “**Kūtāh**, bi-kāfi’l-‘ Arabî.”

Ki ser-pençe zened bā-pençe-i māh

Pençesinüñ başıyla urdılar ay pençesine.

1425. **Çü refî piş kerdî zaḥm-ı sîlî**

Çünkü Yūsuf ‘aleyhi’s-selām giderdi bir qarındaşınuñ öñine sille zaḥmını eylerlerdi. “**Kerdî**, bi-kāfi’l-‘ Arabî.”

Ḳafāyeş çün ruḥ-ı bed-ḥ‘āh Nîlî

Ardından yüzi gibi bed-ḥ‘āhluğla nā’il olurlardı.

1426. **Be-beste ez-ḳafā evlist destî**

Bağlamış idiler ḳafāsından evvel elini.

Ki bīned ān ḳafā ez-vey şikestî

Ki göre anuñ ardı anlardan kırılmaḳluğ.

1427. **Çü bā-işān şodî pehlū-be-pehlū**

Çünkü ol qarındaşlarına pehlū pehlūya olurdu. [104^a] Ya‘nî göğüs göğüse olurdu.

Resîdî mâliş-i gūşeş zi her sū

Yetişürdi anuñ ḳulağına burmaḳluğ her cānibden. “**Gūşeş**, bi-kāfi’l-‘ Acemî.”

1428. **Kesî k’ān gūş rā māled be-engüşt**

Bir kimesne anuñ ḳulağına parmaḳ sürmemiş idi. “**K’ān**, bi-kāfi’l-‘ Arabî.”

Cüz engüŧteŧ mebādā hıç der-müŧt

Parmaguñ ğayrı hıç yumruķ olmasun. “Engüŧteŧ, bi-kāfi’l-‘ Acemī.”

1429. Be-zārī her ki rā dāmen keŧidī

Zārluğla her ķanğısınuñ etegini çekerdi. Ya‘ nī etegini öperdi. “Her ki rā, bi-kāfi’l-‘ Arabī.”

Be-bizārī girībāneŧ deridī

Bizārluğla anuñ yaķasını yırtarlardı.

1430. Be-girye her ki rā der-pā fütādī

Ağlayuraķ her ķanğısınuñ ayağına düşerdi.

Be-ħande ber-ser-i o pā nihādī

Gülerek anuñ baŧı üzerine ayaķlarını ķorlardı.

1431. Be-nāle her ki rā āvāz kerdī

Nāle ile her ķanğısına amān dilese. “Her ki rā, bi-kāfi’l-‘ Arabī.”

Nevāhā-yı muħālif sāz kerdī

Muħālif ŧadālarla düzmek eylerlerdi. “Kerdī, bi-kāfi’l-‘ Arabī.”

1432. Çü ŧod nevmid ez-iŧān girye ber-dāŧt

Çünkü nā-ümīd oldu anlardan, āvāzını yuķarı tutdı.

Zi ħūn-ı dide ber-gül lāle mī kāŧt

Gözinüñ ķanını gül ve lāle üzerine ekdi. “Kāŧt, bi-kāfi’l-‘ Arabī.”

1433. Gehī der-ħūn u geh der-ħāk mī ħüft

Gāh ķan içinde [ve] gāh topraķ içinde bayılurdı.

Zi endūh-ı dil ü ŧad çāk mī ğüft

Yüz pāre olmuŧ göñlinüñ ğuŧŧasından dir idi.

1434. Kücāyī ey peder āħir kücāyī

Çandasın iy bābā, āhir çandasın?

Zi hāl-i men çünin ğāfil çirāyi

Benüm hālümden buncılayın niçün ğāfilsin?

1435. Beyā binger kenizek-zādegān rā

Gel bir nazar eyle kızınıñ oğullarına. “Zādegān rā, bi-kāfi’l-‘Acemī.”

Zi rāh-ı ‘aql u dīn üftādegān rā

‘Aql ve dīn yolından düşmişlere nazar eyle.

1436. Ki bā-kām-ı dilet der-dil çi dārend

Senüñ gönlüñüñ murādınca gönüllerinüñ içinde ne tutdılar. “Bā-kām, bi-kāfi’l-‘Arabī.”

[104^b]

Hak-ı eltāf-ı to çün mī güzārend

Senüñ luflaruñuñ hakkını niçe geçdiler.

1437. Güli k’ez ravza-i cānet demide

Senüñ cānuñuñ bağçesinden bir gül bitmiş idi.

Ber-o bārān-ı ihsānet çekide

Anuñ üzerine senüñ ihsānuñuñ yağmurları yağmış idi.

1438. Çünān ez-teşnegi der-tāb mānde

Buncılayın şusuzluğdan harāret içinde qalmışdur.

Ki ney reng ender ü nī āb mānde

Ki çamış içinüñ renginde şu çal[ma]mışdı. Ya‘nī gönlinde şu rengi çal[ma]mış dimekdür.

1439. Nihāl-i nāz-perverd-i behiştī

Bir fidan idi nāz ile beslenmiş cennetde.

Ki der-bustān-sarāy-ı ‘ömr keṣṭi

Sarāyınuñ büstānında ‘ömri olmuş idi.

1440. Çünān ez-bād-ı cevr üftāde ber-ḥāk

Buncılayın rüzgāruñ cevrinden toprak üzerine düşmişdür.

K’ez-o cūyed bülendī ḥār u ḥāṣāk

Andan istedi bülendlügi dikenler, çörler çöbler. “K’ez-o, bi-kāfi’l-‘ Arabi.”

1441. Mehī k’ez vey ṣebet rā nūr būdī

Bir aydı andan giceler nūrlu idi.

Zi zūlmethā-yı devrān dūr būdī

Devrānuñ qarañuqlarından uzak idi.

1442. Resīdeṣ ez-felek z’in sān vebālī

Aña yetişdi. Ya‘ nī Yūsufa felekden bunuñ gibi bir qazā. Lafz-ı vebāl, günāh ma‘ nāsınadır. Lākin bunda qazā murāddur.

Ki cūyed lem‘ a-i nūr ez-hilālī

Ki isterdi nūr baqıyyesini hilālden. Ya‘ nī hilāl andan nūr isterdi.

1443. Bedīn sān būd ḥāleṣ tā-se-ferseng

Bunuñ gibi idi Ḥāzret-i Yūsufuñ ḥālī üç ferseng yire dek.

Ez-o şulḥ [u] v’ez-ān sengīn-dilān ceng

Ḥāzret-i Yūsufdan şulḥ var idi, ol taş gönüllü qarındaşlarından ceng var idi.

1444. Ez-o nermī vü zīṣān saḥt-rūyī

Yūsufdan yumuşaklık var idi, anlardan qatı yüzlülük var idi. “Germī, bi-kāfi’l-‘ Acemī.”

Ez-o germī vü zīṣān serd-gūyī

“Gūyī, bi-kāfi’l-‘ Acemī.” [105^a] Yūsufdan ısıcaklık var idi, anlardan şovuk söylemeklük var idi.

1445. Zi nāgeh ber-leb-i çāhī resīdend

Apansuz ol kıyunuñ başına yetişdiler. “Zi nāgeh, bi-kāfi’l-‘ Acemī.”

Zi reften ber-ser-i çāh āremīdend²²⁷

Gitmeklükden kıyunuñ başı üzerinde ilettiler.

1446. Çehī çün gūr-ı zālīm teng ü tīre

Bir kıyu idi zālīmūñ kabri gibi tar [ve] karañuđ idi. “Gūr, bi-kāfi’l-‘ Acemī.”

Zi tārīķiř çeşm-i ‘ ağl-ķīre

Anuñ karañuđluđından ‘ ađl gözi kararmış idi.

1447. Leb-i o çün dehān-ı ejdehāyī

Anuñ kenārı ejderhānuñ ağzı gibi idi.

Pey-i kūt ez-derūn merdūm rübāyī

Nafağa için için den ādem kaçucıdır.

1448. Derūneř çün derūn-ı merdūm āzār

Anuñ içi merdūm āzāruñ içi gibi idi.

Berāy-ı merdūm āzārī pūr ez-mār

Ādem āzārlamak için yılandan tolu idi.

1449. Medār-ı nođta-i endūh dūreř

Ėuřřa nođtasınuñ devri uzak idi.

Birūn ez-tākat-i endiře Ėüreř

Ťařrası fikr tākatinden derin idi.

1450. Muķiřeř pūr kūdūret merkezeř dūr

Ol nođtanuñ ihātası kūdūret ile tolu idi.

²²⁷ Yazmada “ārāmīdend” şeklindedir.

Hevāyeş pür ‘ufūnet çeşmeeş şūr

Anuñ hevāsı tolu ‘ufūnet, şuyı dağı acı idi.

1451. Nefes zen ger der-o yek-dem nişestī

Nefes urucı ādem eger ol kıyunuñ içinde bir nefes oturaydı. “**Ger**, bi-kāfi’l-‘Acemī.”

Nefes rā ber-nefes zen rāh²²⁸ bestī

Nefes nefes üzerine urmağdan nefesüñ yolını bağlardı.

1452. Çü işān def -i ān gül-çihre meh rā

Çünkü anlar ol ay-çihrelügi, gül-çihrelügi kıyunuñ içine atmağluğını.

Pesendīd[end] ān nā-behre çi rā

Begendiler ol naşıbsüz kıyu için.

1453. Diger bār ez-cefā-şān dād ber-dāşt

Bir kerre dağı anlaruñ cefāsından ‘adālet tıtdı.

[105^b]

Be-nev‘i nāle vü feryād ber-dāşt

Bir dürlü nāle ve feryād tıtdı.

1454. Ki ger ān seng rā ma‘lūm geştī

Eger ol kıyunuñ taşı için ma‘lūmı olaydı. “**Geştī**, bi-kāfi’l-‘Acemī.”

Zi sūzeş nerm-ter ez-mūm geştī

Yūsufuñ yanmasından mūmdan ziyāde yumuşağ olurdı.

1455. Velī ān sāz tiz āheng-ter şod

Velākin ol taş keskünlük düzici idi demürden ziyāde.

Dil-i çün seng-i işān saht-ter şod

²²⁸ Yazmada “reh” şeklindedir.

Gönlü de anuñ qarındaşlarınıñ taş gönlü gibi ziyāde katı idi.

1456. Çi güyem k'ez cefā iṣān çi kerdend

Ne diyem anlarıñ cefāsından ne eylediler. “**K'ez**, bi-kāfi'l-^ç Arabī.”

Dilem nidhed ki güyem ān çi kerdend

Gönlüm virmedi ki ben söyleyüm anı ki eylediler. “**Kerdend**, bi-kāfi'l-^ç Arabī fi hā.” “**Güyem**, bi-kāfi'l-^ç Acemī.”

1457. Ber-ān sā' id ki ger ber-vey residī

Anuñ bileginüñ üzerine eger yetişeydi.

Harir-i hulud ez-ān āzār didī

Ol cennet kumāşından ol sā' id āzār görürdi. Ya' nī rencide olurdu.

1458. Resen bestend ez-müy-ı büz ü miş

İp bağladılar Hazret-i Yūsufa koyun [ve keçi] kılından.

Ber-o şod her ser-i müyī yekī niş

Anuñ üzerine oldu ol ipüñ her bir kıllı başından birer nişter.²²⁹

1459. Miyāneş rā ki būdī müy mānend

Anuñ bili ki kıl gibi idi. Ya' nī ince idi.

Be-peşmīn-rismān dādend peyvend

Yüñden ip ile virdiler bukağı. Ya' nī bağladılar dimekdür.

1460. Keşidend ez-beden pīrāhen-i o

Çekdiler anuñ gölmegini bedeninden. Ya' nī çıkardılar.

Çü gül ez-gönçe 'uryān şod ten-i o

Gönçeden gül gibi 'uryān olmuş oldu anuñ teni.

1461. Be-kadd-i hod boridend ez-nedāmet

²²⁹ Yazmada “niştār” şeklindedir.

Karındaşlarını kendi boylarına nedâmetlerin kesdiler.

Libâsî tâ be-dâmân-ı kıyâmet

Kaftanlar kıyâmetüñ etegine dek.

1462. Fürüd âvîhtend ân geh be-çâheş

Aşağa şarķıtdılar andan soñra anı kıyunuñ içine.

Der-âb endâhtend ez-nîme râheş

Şuyuñ [106^a] içine atdılar kıyunuñ yarusından.

1463. Zi hûbî bûd hürşîd-i cihân-tâb

Güzellüğünden cihâna şu^c le virici güneş idi.

Figendeş çarķ çün hürşîd der-âb

Bırakdı çarķ güneş gibi şu içine.

1464. Birün ez-âb der-çeh bûd sengî

Taşra şudan kıyu içinde bir taş var idi.

Nişîmen sâht ân râ bî-direngî

Oturmaķluk düzdi ol taşuñ üzerinde eglenmeksüzüñ.

1465. Çi devlet yâft âhîr bingerân seng

Ne devlet buldı âhîr nazar ile ol taşu.

Ki kân-ı gevherî şod pes girân-seng

Cevher mekânı oldu soñra ağır bahâ ile ol taş. “**Kân**, bi-kâfi’l-^c Arabî.” “**Girân**, bi-kâfi’l-^c Acemî.”

1466. Zi la^c leş bî-güdâziş şekker âyîn

Anuñ erimez olan la^c linden şeker üslüblü. “**Güdâz**, bi-kâfi’l-^c Acemî.”

Şod ân şurâbe hemçün şehd-i şîrîn

Ol tuzlu şu şeker gibi tatlu oldu.

1467. Şod ez-nür-ı ruheş ân çâh rüşen

Hâzret-i Yūsufuñ yüzinden ol kuyu aydınlık oldı.

Çü şeb rüy-ı zemîn ez-mâh rüşen

Gice gibi yiryüzi ol Yūsufuñ ay yüzinden rüşen oldı.

1468. Şemîm-i gîsuvân-ı ‘ıtr sâyeş

Anuñ gîsûlarınuñ rāyihası ‘ıtr şāhı gibi gölge bırakmış idi.

‘Ufûnet rā birûn bord ez-hevāyeş

Ƙuyunuñ ‘ufûneti taşra iletđi kuyunuñ hevāsından.

1469. Zi ferr-i tal‘at-ı o her gezende

Anuñ yüzünüñ şevketinden her zarar idici hayvānlar. “Gezende, bi-kāfi’l-‘Acemî.”

Süy-ı sūrāh-ı dîger şod hazende

Bir gayrı delügin cânibinde kendüyi şaklayıcı oldılar.

1470. Be-ta‘vîz endereş pîrāhenî bûd

Ol Yūsufuñ hamāyilinüñ içinde bir cennet gömlek var idi.

Ki ceddeş rā zi âteş me’menî bûd

Ki anuñ dedesini âteşden emîn eylemiş idi. Ya‘nî İbrāhîm ‘aleyhi’s-selāmı.

1471. Firistādeş [106^b]be-İbrāhîm Rıdvan

Ol gönlegi²³⁰ göndermiş idi İbrāhîme cennet Ƙapucısı.

Ez-ân rû şod ber-o âteş gül-istân

Ol yüzden İbrāhîme âteş gül bağçesi oldı.

1472. Resîd ez-sidre Cibrîl-i emîn zûd

²³⁰ Yazmada “gönlegi” şeklindedir.

Yetişdi Sidreden Cibril-i emin tizçecük.

Zi bazu-yı vey an ta' viz büğşüd

Anuñ pazusından ol hamayili açdı.

1473. Birün averd ez-an cā pırehen rā

Ťaşra getürdi ol hamayiliden gönlegi.

Bedān pūřid ān pākize ten rā

Ol gönlegi²³¹ geydürdi ol pāk tenli Yūsuf 'aleyhi's-selāma.

1474. Ez-ān pes güft ey mehcür-ı ğam-nāk

Andan ŗoñra iy ğamlı olıcı bābāsından ayrılmış.

Peyāmeř mi resāned İzid-i pāk

Saña haber yetişdüşdüm pāk olan Allāhdan. Ya' nı saña Allāh selām eyledi.

1475. Ki ruzi in hıyānet piřegān rā

Bu hıyānet günü öñdin gelen şarındaşlarına. "Piřegān rā, bi-kāfi'l-'Acemī."

Gürüh-ı nā-řavāb endiřegān rā

Ol řavābsuz fikrler eyleyen cemā' ate.

1476. Zi to dil-riş-ter pişet resānem

Senden ziyāde gönülleri yaralı senüñ öñüñe yetişdüşdüm.

Figende piş ser-pişet niřānem

Başını öñine bıraķmıřı senüñ öñüñe yetişdüşdüm.

1477. Ber-iřān in cefāhā rā řümāri

Anlaruñ üzerine bu cefāları sen şayarsın.

²³¹ Yazmada "gönlegi" şeklinedir.

V'ez işān hāl-i ḥod pūşide dārī

Anlardan kendi hālini örtülmüş tutarsın.

1478. To dānī mū-be-mū ki işān kiyānend

Sen bilürsün kıl-be-kıl anlar kimlerdür? “Kiyānend, bi-kāfi'l-‘ Arabī.”

Ser-i müyī torā işān ne-dānend

Senüñ bir kıluñuñ başını anlar bilemezler.

1479. Zi Cibrīl in suhen Yūsuf çü bişnūd

Cibrīlden çünki bu sözi Yūsuf [107^a] işitdi.

Zi renc ü miḥnet-i ihvān ber-āsūd

Çarındaşlaruñ renc ü miḥnetden rāhat oldı.

1480. Nümūd ān taḥt²³²-ı sengeş taḥtgāhī

Gösterdi ol taşdan olan taḥt, taḥt olmaqluḡ. Ya‘ nī taş aña taḥt oldı.

Nişest ān cā çü nīkū-baḥt şāhī

Oturdı ol yirde yigrek baḥtlu pādīşāh gibi.

1481. Be-teskīn dāden-i cān-ı ḥazīneş

Ḥazret-i Yūsufuñ maḥzūn cānına sükūnet virdi.

Nedīm-i ḥāş şod rūḥu'l-emīneş

Ḥāşş, muşāhib oldı rūḥ-ı emīn Ḥazret-i Yūsufa. Ya‘ nī Cibrīl-i emīn, Ḥazret-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma üç gün kıyu içinde nedīm oldı.

Resīden-i Kārvān Be-Ser-i Çāh u Yūsuf Rā Bīrūn Āverden ü Yek Bār Dīger ‘Ālem Rā Be-Āf-Tāb-ı Cemāl-i Vey Rūşen Kerden. Bu sürḥ, kārvānuñ kıyu başına yetişüb Ḥazret-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma taşra götürüb bir kerre daḡı bütūn ‘ālem Ḥazret-i Yūsufuñ cemālī güneşiyile rūşen olmaḡ beyānındadır.

²³² Yazmada “taḥte” şeklindedir.

1482. Be-nāmized çi ferruḥ kār-vānī

Allāhuñ ismi ḥaḳḳıçün ki ne güzel kār-vāndur.

K'ez işān āb cūyed kār-dānī

Anlardan şu isteyici oldı iş bilici.

1483. Çü delvī ber-keşed nāgeh zi çāyī

Çünkü bir çoğayı yukarı çekdi apansuz yirinden.

Şeved ḫālī' zi burc-ı delv māhī

Ṭulū' idici oldı çoğa burcından bir ay.

1484. Se-rūz ān māh der-çeh būd tā-şeb

Üç gün ol ay kuyunuñ içinde idi tā şabāha dek.

Çü māh-ı Nahşeb ender çāh-ı Nahşeb

Ayuñ on dördü gibi çāh-ı Nahşeb içinde. **Lafz-ı Nahşeb**, ıldurdamaḳ ma' nāsına. Lākin bunda ayuñ on dördünde isti' māl olunur. **Lafz-ı çāh-ı Nahşeb**, [107^b] Mā-verā'ün-nehrde Termud (?) yanında bir şehir adıdır. Rivāyet iderler ki mezkūr şehirde bir meşhūr kuyu vardır, içinde ay ve gün gibi şu' lelenür nesne görünür. Ve meşhūrdur ki mezbūr kuyudan Muḳanna' -ı Ḥorāsānī ki ulūhiyyet da' vāsın iderdi. Sihr ile zikr olınan kuyudan bir ay şüretin gösterürdi. Şā' irler zeḳan-ı maḥbūbı ol çāha nisbet idüb çāh-ı Nahşeb dirler. Rivāyet iderler ki mezkūr kuyudan gice ve gündüz de dā'imā bir tāb-nāk ay gibi şekli görünür. Ol şekle māh-ı Nahşeb dirler. Ğāyetde münevver olduğundan ötüri maḥbūblaruñ 'arızına teşbīh iderler ve Nahşeb yıldurayıcı ay ma' nāsına da gelür. Muḳanna' -ı Ḥorāsānīnün adı ' Aṭādur ve Mered (?) nāhiyesinde bir köyündür. Şan' atı kaşşārluḳ olub bir gözi olmayub a' ver idi. Ve kerihü'l-liḳā olub dā'imā niḳāb ile yürimegin Muḳanna' dirler idi. Āl-i ' Abbāsuñ üçüncü ḫalīfesi Mehdī Bin Manşūr zamānında zühür idüb vālī-i Ḥorāsān ol zamānda Ḥamīd Bin Ḳaḫṭaba idi. Mā-verā'ün-nehr vilāyetinde şigar ve imlāk nevāḫisinde ve ol taraflarda bilād-ı etrāk-ı bī-idrāke ḳarīb olan yirlerde on dört yıl miḳdārı şevketi ve fitnessi iştidād ü imtidād bulub mel' ün-ı mezkūr sihr ü neyrencāt ve hendeseden ba' z-ı nesne bilüb şalātu ü zekātu ve ḥacc ü şavmı isḳāṭ idüb cemī' -i muḫarremātı ḫelāl

itmegin ‘avām-ı nās ve cūhhālden haylī kimesne itā‘at itdiler ve i‘tikādı tenāsüh-ı i‘tikād-ı bātılı üzere olub zu‘m-ı fāsidi bunuñ üzerine idi ki Hakk Tebareke ve Te‘ālā celle ve ‘alā **عما يقول الكافرون** (‘ammā yeqūlu’l-kāfirūn) Hāzret-i Ādem ‘aleyhi’s-selāma hūlūl idüb [108^a] andan Hāzret-i Nūh ‘aleyhi’s-selām ba‘dehū şuver-i enbiyādan ‘aleyhimi’s-selām şüretinden şürete hūlūl idüb tā Hāzret-i risālet-penāh Muhammed Muştafāya ‘aleyhi efdalu’s-şalāt ve’t-taḥiyyāt andan Hāzret-i ‘Alīye raḍıya’llāhu ‘anh hūlūl iderek Ebū Müslime gelüb ba‘dehū kendüsine geldi diyü halka i‘tikād-ı fāsıde virüb ol bed-baht rubūbiyyet da‘vāsın eyledi. Bu ğarībdür ki hem Tañrılığ da‘vāsın ide ve hem Hakk Te‘ālāya imān getürenlere imān getüre. Her kimesne ki kendüye itā‘at ve teba‘iyyet itmedi. Anlarıñla ḥarb u kıtāle emr eyledi ve hikāyet olunur ki kendüye tābi‘ olan eşkiyāya dā’imā ḥiṭāb-ı nā-şavāb dir idi ki ‘ibādını şüret-i aşilüm ile görmege tākat getürmedükleri eclinden sizlere şüret-i beşeriyyede anuñçün zāhir oldum. Zīrā her kim görürse yanar, kendüye ğāyetde maḥabbet ve teba‘iyyet iden ehl-i şeḳāvetden ba‘zı didiler ki elbette biz seni aşl şüretüñ üzere görmek isterüz. Mel‘ün didi ki bu murādıñuz bir nesnedür ki ḳavm-i Mūsā taleb eylediler ve yandılar. Didiler ki biz seni görelüm, yanarsağ yanalum. Mel‘ün ibrāmlarından ‘āciz ḳalub ḥalāşa mecāl bulmayub nā-çār olub bir günü va‘de eyledi. Sihr ü neyrencāt ile bir ‘aẓim āyine-i muḥriḳa tertīb ve terkīb idüb maşriḳ-ı şems muḳābelesinde bir ‘ālī şuffe binā idüb va‘de eylediği gün gelicek şuffe üzerine oturub mezkūr āyine[y]i yüzine tutub başını örtdi. Ba‘dehū zevāl vaḳtinde halka düḫüle icāzet virdi muḳābelesine geldüklerinde perde[y]i ḳaldurub şu‘ā‘-ı şems āyineye toḳunduğda āteş gibi şu‘lelenüb [108^b] ḳarīb olanuñ ba‘zısını yaḳub ve ba‘zısını kör idüb bāḳī ḳalanları ḳaçdılar. Ol ḳalilü’l-‘aḳl nā-dānlar zann eylediler ki ol şu‘ā‘ anuñ yüzinden ola. İ‘tikād-ı irtidādları imtidād bulub küfrleri daḡı ziyāde oldı. Mel‘ünüñ müddeti mümtedd olub şerr ü şūrı ‘āleme tolub nizām-ı ‘āleme tamām ḫalel gelmegin Mehdī ḫalīfe üzerine ‘asker cerār²³³ gönderüb ğāḡ şıyub ğāḡ şınub āḫirü’l-emr kendüyi maḡlūb göricek āteşden bir uḫdūd vaẓ‘ idüb kendüsini āteşe birağub cezā ve sezāsın buldı. Bu vāḳı‘asına sittin ü mi‘ede idi. Va’llāhu a‘lem

²³³ Yazmada “çerrār” şeklindedir.

uḥdūd şikāf ki der-zemīn būd ḳavluḥū Te‘ālā القتال اصحاب الاخدود النار ذات الوقود (ḳatli aṣḥābu’l-uḥdūdu’n-nār zātu’l-vuḳūd)

1485. Çü çarum rüz ez-în firūze ḥargāh

Çünkü dördüncü günü bu gök otaḳdan.

Ber-āmed Yūsuf-ı şeb refte der-çāh

Gice gitmiş Yūsuf ḳuyudan yuḳarı geldi.

1486. Zi Medyen kārḳānī raḥt beste

Medyen (?) şehrinden bir kārḳān esbābını bağlamış idi.

Be-‘azm-i Mıṣr bā-baḥt-ı ḥuceste

Mıṣra ‘azimetle mübārek baḥtla.

1487. Zi rāh²³⁴ üftāde dūr ān cā fütādend

Yoldan düşmüş idi uzaḳluḡla ol yire düşdiler. Ya‘nī ḳondılar.

Pey-i āsūdegī maḥmil güşādend

Rāḥatlük için yüklerini açdılar. Ya‘nī çözdiler.

1488. Ḥoş ān güm-reh ki rāh āred be-cāyī

Ne güzeldür ol yolını zāyī‘ idici ki yolını bir yire getürdi ki.

Ki bāşed hemçü Yūsuf reh-nümāyī

Yūsuf gibi aña bir ḳılavuz oldı.

1489. Be-gird-i çāh menzilgāh kerdend

Ḳuyunuñ etrāfını menzilgāh eylediler. “Gāh, bi-kāfi’l-‘Acemī.” “Be-gird, bi-kāfi’l-‘Acemī.”

Be-ḳaşd-ı āb-rū der-çāh kerdend

²³⁴ Yazmada “reh” şeklindedir.

Yüz şuyı aşdını uyuda eylediler. Ya‘nī Şu imek iin uyuya geldiler.
“**Kerdend**, bi-kāfi’l-‘ Arabī.”

1490. Nuust āmed sa‘ ādet-mend merdī

Evvel geldi bir sa‘ ādete [109^a] mensūb olan er.

Be-sūy-ı āb-ı hayvān reh neverdī

Āb-ı hayāt cānibine yolını uzandurdu.

1491. Be-tārīkī-yi āh-ān Hızr-sīmā

uyunuñ arañuluğında ol Hızr-sīmālī.

Fürū āvīt delv-i āb-peymā

AŐağā Őarıtdı oğayı ki āb ölçücidür.

1492. Be-Yūsuf güft Cibrīl-i emīn hīz

Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma Cibrīl-i emīn alk didi.

Zülāl-i rametī ber-teŐnegān rīz

Ramet zülālını Őusuzlara dök.

1493. NiŐn der-delv ün hūrŐid-i tābān

oğanuñ iinde otur Şu‘leli güneş gibi.

Zi mağrib sūy-ı maŐrık Őev Őitābān

Mağribden maŐrık cānibe[ne] ‘acele idici ol.

1494. Kenār-ı āh rā dūr-ı ufuk kon

uyunuñ kenārını uzakluğla gök kenārı eyle.

Ufuk rā bāz nūrānī tütuk kon

Gögün kenārında girü nūrlaruñla Őu‘lelenici eyle.

1495. Zi rūyet pertevī ber-‘ālem efgēn

Senüñ yüzüñ²³⁵ den bir şu‘le ‘âlem üzerine bırak[ıl]dı.

Cihân rā ez-ser-i nev sâz rüşen

Dünyâyı yeñi başdan rüşen düzdi.

1496. Revân Yūsuf zi rüy-ı seng ber-cest

Yūsuf ‘aleyhi’s-selām cānyıla taşuñ yüzinden şıçradı.

Çü āb-ı çeşme ender delv binşest

Çeşme şuyı gibi қоғанuñ içinde oturdı.

1497. Keşid ān delv rā merd-i tevānā

Çekdi ol қоғayı kuvvetlü kimesne.

Be-қadr-i delv ü vezn-i āb dānā

Қоға miқdārıyla çekdi dağı şuyuñ da veznini bilici çekdi.

1498. Be-güft imrüz delv-i mā girānest

Didi ki: “Bugünki gün bizüm қоғamız ağırdu.” “Girānest, bi-kāfi’l-‘Acemī.”

Yaқin çizi be-cüz āb ender ānest

Yaқinluğla didi bir şey şuyuñ gayrı ol қоғанuñ içindedür.

1499. Çü ān mäh-ı cihān-ārā ber-āmed

Çünki ol cihān tezyin idici ay gibi olan Yūsuf ‘aleyhi’s-selām yuқarı geldi.

Zi cāneş bāng yā büşrā ber-āmed

Ol merdüñ cānından yā büşrā şadāsı yuқarı geldi. **Lafz-ı büşrā**, iқtibāsdur. [109^b] ما هذا بشر (Mā-hāzā beşer^{en})²³⁶deki beşere işaretdür.

1500. Beşāret k’ez çünin tārık-çāhī

Müjde, buncılayın bir қараñuқ қuyudan. “K’ez, bi-kāfi’l-‘Arabī.”

²³⁵ Yazmada “yüzün” şeklindedir.

²³⁶ “Hāşâ! Allah için, bu bir beşer değildir.” Yūsuf sûresi 12/31.

Ber-âmed bes cihân-efrûz mâhî

Yuğarı geldi pes imdi dünyâ şu‘ lelendirici bir ay.

1501. Beşâret k’ez miyân-ı çeşme-i şûr

Müjde eyledi ol tuzlu çeşmenüñ ortasından.

Ber-âmed âbî ez-şûrâbegî dūr

Yuğarı geldi bir şü tuzluluğdan uzağ. “Şûrâbegî, bi-kâfi’l-‘ Acemî.”

1502. Der-ân şahrâ gülî büşkûft-i o rā

Ol şahrānuñ içinde bir gül açıldı Yūsuf için.

Velî ez-dîgerān bünhüft-i o rā

Velākin ğayrılardan şağladı ol Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı.

1503. Nihānî cānib-i menzilgeheş bord

Gizlüce Yūsufi kendi menziline iletdi.

Be-yārān-ı ğodeş pūşide büspürd

Kendi yārānına gizlemeklük ile ışmarladı.

1504. Belî çün nîk-bahtî genc yābed

Belî öyle, çünki yigrek bahtlı bir ğazîne bulur.

Eger pinhān ne-dāred renc yābed

Eger gizlü tutmadıysa meşakğat bulur.

1505. Ğasūdān hem der-ân nezdîk būdend

Ol ğasūd çarındaşları ol yağında idiler. Ya‘ nî kuyuya yağın idiler.

Zi ğāl-i o tefahğuş mî nümūdend

Anuñ ğālinden su’āl gösterürlerdi.

1506. Hemî bordend dā’im intizāreş

Cümle dā’im aña intizār iledürlerdi.

Ki tā ḥod çün ŧeved encām-kāreŧ

Tā Yūsufuñ ḥod nice olur āḥir iŧi.

1507. Zi ḥāl-i kārvān āgāḥ geŧend

Kārvānuñ ḥālinden āgāḥ oldılar. “Geŧend, bi-kāfi’l-‘Acemī.”

Ḥaber cūyān be-gird-i çāḥ geŧend

Ḥaber taleb iderek ḳuyunuñ eṯrāfında dolaŧur oldılar. “Be-gird, geŧend, bi-kāfi’l-‘Acemī fi hā.”

1508. Nihān kerdend Yūsuf rā nidāyī

Gizlüce Yūsuf içün bir nidā eylediler.

Birün nāmed zi çāḥ illā ŧadāyī

Ṭaŧra gelmedi ḳuyudan illā yine ḳuyu ŧadāsı geldi.

1509. Be-sūy-ı kārvān kerdend āheng

Kārvānuñ cānibine ḳaŧd eylediler. “Kerdend, bi-kāfi’l-‘Arabī.”

Ki tā ārend Yūsuf rā ferā-çeng

Tā getüreler [110^a] Yūsufi ṯırnaçlarına ḳarŧu.

1510. Pes ez-cehd-i tamām u cidd-i bisyār

Çoç cehd ü sa‘ ydan ŧoñra.

Miyān-ı kārvān āmed be-dīdār

Kārvānuñ ortasında āŧikā[re] Yūsuf geldi.

1511. Giriftendeŧ ki mā rā bendeest īn

Anı ṯutdılar ki bizüm içün bu ḳuldur.

Ser ez-ṯavḳ-ı vefā tā bendeest īn

Başını vefā ṯāḳatinden döndürmiŧdür. Ya‘ nī bize iṯā‘ ati yoçdur dimekdür.

1512. Be-kār-ı ḥidmet āmed süst peyvend

Hidmet içinde uyuşukluğla ittişāl getürür.

Reh-i bügrîhten gired be-her çend

Yola kaçmaqluğ tutar her vaqtdede.

1513. Zi nîkû bendegî fâriğ nihâdest

Yigrek kulluğdan tabî'ati fâriğdür. "Nîkû, bi-kâfi'l-'Arabî." "Bendegî, bi-kâfi'l-'Acemî."

Fürüşimîş egerçi hâne-zâdest

Mîşe döşemesidür egerçi hânede büyüdüyse.

1514. Çü gired bende-i bed-bendegî piş

Çok ki kulluğ tutar yaramaz kulluğı öñindedür.

Zi nîküyî koned bed-bendegî biş

Ey[ü]lük eylemede yaramaz eylemeklügi ziyâdedür. Ya' nî ey[ü]lüğinden kemlügi ziyâdedür.

1515. Bih ân bâşed ki büfrüşî be-hiçeş

Yigrek oldı ki şatayuz hîçe.

Ne-dârî ez-bedî der-tâb u piçeş

Yaramazluğdan tutmadı harâret içindedür dağı yaramazluğı halka halkadur. Ya' nî biri birine girmiştir.

1516. Der-ışlâheş ez-în pes mî ne-küşîm

Yüsufî ışlâhda bundan şoñra çalışmayuz. Zîrâ ışlâhı mümkün degül. "Ne-küşîm, bi-kâfi'l-'Arabî."

Be-her kıymet ki bâşed mî fürüşîm

Her kıymetde oldı, şataruz.

1517. Civân-merdî ki ez-çi ber-keşîdes

Ol civân er ki kıyudan yukarı gelmiştir.

Be-endeḡ kıymetī zīṣān ḡarīdeṣ

Azacuḡ kıymet ile anlardan almıṣdur.

1518. Be-mālik būd meṣhūr ān civān-merd

Māliklūkle meṣhūr idi ol civān er.

Be-fūlsī-çend memlūk-ı ḡodeṣ kerd

Birçaç ḡuruṣ ile kendüye memlūk eyledi. “**Kerd**, bi-kāfi’l-‘ Arabī.”

1519. V’ez ān pes kārvān maḡmil be-bestend

Andan ṣoñra kārvān yüklerini baḡladılar.

[110^b]

Be-kaṣd-ı Mıṣr der-maḡmil niṣestend

Mıṣr kaṣdında taḡt-ı revān²³⁷larında oturdılar.

1520. Ziyān-kārān ki cins-i cān fūrūṣend

Ol ziyān-kār olan ḡarındaṣları kendi cānlarınıñ cinsini ṣatdılar.

Çünān cinsī çünīn erzān fūrūṣend

Buncılayın cinsi buncılayın aḡçeye ṣatdılar. “Ya’ nī ḡatı cüz’i bahāya ṣatdılar. dimekdür.”

1521. ḡarāc-ı Mıṣr u yek dīdār ez-vey

Mıṣr ḡarācın bir ḡörmeklüḡi andan lāyıḡdur. Ya’ nī ḡarāc-ı Mıṣr, bir ḡörmeklüḡine lāyıḡdur.

Metā’ -ı cān u yek ḡüftār ez-vey

Cān ḡumāṣı da Yūsufdan bir sözine lāyıḡdur.

1522. Velī īn narḡ rā Ya’ ḡüb dāned

Velākin bu narḡı Ya’ ḡüb bildi.

²³⁷ Yazmada “taḡte revān” şeklindedir.

Züleyhâ in harîdârî tevâned

Züleyhâ bu almaqluğa qâdirdür.

1523. Dihed genc-i sa'âdet tâ hîred-mend

Sa'âdet hazînesini virdi tâ 'aqla mensûb olan kimesne.

Sitâned rû keşîd[e] dirhemî çend

Yüzi silinmiş birkaç ğuruşa aldı.

SONUÇ

Mollâ Câmî'nin meşhur Yûsuf u Züleyhâ mesnevisine “Hâzâ Kitâb-ı Şerh-i Yûsuf u Züleyhâ” başlığı atılarak yapılan şerh üzerine hazırlanan bu çalışma neticesinde eser günümüz alfabesine aktarılmış ve söz konusu eserle ilgili şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Mollâ Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinin Anadolu sahası Türk edebiyatında yapılmış üç şerhinin olduğu tespit edilmiştir.
2. Eserin ismi kütüphanede Şerh-i Yûsuf u Züleyhâ olmasına rağmen klâsik şerh yöntemine göre şerh edilmediği, tercüme eserlerde görülen hususiyetin tercih edildiği ve bunlardan dolayı da eserin şerh değil tercüme özelliği gösterdiği göze çarpmaktadır.
3. Tercüme veya şerh olarak vasıflandırılan bu eserde şârihin bazen mısrayı kelime kelime olduğu gibi bazen de serbest çeviri doğrultusunda hareket ederek şerh ya da tercüme ettiği görülmektedir. Genellikle anlama dayalı şerhlerinde şârihin hatalara düştüğü belirlenmiş ve bu kısımlara müdahale edilerek birtakım düzeltmeler yapılmıştır.
4. Şârihin metin içerisinde uygun gördüğü kısımlarda, şahsî yorumlarını desteklemek amacıyla çeşitli eserlerden yaptığı alıntılar onun şerhi sırasında kullandığı kaynakların zenginliğini göstermektedir. Örneğin; şerhini oluştururken Kemal Paşazâde'nin Dakâyıku'l-Hakâyık'ından, Mi'yâr-ı Cemâlî'den yaptığı alıntılar onun şerhini zenginleştirirken aynı zamanda şerhe bilimsellik kazandırmıştır.
5. Şârih eseri şerh ederken beyitlerde yer alan bazı kelimelerin anlamları, hangi dilde oldukları ve dil telaffuzları konusunda bilgilendirmeler yapmıştır. Buna dayanarak şârihin Arapça ve Farsça'ya hakim olduğunu söylemek mümkündür.
6. Şârih manasını verdiği kelimelerin daha iyi anlaşılması için Arapça, Farsça, Türkçe manzum parçalardan beyitleri bazen de mısraları şerh metnine ilave etmiştir.

7. Eserde anlamı kuvvetlendirmek, daha anlaşılır olmasını sağlamak için ayet, hadis ve Arapça-Farsça ibarelerden iktibaslar yapmıştır.
8. Şârihin şerhi sırasında, Arapça, Farsça kelimelerin manalarını verirken kullandığı Türkçe karşılıklar, devrin Türkçe söz varlığı hakkında önemli bilgileri dikkatlere sunmuştur. Metin içerisinde bugün kullanılmayan ya da kullanılmaya kullanılmaya unutulmuş, pek çok arkaik Türkçe kelime bulunması, bu tür eserlerin Türkçe'nin gelişimi içerisinde vuku bulmuş, malesef günümüze kadar ulaşmamış bazı kelimeleri de gün yüzüne çıkarmaya yardımcı olacaktır.

Çalışma klâsik şerh ve klâsik şiir araştırmalarına bir nebze olsun yardımcı olacaktır. Bunun ardından yapılacak çalışmalar el yazması kütüphanelerde oldukça fazla olan ve içerisinde edebî ve kültürel pek çok bilginin yer aldığı şerh metinlerinin incelenmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Ahterî Mustafa Muslihuddin el-Karahisarî, *Ahterî-yi Kebîr*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.
- AKTAŞ, Hasan, *Abdurrahman Gubârî, Yûsuf u Züleyhâ (İnceleme-Metin)*, Atatürk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2006.
- ALGAR, Hamid, *Abdurrahman Câmî*, çev. Abdullah Taha Orhan-Zeynep Hafsa Orhan, Litera Yayıncılık, İstanbul 2016.
- Ali Asgar Hikmet, *Câmî, Hayatı ve Eserleri*, çev. M. Nuri Geçosman, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1963.
- AMÎT, Hasan, *Ferheng-i Amît*, Kitâb-hâne-i Millî-yi İnan Tahran 1273.
- BANARLI, Nihad Sâmi, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971.
- Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Bizim Büro Basımevi, C. 2, Ankara 2000.
- ÇELEBİ, Asaf Halet, *Mollâ Câmî*, Hece Yayınları, Ankara 2002.
- DERSE, Bünyamin, *Klâsik Türk Edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ Mesnevilerinin Yûsuf Sûresine Uygunluğunun İncelenmesi*, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kars 2016.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, 29. bs. Ankara 2012.
- DİLÇİN, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 3. bs. Ankara 2013.
- GÜLEÇ, İsmail, “Sürûrî, Muslihuddin Mustafa”, *DİA*, C. 38, İstanbul 2010.
- Hâfız-ı Şîrâzî, *Hâfız Dîvânı*, Farsça’dan çeviren ve yayıma hazırlayan: Prof. Dr. Mehmet Kanar, Ayrıntı Yayınları, C. 2, İstanbul 2011.
- İZGİ, Cevat, “Hubeyş et-Tiflîsî”, *DİA*, C. 18, İstanbul 1988.
- KAÇALIN, Mustafa S., “Vankulu”, *DİA*, C. 42, İstanbul 2012.
- KANAR, Mehmet, *Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2008.

- KARA, Ömer, “Râgıb el-İsfahânî”, *DİA*, C. 34, İstanbul 2007.
- KARAHAN, Leyla, *Erzurumlu Mustafa Darîr-Kıssa-i Yûsuf/Yûsuf u Züleyhâ*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 1985.
- KILIÇ, Hulûsi, “Ahterî”, *DİA*, C. 2, İstanbul 1989.
- KILIÇ, Hulûsi, “El-Kâmûsü'l-Muhît”, *DİA*, C. 24, İstanbul 2001.
- KÖPRÜLÜ, Fuat, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Yayınları, 2. bs., İstanbul 1980.
- KUT, Günay, “Acâibü'l-Mahlûkat”, *DİA*, C. 1, İstanbul 1988.
- Lutfullah b. Ebu Yusuf el-Halîmî, *Lügat-i Halîmî*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013.
- Mollâ Câmî, *Levâiyih [Seyr u Sülûk ve Vahdet-i Vücûda Dâir]*, Tercüme: Şemseddin Sivâsî, Tercüme ve notlarla yayına haz. Melek Gündüz Karacan, Litera Yayıncılık, İstanbul 2016.
- MUŞ, Züleyha, *Arap ve Türk Edebiyatlarında “Yûsuf ve Züleyhâ” Hikâyelerinin Mukayesesi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2000.
- Mütercim Âsım Efendi, *Burhân-ı Katı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.
- Mütercim Âsım Efendi, *Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, C. 3, İstanbul 2013.
- Ni‘metu’llâh Ahmed, *Lügat-i Ni‘metu’llâh*, haz. Adnan İnce, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2015.
- OKUMUŞ, Ömer, “Câmî, Abdurrahman”, *DİA*, C. 7, İstanbul 1993.
- ÖZ, Yusuf, *Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1996.
- Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2007.
- Vankulu Mehmed Efendi, *Vankulu Lügati*, Yayına hazırlayan: Mustafa Koç-Eyyüb Tanrıverdi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, C. 2, İstanbul 2014.

SÖZLÜK

-A-

‘**abd** (a.) : köle, kul.

‘**acibe** (a.) : şaşılacak şey.

‘**aciz** (a.) : eli ermez, beceriksiz, kabiliyetsiz; zayıf, güçsüz.

āferiden (āferīn) : yaratmak.

āf-tāb (f.) : güneş; güneşin ışığı, güzel [kadın], şarap.

āgāh, āgeh (f.) : bilgili, haberli, uyanık.

āgāšte (f.) : bulaşmış; başlangıç.

āgāziden (āgāz) (f.) : başlamak.

āgūş (f.) : kucak.

āgyār (a.) : gayrılar, başkalar, yabancılar.

āhen (f.) : demir; zincir; kılıç; sert, katı.

aḥter (f.) : yıldız.

aḥver (a.) : Müşteri yıldızı, Jüpiter, Erendiz; beyaz yüzlü, güzel gözlü [adam]; zeki, akıllı.

‘**aḥd** (a.) : bağ, bağlama, düğümleme, bağlanma, düğümlenme; sözleşme, kararlaştırma; kurma, düzme; nikâh.

‘**ākıbet** (a.) : nihâyet, son.

āl (t.) : hile, düzen.

ālāyiş (f.) : bulaşıklık, bulaşma; depdebe, tantana, gösteriş.

‘**ale'l-fevr** (a.) : derhal, birden.

‘**ālem** (a.) : nişan, alâmet; bayrak, sancak; sınır işâreti, yüksek dağ; dudaktaki çatlaklık; has isim; minâre tepesi.

‘**alem** (a.) : nişan, alâmet; bayrak, sancak; sınır işâreti; yüksek dağ; dudaktaki çatlaklık; has isim; minâre tepesi; sarığın altın teli.

‘**alemī** (a.) : has isimle ilgili, ona âit.

‘**ālī** (a.) : yüce, ulu.

‘**ām** (a.) : sene, yıl.

‘**amārī** (f.) : taht-ı revan, sedye, cenaze arabası.

āmeden (āy) (f.) : gelmek.

a‘dā (a.) : düşmanlar, yağılar.

a‘lā (a.) : (daha, en pek) yüksek.

a‘ver (a.) : bir gözü kör, tek gözlü.

-ārā (f.) : süsleyen, bezeyen.

‘**arâk-çîn** (a.f.b.) : kavuk altına giyilen takke.

ārāmīden (ārām) (f.) : durma, eğlenme, dinlenme; yerleşme, istirahat etme; karar kılma.

ārāsten (ārāy) (f.) : süslemek, düzene sokmak.

‘**arız** (a.) : gelen; tesâdüfî vak’a; dağ, bulut vs. gibi görmeye mânî olan herşey; yanak.

‘**arūs** (a.) : gelin; Husrev Perviz’in sekiz hazînesinden biri; kükürt.

‘**arż** (a.) : bir büyüğe sunma, gösterme, bildirme, önüne koyma.

‘**arż-ı hâl** : “hâlin bildirilmesi”, ne halde bulunduğunu bildirme; dilekçe.

‘**aşabe** (a.) : bir tek sinir; baba tarafından akrabâ olanlar; şer’an, miras alamayan akrabâ; birinin fırkası ve avenesi.

āsān (f.) : kolay.

aşhab (a.) : sâhipler, mâlik ve muasarrıf olanlar; Peygamberimizi görmek ve sohbetine ermek şerefini kazanmış kimseler.

āsīb (f.) : çarpışma; belâ, âfet, musîbet, zarar.

āstāne (f.) : eşik; payitaht; büyük tekke; Allah’a yakın kimselerin kabri; merkez.

āstīn (f.) : esvap kolu, yen.

āsūde (f.) : rahat, gâilesiz, dinç [olan].

āsūden (āsāy) (f.) : rahatlamak, dinlenmek.

āşāmīden (āşām) (f.) : içmek.

āşūfte (f.) : çıldırırçasına seven, bu yüzden perîşan bir halde, azgın ve baştan çıkmış deli gibi olan, iffetsiz kadın.

āşūften (āşūb) (f.) : kızmak, karışmak, dağılmak.

‘**aţā** (a.) : bağışlama; bahşiş.

‘**avām** (a.) : herkes, kaba ve câhil halk, ayak takımı.

āvāre (f.) : serseri, boş gezen, işsiz güçsüz, aylak; dağınık, perîşân.

āvāz (f.) : ses, sedâ.

āverden (āver) (f.) : getirmek.

āvīhten (āvīz) (f.) : asmak, asılmak.

āyīn (f.) : merâsim, tören; Alevî’lerin içki sohbetleri.

āyīne (f.) : ayna.

- ‘**ayş** (a.) : yaşama.
- ‘**azamet** (a.) : büyüklük, ululuk; çalım, kurum.
- ‘**azd** (a.) : kolun üst kısmı; destek; kuvvet, kudret.
- ‘**azīm** (a.) : büyük, ulu, iri.
- ‘**azīmet** (a.) : gitme, gidiş.
- ‘**azm** (a.) : kasıt, niyet, karar.
- āzürden (āzār)** (f.) : incinmek, incitmek, kırmak.
- B-**
- bā** (f.) : ile.
- bāb** (a.) : kapı; geçit, boğaz; bölüm; iş, şekil, mes’ele; yol.
- bād** (f.) : yel, rüzgâr.
- bādā** (f.) : ola, olaydı.
- bāften (bāf)** (f.) : dokumak.
- bahā** (f.) : kıymet, bedel, değer.
- bahādır** (f.) : cesur, yiğit.
- baḥīl** (a.) : hasis, cimri, tamahkâr.
- baḥr** (a.) : deniz; büyük göl veyâ nehir.
- baḥşiden (baḥş)** (f.) : bağışlamak, affetmek.
- bāhten (bāz)** (f.) : kaybetmek (oyunda), oynamak.
- baḥye** (f.) : dikiş, teyel, oyulgalama.
- baḥıyye** (a.) : artan, geri kalan, artık.
- bālā** (f.) : yüksek, yukarı, üst, yüce; boy.
- bālīn** (f.) : yastık; koltuk.
- bāmdād** (f.) : sabah, sabahleyin, seher vakti, seher vaktinde, tan yeri.
- bāng** (f.) : ses, sedâ, haykırma.
- bānū** (f.) : kadın, hâton, hanım.
- bār** (f.) : Tanrı, Allah; yük; yağdıran, saçan, serpen, döken.
- bāre** (f.) : defa, kez; kale; zülf; at.
- bārgāh, bārgēh** (f.) : girmek için izin almak lâzım gelen, girilebilecek yer, çadır, yüksek divan.
- başar** (a.) : göz; görme.
- bāṭıl** (a.) : boş, beyhûde, yalan; çürük.
- bāyesten (bāy)** (f.) : gerekmek.
- bāz** (a.) : geri, gerisin, geriye; tekrar, yeniden.

bāzū (f.) : kolun omuz ile dirsek arasındaki kısmı, pazı; güç, kuvvet.

be (f.) : kelimelere -e halini verir.

bed (f.) : fenâ, yaramaz, çirkin; kötülük; ateş tutuşturmaya mahsus yarı yanmış paçavra.

bed-ḥāh (f.) : her işin fenâlığını isteyen.

bedī'a (a.) : beğenilen ve takdir edilen pek yeni şey.

bedr (a.) : ayın on dördüncü gecesi, dolunay.

bedrūd (f.) : veda, esenlik, esenleme; alkış.

behcet (a.) : sevinç; güzellik, güleryüzlülük, şirinlik.

behişt, bihişt (f.) : cennet, uçmak.

behre (f.) : hisse, pay, kısmet, nasip.

belā (a.) : evet, hayhay, pekî.

belāgat (a.) : iyi, güzel, pürüzsüz söz söyleme, uzdillilik; sözün düzgün, kusursuz, yerinde ve adamına göre söylenmesini öğreten ilmin adı.

belī (f.) : evet.

ber (f.) : üzere; göğüs, sîne.

berāt (a.) : rütbe, nişan ve imtiyaz verildiğini bildiren fermân.

berāy (f.) : için, maksadıyla.

berbaṭṭ (a.) : kaz güğüslü; lāvuta (lavta) denilen bir çalgı.

berg (f.) : yaprak.

berḳ (a.) : şimşek.

berter (f.) : daha, pek, çok en yüksek, a'lâ, üstün, meziyetli, değerli.

bes (f.) : yeter, yetişir, tamam; çok.

besten (bend) (f.) : bağlamak, kapamak.

beşāret (a.) : müjde, muştı; çirkin kıyâfet; yeni çıkan grip şey.

beyābān (f.) : kır, çöl.

bezl (a.) : bol bol verme, saçma.

bīd (f.) : söğüt ağacı.

bīdār (f.) : uyanık, uyumayan, uykusuz.

bīhten (bīz) (f.) : elemek.

bī-idrāk : idraksiz, anlayışsız.

bilād (a.) : memleketler, şehirler, kasabalar.

bīm (f.) : korku; tehlike.

bīmār (f.) : hasta, sayrı.

bi-‘aynihī (a.) : aynıyla, olduğu gibi, tıpkı.

bīrūn, birūn (f.) : dışarı; dış hâricî; fazla, dışarıda.

bisât (a.) : kilim, minder, döşeme, keçe, yaygı.

bisyār (f.) : çok.

bīş (f.) : artık, ziyâde; bildircin otu denilen, Çin’de yetişir zehirli bir ot.

bī-şekk (f.) : şüphesiz.

bizār (f.) : rahatsız, bıkmış, usanmış, küskün.

borden (ber) (f.) : götürmek, iletmek.

būden (bāş) (f.) : olmak, var olmak, bulunmak.

bukağı, bukağı (t.) : hayvanın ayağına vurulan köstek.

buk‘a (a.) : yer, toprak, ülke; büyük yapı; benek, leke.

būm (f.) : yer, toprak, yurt; sürülmemiş tarla; tabîat, huy; baykuş.

bu‘d (a.) : uzaklık; aralık.

būsiden (būs) (f.) : öpmek.

bülend (f.) : yüksek, yüce.

bürehne (f.) : çıplak, soyunuk.

büşrâ (a.) : müjde, sevinçli haber.

büt (f.) : put; güzel.

büz (f.) : keçi.

-C-

cā, cāy (f.) : yer, mevki, mekân; ay kısaltmasında cemâziyel evvel.

cāh (a.) : îtibar, makam, mevki.

cānib (a.) : taraf, cihet, yan.

ca‘d (a.) : kıvrıkcık [saç].

cā’iz (a.) : işlenilmesinde cevaz olan; olabilir, olur.

ca‘lī (a.) : sahte, yapmacıklı, düzme.; yapma.

cāvidān (f.) : dâimî kalacak olan, sonrasız, ebedî, bengi.

cedd (a.) : dede, büyük baba, ananın veyâ babanın babası.

cefâ (a.) : eziyet, incitme.

cehd (a.) : çalışma, çabalama.

celâcil (a.) : küçük çanlar, ufak çingiraklar.

cemādât (a.) : cansızlar.

cemāl (a.) : yüz güzelliği.

cemā'at (a.) : insan toplulukları; imamın arkasında namaz kılanlar; bir mezhepten olan topluca halk.

cengīden (ceng) (f.) : savaşmak, vuruşmak.

cerrār (a.) : çekici; dilenci; arkasında sürükleyen; harp aletleriyle donatılmış kalabalık ordu.

cesten (ceh) (f.) : atlamak, sıçramak.

cev (f.) : arpa.

cevelān, cevlān (a.) : dolaşma, dolanma, gezinme.

cevr (a.) : haksızlık, ezâ, cefâ, eziyet, gadir, zulüm, sitem; tarikat adamının ilerlemesine mânî olan şey.

ceyb (a.) : yaka; cep.

cibin (t.) : sinek, sivrisinek.

cidd (a.) : bir işi gerçekten çalışıp işleme; ciddîlik.

cihān-tāb (f.) : dünyâyâ sıcaklık ve ışık veren.

cihāt (a.) : taraflar, yönler.

cihet (a.) : yan, yön, taraf; yüz, yer; sebep, vesîle, bahâne, ilgi; vazîfe, hizmet.

cirāhat (a.) : irin, yara; cerrahlık.

civān (f.) : genç.

costen (cū-cūy) (f.) : aramak.

cū-cūy (f.) : akarsu, ırmak, çay.

cūd (a.) : cömertlik, elaçıklığı.

cūşīden (cūş) (f.) : kaynamak.

cūft (f.) : çift, ikili, eşi olan, tek olmayan.

cūhhāl (a.) : bilgisizler.

cūnbīden (cūnb) (f.) : kımıldamak, sallanmak, hareket etmek.

cūnbiş (f.) : kımıldanma, hareket.

cūnūn (a.) : delirme, çıldırma, delilik.

-Ç-

çāh, çeh (f.) : kuyu, çukur.

çāk (f.) : yarık, yırtık; yırtmaç.

çār, çihār (f.) : dört [sayı].

çavmak (t.) : sıcak olmak, yanmak; sıcaklığı yayılmak.

çekīden (çek) (f.) : damlamak.

çendān (f.) : o kadar.

çeng (f.) : el; pençe; kanuna benzer, dik tutularak çalınır bir çeşit saz; eğri büğrü.

çep (f.) : sol.

çerāğ (f.) : fitil, mum; otlama; otlak.

çerīden (çer) (f.) : otlamak, otlatmak.

çerme (f.) : kır at; deriden yapılmış.

çeşm (f.) : göz.

çetr (f.) : çadır, gölgelik; gece.

çevgān (f.) : cirit oyununda atlıların birbirine attıkları değnek; ucu eğri değnek, baston, çevgen.

çi (f.) : ne.

çīden (çīn) (f.) : dermek, devşirmek, toplamak, koparmak.

çirā (f.) : nasıl.

çīz (f.) : şey, nesne.

çūb (f.) : ağaç, değnek, odun, sopa; çöp.

çūnān (f.) : bunun gibi, bu şekilde.

çūnīn (f.) : buncılayın, bunun gibi.

-D-

dāden (dih) (f.) : vermek.

dāğ (f.) : yanık yarası; insan ve hayvan vücûduna kızgın demirle vurulan damga, işâret, iz.

ḡalālet (a.) : doğru yoldan sapma.

dām (f.) : tuzak, ağ; yırtıcı olmayan vahşî hayvan.

dāmān, dāmen (f.) : etek [elbise].

dāne-çīn (f.) : tâne toplayan, devşiren, döküntü hâlinde bulunan ufak tefek şeylerden faydalanan.

dānisten (dān) (f.) : bilmek.

da'vā (a.) : şikâyetçi olarak mahkemeye başvurma; mesele; bir mesele üzerinde husûsî bir fikir sâhibi olma, iddiâ.

dārū'l-mülk : paytaht, başşehir.

dāšten (dār) (f.) : sahip olmak.

dāye (f.) : taya, sütüne, çocuğa bakan dadı.

debīr (f.) : kâtip, yazıcı.

ded (f.) : yırtıcı hayvan, vahşî hayvan.

deh (f.) : on [sayı].

dehr (a.) : dünyâ; zaman, devir.

delâlet (a.) : gösterme, yol gösterme, kılavuzluk, alâmet olma; iz, işâret.

delğ (f.) : eski elbise, yamalı dilenci hırkası, dervişlerin giydiği eski aba ve yırtık cübbe.

delv (a.) : su kovası; on iki burçtan birinin adı olup, Güneş, eski ocak ayının sekizinci günü bu burca girer.

dem (f.) : soluk, nefes; içki; an, vakit, saat, zaman.

demiden (dem) (f.) : üfleme, nefes almak.

demren, [temren] (t.) : okun ucuna geçirilen demir ya da kemik parça.

dendân (f.) : diş; tamah ve ümit.

der (f.) : -de, içinde; kapı; mağara; kere, defa; cins, çeşit, kısım, nevi.

derende, dirrende (f.) : yırtıcı, vahşi.

dereng (f.) : çan sesi, şingirtı, şangirtı.

deriden (der) (f.) : yırtmak, yarmak, parçalamak.

deşt (f.) : bozkır, çöl, kır, ova.

deviden (dev) (f.) : koşmak.

đıhk (a.) : gülme.

dırağşiden (dırağş) (f.) : parlamak, parıldamak.

dıraht (f.) : ağaç.

dırâz, derâz (f.) : uzun.

đidâr (f.) : yüz, çehre; görme, görüşme; açık, meydanda.

điden (bîn) (f.) : görmek.

dil (f.) : gönül, yürek, kalp.

dil-âver (f.) : yiğit, yürekli.

dil-fürüz (f.) : gönüle ferahlık veren, sevindiren.

dilirî (f.) : yiğitlik, mertlik, yüreklilik.

đine (f.) : dünkü.

direm (f.) : akça, para; dirhem; gümüş para.

direng (f.) : bekleme; gecikme; tutma; istirâhat.

dirhem (a.) : eski okkanın dört yüzde biri; gümüş para.

dirğâ (f.) : yazık, eyvahlar olsun!

dirîne (f.) : eski, kadîm.

dūd (f.) : duman, tütün.
dūr (f.) : uzak.
dūş (f.) : omuz; dün gece; rüyâ.
dūşiden (dūş) (f.) : sađmak.
dū (f.) : iki.
dūhn (a.) : sürünecek yağ.
dūhūl (a.) : içeri girme, içine girme.
dūm (f.) : kuyruk.
dūrc (a.) : kutu, kutucuk; hokka; sandık, cevâhir kutusu; hokka gibi olan ağız.
dūrd (f.) : tortu, çöküntü.
dūşvār (f.) : güç, zor.
dūvvūm (f.) : ikinci.
-E-
eb'ād (a.) : daha (en, pek, çok) uzak.
ebr (f.) : bulut.
ebrīšem (f.) : ibrişim, bükülmüş ipek.
ecl (a.) : sebep, neden.
ednā (a.) : pek aşığı, en bayağı, çok alçak; az, pek az.

efđal (a.) : daha (en, pek) faziletli; en âlâ, üstün.
efgenden (efgen) (f.) : atmak, fırlatmak, bırakmak.
efrāhten (efrāz) (f.) : yükseltmek, yukarı çekmek.
efrūhten (efrūz) (f.) : yakmak, aydınlanmak.
efsūn (f.) : afsun, büyü, sihir, gözbağcılık, arpağ.
efzūden (efzāy) (f.) : artırmak, artmak.
ehl (a.) : sâhip, mâlik, mutasarrıf olan; mahâretli, usta, kabiliyetli, becerikli; bir yerde oturan.
ekl (a.) : bir şey yeme, yenilme.
eknūn (f.) : şimdi, el'an, hâlâ.
elā (a.) : başlama ve tenbih edâtıdır; nazımda ve sözün başında kullanılır; bundan sonra "ey!" nidâsı gelir.
elťāf (a.) : iyi muâmeleler, iyilikler, iyilikseverlikler; okşamalar; nezâketler.
elvān (a.) : renkler, çeşitler; rengârenk, alacalı.

enbiyā (a.) : müstakil şeriat sâhibi olmayan peygamberler, yalvaçlar.

enbūh (f.) : çok, kalabalık, başka; çokluk; meclis; kalın, yoğun; duvarın yıkılıp dökülmesi.

encām (a.) : nihâyet, son.

endāhten (endāz) (f.) : atmak, fırlatmak.

endāze (f.) : altmış santimetrelik bir ölçü; ölçek; tahmîn, takdir; meretebe, derece.

endek (f.) : az, azıcık; yaşı küçük.

ender (a.) : daha (en, pek) nâdir, çok seyrek ve az bulunan.

endūden (endā(y)) (f.) : sürmek, sıvamak, kaplamak.

endūh (f.) : gam, keder, tasa, kaygı, üzüntü, sıkıntı.

engīhten (engīz) (f.) : tahrik etmek, kıskırtmak; yerinden oynatmak; sıçramak; coşturmak; koparmak.

engūşt (f.) : parmak.

eñlik (t.) : boyacılıkta kullanılan kökü kızıl bir ot.

erba'a (a.) : dört [sayı].

erġanūn (f.) : org.

erġuvānī (f.) : erguvan çiçeği renginde, güzel ve parlak kızıl.

erre (f.) : bıçkı, destere.

erzān (f.) : ucuz fiyatlı.

esb (f.) : at, beygir.

esbāb (a.) : vâsıtalar, lâzımalar.

esirre (a.) : tahtlar, oturacak yerler.

eşmār (a.) : meyvalar.

eşcār (a.) : ağaçlar.

eşk (f.) : gözyaşı.

etrāk (a.) : Türkler.

evc (a.) : yüce, yüksek, bir şeyin en yüksek noktası, doruk.

evrāk (a.) : yapraklar, kâğıtlar; arşiv.

evtār (a.) : yaya gerilmiş ipler, kirisler, teller; bir kavsin iki ucuna bağlanan düz çizgiler.

eyā (f.) : “ey, hey!” mânâsına gelen ve Arapça kelime ve terkiplere giren nidâ edâtıdır.

eyvān (f.) : büyük sofa, divanhâne, salon; kemerli yüksek binâ, oturacak yüksek yer, köşk; çardak.

eyyām (a.) : günler, gündüzler.

eyzān (a.) : yine öyle, kezâ, bu dahî, öteki gibi.

ez, zi (f.) : “den, dan” mânâsına gelir.

ezhār (a.) : çiçekler.

-F-

fağfūr (f.) : [evvelce] Çin imparatorlarına verilen bir ad; Çin’de porselenden yapılan kapkacak.

faḥr (a.) : övünme, böbürlenme, büyülenme, şeref, onur, kıvanç; büyüklük, ululuk; şöret, ün; fazîlet, erdem.

faḥrî (a.) : şeref, onur için, parasız, maaşsız, aylıksız, ücretsiz görülen [iş]

fām (f.) : renk.

fāriğ (a.) : vazgeçmiş, çekilmiş; rahat, âsûde; boş, boş kalmış, işini bitirmiş, işsiz.

fāsîd (a.) : kötü, fenâ; yanlış, bozuk; münâfık, fesat çıkarıcı.

fazl (a.) : fazla, ziyâde, artık, bâki; fazlalık, üstünlük; iyilik, fazîlet, erdem, lutuf.

fehvâ (a.) : mânâ, anlam, mefhum, kavram.

fer (a.) : parlaklık, aydınlık; zînet, süs, bezek; kuvvet, nüfuz, iktidâr.

ferâğ (a.) : vazgeçme, bırakıp terketme; bir mülkün tasarruf, sâhip olma hakkını başkasına terketme; istirahat etme, dinlenme; hiçbir işle meşgul olmama, rahat etme.

ferdâ (f.) : yarın, yarınki gün, günün ertesi; âhîret, öbür dünyâ, kıyâmet.

ferheng (f.) : bilgi, hüner, mârifet; edep; akıl; temkin; Farsça lûgat kitabı.

ferḥunde (f.) : mübârek, mes’ut, meymenetli, kutlu, mutlu, uğurlu.

ferîften (ferîb) (f.) : aldatmak.

fermüden (fermây) (f.) : emrolunmuş, buyurulmuş; emir, فرمان, irâde.

ferruḥ (f.) : uğurlu, kutlu.

fersaḥ (a.) : muhtelif mesâfelere tekabül eden değerinde bulunan bir uzunluk ölçüsü; üç millik bir mesâfe [denizde].

ferseng (f.) : fersah.

fersüde (f.) : yıpranmış, eskimiş, aşınmış; eski, yırtık.

ferş (a.) : döşeme, yayma; halı, taş vesâire döşetme; yayılan şey, yaygı, şilte, halı.

fertüt (f.) : pek ihtiyar, pîr, kocamış, bunak.

ferzâne (f.) : hakîm, feylesof; bilgili [kimse]; nefsânî bağlantılardan sıyrılmış olan derviş.

ferzend (f.) : oğul, çocuk.

fesâne (f.) : asılsız hikâye, masal.

feşân (f.) : saçan, saçıcı, serpen.

fevķ (a.) : üst,üst taraf, yukarı.

figân (f.) : ıztırap ile bağırap çağırma, inleme.

firâz (f.) : yokuş, çıkış; yüksek, yukarı; yükselten, kaldıran.

firistâden (frist) (f.) : göndermek, yollamak.

firişte (f.) : melek; iyi ve yumuşak huylu [adam]; günahsız, mâsum.

firûze (a.) : Nişabur'da çıkan açık mâvi renkli ve değerli bir yüzük taşı.

fuzalâ (a.) : fazîletliler, erdemli kimseler.

fûls (a.) : pul, mangır, akçe, para.

fürû (f.) : aşığı.

fürûğ (f.) : nur, ziyâ, ışık, parlaklık, parıldayış.

fürûhten (fürüş) (f.) : satmak.

fürüş (a.) : döşemeler.

fürüzende (f.) : yakıcı, yanıcı; parlatan, parlayıcı, aydınlatıcı.

füsün (f.) : sihir, büyü.

füşürden (fişâr) (f.) : sıkamak.

fütâden (f.) : düşürmek, düşmüş, düşkün; tutkun, müptelâ; bîçâre.

füzüd (f.) : artıran, çoğaltan.

füzün (f.) : çok, fazla.

-G-

ğâfil (a.) : gaflette bulunan; ihmâl eden, ilerisini iyi düşünmeyen, dikkatsiz, ihtiyatsız, dalgın, tembel.

gâm (f.) : adım; ayak; köy.

ğam-ğ̃âr (a.f.b.) : gam yiyen, kederlenen, tasalanan.

ğâr (a.) : mağara, in; defne ağacı.

ğarâz (a.) : nefret, gaye, maksat, meyil, istek.

ğarîbe (a.) : evvelce görülmemiş, tuhaf, şaşılacak şey.

ğarz (a.) : batırma, sokma; iğne sokma, oyulgama.

ğavr (a.) : dip, esas, hakikat.

ğayb (a.) : gizli olan, göze görünmeyen şey, kayıp; belirsiz, bilinmeyen şeyler.

ğazāl (a.) : ceylan; geyik, maral, âhû; geyik yavrusu; güzel göz.

ğāze (f.) : kadınların yüzlerine sürdükleri düzgün, allık.

gele, gelle (f.) : sürü; davar.

genc (f.) : hazîne, defîne.

gerd (f.) : toz, toprak; kelimelere eklenerek dönen, dolaşan manalarını verir.

gerdiden (gerd) (f.) : dönmek, dolaşmak.

gerdün (f.) : dönücü, dönen, devreden; felek, dünyâ, semâ.

germ (f.) : sıcak.

germābe (f.) : sıcak su hamamı, kaplıca, ılıca, kaynarca.

gezend (f.) : zarar, ziyan; afet, felaket; göz değmesi, nazar; hastalık.

geziden (gez) (f.) : ısırarak; dişlemek; sokmak; zarar vermek.

gil (f.) : balçık, su ile ıslanmış toprak, lüleci çamuru, kil.

giñ, geñ (t.) : geniş.

girāmī (f.) : aziz, muhterem, saygın; ulu.

girān (f.) : ağır, sakil [maddî, mânevî]; fenâ; kokmuş; bıktırıcı, usandırıcı; sert, katı.

gird (f.) : yuvarlak, çevre, de-ğirmi.

gird-āb (f.) : suların döndüğü ve çukurlaştığı yer, anaför, çevrinti, bur-kaç; tehlikeli yer.

girev (f.) : rehin.

giriḅān (f.) : elbise yakası.

giriten (gīr) (f.) : almak, tutmak.

giriḅ (f.) : düğüm, bağ.

giryān (f.) : ağlayıcı, ağlayan.

giryē (f.) : ağlama, ağlayış; göz-yaşı.

gīsū (f.) : omuza dökülen saç, uzun saç, saç örgüsü; kâhkül.

gītī (f.) : dünyâ.

giyāḅ (f.) : nebat, *bitki, tâze ot.

goften (gū-gūy) (f.) : söylemek, demek.

görk (t.) : güzellik, yüz güzelliği; meziyet, iyi huy; süs, zinet.

ğubār (a.) : toz.

gulām (a.) : tüyü, bıyığı çıkmamış delikanlı, genç; köle, esir, kölemen.

gulğul (a.) : gürültü, şamata; bağırıp çağırma.

güne (f.) : rengârenk, türlü türlü.

gūr (f.) : mezar, kabir; çöl, sahra, bozkır; yaban eşeği; İran mitolojisinde Rüstem'in lakabı.

güsferd (f.) : koyun.

guşşa (a.) : keder, kaygı, tasa.

güş (f.) : kulak; işme, dinleme.

gūy (f.) : Acemlere mahsus bir çeşit oyun topu; yuvarlak şey.

güdāhten (güdāz) (f.) : erimek.

güftār (f.) : söz.

gülbün (f.) : gül kökü, gül biten yer.

gül-endām (f.) : gül boylu, nâzik.

gül-istān (f.) : gül bahçesi.

güm (f.) : kayıp, yitik.

gümān (f.) : zan, sanma, sezme.

gümāšten (gümār) (f.) : görevlendirmek, ısmarlamak.

güm-rāh, güm-reh (f.) : yolunu şaşırılmış, doğru yoldan ayrılmış; bol, gür.

günciden (f.) : sığmak, içine almak; doğrulamak.

güncişk (f.) : serçe kuşu.

güni (t.) : kıskançlık, haset.

gürg (f.) : kurt, canavar.

gürīhten (gürīz) (f.) : kaçmak.

gürsine (f.) : açlık; kir, pas, leke.

gürūh (f.) : bölük, takım.

güsāerden (güsār) (f.) : içmek, içki içmek.

güsesden (gusil) (f.) : koparmak, ayırmak.

güşūden (güşāy) (f.) : açmak, fethetmek.

güzāšten (güzār) (f.) : bırakmak, koymak.

güzešten (güzer) (f.) : geçmek.

güziden (güzīn) (f.) : seçmek.

-H-

hān (f.) : okuyan, okuyucu, çağırın; yemek sofrası; üstüne yemek

konulan tepsi, sini; ahçı dükkânı; yemek.

h̄ār (f.) : hor, hakir, aşağı ba-
yağı; yiyici, yiyen.

h̄āsten (h̄āh) (f.) : istemek.

h̄iştēn (f.) : kendi

h̄acālet (o.) : utanma, utangaç-
lıkla şaşırma.

h̄acīl (a.) : utanmış, utancından
yüzü kızarmış.

h̄aḍīb (a.) : boyanmış, boyalı;
kınalanmış, kınalı.

h̄ādim (a.) : hizmet eden, yara-
yan.

h̄alāş (a.) : kurtulma, kurtuluş.

h̄alel (a.) : iki şey aralığı, boşluk;
bozma, bozukluk, eksiklik.

h̄ālī (a.) : تنها, boş, sâhipsiz
yer; açık yer.

h̄alvet (a.) : yalnız, تنها kalma,
tenhaya çekilme, tenhalık; hamamı
sıcak bölmesi.

h̄āme (f.) : kalem.

h̄amīde (f.) : eğrilmiş, bükülmüş;
kanbur.

h̄āmūş (f.) : susmuş, sessiz;
Mevlânâ'nın bâzı gazellerinde kullan-
dığı mahlâsı.

h̄ande (f.) : gülme, gülüş.

h̄ānmān (f.) : ev bark, ocak.

h̄ār (f.) : diken.

h̄ārā (f.) : pek katı taş mermer;
üzeri menevişli kumaş.

h̄arāc (a.) : vaktiyle Müslüman
olmayan teb'adan alınan vergi; haraç
mezat satılığa çıkarma.

h̄āre (f.) : pek katı taş, mermer;
üzeri menevişli kumaş.

h̄argāh (f.) : büyük çadır, otak.

h̄arīdār (f.) : satın alıcı.

h̄ar-vār (f.) : eşek yükü.

h̄as (f.) : ot kırıntısı, çerçöp.

h̄asīs (a.) : nekes, cimri, pinti; al-
çak, değersiz, kıymetsiz; insanı kü-
çülten.

h̄aşm (a.) : düşman; muhâlif,
karşı taraf.

h̄āşş (a.) : mahsus, *özel; hü-
kümdarın kendine mahsus olan.

h̄āşāk (f.) : çöp, süprüntü; yonga.

h̄aṭve (a.) : adım.

ḥayl (a.) : at; at sürüsü; atlı sürüsü; zümre, takım, güruh.

ḥayme (a.) : çadır.

ḥayzerān (f.) : bambu ağacı.

ḥazende (f.) : sürüngen.

ḥılāf (a.) : karşı, zıd; yalan.

ḥurāmīden (ḥurām) (f.) : salınmak; salına salına; naz ve edâ ile yürüyen; salına salına, salınarak.

ḥired-mend (f.) : akıllı, anlayışlı.

ḥışt (f.) : kerpiç; tuğla; kısa el mızrağı; kalın harbi.

ḥil'at (a.) : eskiden, pâdişah veyâ vezir tarafından takdîr edilen, beğenilen kimseye giydirilen süslü elbise, kaftan.

ḥink (a.) : kır at.

ḥiştēn (f.) : kendi.

ḥiṭāb (a.) : bir veyâ bir çok kimselerin ağızdan veyâ yazı ile söyleme; Kur'ân.

ḥizende (ḥiz) (f.) : sıçramak, kalkmak, atılmak.

ḥod (f.) : kendi; baş zırhı, miğfer.

ḥorden (ḥor) (f.) : yemek, içmek.

ḥospīden (f.) : uyumak.

Ḥoten (f.) : Türkistan veya Doğu Türkistan, ceylanları ve miski ile meşhur yer.

ḥūb (f.) : güzel, hoş, iyi.

ḥuceste (f.) : uğurlu, meymenetli; hayırlı, saâdetli, kutlu.

Ḥudāvend (f.) : Allah, Tanrı; efendi, sâhip, mâlik; hâkim, hükümdar.

ḥufte (f.) : yatmış, uyumuş.

ḥuld (a.) : sürüp giden, sonu olmayan varlık; bitmeyiş, devamlılık; sekiz cennetden biri.

ḥūn (f.) : kan; öldürme.

ḥurde (f.) : ufak, değersiz şey, kırıntı; nükte; dakika; yazıya nüans veren bir tarz.

ḥurrem (f.) : şen, sevinçli, güler yüzlü, gönül açan; tâze; bir yazı sitili.

ḥūrşīd (f.) : güneş.

ḥurūşīden (ḥurūş) (f.) : kükremek, haykırmak; coşma, çağiltı, gü-rültü, şamata, telâş.

ḥuşkīden (ḥuşk) (f.) : kurumak.

ḥācāt (a.) : istekler, dilekler.

ḥacle (a.) : gelin odası, gerdek odası

ḥadd (a.) : sınır, iki devlet toprağının birleştiği yer, kenar; derece; gerçek değer.

Ḥaḳ-güzār (a.f.b.s.) : hakkı tanıyan, haktan ayrılmayan.

ḥakīm (a.) : âlim, *bilgin, her şeyi bilen; tabîatı inceleyen; felsefeci; tabip, doktor.

ḥall (a.) : çözmeye, çözülme; karışık bir meselenin içinden çıkma; karar verip netîceye varma.

ḥamā'il (a.) : kılıç bağı, kılıç kayışı; nusha, muska, tılsım.

ḥār (a.) : sıcak, harâretli; harâret veren, yakıcı.

ḥarâret (a.) : sıcaklık; susuzluk; [hastalıkta] ateş, yanma, humma.

ḥarb (a.) : cenk, kavga, döğüş, savaş.

ḥarem (a.) : herkesin girmesine müsâade edilmeyen, saygıdeğer ve kutsal yer; Hac zamanında ihrâma girilen yerden îtibâren Kâbe'ye doğru olan kısım.

ḥarīm (a.) : biri için kutsal olan şeyler; harem dâiresi, harem; evin içi

gibi başkalarına kapalı olan yer; avlu; ortak, şerik; hacıların, hac zamânında büründükleri örtü.

ḥarīr (a.) : ipek; harâretli, ateşli.

ḥarīş (a.) : hırslı, tamahkâr, bir şeye çok düşkün, lüzûmundan fazla istekli.

ḥased (a.) : kıskançlık, çekeme-mezlik, günü.

ḥasen (a.) : hüsünlü, güzel.

ḥāsīd (a.) : haset eden, kıskanan, kıskanç.

ḥasūd (a.) : hasetçi, kıskanç, çekemeyen.

ḥaşem (a.) : mahiyetteki uşak ve hizmetkârlar; koyun.

ḥaşerāt (a.) : küçük böcekler; örümcek, karınca, akrep; fâre; yılan ve benzerleri gibi hayvanlar; değersiz ve zararlı kimseler.

ḥaşmet (a.) : “ḥaşem”den meydana gelen büyüklük, heybet; saygıdan dolayı çekinme; nezâket; hiddet, kızgınlık; alçakgönüllülük.

ḥavālī (a.) : etraf, civar, çevre, yöre.

ḥayfā (a.) : haksızlık, cevir, zulum; yazık ki, heyhat, vah!

ḥayz (a.) : aybaşı [kadınlarda].

ḥazf (a.) : aradan çıkarma, çıkarılma, yok etme, silme, ortadan kaldırma, giderme, düşürme; eski yazıda noktasız harfli kelimelerden manzûm, mensur cümle tertipleme.

ḥazîz (a.) : en aşağı; dağ eteği.

ḥicâl (a.) : gelin odaları.

ḥıfz (a.) : saklama; ezberleme.

ḥodâ (f.) : kervancının develeri sürmek için şarkı söylemesi.

ḥokka-bâz (a.) : oyunbaz, hîlekar, hîleci.

ḥulle (a.) : cennet elbisesi; belden aşağı ve belden yukarı olmak üzere iki kısımdan ibâret elbise.

ḥulûl (a.) : gelip çatma; girme; yavaşma; geçme.

ḥuzûr (a.) : hâzır bulunma; rahat.

hâle (a.) : bâzan Ay ve Güneş'in etrafında görülen parlak dâire, ay ağılı.

hâmûn (f.) : büyük sahrâ, düz ova, bozkır.

hâ'il (a.) : korkunç.

Hârût (a.) : arkadaşı Mârût ile ün almış bir melek olup, büyü ile sihir ile uğraştıklarından kıyâmete kadar kal-

mak üzere Babil'de bir kuyuya hapsedilmişlerdir; sihir yapan.

hâtif (a.) : sesi işitilip de kendisi görülmeyen [kimse]; seslenici, çağırıcı; gaipten haber veren melek.

hâzâ (a.) : bu, o, şu.

heft (f.) : yedi sayısı.

hem-âgûş (f.) : kucak kucağa; sarmaş dolaş.

hem-ber (f.) : birlikte oturan, yakın, berâber olan.

hem-çü (f.) : [onun] gibi.

hem-nişîn (f.) : berâber oturup kalkan, teklifsiz arkadaş.

hem-tâ (f.) : benzer, taydaş, denk; müsâvî.

hem-zâd (f.) : yaşıdaş, yaşı bir.

hendese (a.) : geometri.

hestî (f.) : vâr olma, varlık.

hevdec (a.) : kadınlar için deve üzerine yapılan mahfe.

heyûlâ (a.) : madde; zihinde tasarlanan şey; eşyânın gerçek olan kısmı; ehemmiyetsiz, küçük şey.

hezâr (f.) : bülbül; bin; pek çok.

hicr (a.) : ayrılık; sayıklama, saçmalama.

hidāyet (a.) : hak yoluna, doğru yola kılavuzlama.

himmet (a.) : gayret, emek, çalışma, çabalama.

hizum (f.) : odun.

hūr (f.) : güneř.

hūř (f.) : akıl; fikir; Őuur; us.

huve (a.) : üçüncü müfret (*tekil) Şahıs zamiri: o; Allah.

-I-

‘**ıkd** (a.) : gerdanlık; inci dizmeğe mahsus iplik; inci dizisi; hurma salkımı.

ıřlāh (a.) : iyi bir hāle koyma.

ıřlāk (a.) : salıverme, koyuverme.

‘**ıtr** (a.) : güzel ve lātif koku; sardunyagillerden, yaprakları tırtıklı ve güzel kokulu bir nebat.

-İ-

‘**ibād** (a.) : abidler, kullar; ibādet edenler; çok bol, bereketli.

ibrām (a.) : can sıkacak derecede ısrār etme, üstüne düme; zorlama.

ibtidā (a.) : başlama, başlangıç.

icāb (a.) : lāzım gelme, gerek; bir sözleşmeiçinilk söylenen söz.

icāzet (a.) : izin, ruhsat; diploma; eski bir yazı türü.

ictimā‘ (a.) : toplanma, bir araya gelme; toplantı; yığılma, birikme.

ihāta (a.) : bir Şeyin etrāfını çevirme, sarma, kuşatma; etrāfı çevrilme, kuşatılma, sarılma; tam kavrayış, anlayış, geniş bilgi.

ihrām (a.) : hacıların Kābe’yi tavāf için Mekke hāricinde örtünmeğe mecbūr oldukları dikişsiz bürgü; Arapların büründükleri büyük yün çarşaf; sedire vey â yere serilen yün yaygı.

ihřān (a.) : iyilik etme; bağış, bağışlama; verilen, bağışlanan Şey; lutuf, iyilik.

ihřilāf (a.) : ayrılık, uymayış, uymama, anlaşmazlık, aykırılık.

ihřiřāř (a.) : bir ilim veyā san’at üzerinde fazla çalışarak onda derinleşmiş olma, uzmanlık; [ihřiřās etmek: kendine mahsus kılmak].

ihřiyār (a.) : seçme, seçilme; katlanma.

ihvân (a.) : sâdık, samîmî, candan dostlar; bir tarîkat arkadaşları.

ikbâl (a.) : birine doğru dönme; baht, tâlih; işlerin yolunda gitmesi; bahtlı, saâdetli, mutlu olma; arzu, istek; (eskiden) sarayın haremde pâdişahın eşi, gözdesi olmaya namzet cariye.

ikrâr (a.) : saklamayıp söyleme; dil ile söyleme, bildirme; tasdîk, kabul; birinin, başka birinin, kendisinde olan hakkını, alacağını haber vermesi.

iktibâs (a.) : ödünç alma; bir kelimeyi; bir cümleyi veyâ bunların mânâlarını olduğu gibi alma, aktarma.

illâ (a.) : -den başka, meğer; aksi halde; ille, mutlaka; yalnız.

illet (a.) : hastalık, sakatlık; sık sık tepen hastalık; sebep; gaye.

implâk (a.) : çok fakir düşme, düşkünlük.

imrûz (f.) : gün.

imtidâd (a.) : uzama, uzanma; uzun sürme; *uzay.

inân (a.) : dizgin; idâre etme, yürütme.

inek (f.) : işte.

intihâ (a.) : nihâyet bulma, sona erme; bitme, tükenme.

intizâm (a.) : tertipli, düzgün olma, düzgünlük.

intizâr (a.) : bekleme, beklenilme; gözleme, gözlenilme.

i'tibâr (a.) : saygı gösterme; ehemmiyet verme; şeref, haysiyet; bir şeyin hakiki değil, kararlaştırılan değeri; ibret alma; değer.

i'tikâd (a.) : düğümlenip kalma, bir şeye bağlanma; inanma, gönülden tasdîk ederek inanma.

i'vicâc (a.) : eğri büğrü olma, eğrilme; doğru hareket etmeme.

i'zâz (a.) : aziz kılma, saygı gösterme; ikrâm etme, ağırlama.

irtidâd (a.) : İslâm dînini bırakarak başka bir dîni kabûl etme.

iskâf (a.) : düşürme, düşürülme; yok etme; hükümsüz bırakma; ölünün azapsız kalması için dağıtılan sadaka.

işmet (a.) : ma'sumluk, günahsızlık, temizlik; haramdan, nâmusa dokunur hallerden çekinme.

istâden (ist) (f.) : ayakta durmak.

istihzâ (a.) : biriyle eğlenme, alay etme.

istikâmet (a.) : doğruluk, doğru hareket; bir şeyin bir tarafa doğrul-

ması, uzanması; Allah'a kullukta bulunma.

isti'māl (a.) : kullanma.

istivā (a.) : denk olma; düz olma, düzlük; kaplama, örtme; ortada ve tam bir derecede bulunma.

iştidād (a.) : şiddetlenme; ağırlaşma; büyüme; artma.

iṭā'at (a.) : boyun eğme, dinleme; alınan emre göre davranma.

ittifāk (a.) : birleşme, uyuşma; sözleşme.

ittişāl (a.) : bitişme, kavuşma; ulaşma; birbirine dokunma; yakınlık; bitişiklik.

ivici (t.) : acele eden, aceleci.

izāfet (a.) : iki şey arasındaki bağ, ilgi; isim *tamlaması.

izār (a.) : yanak.

izhār (a.) : gösterme, meydana çıkarma; yalandan gösteriş.

īzid (f.) : Allah.

izz (a.) : değer, kıymet; yücelik, ululuk; güçlülük.

-J-

jāle (f.) : kırağı, çiy.

-K-

ķabīh (a.) : çirkin, yakışıksız, fenâ, ayıp [şey].

ķabīl (a.) : soy, nevi, sınıf; türlü, gibi; biraz evvel, az önce.

ķadem (a.) : ayak; adım; yarım arşın uzunluğunda bir ölçü; uğur.

ķādīm (a.) : eski; öncesini bilir kimse bulunmayan, öncesi bilinmeyen şey; eski zaman.

ķādir (a.) : kudret sâhibi; kudretli, kuvvetli, güçlü; Allah.

ķadr (a.) : değer, îtibâr; onur, şeref, haysiyet; meziyet; rütbe, derece.

ķāhū (f.) : kıvırcık salata, marul.

ķālīçe (f.) : küçük halı.

ķām (f.) : ağzın üstü, tavanı, damak; meram, arzu, emel, istek; lezzet, zevk.

ķāmīl (a.) : bütün, tam, noksansız, eksiksiz; olgun, kemâle ermiş; yaşını başını almış, terbiyeli, görgülü, pişmiş [kimse].

ķām-rān (f.) : kām sürücü, süren, arzusuna, isteğine kavuşmuş, mutlu.

kām-yāb (f.) : kām bulucu, bulan, tâlihli, isteğine ulaşmış, bahtiyar, mutlu.

kān (f.) : mâden ocağı, mâden kuyusu; bir şeyin menbai, kaynağı.

ķand (a.) : şeker, şeker kamışının donmuş usâresi.

ķā'il (a.) : söyleyen, diyen; râzı olmuş, boyun eğmiş; inanmış, akli yatmış.

ķā'im (a.) : ayakda duran, ayakta bulunan; birinin yerini tutan, birinin yerine geçen; namaz kılan, vaktini namaz kılmakla geçiren.

ķariş muruş (t.) : karma karışık.

ķarīb (a.) : yakın, yakın olan, uzak olmayan; soyca yakın.

ķaşab (a.) : ince dokunmuş keften; kamış, saz; şeker kamışı.

ķaşd (a.) : niyet, kurma; bile bile yapma; bir işe bilerek, isteyerek girişme; dövme, öldürme, yaralama gibi işlere kalkışma.

ķasem (a.) : yemin, and.

ķāşid (a.) : kasdeden, tasarlayan; kıyan; postacı, haberci, tatar, ulak.

ķaşşār (a.) : yıkayıcı, leke çıkarıcı; (halı, kilim gibi şeyler için) çırpıcı, dövücü, silkeleyici.

ķāsten (kāh) (f.) : azaltmak, ek-siltmek.

ķāşķī (f.) : keşke, dilek anlatan kelimelerin başına gelerek: “ne olurdu” gibi, özleme veyâ pişmanlık anlatır.

ķāşten (kār) (f.) : ekin ekmek, dikmek.

ķatī (a.) : öldürme.

ķat' (a.) : kesme, kesilme; biçme; halletme, karar verme, sona erdirme, bitirme.

ķavī (a.) : kuvvetli, güçlü; güvenilir, sağlam.

ķayd (a.) : ayağa vurulan zincir, pranga, bukağı; bağlama, bağ, bağlayacak şey; bağlanma; sınırlama, belirtme; bir kâğıda yazılı olan şeyin, hülâsasını, târihini, numarasını deftere geçirme; böylece geçirilen hulâsa; endişe, gaile, telâş.

ķazā (a.) : olacağı ezelden Cenâb-ı Hak tarafından takdîr olunan şeylerin vukua gelmesi; dâvâları görme işi, hüküm, hüküm verme;

kadı'nın hükmü; istemeden yapılan ve elden çıkan kötü iş, zararlı iş.

kebg (f.) : keklik.

kec (f.) : eğri, çarpık.

keff (a.) : el içi, el ayası, avuç.

kefil (a.) : kefâlet eden, kaçındığı takdirde birinin borcunu ödemeyi, birinin bir şeyi -yapması gerekirken-yapmadığı takdirde o işi yapmayı kendi üstüne alan kimse.

kehf (a.) : in, mağara; sığınak, sığınacak yer.

kem (f.) : az, eksik; fenâ, kötü; bozuk.

kem-sâl (f.) : sinni, yaşı az, genç.

kem-ter (f.) : daha aşağı, aşağıda bulunan, hakir, îtibarsız; eksik, noksan.

kenden (**ken**) (f.) : kazmak.

kenîz (f.) : câriye, halayık; evlenmemiş kız, bâkire.

kerden (**kon**) (f.) : yapmak, etmek.

kerem (a.) : asâlet, asillik, soy-luluk; cömertlik, elaçıklığı, lutuf, ba-ğış, bahşiş.

keşret (a.) : çokluk, bolluk, ziyâdelik; kalabalık.

keşiden (**keş**) (f.) : çekmek.

keştî (f.) : gemi.

kettân (a.) : keten.

kevâkib (a.) : yıldızlar.

key (f.) : büyük hükümdar, pâdişah, eski Acem şahlarından ikinci ta-bakada bulunanların adlarının başına getirilirdi.

key (f.) : ne zaman, ne vakit; az.

keyd (a.) : hile, aldatma, düzen, tuzak.

Keyhüsrev (f.) : Keykâvus'un to-runu, Siyâvuş'un oğlu olan meşhur hükümdar.

keyy (a.) : dağlama.

kılâde (a.) : gerdanlık; akarsu.

kıtâl (a.) : vuruşma, birbirini öl-dürme; savaş.

kirdâr (f.) : iş, davranış, eylem; tarz, kural, kaide; sanat.

kisrâ (a.) : Eski İran hükümdarlarından Nûşirevân-ı Âdil'in Lâkabı olup kendisinden sonra gelenler de bu lâkabla anılmışlardır.

kişt (f.) : ekin, tarla.

kişver (f.) : iklim, memleket, vilâyet, ülke.

kiyâset (a.) : zeyreklik, uyanıklık, anlayışlılık.

koşten (koş) (f.) : öldürmek.

kübân (f.) : vurucular; vurarak.

kudâmîn (f.) : hangi.

küdek (f.) : çocukluk.

kufl (a.) : kilit, sürgü.

küften (küb) (f.) : vurmak, dövmek, ezmek.

küh (f.) : dağ.

kulle (a.) : dağ tepesi, doruk; kule; bâzı harp gemilerinin güverteleğinde bulunan ve makine ile hareket eden ağır top.

Ḳumārî (a.) : Hindistan'ın güneyinde kumar (Comorin) burnundan çıkarılan en güzel öd.

kür (f.) : kör.

kuşş (a.) : yuvarlak ve yasısı nesne, teker, tekerlek nesne, ağırşak, çörek; küre, dâire ve her türlü dâire şeklinde nesne; bir yıldızın görünen yüzü.

kūs (f.) : kös, eski savaşlarda, alaylarda deve veyâ araba üstünde taşınarak çalınan büyük davul.

kūşiden (kūş) (f.) : çalışmak, çaba harcamak.

kuşkencîr (f.) : kale döven.

ḳūt (a.) : yaşamak için yenilen şey, yiyecek.

kūtâh, kütteh (f.) : kısa, boysuz.

kūy (f.) : köy; mahalle ve işlek yol; sokak; sevgilinin bulunduğu yer.

kücâ (f.) : yer; nereye?, nasıl?

küdûret (a.) : bulanıklık; gam, tasa, kaygı.

kühen (f.) : eski, yıpranmış, modası geçmiş

künc (f.) : köşe, bucağ.

künûn (f.) : şimdi.

-L-

lahn (a.) : kaideye uygun ve güzel ses, nağme, ezgi, birden ziyâde sesin yanyana gelerek meydana getirdiği müzik cümlesi; âhenk; lûgat; dil; okurken yanlışlık yapma.

laht (f.) : bir şeyin parçası, cüzü.

lahza (a.) : göz ucu ile bakış; göz ucu ile bir kere bakıncaya kadar geçen zaman.

la'1 (a.) : kırmızı, al; kırmızı ve değerli bir süs taşı; dudak.

laṭīfe (a.) : güldürecek tuhaf ve güzel söz ve hikâye, şaka.

leb (f.) : dudak.

leb-â-leb (f.) : ağzına kadar dolu.

lem'a (a.) : parıltı, parlamış.

lerzân (f.) : titrek, titreyen.

leşker (f.) : asker; yiğit, kahraman, cesur.

leṭāfet (a.) : lâtiflik; hoşluk; güzellik; nezâket; yumuşaklık.

levḥ (a.) : yassı, düz, üzerine resim, yazı gibi şeyler yazılabilen nesne.

leyâl (a.) : geceler.

libâs (a.) : esvap, elbise.

licâm, ligâm (a.) : hayvanın ağzına vurulan gem; dizgin.

lîk (f.) : lâkin, fakat, amma, ancak.

likâ (a.) : görme, rast gelip kavuşma; yüz, çehre.

luḥt (f.) : çıplak, üryan; çorak.

lu'b (a.) : oyun, eğlence.

lu'bet (a.) : oynanan, oynanılan şey, oyuncak; herkesi hayrette bırakan şey, hâl.

lü'lü' (a.) : inci; bâkire, el değmemiş.

-M-

mā-beyn (a.) : iki şeyin arası, aradaki şey; harem (kadınlar dâiresi) ile selâmlık (erkekler dâiresi) arasındaki oda.

mağlûb (a.) : galebe edilmiş, kendisine üstün gelinmiş, yenilmiş, yenilen [kimse].

maḥfil (a.) : oturulacak, görüşülecek yer, toplantı yeri.

māhî (f.) : balık; aylık.

maḥmil (a.) : mahfe, deve üzerine konulan -iki kişinin bineği- sepet.;her yıl Haremeyn'e hacı kafillesiyle gönderilen armağanlar.

maḥrûm (a.) : bahtsız, nasipsiz; istediğini, dilediğini elde edemeyen.

maḥzûn (a.) : hüzünlü, tasalı, kaygılı.

maḥdem (a.) : gelme; dönüp gelme.

maḫṣūd (a.) : kasdolunan, istenilen şey, istek.

māliden (māl) (f.) : sıvamak, sürmek.

mālî-hūlyā (yun.) : karasevdâ; kuruntu; melankolya.

mālîk (a.) : sâhip, bir şeye sâhip, bir şeyi olan.

mānden (mān) (f.) : kalmak.

manşîb (a.) : devlet hizmeti, me'mûriyet; makam, rütbe, derece, orun.

manzar (a.) : nazar edilen, bakılan, görünen yer; görünüş; çehre, yüz.

Ma'āza'llāh (a.) : yegâne sığınaç Allah'dır; Allah korusun, Allah esirgesin, Allah saklasın.

ma'lūm (a.) : bilinen, belli.

ma'raẓ (a.) : bir şeyin görüldüğü, çıktığı yer; bir şeyin arzolandığı, bildirildiği yer; sergi.

ma'zūr (a.) : özürlü, özürü olan.

mār (f.) : yılan.

maşlahat (a.) : iş, emir, husus, madde, keyfiyet; ehemmiyetli iş; barış, dirlik, düzenlik.

mātem (a.) : hüzn, keder ve musîbet zamânındaki ağlayış, yas; yaşlı, kederli bulunma.

mā-verā (a.) : ard, geri, bir şeyin ötesinde, arkasında bulunan.

Mā-verā'ü'n-nehr (nehirin ötesi) : Orta Asya'da Ceyhun (Amuderyâ) nehrinin kuzeyinde bulunan ülkeye Araplar tarafından verilen coğrafi bir isimdir. Bu coğrafi sâhaya eski Garp (Batı) kaynakları Transoksiyana (Transoxiana) demişlerdir.

māye (f.) : maya, asıl ve lüzumlu madde; asıl, esas; para, mal; iktidar, güc; bilgi; dişi deve.

me-bād, me-bādā (f.) : sakın, ol-maya ki...

mecāl (a.) : güç, kuvvet, tâkat; fırsat, imkân.

medā (a.) : uzaklık; son.

medār (a.) : bir şeyin döneceği, devredeceği, üzerinde hareket edeceği yer, etrâfında dönülen nokta.

meded (a.) : yardım, imdat; aman, eyvah!

medh (a.) : övme, birinin iyi şeylerini söyleme.

mefreş (a.) : yaygı; eşya taşımakta kullanılan, meşinden veya çadır bezinden yapılan büyük çuval; yaygı serilen yer; halı.

mefṭūn (a.) : fitneye düşmüş, sihirhlenmiş; gönül vermiş, tutkun, vurgun; hayrân olmuş, şaşmış.

megāk (f.) : çukur, mezar.

mehcūr (a.) : terk olunmuş, bırakılmış, kullanılmaz olmuş, unutulmuş; uzaklaşmış, ayrılmış.

mehd (a.) : beşik.

mekārim (a.) : keremler, cömertlikler, elaçıklıkları; iyi ahlaklar.

mekr (a.) : hîle, düzen; hîle ile aldatma, maksadından vazgeçirme [birini].

melāl (a.) : usanç, usanma, bıkmama; sıkılma, sıkıntı.

melāmet (a.) : ayıplama, kınama; azarlama, çıkışma.

melbūs (a.) : giyilmiş, kullanılmış; libas, esvap giymiş; giyilecek şey.

mellāḥ (a.) : gemici, kaptan, denizci.

mel'ūn (a.) : lânetlenmiş; kovulmuş; herkesin lânet ve nefret ettiği kimse.

melūl (a.) : melâlli, usanmış, bıkmış, bezmiş; mahzun.

memlūk (a.) : birinin malı olan; kul, köle.

mencenīḳ (a.) : düşmana taş atmak üzere kullanılan büyük sapan.

menfa'at (a.) : çıkar, yarar, fayda, kâr.

menhel (a.) : hayvan sulanan, suvarılan yer; konulacak, durulacak sulak yer.

mensūb (a.) : bir kimseye, bir şeye nisbeti olan bir şeyle ilgisi bulunan.

menşūr (a.) : neşrolunmuş, dağıtılmış, yayılmış; pâdişâhın verdiği vezirlik, müşirlik veyâ kazilkuzatlık rütbelerinin tevcîhini hâvî ferman.

menzil (a.) : yollardaki konak yeri; ev; bir günlük yol, konak; mesâfe.

me'ācin (a.) : macunlar.

me'ḥūz (a.) : ahz olunmuş, alınmış; çıkarılmış, tutulmuş; ödünçolarak başka bir yerden alınmış.

me'kūl (a.) : yenmiş şey; yiyecek.

me'men (a.) : emîn, güvenilir, sağlam yer; sığınılacak yer.

merā (f.) : beni.

merd (f.) : insan, adam; erkek; özü, sözü doğru, kabadayı, yiğit.

merdüm (f.) : insan, adam, halk.; gözbebeği.

merḥamet (a.) : şefkat gösterme, acıma; birini esirgeme.

meşel (a.) : örnek, benzer, nü-mûne; dokunaklı ve mânâlı söz; terbiye ve ahlâka faydalı, yararlı olan hikâye.

mesned (a.) : dayanılan şey; rütbe, derece, pâyeye, makam.

mesrūr (a.) : memnun, sevinmiş; merâmına ermiş.

meşakkat (a.) : zahmet, sıkıntı, güçlük, zorluk.

meşâriḳ (a.) : Güneş'in doğduğu taraflar, doğular.

meşgūf (a.) : âşık, tutkun; akli başında olmayan dîvâne.

meş'ale (a.) : aydınlatıcı âlet, lâmba, kandil; ucunda, alev çıkararak yanan bir madde bulunan değnek, sopa.

meşşâta (a.) : gelini süsleyen, gelin tuvaleti, kadın tuvaleti yapan kadın.

meşveret (a.) : müşâverede bulunma, danışma.

metā' (a.) : satılacak mal, eşyâ; sermâye, elde bulunan varlık.

mevc (a.) : dalga.

mevşūf (a.) : vasf olunmuş, vasıflanmış.

meyyit (a.) : ölmüş; çok zayıf.

mezbūr (a.) : adı geçen, yukarıda söylenmiş olan.

mezkūr (a.) : zikrolunmuş; adı geçmiş, anılmış.

mıḳna'a (a.) : başörtüsü.

miftāḥ (a.) : anahtar; şifre cetveli.

mihnet (a.) : zahmet, eziyet; gam, keder, sıkıntı, dert; belâ, musîbet.

mihr (f.) : güneş; sevgi, şefkat.

min (a.) : -den, denberi.

min ba'd (a.) : bundan böyle, bundan sonra.

mi'e (a.) : yüz [sayı].

mîr (f.) : âmir, baş, kumandan; bey; vâli.

mişâl (a.) : örnek; masal; rüyâ, düş; benzer, andırır.

miskîn (a.) : âciz, zavallı, beceriksiz, hareketsiz [adam]; cüzzam hastalığına tutulmuş olan.

mismâr (a.) : çivi, mih; kazık.

mîş (f.) : koyun.

miyân (f.) : orta; meyan, ara, aralık; iç; bel kemer.

mû-be-mû (f.) : kıl kıl, tel tel, birer birer, çok dikkatle, inceden inceye.

mûcib (a.) : taaccübe, hayrete düşüren, şaşkınlık veren.

muğannî (a.) : şarkıcı; güzel öten kuş.

muḥâdarât (a.) : akılda tutulan hikâyeler, faydalı bilgiler.

muḥâlif (a.) : aykırılık gösteren, uymayan, uygun olmayan; birinin düşüncesine zıt düşüncede bulunan.

muḥarrem (a.) : tahrîm olunmuş, haram kılınmış; kamer takvîminin birinci ayı; aşûre ayı.

muḥîṭ (a.) : etrâfını çeviren, kuşatan; çevre; Allah adlarındandır; zarf, kılıf.

muḥkem (a.) : sağlam kılınmış, sağlam, kuvvetli.

muḥriḳa (a.) : yakan, yakıcı; yanık.

muḳâbele (a.) : karşılık verme, karşılama; karşı gelme; birbiriyle karşılaştırılma; karşılıklı yapılan okuma.

muḳâbil (a.) : karşı karşıya gelen, bir şeyin karşısında bulunan; bir şeye karşı, bir şeye karşılık yapan; karşılık.

muḳîm (a.) : ikamet eden, oturan.

muḳtedâ (a.) : uyulan; örnek tutulan; önde bulunan, kendisine uyulan.

mûnis (a.) : ünsiyetli, alışılan, yadırganmaz, alışılmış; cana yakın, sevimli; insandan kaçmayan.

munzamm (a.) : üste konan, katılan; ek.

mu'ceme (a.) : noktalanmış, noktalı; "ebced" hesâbında noktalı harfleri hesâbedilerek düşürülen târih; bir ilmi, müfredâtıyla belirten eser.

murād (a.) : arzu, istek, dilek; maksat, meram.

muraşşa^c (a.) : kıymetli taşlarla bezenmiş.

murğ (f.) : kuş.

muşaffā (a.) : tasfiye edilmiş, süzülüş, yabancı maddelerden ayrılmış.

muşahabet (a.) : sohbet etme, konuşma, görüşme.

muşāhib (a.) : biriyle sohbette bulunan, konuşan, arkadaşı; büyük bir zâtın yanında bulunarak onu sözüyle sohbetiyle eğlendiren.

muşavver (a.) : tasvirli, resimli; tasarlanmış, düşünülmüş.

muşā bid (a.) : hoşka-bāz.

muṭī^c (a.) : itaat eden, boyun eğen; bağlı; rahat.

muṭrib (a.) : çalgı çalan, çalgıcı; şarkıcı, şarkı okuyan.

muttaşif (a.) : vasıflanan, kendisinde bir hal, bir sıfat, bir vasıf bulunan.

mūy (f.) : kıl.

mūyine (f.) : kürk.

muzāf (a.) : izâfe olunmuş, katılmış, bağlanmış, bağlı; [isim takımlarında] *belirtilen, başka bir isme katılmış ve onu tamamlamış olan isim.

muzāfun ileyh : tamlayan.

muztarib (a.) : ıztırâbı, sıkıntısı olan; rahatsız, çırpınıp duran.

mübāh (a.) : işlenmesinde sevap ve günah olmayan şey, iş.

mübhem (a.) : belirsiz, bellisiz, örtülü, kapalı, anlaşılmaz.

mübtelā (a.) : düşkün; tutkun, tutulmuş.

müdḥil (a.) : dâhil eden, girdiren, sokan.

müfarekat (a.) : ayrılma; uzaklaşma; bir yerden ayrılma; boşanma [kocasından].

müferriḥ (a.) : ferahlık veren, iç açan, iç açıcı.

müheyyā (a.) : hazır, âmâde.

mühre (f.) : bir çeşit yuvarlak şey; cam boncuk; deniz böceği kabuğu; çekiç.

müje (f.) : kirpik.

mükevkeb (a.) : yıldızlı.

mümtedd (a.) : uzayan, uzanan, süren; süreklî.

müncerr (a.) : bir tarafa çekilip sürüklenen, sürülen, kayıp bir tarafa giden; varıp sona eren.

münevver (a.) : nurlandırılmış, parlatılmış, aydınlatılmış; ışıklı.

münfa‘il (a.) : gücenen, güceniş, yüreğine işlemiş, alınmış.

münkerât (a.) : şeriatça yapılması yasak edilen şeyler.

mürd (f.) : ölmüş, gebermiş.

mürden (mîr) (f.) : ölmek.

mürekkeb (a.) : iki veyâ daha çok şeylerin karışmasından meydana gelen; bileşik; yazı mürekkebi.

mürgek (f.) : kuşcağız, küçük kuş.

mürvârid (f.) : inci.

müşâhede (a.) : bir şeyi gözle görme; Allah âlemini görme.

müşâvere (a.) : danışma, bir iş üzerinde konuşma.

müşebbehe (a.) : benzetilen.

müşg (f.) : misk, güzel kokulu madde.

müşgîn (f.) : miskli, misk kokulu; siyah, kapkara şey.

müşkil (a.) : güç, zor, çetin; engel.

müşt (f.) : yumruk, muşta; avuç.

mütehayyir (a.) : hayrette kalan, şaşmış, şaşırılmış.

müte‘allık (a.) : asılı, bağlı; ilgili, ilişiği olan.

müyesser (a.) : kolayı bulunup yapılan; kolay gelen, kolaylıkla olan.

müzd (f.) : ücret, karşılık, kirâ.

müzeyyen (a.) : süslenmiş, süslü.

-N-

nâ-dân (f.) : bilmez; nobran, kaba; terbiyesi kıt.

nâf (f.) : göbek; orta.

nafaqa (a.) : yiyecek parası, geçimlik; birinin kanûnen geçindirmek mecbûriyetinde bulunduğu kimselere mahkeme karârıyla bağlanan aylık.

nâfe (f.) : misk âhûsu denilen hayvanın göbeğinden çıkarılan bir çeşit misk, koku; derisinden kürk yapılan hayvan postlarının karnı altındaki deri kısmı; güzelin, sevgilinin saçı.

nāgāh, nāgeh (f.) : ansızın, birdenbire.

nağamāt (a.) : âhenkler, ezgiler, güzel sesler.

nağūle (t.i.l) : güzelliğin yan kilitleri.

nāhiye (a.) : yan, taraf, kenar; civar, çevre; küçük yer; bölge.

naḥl (a.) : hurma ağacı; gümüş veyâ mumdan yapılarak gelinlerin önünde götürülmesi ve sonra gelin odasına konulması, vaktiyle âdet olan süs ağacı; ince, uzun, nârin vücutlu dilber.

nāḥun (f.) : tırnak.

naḥvet (a.) : kibir, gurur, büyülenme, ululanma, kurulma, böbürlenme.

nā-kes (f.) : nekes, cimri, pinti; insâniyetsiz, alçak.

naḥīb (a.) : bir kavim veyâ kabîlenin reisi veyâ vekîli.

naḥş (a.) : resim; duvarlara, tavanlara yapılan yağlı veyâ sulu boya resim, süsleme sanatı; hîle, renk; yazı.

nāle (f.) : inleme, inilti.

nāliden (nāl) (f.) : inlemek.

nām-zed (f.) : nişanlı, sözlü, yavuklu; aday; miras bırakanın fevkalâde ikame yoluyla tayin ettiği mirasçı; lehine vasiyet yapılan kimse.

nān (f.) : ekmek.

nā'ib (a.) : vekil, birinin yerine geçen; kadı vekîli; kadı, şeriat hükümlerine göre hüküm veren hâkim; nöbet bekleyen, nöbetle gelen.

nā'il (a.) : murâdına eren, ermiş, ele geçiren.

na'l (a.) : ayakkabı, papuç; nal; oturulacak yerlerin en aşağısı.

narḥ (f.) : nark, çarşıda, pazarda satılan şeyler için resmî makamlarca gösterilen fiat.

nās (a.) : insanlar, halk, herkes.

naşb (a.) : dikme, saplama; bir me'murluğa tâyin; ismin i'râbı, harfin üstün (e) okunması.

naẓīr (a.) : benzer, eş.

nebāt (a.) : topraktan biten, çıkan her türlü şey, bitki.

nedāmet (a.) : pişmanlık.

nedīm (a.) : meclis arkadaşı, sohbet arkadaşı; büyükleri fıkra ve hikâyeleriyle eğlendiren; güzel hikâye anlatan, tatlı konuşan.

nefir (a.) : cemaat, topluluk.; boynuzdan yapılan boru; çığıltı, bağırtı.

nef (a.) : menfaat, fayda, kâr, çıkar.

nefî (a.) : çıkar ile ilgili; faydacı.

neheng (f.) : timsah.

neng (f.) : ayıp, utanma; şöhret, ün.

nerm (f.) : yumuşak.

nesim (a.) : hafif rüzgâr.

nev (f.) : yeni; yeni, son zamanlarda çıkmış; tâze, körpe.

nevâ (f.) : ses, sedâ, makam, âhenk, nâğme.

nevâhî (a.) : yanlar, taraflar; nâhiyeler, bucaklar.

nevâhten (nevâz) (f.) : çalmak, okşamak.

nevâzil (a.) : hâdiseler; belâlar; nezleler.

neverdiden (f.) : katlanmak; bükme; yol almak, yol katetmek.

neveşden (neverd) (f.) : dönmek, dolaşmak, yol almak.

nevmîd (f.) : ümitsiz, ümîdi kırık.

neyrenc (a.) : tılsım.

nezâre (a.) : bakma, seyir.

nezd (f.) : yan, kat; göre, nazârında, fikrinde.

nezdik (f.) : yakın.

nidâ (a.) : çağırma, bağırma, seslenme; ses verme.

nifâk (a.) : iki yüzlülük, ara bozukluğu, bozuşukluk; müslüman görünüp kâfir olma, münâfıklık.

nigâr (f.) : resim; (resim gibi güzel) sevgili; resmedilmiş, resmi yapılmış; put.

nigeh-dâr (f.) : gözcü, bekçi; saklayıcı, koruyucu.

nigendelemek (f.) : dikmek.

nihâden (nih) (f.) : koymak, yerleştirmek.

nihâl (f.) : tâze, düzgün fidan, sürgün.

nijâd (f.) : soy, nesil, neseb; tabîat, cibilliyet.

nikâb (a.) : peçe, yüz örtüsü.

nîkû (f.) : iyi, hoş.

nîme (f.) : yarı, yarım, buçuk.
nîreng (f.) : kısa dua; sihir; hile.
nişâr (a.) : saçma, serpme; saç, düğünde saçılan para.
nîst, nî (f.) : yoktur, değildir.
nîş (f.) : iğne; diken; neşter; zehir, ağı.
nişânde (f.) : nişan, hedef olarak dikilmiş şey.
nişesten (nişîn) (f.) : oturmak.
nişîmen (f.) : oturacak yer.
nivişten (nivîs) (f.) : yazmak.
niyâz (a.) : yalvarma, yakarma; duâ; bâzı tarîkatlarda küçüğün büyüğe karşı olan selâm, saygı ve duâsı; ihtiyaç, muhtaçlık.
nîz (f.) : “-de, -da, dahî” *anlamında bir atıf edatı.
nizâm (a.) : dizi, sıra; düzen, usul, tertip, yol; kaide; zamânın icâblarına göre konulan esaslar.
nuhust (f.) : ilk, birinci.
nūk (f.) : gag; sivri, uç; sivri; zirve, doruk; temren.
nukûş (a.) : nakışlar, resimler.

nuşret (a.) : yardım; Allah’ın yardımını; başar, üstünlük.
nüşîden (nüş) (f.) : tatlı; bal; içki, işret; içen, içici.
nuḫḫ (a.) : söz, konuşma, kelâm.
nühüften (nihân) (f.) : gizlemek, saklamak.
nūkheth (a.) : hoş koku; nefes çekme; ağız kokusu.
nümûden (nümây) (f.) : göstermek.
nüvîd (f.) : müjde, muştu.
-P-
pā, pāy (f.) : ayak.
pākîze (f.) : temiz, lekесiz; hâlis, saf.
pās (f.) : gecenin sekizde biri; bekleme, gözetleme; gam, keder, gönül üzüntüsü, iç sıkıntısı.
pās-bān (f.) : gece bekçisi.
pāsūh (f.) : cevap, karşılık.
pāyān (f.) : son, nihâyet; uc, kenar; sofinin ulaşacağı birlik âlemi.
pehlū (f.) : vücudun iki yanından biri, yan.

penāh (f.) : sığınma, sığınacak yer.

pend (f.) : nasihat, öğüt.

per (f.) : kanad; yelek, kuş kanadının büyük tüyleri.

perdāhten (perdāz) (f.) : ödemek, meşgul olmak; tertiplemek, düzenlemek; parlatmak.

perestār (f.) : hizmetçi, besleme; kul; dalkavuk; tapan, tapıcı.

perestiden (perest) (f.) : tapmak.

periden (per) (f.) : uçmak.

pertev (f.) : ışık, parlaklık, yalın.

pervāne (f.) : geceleri ışığın etrâfında dönen küçük kelebek; fırıldak; çark; haberci, kılavuz.

pervāz (f.) : uçma, uçuş; saçak [dam ve elbisede]; hücre; ayna; dolap; aynalı ince uzun tahta.

perverden (perver) (f.) : beslemek, eğitmek.

pes (f.) : ard, arka, geri.

pesendide (f.) : beğenilmiş, seçilmiş.

pesendiden (pesend) (f.) : beğenmek, seçmek.

pest (f.) : alçak, aşağı; hafif sesle söylenen.

peşmîn (f.) : yünden, yapağıdan yapılma; sof elbise; sofuların giydiği sâde, süssüz elbise.

pey (f.) : iz, işaret; ard, arka.

peyām (f.) : haber, başkasından alınan bilgi.

pey-der-pey (f.) : birbirinin ardı sıra, yavaş yavaş.

peygām (f.) : haber.

peyk (f.) : haber ve mektup getirip götüren.

peymūden (peymāy) (f.) : ölçmek, katetmek.

peyvesten (peyvend) (f.) : birleşmek, eklenmek.

pezīrūften (pezīr) (f.) : kabul etmek.

pīçiden (pīç) (f.) : bükme, sapmak, kıvırmak.

pindāšten (pindār) (f.) : sanmak, saymak; böbürlenmek.

pinhān (f.) : gizli.

pīr (f.) : yaşlı, ihtiyar.

pīrāhen, pīrehen (f.) : gömlek.

- pistān** (f.) : meme.
- piste** (f.) : fıstık.
- pister** (f.) : yatak, döşek.
- pīş** (f.) : ön, ileri, ön taraf.
- pīş-keş** (f.) : peşkeş, hediye, armağan.
- pīş-rev** (f.) : önden giden.
- piyāde** (f.) : yaya; paytak, satranç taşlarından biri; hanımığnesi de denilen bir çift kürekli hafif kayık.
- pūd** (f.) : argaç, dokumada enlilemesine atılan atkı.
- pūşīden (pūş)** (f.) : giyinmek, giymek, örtmek.
- pūyenden (pūy)** (f.) : seğirtmek, koşmak.
- pūr** (f.) : dolu; çok fazla; sâhip, mâlik.
- pürsīden (pürs)** (f.) : sormak.
- pūşt** (f.) : arka, sırt.
- pūşte** (f.) : yığın, tepe.
- R-**
- rā** (f.) : -i hali.
- rāh, reh** (f.) : yol; tutulan yol, meslek, usul.
- rāhile** (a.) : yük devesi; yük hayvanı.
- rahīm** (a.) : merhametli, esirgeyen, koruyan, acıyan, âhirette mü'min kullarına keremiyle muâmelede bulunan Cenâb-ı Hak [Allah adlarından dır].
- rahmet** (a.) : acıma, esirgeme, koruma, yarlıgama.
- rahne** (f.) : gedik, yarık, yırtık ve bozuk yer; zarar, ziyan, bozukluk.
- rahş** (f.) : gösterişli, yürük ve güzel [at].
- rahşān** (f.) : parlak.
- rahşende** (f.) : parıldayan, parıldayıcı.
- rānden (rān)** (f.) : sürmek, kormak.
- ra' nā** (a.) : güzel; latif, hoş görünen.
- rāst** (f.) : doğru; sağ; haklı, doğru, gerçek; uygunluk.
- ravza** (a.) : ağacı, çayırı, çimeni bol olan yer, bahçe.
- rāyiha** (a.) : koku.
- rāz** (f.) : sır, gizlenen şey.

rebāb (a.) : gövdesi hindistancevizi kabuğundan yapılmış bir çeşit kemançe.

refîk (a.) : arkadaş, yoldaş.

refîâr (f.) : gidiş, yürüyüş, hareket; salınarak edâlî yürüyüş.

reften (rev) (f.) : gitmek.

rehîde (f.) : dert ve sıkıntıdan kaçmış olan.

reh-nümā (f.) : yol gösteren, kılavuz.

remîden (rem) (f.) : ürkmek.

renc (f.) : ağrı, sızı; zahmet, eziyet, sıkıntı.

rencîden (renc) (f.) : incinmek.

rencūr (f.) : sıkıntılı, incinmiş; rahatsız, hasta, dertli.

re'âyā (a.) : bir hükümdar idâresi altında bulunan ve vergi veren halk; bütün halk; Hıristiyan tebaa.

re's (a.) : baş, kafa; baş, başkan.

re'y, rāy (a.) : görme, görüş; fikir, düşünce.

resen (f.) : ip, urgan, halat.

resîden (res) (f.) : yetişmek, ulaşmak, varmak.

resten (reh) (f.) : kurtulmak.

reşk (f.) : kıskanma, hased, günü; kıskanılmış.

revān (f.) : yürüyen, giden, akan, su gibi akıp giden.

revġan (f.) : yağ.

revnaġ (a.) : parlaklık, güzellik, tâzelik,süs.

revzen (f.) : pencere.

reyhān (a.) : fesleğen.

reyyān (a.) : suya kanmış.

rezm (f.) : kavga, savaş, cenk.

rîhlet (a.) : göç, göçme; ölme.

rızā (a.) : hoşnutluk, memnurluk; râzı olma, pekiy deme; istek, kendi isteği.

rîf at (a.) : yükseklik, yücelik, büyük ve büyük rütbe.

rîġ (f.) : toz; rıh, yazı kurutmaya yarayan ince kum; kum.

rîhten (rîz) (f.) : dökmek, dökülmek.

rînd (f.) : kalender, dünyâ işlerini hoş gören kimse, aldırıışsız.

ri'âyet (a.) : gütme, gözetme; sayma, saygı; ağırlama.

risâlet (a.) : elçilik, sefâret, peygamberlik.

rîsmân (f.) : ip; halat.

rîş (f.) : yara; yaralı; sakal; tüy, kıl; telek.

rişte (f.) : iplik, tire; ilgi, bağ.

rivâyet (a.) : *söylenti, bir haber, söz veyâ hâdisenin hikâyesi; hikâye edilen bir haber, söz veyâ hâdise.

riyâ (a.) : özü, sözü bir olmama, ikiyüzlülük.

riyâset (a.) : reislik, başlık, baş olma, başkanlık.

riyâz (a.) : bahçeler, ağaçlık, çimenlik yerler.

roften (rûb) (f.) : süpürmek.

rûbâh, rûbeh (f.) : tilki; hîlekâr, kurnaz.

rubûbî (a.) : sâhib'e, efendiye mensub; Allah'a mensup.

rûd (f.) : ırmak, çay; kemeççe; saz kirişi, saz teli.

ruḥ (f.) : yanak, yüz, çehre.

ruḥsâr (f.) : yanak; yüz, çehre.

rûşen (f.) : aydın, parlak; belli, meydanda.

rûyiden (rûy) (f.) : bitmek, yeşermek.

rûz (f.) : gün; gündüz.

rûzî (f.) : gündüze âit, gündüzle ilgili; rızık, azık; nasip, kismet.

rûbûden (rubây) (f.) : kapmak.

rûkn (a.) : bir şeyin en sağlam tarafı, temel direği; kolon, direk; nüfuzlu, ehemmiyetli, kuvvetli kimse; İslâm hukukunda sözleşmenin kurulmuş sayılması için bulunması gerekli şartlar.

rûsten (rûy) (f.) : bitmek, yeşermek.

-S-

şadef (a.) : sedef, inci kabuğu.

şadr (a.) : göğüs; yürek; her şeyin önü, başı, ilerisi, en yukarı, en baş; oturulacak en iyi yer; baş, başkan; kazasker.

sâgar (f.) : kadeh, içki bardağı; Allah'ın nuru ile dolan insan gönlü.

şahîh (a.) : gerçek, doğru; hâlis, kusursuz, ayıpsız.

şahn (a.) : avlu; evin ortasındaki açıklık; oyuk, boşluk yer, boş yer; orta, meydan, aralık; câmi ve medre-

selerde umûmun toplanmasına mahsus üstü kubbeli, örtülü yer; sahan; sahne.

saht (f.) : çetin, zorlu; güç, müşkül; çok; sımsıkı; şiddetli; kaba, iri; sert.

sāhten (sāz) (f.) : yapmak, inşa etmek.

sāk (a.) : baldır, incik; sap.

sakf (a.) : tavan, çatı, dam.

sāl (f.) : yıl.

şalā (a.) : cumâ namazına va bâzı yerlerde cenâze için çağırma için minârelerde okunan salavât; meydan okuma; bir mahalle çocuklarının, başka bir mahalle çocuklarıyla taş kavgalarına çıkmaları.

şalāh (a.) : düzelme, iyileşme, iyilik; rahatlık, barış; dîne olan bağlılık

sālār (f.) : baş, kumandan, başbuğ, en büyük âmir.

şalāt (a.) : namaz.

şālîş (a.) : üçüncü.

sāmān (f.) : servet, zenginlik; rahat; dinçlik; düzen.

sān (f.) : benzer, gibi; tarz; adet.

şanavber (a.) : çam fıstığı ağacı; çam fıstığı kozalağı; sevgilinin boyu bosu.

şanem (a.) : put; güzel kimse.

şāni^c (a.) : yapan, işleyen, yapıcı; yaradan, sanat eseri olarak meydana getiren, Allah.

sa^cādet (a.) : mutluluk.

sā^cid (a.) : kol, dirsek ile bilek arası, ön kol.

sa^cy (a.) : çalış, çabalama, gayret, emek; geçinmek için iş işleme.

sār-bān (f.) : deveci, deve sürücüsü.

şarf (a.) : harcama, masraf etme, gider; para bozma; çevirme, döndürme; değişme.

şarîr (a.) : cızırtı, gıcırta.

şatvet (a.) : birinin üzerine şiddetle sıçrama; ezici kuvvet; zorluluk.

şavāb (a.) : doğruluk, dürüstlük; doğru hareket, doğru davranış, doğru düşünce; doğru, dürüst.

şavāmi^c (a.) : ibâdet yerleri, tekeler.

şavm (a.) : oruç.

şavma^ca (a.) : ibâdet yeri, tekke.

şavuk, şovuk (t.) : soğuk.
şayd (a.) : av; avlama, avlanma.
sāye (f.) : gölge; koruma, sâhip çıkma; yardım.
sāye-bān (f.) : sayvan, gölgelik; büyük çadır; koruyan.
se (f.) : üç [sayısı]; tavla zarının üzerindeki üç nokta.
sebb (a.) sövme.
sebīl (a.) : yol, büyük cadde; sebil, su dağıtılan yer; hayrat olarak, parasız dağıtılan su.
sebūk (f.) : hafif, yeğni; çabuk; ağırlığı, ağırbaşlılığı olmayan.
sefidī (a.) : aklık, beyazlık.
sehāb (a.) : bulut; karanlık; bulut gibi uçuşan böcekler.
seher (a.) : tan yeri ağarmadan biraz önceki vakit.
sehl (a.) : kolay; sâde.
selāṭīn (a.) : sultanlar.
semen (f.) : yâsemin.
sencīden (senc) (f.) : tartmak, ölçmek.
seng (f.) : taş.

ser (f.) : baş, kafa, kelle; baş, başkan; tepe, doruk; uç, kenar; nihâyet, son.
serāb (a.) : ılgım; öteki dünya.
serd (f.) : soğuk; sert, haşîn, çirkin; sert, kaba, hoyrat.
ser-encām (f.) : bir işin sonu; başına gelen; vak'a.
ser-keş (f.) : dikbaşlı, başkaldıran; inatçı; itâatsiz.
sermed (f.) : dâimî, sürekli.
serv (f.) : servi, selvi; sevgilinin boyu bosu.
server (f.) : baş, başkan, reis, ulu.
sevgend (f.) : and, yemin, kasem.
seyr (a.) : yürüme, yürüyüş; gitme, hareket; yolculuk; gezme, gezinme; eğlenmek üzere bakma; uzaktan bakıp karışmama; gezilecek, görülecek şey.
sezīden (sez) (f.) : layık olmak, yaraşmak.
şiddīk (a.) : pek doğru, sözünün eri [kimse] Hz. Ebûbekr'in lâkabı.
şihāh (a.) : doğrular, gerçekler.
şinā'a (a.) : sanat, sanatkârlık, ustalık; meslek.

şınmak (t.) : kırılmak, parçalanmak; zayıf düşmek, aciz kalmak; yenilmek, mağlub olmak, bozguna uğramak; kaybolmak, yitmek; bozulmak; azalmak, şiddetini yitirmek.

şıyt (a.) : ses, sedâ; iyi nam, iyi şöhret, ün.

şīb (f.) : elma.

sidre (a.) : Arabistan kirazı; en yüksek makam.

şīga (a.) : kip, fiilin çekiminden meydana gelen türlü şekillerden her biri.

sigāl (f.) : düşünce, fikir; kuruntu.

şīgar (a.) : küçüklük, ufaklık.

sīlī (f.) : şamar, tokat; belâ, musîbet, felâket.

sīm (f.) : gümüş; gümüş para; gümüşten, sırmadan; gümüş taklidi sırma veyâ mâden tel.

sinān (a.) : mızrak, süngü.

sipās (f.) : şükretme, duâ etme.

sipih (f.) : tâlih.

sīr (f.) : tok, doymuş; sarmısak.

sīr-āb (f.) : suya kanmış; tâze, körpe.

sirişk (f.) : gözyaşı.

sirišten (sirişt) (f.) : karıştırmak, yoğurmak.

sitäre (f.) : yıldız; talih, kader, baht.

siteden (sitān) (f.) : almak.

sitiziden (sitiz) (f.) : çekişmek.

sitt (f.) : hanım; altı [sayı].

sittin (a.) : altmış [sayı].

siyāb (a.) : giyecekler.

sūden (sāy) (f.) : sürtmek, törpülemek.

sūd-mend (f.) : faydalı, kârlı, kazançlı.

şuffe (a.) : sofa.

suhen (f.) : söz.

sūhten (sūz) (f.) : yanmak.

şulh (a.) : barış, barışma, barışıklık; rahatlık; uyuşma, uzlaşma.

sūrāh (f.) : delik, gedik.

şūret (a.) : biçim, görünüş, kılık; tarz, gidiş; çâre.

surh (f.) : kırmızı, kızıl; kırmızı mürekkep; bab veyâ fasıl başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmış olan yazma kitap.

sūsen (f.) : susam.

şuver (a.) : sūretler.

sūy (f.) : taraf, cihet, yön.

sūheyl (a.) : semânın güney yarm küresinde bulunan Sefîne-i Nûh burcundaki parlak ve büyük bir yıldızın adı; Yemen'den daha iyi görüldüğü için buna "Sūheyl-i Yemânî" de derler.

sūkkān (a.) : oturanlar.

sūkūt (a.) : susma, söz söylememe.

sūlūs (a.) : üçte bir; sikkenin üçte bir değerindeki madenî para.

sūm (f.) : dört ayaklı hayvanların tırnağı.

süpürden (**sipār**) (f.) : bırakmak, teslim etmek, ısmarlamak sipâriş etmek.

sūrūd (f.) : şarkı, türkü.

sūrūr (a.) : sevinç.

sūrūş (f.) : melek; Cebrâil.

sūst (f.) : gevşek, sölpük; mânâsız, değersiz [kelime].

sütürden (**sütür**) (f.) : gidermek, silmek.

süvār (f.) : ata binmiş, binici, atlı; atlı asker.

-Ş-

şādān (f.) : sevinçli, keyifli; şad kimseler.

şāh (f.) : dal, budak.

şāne (f.) : tarak.

şaṭr (a.) : yarı, yarım; kısım, bölüm, parça; mısra.

şeb (f.) gece.

şegaf (a.) : aşırı sevgi, mecnunca.

şehd (a.) : bal; gümeç balı.

şehr-yār (f.) : pâdişah, hükümdar.

şekāvet (a.) : bedbahtlık, bahtı karalık, kutsuzluk; eşkiyalık, haydutluk.

şekīb (f.) : sabır, tahammül.

şemīm (a.) : güzel kokan, güzel kokulu; güzel koku.

şem^c (a.) : balmumu, mum.

şems (a.) : Güneş.

şeniden (**şinev**) (f.) : işitmek, duymak.

şermende (f.) : utanma, utangaç.

şeş (f.) : altı [sayı]; güzel bir tesâdüf, rastgele.

şevket (a.) : büyüklük, heybet [pâdişahlar için kullanılırdı].

şeyh (a.) : yaşlı adam, ihtiyar; bir tekke veyâ zâviyede reislik eden ve müritleri bulunan kimse; kâbile ve aşîret reisi [Arabistan'da].

şikâf (f.) : yarık, yırtık, çatlak.

şikâr (f.) : av; avlama; avlana hayvan; ganîmet, düşmandan ele geçirilen mal; ender bulunan şey.

şikesten (şiken) (f.) : kırmak.

şimsâd (f.) : şimşir ağacı.

şinâhten (şinâs) (f.) : tanımak, bilmek.

şinâver (f.) : suda yüzen yüzgeç.

şîr (f.) : arslan; süt; yiğit, yürekli.

şitâften (şitâb) (f.) : koşmak, acele etmek.

şoden (şev) (f.) : olmak.

şu'â' (a.) : ışın, Güneş'ten veyâ başka bir ışık kaynağından uzanan tel tel ışıklar.

şu'arâ (a.) : şairler, ozanlar.

şür (f.) : tuzlu; kekremesi; şamata, gürültü.

şürâb, şürâbe (f.) : kirli, acı su; gözyaşı.

şüre (f.) : utanma, tuzlu, tuzla; çorak arazi.

şükûh (f.) : ululuk.

şüküften (şüküf) (f.) : açılmak.

şümürden (şümür, şümâr) (f.) : saymak.

şürü' (a.) : başlama.

şütür (f.) : deve.

-T-

tâb (f.) : güç, kuvvet, tâkat, parlayan, parlatan, aydınlatan.

tâbi' (a.) : birinin arkası sıra giden, ona uyan; boyun eğen, bağlı kalan; birinin emri altında bulunan.

tab' (a.) : tabîat, huy, yaradılış; mühür, damga basma; kitap basma.

tâften (tâb) (f.) : parlatmak, aydınlatmak.

tağannî (a.) : zenginleşme; muhtac olmam; yetinme; makamla okuma.

tağyîr (a.) : başkalaştırma; değiştirme; bozma.

taḥfif (a.) : hafifletilme; yükünü azaltma.

taḥiyyāt (a.) : “Allah ömürler versin!” demeler; selâmlar, hayır duâlar; namazın ka’delerinde okunan “ettehiyyatu” duâsı.

taḥkîk (a.) : doğru olup olmadığını araştırma; doğru olup olmadığını meydana çıkarma; doğru, gerçek.

taḥrîk (a.) : kımıldatma, kımıldatılma, oynatma.

taḥt-ı revân : dör kişi ve ekseriyâ iki katır tarafından taşınan nakil vâsıtası.

ṭâḳ (a.) : binâ kemeri; yarım dâire şeklinde kapı ve pencere üstü; kubbe, künbet.

ṭâḳat (a.) : güç, kuvvet.

taḳṣîr (a.) : kısaltma; bir işi eksik yapma; bir şeyi yapabilir iken çekinip yapmama; kusur etme.

ṭaleb (a.) : isteme, istenme, dileme; istek.

ṭâli‘ (a.) : nişangâhın arkasına düşen ok; doğan.

ṭal‘at (a.) : yüz, surat, çehre; güzellik.

ta‘bîr (a.) : ifâde, anlatma; nîr mânâsı olan söz; *deyim; *terim.

ta‘cîl (a.) : acele ettirme, çabuklaştırma.

ta‘mîm (a.) : umûmîleştirme, umûmîleştirilme.

ta‘rîb (a.) : Arapçalştırma, Arapçalştırılma; birinin sözünü reddetme.

ta‘vîz (a.) : nazara ve başka kötülöklere karşı takılan muska.

ta‘zîm (a.) : büyükleme, ululama, büyük sayma; saygı gösterme, ikrâm etme.

târ (f.) : karanlık.

ṭarab (a.) : sevinçlilik, şenlik; sevinçten gelen coşkunluk ve tepinme.

târâc (f.) : yağma, çapul, talan; yağma etme, talanlama.

ṭarf (a.) : bakış, gözücu.

târîk (a.) : terk eden bırakan.

ṭarîḳ (a.) : yol, usûl; meslek; vâsıta, sebep.

târîk (f.) : karanlık.

taşım (t.) : ölçü, tahmin, usul.

ṭavḳ (a.) : gerdanlık; halka, tasma; bâzı kuşların boyunlarındaki tüyden halka; tâkat, güc.

ṭayy (a.) : dürüp bükme, dürülüp bükülme, sarma, katlama; atlama, üzerinden geçme.

taẓarru' (a.) : kendini alçaltarak yalvarma.

tāziyāne (f.) : kırbaç, kamçı; mızrap; vâsıta, sebep.

teba' iyyet (a.) : tâbi olma, uyma.

tebhāle (a.) : uçuk, dudak kabartması.

tebliğ (a.) : yetiştirme, eriştirme, bitiştirme; götürme; taşıma.

tecemmül (a.) : süs, süslenme.

tedkik (a.) : dikkatle araştırma, araştırılma, inceden inceye yoklama, inceleme.

tefahhuş (a.) : inceden inceye araştırma.

tefahhuş (a.) : inceden inceye araştırma.

tefrîk (a.) : ayırma, seçme, ayırdetme.

tefsîr (a.) : yorum; Kur'ân-ı Kerîm'in mânâ bakımından izâhı.

teh (f.) : arka; aşağı; alt; dip; son; kök.

tehî (f.) : boş; boşuna; hünersiz, mârifetsiz; bilgisiz;boşu boşuna, nâfile.

tehniyet (a.) : tebrik etme, kutlama; "hoş geldin!" deme.

tek ü püy (f.) : öteye beriye koşuşturmalar.

tek ü tâz (f.) : öteye beriye koşuşmalar.

tekâver (f.) : koşan; tez ayak; çok hızlı koşan at ve deve.

tekhîl (a.) : sürme çekme, sürme çekilme [gözüne-].

telatṭuf (a.) : nâzikâne muâmelde bulunma.

telbîs (a.) : ayıbını, kusûrunu örterek bir şeyi sahtelendirme; sûret-i hakdan görünerek hîle edip aldatma; hîle, oyun.

telehhüf (a.) : hasret ve kederle yanıp yakılma, mahzûn olma; üzülme.

telh (f.) : acı.

temâşâ (f.) : bakıp seyretme; gezme

temelluk (a.) : yaltaklanma, dalkavukluk.

temennā (a.) : dileme, dilek, istek.

temyīz (a.) : ayırma, ayrılma, seçme, seçilme; iyiyi kötüden ayırma.

tenāsüh (a.) : *ruh göçümü, ruh sıçraması, rûhun bir cisimden ötekine, bâzan da insandan hayvana ve hayvandan insana geçmesi inancı.

teng (f.) : dar, sıkıntılı [şey, yer]; küçük; denk; sıkı, yapışık.

te'emmül (a.) : iyice, etraflıca düşünme.

te'essüf (a.) : eseflenme, kederlenme, tasalanma; acıma.

te'yīd (a.) : kuvvetlendirme, kuvvetlendirilme, sağlamlaştırma; doğru çıkarma, doğrulama; destekleme.

ter (f.) : daha (en, pek, çok) müşkül; yaş, ıslak, rütûbetli; tâze.

terkīb (a.) : birkaç şeyi birleştirip karışık bir şey meydana getirme; birleştirme; takım.

tersīden (ters) (f.) : korkmak.

tertīb (a.) : dizme, sıralama, hazırlama, düzene koyma; sıra, dizi, düzen; reçete.

teskīn (a.) : sâkin kılma, kılınma, yatıştırma, yatıştırılma; bir harfi sâkin okuma.

teslīm (a.) : bir emâneti yerine verme; bir şeyi yeni sâhibine verme; hakikat olduğunu söyleme; kendini Allah'ın kaderine bırakma; selâm verme; selâmetle duâ etme.

teşbīh (a.) : benzetme, benzetilme.

teşdīd (a.) : şiddetlendirme, şiddetlendirilme, şiddet ve kuvvet verme, verilme; şeddeleme, şeddelenme; bir harfi çift okutan ve şedde denilen işâretin adı.

teşne (f.) : susamış; çok istekli.

tevānisten (tevān) (f.) : yapabilmek, gücü yetmek.

tevāzu' (a.) : alçakgönüllülük gösterme.

teveccüh (a.) : çevrilme, yönelme, doğrulma; bir yere doğru hareket etme; güler yüz gösterme, yakınlık duyma; hoşlanma, sevgi; nasip ve müyesser olma.

tevekkül (a.) : işi Allah'a bırakıp kadere râzı olma.

tezvîr (a.) : yalan dolan; ara bozmak ve bilhassa fenâlık kasdıyla yapılan kovuculuk.

tezyîn (a.) : süsleme, süslenme.

tıfl (a.) : küçük çocuk.

tırâşiden (tırâş) (f.) : tıraş olmak, kazımak; yontmak.

tîr (f.) : ok.

tîregî (f.) : bulanıklık; karalık.

tîşe (f.) : balta, nacak, külünk; keser.

tîz (f.) : tez, çabuk; keskin; sık.

tûbâ (a.) : güzellik, iyilik, hoşluk; rahatlık; Cennet'de Sidre'de bulunan ve dalları bütün Cenneti gölgeleyen ilâhî ağaç.

tufeyl (a.) : dalkavuk zümresinin pîrî sayılan kimsenin adı; küçük çocuk; yemeğe gelen misafir.

tuhfe (a.) : hediye, armağan; yeni çıkma, hoş a gider, güzel şey.

tûl (a.) : uzunluk, boy; zaman çok uzunluğu, uzun müddet.

tulû' (a.) : doğma, doğuş.

turre (a.) : alın saçı; kıvrıkcık saç lülesi; kumaşın etrâfına çekilen kılaptandan süs.

tûfî (f.) : dudu, papağan cinsinden taklit yapan bir kuş.

tuyûr (a.) : kuşlar.

tünd (f.) : sert, şiddetli, haşin.

tütuk (f.) : çadır, büyük perde; örtü.

-U-

'ufûnet (a.) : pis koku; iltihap, yangı.

uhdûd (a.) : hendek, yarık.

'ukde (a.) : düğüm.

ulûhiyyet (a.) : Allahlık sıfatı, Tanrılık vasfı.

'umk (a.) : derinlik.

u'cûbe (a.) : pek acâyip şey, garipli şaşılacak şey.

'uryân (a.) : çıplak.

uşbu' (a.) : parmak.

-Ü-

ümem (a.) : ümmetler.

üslûb (a.) : farz, yol, biçim, usul; ifâde yolu.

-V-

vākı', **vākı'a** (a.) : vuku' bulan, olan, düşen; olagelen, rastlayan; geçen, geçmiş olan.

vām (f.) : borç.

va'de (a.) : bir iş için önceden belirtilen zaman; bir işi geciktirmek için belirtilen zaman; ecel; [eski] söz verme.

varṭa (a.) : kuyu gibi oyuk ve derin yer; uçurum; tehlike, içinden çıkılması güç iş.

vaşf (a.) : *nitelik, bir kimsenin veyâ şeyin taşıdığı hal, sıfat; bir kimsenin veyâ şeyin durumunu, anlatarak târif etme; övme; sıfat.

vası'a (a.) : geniş; açık; enli; bol; Allah aslarından biri.

vā-veylā (a.) : eyvâh, yazık!; çığlık, yaygara, feryâd.

vaz' (a.) : koyma, konulma; tâyin etme; kurma; îcâdetme.

vebāl (a.) : şiddet, ağırlık, azap; günah.

veca' (a.) : ağrı, sızı, acı.

vecd (a.) : kendinden geçecek derecede dalgınlık; kendini kaybedercesine ilâhî aşka dalma; aşırı heyecan; kederlenme.

vech (a.) : yüz, surat, çehre; üst, satır, düz, yüz.

vehak (a.) : kemend.

velev (a.) : olsa da, bile, hattâ, ister, isterse.

velī (f.) : velâkin, ammâ, fakat.

vesi'a (a.) : geniş, bol.

vesme (a.) : hayvana vurulan kızgın damga; rastık.

veziden (vez) (f.) : esmek.

vird (a.) : belli zamanlarda okunması âdet olan Kur'ân cüzleri, duâları.

vuḳūd (a.) : yanmalar, tutuşmalar, alevlenmeler.

vuşak, vişak (f.) : uşak, hizmetçi; güzel yüzlü erkek çocuğu.

-Y-

yāften (yāb) (f.) : bulmak.

yaḳın (a.) : sağlam bilgi, iyi, kat'î olarak bilme.

yāz-deh (f.) : on bir.

yek (f.) : bir, tek; birlik, bir oluş.

yek-ā-yek (f.) : tek tek, birer birer; ansızın.

yeksân (f.) : düz; bir, berâber;
her zaman, bir düziye.

yevm (a.) : gün.

yeyñi, yiyñi (t.) : hafif, ağır ol-
mayan; itibarsız, önemsiz; kolay.

Yezdân (f.) : [Zerdüşterde] ha-
yır ilâhı; Allah.

yigrek (t.) : daha iyi, üstün, bas-
kın, tercih edilir.

yön yöş (t.) : düzen, uygunluk,
düzenlilik, usul.

yümn (a.) : uğur, mut, bereket.

-Z-

zād (a.) : azık, yiyinti.

zāden, zāyiden (zāy) (f.) : doğ-
mak, doğurmak.

zāhid (a.) : çok, aşırı sofu; kaba
sofu; [Alevîlerce] Kızılbaş olmayan.

zaḥm (f.) : yara.

zākir (a.) : zikredici, zikreden,
anan; tekkelerde zikir esnâsında der-
vişleri teşvik için ilâhiler okuyan
kimse.

zālim (a.) : zulmeden, haksızlık
eden.

zamme (a.) : ötre denilen ve: o,
ö, u, ü okunan Arap harekesi.

zānū (f.) : diz.

zārī (f.) : ağlayıp sızlama.

zāt (a.) : kendi; asıl, öz, cevher;
saygıya değer kimse.

zāyid (a.) : artan, artıran; lüzum-
suz, gereksiz.

zāyi^c (a.) : elden çıkan, kaybo-
lan, yitik; zarar, ziyan.

zebān (f.) : dil, lisan.

zeber (f.) : üst; üst derecede bu-
lunan kimse, âmir; hâkim; mâhir.

zeberced (a.) : zümrütten daha
açık yeşil olan ve zümrüt kadar değerli
olmayan bir süs taşı.

zedden (zen) (f.) : vurmak, döv-
mek.

zehre (f.) : öd, safra; yiğitlik,
cesâret.

zeḳan (a.) : iki çene kemiğinin
aşağıda birleştiği nokta; yüzün alt ucu;
çene.

zekāt (a.) : İslâm'ın beş şartın-
dan biri olan, mal ve paranın, paklığını
ve helâllüğünü sağlamak üzere , kırkta
birinin her yıl sadaka olarak dağıtıl-
ması.

zeng (f.) : zenci; pas; zil, çalpara.

zer-beft (f.) : sırmalı kumaş.

zerd (f.) : sarı, solgun, soluk.

zerķ (a.) : bir su veyâ sıvı ilâcı şırınga ile verme; sofuların giydiği mavi cübbe; dindar görünme; ikiyüzlülük, hîle, riyâ, dalavere.

zevâl (a.) : yerinden ayrılıp gitme; zâil olma, sona erme; bozulma, yenilme.

zevraķ (a.) : kayık, sandal.

zıll (a.) : gölge; koruma, sâhip çıkma.

zîbâ (f.) : süslü; yakışıklı, güzel.

zıkr (a.) : anma, anılma; bildürme, bildirilme.

zimâm (a.) : tular, hayvan yuları.

zinde (f.) : diri, yaşayan, canlı; dinç, sağlam, güçlü, kuvvetli.

zînhâr (f.) : sakın! aslâ, olmaya, aman!

zîr (f.) : alt, aşağı.

zîrâ (f.) : çünkü, şundan dolayı ki.

zişt (f.) : çirkin.

zîver (f.) : süs, bezek.

ziyân (f.) : zarar, kayıp.

zûd (f.) : çabuk, tek, acele, hemen olan.

zûhûr (a.) : görünme, meydana çıkma, başgösterme, türeme.

zulmet (a.) : karanlık.

zu' m (a.) : bâtil zan, sanı, boş inanç; şüphe.

zûr (f.) : kuvvet, güç.

zûhhâd (a.) : zâhidler, çok aşırı sofular; kaba sofular.

zülâl (a.) : saf, hafif, soğuk, güzel, tatlı su.

DİZİN

A

Abdulvahab, 7
Abdurrahim b. Kasım b. Hasan, 5
Abdurrahman b. Nizâmiddîn Ahmed
b. Şemsiddîn Muhammed, 13
Abdurrahman Câmî, 13, 17, 226
Abdü'l-Azîz b. Mehmed eş-Şehîr be-
Mü'minzâde, 21
Abdülmeçid b. eş-Şeyh Nasûh b. İsrâîl
et-Tosyevî el-Amâsî er-Rûmi el-
Hanefî, 20
Acâibü'l-Mahlûkât, 42, 43, 116, 166
Âgâ Buzurg-i Tehrânî, 47
Agâh Sırrı Levent, 7
Ahmed, 2, 3, 8, 10, 11, 13, 20, 49, 227
Ahmed Nazmî Türe, 20
Ahmedî, 6, 7
Ahmed-i Nâmekî-yi Câmî, 13
Ahmet Atilla Şentürk, 7
Ahsenü'l-Kasas, 2
Alâü'd-dîn Alî b. Muhammed b.
İbrâhîm b. Hazîni'ş-Şihî el-Bağdâdî,
2
Ali, 2, 3, 4, 5, 13, 14, 17, 44, 47, 226
Alî b. Velî, 44
Âl-i 'Abbâs, 214
Ali Şîr Nevâî, 14, 34, 37, 100

Arap, 2, 13, 46, 227, 276
Arapça, XII, 6, 8, 15, 31, 46, 47, 225,
237
Asaf Halet Çelebi, 14
Ata Terzibaşı, 11
Âzerî-i Tûsî, 3

B

Bağdatlı Zihni Abdüldelil, 10
Bahâristan, 19
Bahrü'l-Mahabbe, 2
Bahtiyârî-i Ahvâzî, 3
Bedaşşân, 115
Behiştî Ahmed Sinan, 8
Belh, 8
Bihîsti Ramazan Efendi, 19
Bisâtî, 34, 37, 109
Bostân, 10, 35
Brockellmann, 4
Buğârâ, 30, 140
Bursalı Havai Mustafa, 10
Bursalı Kadızâde-i Rûmî, 13
Bursalı Mehmet Tahir, 11, 226
Büveyhî Veziri Ebü'l-Abbas Ed-
Dabbî, 50

C

Câm, 13

Câmi'ü Letâ'ifi'l-Besâtîn, 2
Câmi'ü'l-Fürs, 44, 164
Cebrâil, 27, 28, 211, 213, 217, 269
Cemâleddîn İbnü'l-Hâcib, 19
Cemâlî, 3
Cemşid, 117
Cevherî, 46, 50

Ç

Çâkerî, 7
Çîn, 32, 33, 43, 52, 115, 116, 165, 166
Çince, 20

D

Dakâyiku'l-Hakâyık, 44, 45, 78, 111,
121, 126, 129, 174, 201
Darîr-i Hakîr Mustafa b. Yûsuf b.
Ömerü'l-Mevlevi el-Erzeni'r-Rûmî,
6
Deşîşe, 48, 114, 157
Deşîşî Mehmed b. Mustafâ b. Şeyh
Lütfullâh, 47
Deşt, 5
Divan, 10, 11, 15
Dîvân-ı Eş'âr, 117, 118, 146, 147
Diyarbakir, 11
Dur Big, 8

E

Ebû Hafs Siracü'd-dîn b. Ömer b.
İbrâhîm el-Ensârî el-Avsî el-Mâlikî
el-Müzekkir, 2
Ebû Müslim, 215
Ebû Nasr Ahmed b. Ahmed b. Nasr el-
Buhârî, 3
Ebu'l-Müeyyed-i Belhî, 3
el-Câcermî, 13
El-Hacı Mustafa b. Trabuzanî, 8
el-Kâfiye, 19
Emirü'l-Eccel-Nasirü'd-dîn Tok
Buğra, 6
Enîsü'l-Mürîdîn, 3
Enverî, 34, 39, 147
Erzurumlu Mustafa Darîr, 6
Esedî-i Tûsî, 35, 37, 38, 40, 48, 55, 56,
78, 112, 114, 153
es-Semerkindî, 13
Ethe, 3
Ez-Zehru'l-Enîk fî Kıssati Yûsufî's-
Sıddîk, 2
Ez-Zehru'l-Kimâm fî-Kıssati Yûsuf
Aleyhi's-salâtü ve's-selâm, 2

F

Fars, 2, 3, 4, 13, 14

Farsça, XII, 8, 15, 17, 19, 21, 22, 29,
35, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 55,
225, 226, 227, 238
Fâtihatü'ş-Şebâb, 15
Firdevsî, 2, 3, 14, 34, 36, 37, 40, 48,
73, 78, 175
Fîrûzâbâdî, 46
Fuat Köprülü, 4
Fütûhu'ş-Şam Tercümesi, 6

G

Garîb/ Karib, 7
Gazâlî, 2
Gencîne-i Râz, 9
Gerşâsbnâme, 55, 78, 112, 114, 153
Gıyâseddin Muhammed b. Reşîdüddin
Fazlullah, 34
Gubârî, 9, 226
Gülistân, 10, 19, 35
Gülşen-i Envâr, 9

H

Hâce Ebû İsmâîl Abdillâh b. Alî
Mansûr Muhammed el-Ensârî-i
Herevî, 3
Hacı Sâlih-zâde Halil Hâcibî, 12
Hâcû-yı Kirmânî, 34
Hâfiz-ı Şîrâzî, 34, 35, 37, 48, 51, 55,
56, 74, 226

Ḥakîm Cālînûs, 179
Ḥalîc, 116
Halide Dolu, 2, 7
Halife, 10
Hamdulah Hamdî, 7
Hamid Algar, 17
Ḥamîd Bin Ḥaḥḥaba, 214
Hamzavî, 6
Harcird, 13
Harezm Türkçesi, 6
Hârût, 36, 73, 245
Hâtifi, 34, 40, 164
Hâtimetü'l-Hayât, 15
Haustma, 4
Hayyâm, 34, 112, 182
Ḥazret-i Âdem, 215
Ḥazret-i Mûsâ, 215
Ḥazret-i Nûh, 215
Ḥazret-i 'Alî, 215
Heft Evreng, 15, 17
Herat, 3, 13, 14
Herat'lı Rûknü'd-dîn Mes'ûd b.
Muhammed İmam-zâde, 3
Hevaî Abdurrahman Efendi, 11
Hired-nâme-i İskenderî, 15
Hind, 40, 44, 164, 167
Horasan, 13
Ḥoten, 32, 33, 43, 53, 165, 243
Hubeyş et-Tiflîsî, 46, 226

Hüseyin Baykara, 14, 18, 19
Hüsn-i Yûsuf, 10
Hüsrev ü Şirin, 18
Hz. İbrâhim, 27, 211
Hz. Muhammed, 20, 52, 215
Hz. Yâkûb, 26, 28, 49, 52, 170, 171,
172, 173, 174, 178, 179, 180, 197,
199, 222

I

II. Selim, 9
III. Murad, 47
Irak, 3

İ

İbn-i Abbas, 5, 49, 53, 181
İbnü'l-Cevzî Abdu'r-rahman b. Ali b.
Muhammed Ebu'l-Ferec Cemâle'd-
dîn, 2
İbrâhim Mütferrika, 49
İran, 3, 14, 15, 42, 226, 241, 250
İsâmuddîn, 13
İskendernâme, 6
İslâm, 4, 14, 50, 247, 265, 276
İsmâil Müfid el-İstanbûlî, 20

K

Kâbenâme, 9
Kâmûs-ı Muhîf, 46, 151

Kânûn-ı Edeb, 46, 47, 151
Karahisârî, 43, 44, 117, 147
Karamanlı Kâmî Mehmed, 10
Kaşgarlı Mahmut, 34
Kâtibî, 34, 39, 48, 137
Kâtip Çelebi, 46
Kavâid-i Arûz, 10
Kazvînî, 42, 43
Kemâl Paşazâde, 8, 44
Ken'ân, 26, 170, 171
Kenzü'l-Lûgat, 47, 151
Kerküklü Mehmet Nevruzî, 11
Kırımlı Abdü'l-Mecîd, 8
Kırımlı Mahmûd, 5
Kıyasu'l-Enbiyâ, 6
Kıyafetnâme, 7
Kitâb-ı Usûl, 9
Köprülüzâde Esat Paşa, 11
Kumâr, 115
Kur'ân-ı Kerîm, VI, 1, 4, 5, 17, 52,
243, 272, 275
Kürd, 109

L

Levâyah, 19, 20, 227
Leyla Karahan, 2
Leylâ ve Mecnûn, 7, 18
Likai, 9
Liu Chih/Zhi, 20

Lutf Ali Beg, 3
Lügat-ı Halîmî, 51
Lügat-i Deşîşe (Tuhfetü's-Seniyye
İle'l-Hazreti'l-Haseniyye), 47
Lügat-i Ni'metu'llâh, 48, 61, 138, 164,
201, 227
Lügat-i Van Kulu, 49, 171, 181
Lütfullâh Halîmî, 51

M

M. Nuri Gencosman, 19
Mahmud b. Muhammed b. İbrâhîm, 3
Mahzenü'l-Esrâr, 16, 143
Makâmât-ı Câmî, 15
Mâlik, 28, 222
Manastır, 9
Manastırlı Celâl, 9
Manastırlı Kadı Sinan, 10
Mâ-verâ'ün-nehr, 214
Mehdî Bin Maşûr, 214
Mehmet Tahir, 9, 10
Mekke, 9, 246
Menasikü'l-Hac, 9
Meral Oğuz (Ortaç), 51
Mesahatnâme, 9
Mevlânâ, I, 13, 14, 51, 242
Mevlânâ Fethullah-ı Tebrizî, 13
Mevlid-i Cismânî, 7
Mevlid-i Ruhânî, 7

Mısır, 23, 24, 25, 28, 47
Mısır Azizi, 23, 24, 25, 26, 80, 83, 84,
94, 95, 96, 101, 105, 106, 107, 122,
123, 126, 127, 128, 129, 131, 139,
142, 145, 149, 155, 158, 159, 160
Mihr ü Müşterî, 34
Mi' yâr-ı Cemâlî, 34, 50, 146, 201, 224
Molla Câmî, III, V, VI, 3, 4, 10, 12, 13,
14, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 34, 38, 52,
127, 170, 182, 202, 224, 226, 227
Molla Mu'înî-i Cuveynî, 2
Mu'înü'd-dîn Muhammed Emîn b.
Şerefi'd-dîn Hâcî Muhammed el-
Ferâhî, 3
Muhâdarât, 50, 125
Muhâkemetü'l-Lügateyn, 34
Muhammed Ali b. Muhammed Rızâ,
47
Muhammed Assâr, 34, 36, 73
Muğanna' -ı Hôrâsânî, 214
Mûnisü'l-Uşşâk, 8
Mustafa Demirel, 8

N

Nahîfî, 8
Nefehâtü'l-Üns, 19
Nesâyimü'l-Mahabbe, 15
Nevâî Câmî, 14
Nevşehirli Damad İbrâhîm Paşa, 49

Nihad Sâmi Banarlı, 6
Nîl, 100, 137, 149, 151, 170
Ni‘ metu’llâh, 9, 48, 61, 70, 78, 175
Nisârü’l-Mülk, 51
Nizâmeddîn Ahmed, 13
Nizâmî, 14, 16, 17, 34, 39, 143
Nur Muhammed Andalip, 10
Nûruddîn, 13

‘

‘ Acem, 51, 56, 78, 86, 126, 127, 138,
164, 174, 179
‘ Âmûr bin Yâfeş, 116
‘ Aṭâ, 214
‘ Unşurî, 73, 135

P

Prof. Browne, 14

R

Rabguzî, 6
Râgıb el-İsfâhânî, 50, 124
Raif Yelkenci, 5
Rasim Deniz, 5
Ravzatü’l-Muhibbîn, 3
Reşehât-ı Aynu’l-Hayât, 15
Rıdvan, 211
Rifati Abdulhay, 11
Risâle-i Sagîr Der Muammâ, 19

Ritter, 3
Rum, 23, 83, 86, 87, 99, 100, 108, 115,
167

S

Sa’dî, 14, 19, 34, 35, 39, 48, 146
Sad ü Saîd, 10
Sadeddîn-i Kaşgarî, 13, 14
Sadrazam Köprülüzâde Fazıl Mustafa,
11
Salamân u Absâl, 15
Selmân Sâvecî, 34, 38, 117, 118
Semerkand, 13, 14, 115
Senâî, 48
Seyyid Şerîf el-Cürcânî, 13
Seyyid Yâkub Han, 20
Sihâh-ı Acem, 51, 78, 179
Silsiletü’z-Zeheb, 15
Sîretü’n-Nebî, 6
Sofyalı Ni’metullâh b. Ahmed b.
Mübarek, 48
Sokullu-zâde Hasan Paşa, 47
Sultan Sencer, 3
Sübhatü’l-Ebrâr, 15
Süheylî, 14
Süle Fakih, 5
Süleymân, 86
Süleyman Tefvik Bey, 11
Süleymannâme, 9

Sürûrî, 51, 52, 163, 226

Ş

Şâh u Gedâ, 9
Şâhidî, 50, 146
Şâhnâme, 3, 9, 34, 73, 78, 175
Şâm, 30, 83, 86, 99, 100, 115, 119
Şâmilü'l-lüga, 43
Şebistan-ı Hayâl, 9
Şehâbeddîn Muhammed, 13
Şemseddîn Muhammed, 13
Şemseddin Sivâsî, 19, 20, 227
Şems-i Fahrî, 34, 36, 39, 40, 41, 48,
50, 60, 135, 138, 146, 164, 169, 201
Şemsü'l-Mecâlîs, 3
Şerh-i Avâmil, 10
Şerh-i Dibâce-i Yûsuf, 12
Şerh-i Divân-ı Hâfız, 51, 52, 163
Şerh-i Manzume-i Muammâ, 19
Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ, 12
Şerh-i Yûsuf u Züleyhâ, V, VI, 21
Şerîfî, 9
Şevâhidü'n-Nübüvve, 20
Şeyh Ebû İshâk, 39, 135, 138
Şeyhülislâm Abdullah Efendi, 49
Şeyyâd Hamza, 5
Şifâ'ü'l-Galîl Alâ Kelâmi'sh-Şeyh
Halîl, 34
Şihâbü'd-dîn Am'ak-ı Buhârî, 3

Şikârî, 10

T

Tâce'd-dîn Ebû Bekr Ahmed b.
Muhammed b. Yezîd et-Tûsî, 2
Taşlıcalı Yahyâ, 9
Tâtâr, 88, 115
Taymus Şah, 23, 24, 57, 86, 95, 106
Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf, 2
Tekmiletü'n-Nefahat, 15
Telli Mehmed b. İbrahim Vehbî, 12
Terceme-i Erba'în Hadîs, 6, 19
Termud, 214
Tevrat, 5
Tuhfe-i Sâmi, 15
Tuhfetü'l-Ahrar, 15
Tuhfetü'l-Uşşâk, 7
Türk, III, V, XII, 2, 4, 5, 6, 7, 17, 21, 42,
61, 201, 226, 227
Türkçe, XII, 19, 21, 22, 28, 29, 31, 41,
44, 47, 48, 51, 225, 226, 227
Türkiye, 8, 9, 49

U

Ubeydullah Ahrâr, 14, 18
Ulug Bey, 13
Unsurî, 34, 36, 39

Ü

Ünsü'l-Mürîdîn, 3

V

Vamık u Azrâ, 10, 11, 34

Vâsîtatü'l-Ikd, 15

Y

Yûsuf, III, IV, V, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9,
10, 11, 12, 15, 17, 18, 19, 21, 22, 23,
25, 26, 27, 28, 29, 30, 33, 45, 51, 58,
64, 70, 71, 72, 79, 154, 155, 158,
159, 170, 171, 172, 173, 174, 176,
177, 178, 179, 182, 183, 184, 186,
188, 189, 193, 194, 195, 196, 199,
200, 203, 206, 210, 212, 213, 216,
217, 218, 219, 220, 226, 227

Yûsuf u Züleyhâ, III, V, 2, 3, 4, 5, 7, 8,
9, 10, 11, 12, 15, 17, 19, 21, 29, 182,
224, 226, 227

Z

Ziyâe'd-dîn Yûsuf, 19

Ziyai Yûsuf Çelebi, 9

Zorluzâde Hacı Hüsnü Bey, 11

Züleyhâ, III, V, 2, 3, 6, 7, 9, 10, 11, 21,
22, 23, 24, 25, 26, 30, 38, 58, 59, 65,
68, 74, 80, 82, 84, 85, 86, 87, 88, 90,
94, 95, 96, 106, 107, 108, 116, 118,
120, 122, 123, 129, 131, 132, 141,
142, 145, 146, 149, 152, 153, 154,
155, 157, 160, 168, 169, 171, 222,
227